

Nr 1(12)2020

ZARZĄDZANIE BIBLIOTEKA

Library Management

ISSN 2081-1004

Komisja Zarządzania i Marketingu
Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich

ZARZĄDZANIE BIBLIOTEKĄ

LIBRARY MANAGEMENT

NR I (I2) 2020

GDAŃSK 2021

RADA NAUKOWA

prof. dr hab. Wiesław Babik
prof. nadzw. dr hab. Małgorzata Derkacz
prof. dr hab. Ewa Głowacka
prof. dr hab. Elżbieta Gondek
prof. dr hab. Marian Huczek
dr Joanna Kamińska
dr Anthi Katsirikou
prof. nadzw. dr hab. Maria Kocójowa
dr Stefan Kubów
prof. nadzw. dr hab. Stanisława Kurek-Kokocińska
dr ing. Agneta Lovasz
prof. Soňa Makulová
prof. nadzw. dr hab. Katarzyna Materska
prof. nadzw. dr hab. Diana Pietruch-Reizes
prof. nadzw. dr hab. Jadwiga Sadowska
prof. dr hab. Irena Socha
prof. Alła Solanyk
prof. Jela Steinerová
prof. Jaroslav Šušol
prof. dr hab. Marzena Świgoń
prof. dr hab. Elżbieta Barbara Zybort
dr Beata Żołędowska-Król

REDAKTOR NACZELNY

prof. nadzw. dr hab. Maja Wojciechowska

REDAKTOR JĘZYKOWY

dr Hanna Grabowska-Maciejewska

SEKRETARZ REDAKCJI

dr Magdalena Cyrklaff-Gorczyca

ISSN 2081-1004

ADRES REDAKCJI

Uniwersytet Gdański, ul. Wita Stwosza 55, 80-952 Gdańsk, p. 3.37

WYDAWCA

Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Gdańskiego
Ofcyna Wydawnicza Edward Mitek

Czasopismo recenzowane

Wykaz recenzentów znajduje się na stronie SBP

SPIS TREŚCI

BADANIA I WIZJE

Ewa Rudnicka

Wpływ barier komunikacyjnych na komunikację wewnętrzną w bibliotekach akademickich 9

Maja Wojciechowska, Monika Orzoł

Promocja jako instrument marketingu wspierający działania bibliotek w obliczu niskiego czytelnictwa Polaków. Przykłady akcji i działań promujących czytelnictwo 23

Renata Tawfik

Społeczności otwarte na kulturę. Tworzenie bibliotek oddolnych 37

Sylwia Formela

Rola nowoczesnych bibliotek miejskich w zapewnianiu dostępu do kultury i realizowaniu funkcji społecznych 49

Karolina Galant

Charakterystyka i przegląd akcji promujących czytelnictwo 65

Katarzyna Górska-Marchewka

Kamishibai jako biblioterapeutyczny element współpracy szkoły wyższej z otoczeniem społecznym 85

Karina Fedynyszyn, Joanna Tomaszewicz

Przegląd narzędzi internetowych wspomagających warsztat pracy bibliotekarza akademickiego 93

Agata Bobrowska

Metody promocji książki 109

BIBLIOTEKI I BIBLIOTEKARZE ZA GRANICĄ

Janice Fernandes, Hanna Grabowska-Maciejewska

Recruitment practices of academic librarians in the UK 127

Marcin Pędich

Power Distance in library architecture. An analysis of selected new library buildings in former East Germany 139

Sławomir Sobczyk Bibliotheca Angelica – „złota” biblioteka Rzymu	161
--	-----

Z WARSZTATU BIBLIOTEKARZA

Zarządzanie relacjami z klientem biblioteki	179
– <i>opracowanie Maja Wojciechowska</i>	

WYWIADY

Biblioteka akademicka i bibliotekarze w nowej rzeczywistości – wyzwania ustawy 2.0 – rozmowa z dyrektorem Biblioteki Uczelnianej Akademii Pomorskiej w Słupsku dr Beatą Taraszkiewicz	187
– <i>poprowadziła Jolanta Laskowska</i>	

PRZEGLĄD LITERATURY

Publikacje polskie	193
– <i>wybór i opracowanie Bożena Bogdańska</i>	
Publikacje zagraniczne	196
– <i>wybór i opracowanie Bożena Bogdańska</i>	

SPOTKANIA NAUKOWE

Konferencje i seminaria polskie	201
– <i>opracowanie Bożena Bogdańska</i>	
Konferencje zagraniczne	204
– <i>opracowanie Bożena Bogdańska</i>	

TABLE OF CONTENTS

RESEARCH AND VISIONS

Ewa Rudnicka

The impact of barriers for internal communication in academic libraries 9

Maja Wojciechowska, Monika Orzół

Using promotion as an instrument of marketing to increase readership in Poland.
Examples of actions and activities promoting reading 23

Renata Tawfik

Communities open to culture. Creation of grassroots libraries 37

Sylvia Formela

The role of modern city libraries in providing access to culture and fulfilling
social functions 49

Karolina Galant

Campaigns promoting reading. Characteristics and review 65

Katarzyna Górską-Marchewka

Kamishibai as a bibliotherapeutic element of cooperation between the University
and the social environment 85

Karina Fedynyszyn, Joanna Tomaszewicz

The review of internet tools supporting the activities of academic librarians 93

Agata Bobrowska

Methods of book promotion 109

LIBRARIES AND LIBRARIANS ABROAD

Janice Fernandes, Hanna Grabowska-Maciejewska

Recruitment practices of academic librarians in the UK 127

Marcin Pędich

Power Distance in library architecture. An analysis of selected new library buildings
in former East Germany 139

Sławomir Sobczyk Bibliotheca Angelica – Rome’s „golden” library	161
---	-----

THE LIBRARIAN’S PRACTICAL EXPERIENCE

Customer relationship management in libraries	179
– <i>by Maja Wojciechowska</i>	

INTERVIEWS

The academic library and librarians in the new reality – the challenges of Act 2.0 – an interview with the director of the University Library of the Pomeranian University in Słupsk, PhD Beata Taraszkiewicz	187
– <i>by Jolanta Laskowska</i>	

LITERATURE SURVEY

Polish publications	193
– <i>selected and edited by Bożena Bogdańska</i>	
Foreign publications	196
– <i>selected and edited by Bożena Bogdańska</i>	

SCIENTIFIC EVENTS

Polish seminars and conferences	201
– <i>selected and edited by Bożena Bogdańska</i>	
Foreign conferences	204
– <i>selected and edited by Bożena Bogdańska</i>	

BADANIA I WIZJE

Ewa Rudnicka
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
e-mail: rudewa@gmail.com

Wpływ barier komunikacyjnych na komunikację wewnętrzną w bibliotekach akademickich

Słowa kluczowe: komunikacja wewnątrzorganizacyjna, biblioteki akademickie, bariery komunikacyjne

Abstrakt: Komunikacja wewnątrzorganizacyjna jest jednym z elementów życia organizacyjnego. Prawidłowe porozumiewanie się stanowi filar współpracy na każdym poziomie zarządzania biblioteką akademicką. Zakłócenia w komunikowaniu wywierają przeróżne efekty, najczęściej negatywne, w funkcjonowaniu bibliotek. Artykuł omawia wpływ barier komunikacyjnych na działanie organizacji w oparciu o dotychczasowe badania komunikacji bibliotecznej w publicznych bibliotekach uczelnianych.

Keywords: internal-organizational communication, academic libraries, communication barriers

Abstract: Internal-organizational communication is one of the elements of organizational life. Proper open communication is a pillar of cooperation at every level of academic library management. Distortions in communication have various effects, most often negative, on the functioning of libraries. The article discusses the impact of communication barriers on the functioning of the organization based on previous research in library communication in public university libraries.

Komunikowanie w pracy ma kluczowe znaczenie w relacjach międzyludzkich w każdym rodzaju organizacji [2; 4; 6]. Szczególną rolę pełni komunikowanie wewnątrzorganizacyjne, na co zwrócono uwagę w programie badawczym *Europejski Monitor Komunikowania*, w którym wykazano rosnące znaczenie tzw. *internal relations* w życiu organizacji [7]. Niektórzy z badaczy założyli, że dzięki analizie komunikacji wewnątrzorganizacyjnej można określić charakter organizacji – jej wizerunek zewnętrzny, relacje wewnętrzne, a nawet przewidzieć przyszłość w obszarze rozwoju i konkurencyjności [27, s. 180].

Komunikacja wewnętrzna organizacji jest rodzajem komunikacji społecznej i można ją definiować jako podstawowe działanie instytucji, umożliwiające wykonywanie przyjętych zadań, pozwalające pracownikom zrozumieć cele organizacji, a jednocześnie wyrazić swoje potrzeby wobec przełożonych (pracodawcy). Agnieszka Olsztyńska określiła komunikację wewnętrzną jako proces informacyjny zdążający do budowania wśród zatrudnionych

poczucia zrozumienia dla działań organizacji, podejmowanych decyzji, przyjmowanych celów oraz postaw lojalności wobec firmy [18, s. 167]. Z kolei Alessandra Mazzei podkreśliła znaczenie porozumiewania się pracowniczego jako narzędzia przede wszystkim rozwijającego pracowników w aktywnych członków wspólnoty pracowniczej [16, s. 91]. Natomiast Frank i Brownell zobrazowali komunikację wewnątrzorganizacyjną jako szereg transakcji komunikacyjnych zachodzących na różnych poziomach organizacji (por. tab. 1), między różnymi aktorami komunikacyjnymi (od jednostek po grupy) oraz w różnych obszarach zawodowych. Transakcje te realizowane są w celu koordynacji wszelkich działań organizacji, bieżących, jak i przyszłych [27, s. 179].

Tabela 1. Poziomy formalnej komunikacji wewnętrznej

Wymiar	Poziom porozumiewania	Uczestnicy	Kierunki porozumiewania	Zawartość komunikatów
Zarządcza komunikacja wewnętrzna	struktura organizacyjna	kierownicy – pracownicy	dwukierunkowa, codzienna	codzienne działania biblioteki, praca i osiągnięcia pracowników, rozwiązywanie konfliktów itd.
Komunikacja wewnątrzdziałowa	działy, agendy biblioteki	pracownicy – pracownicy	dwukierunkowa, codzienna	działania biblioteki, problemy zespołu
Komunikacja wewnątrzzespołowa (zespoły robocze, czasowe)	zespoły powoływane w bibliotece	pracownicy – pracownicy	dwukierunkowa, w miarę potrzeby	problemy dotyczące celów zespołu, jego działania, uczestników
Wewnętrzna komunikacja korporacyjna (komunikacja organizacyjna)	kierownictwo	kierownicy – pracownicy	jednokierunkowa, cykliczna, np. po zebraniach kierowników	informacje dotyczące głównych kierunków działań biblioteki, podejmowanych decyzji, wprowadzanie zmian

Źródło: opracowanie własne.

Środowisko pracy to dwie przenikające się przestrzenie – organizacji i zatrudnionych osób, stąd wydaje się, że jest ono szczególnie wrażliwe na problemy wynikające z niewłaściwej komunikacji wewnętrznej. Nie inaczej jest w bibliotekach, które realizują swe cele dzięki pracy personelu. Wszelkie zakłócenia komunikacyjne mogą nie tylko zaburzyć pracę, ale też zniekształcić procesy zachodzące w bibliotece. Istotne jest, by wykonawcy zadań byli na bieżąco powiadamiani o kierunku działań. Równie ważne jest, by umieli współpracować ze sobą, wykorzystując dostępne sposoby i narzędzia komunikacyjne oraz własne kompetencje. Porozumiewanie wewnętrzne w bibliotekach winno być postrzegane nie tylko jako dostarczanie informacji do każdego poziomu strukturalnego organizacji – informacja, choćby najbardziej relewantna i wysyłana z poczuciem spełnienia dobrego obowiązku,

nie rozwiązuje wszystkich problemów w komunikacji wewnętrznej. Komunikację należy traktować jako narzędzie zarządzania, które wpływa na lepsze relacje. W tym przypadku są to relacje biblioteka – bibliotekarze. Można to uczynić poprzez „wytworzenie wśród pracowników zdolności do rozumienia informacji, nadanie jasnego znaczenia swoim komunikatom, uproszczenie tego, co wydaje się zbyt złożone”, otwarcie przed zatrudnionymi drogi do aktywnego tworzenia dóbr organizacyjnych czy sprawiedliwego podziału i dostępu do profitów [20, s. 49; 27, s. 186].

W wielu analizach naukowych wskazywany jest związek ubogiej, słabej i nieefektywnej komunikacji wewnątrzorganizacyjnej z niską sprawnością organizacji. Skłania to do głębszego zainteresowania problemami komunikacyjnymi, w tym barierami w komunikacji służbowej. W tym względzie istnieją znaczące luki, co podkreślają badacze. Stosunkowo małe zainteresowanie tematem jest prawdopodobnie skutkiem napotykaných problemów w badaniach komunikacji organizacyjnej. Wynikają one m.in. z metodologicznych i technicznych trudności w przeprowadzaniu takich badań. Niewykluczone, że wpływ ma także podejście samych praktyków – menadżerów do problematyki przepływu informacji [26, s. 51; 27; 28]. Wydaje się, że problemy może już nastroczać definiowanie zagadnienia, a ściślej utożsamianie komunikacji wewnętrznej z organizacyjną (*organizational communication vs. corporate communication*) lub z działaniami *public relations*. Brak zainteresowania problematyką komunikacji wewnątrz organizacji dotyczy także badań przeprowadzanych w bibliotekach. Tematykę porozumiewania się pracowników bibliotekoznawcy podejmują głównie w kontekście kultury organizacyjnej bądź też kapitału intelektualnego lub społecznego bibliotek [12; 30; 32; 33], choć pojawiają się również prace poświęcone procesowi komunikacji w kontekście wprowadzanych w bibliotece zmian [29].

We współczesnym zarządzaniu zasobami ludzkimi pracownicy uznawani są za tzw. kapitał ludzki, który znacząco wpływa na jakość pracy, co znajduje swe odzwierciedlenie w ocenie przepływu komunikatów i warunków tworzenia się relacji międzyludzkich. Według Theodore'a M. Newcomba zasady komunikowania w organizacji wskazują, że wszelki przekaz zachodzi w określonym środowisku i ściśle wiąże uczestników aktu komunikacyjnego z otoczeniem. Jeśli potraktować te trzy elementy modelu: uczestnicy, komunikat i otoczenie jako system, to można wnioskować, że każdy komunikat wpływa nie tylko na aktorów komunikacji, ale także na ich wzajemne relacje, jak również na warunki środowiskowe, w jakich zachodzi dany akt komunikacyjny [8, s. 31–32]. Dlatego istotne jest, by pracownicy uczestniczyli w dialogu wewnętrznym organizacji jako jego element. W kontekście działań bibliotek kwestię kapitału intelektualnego omówiła Maja Wojciechowska, podkreślając istotę procesu porozumiewania wewnętrznego w bibliotece [30, s. 148–149].

Zgodna z powyższym stanowiskiem jest opinia Hanny A. Kalli, która podkreśliła w swej definicji komunikacji wewnętrznej konieczność połączenia komponentów komunikacyjnych (*integrated corporate communications*). Oznacza to, że w analizie komunikacji zachodzącej na każdym poziomie organizacyjnym trzeba uwzględnić wszystkie elementy struktury organizacyjnej oraz każdy rodzaj komunikowania, jaki w tej organizacji zachodzi [15, s. 304]. Z tego można wysnuć wniosek, iż wszelkie zakłócenia przebiegające w życiu biblioteki: nieprawidłowe relacje pracownicze, wadliwa organizacja pracy i wiele innych

czynników mogą wywołać problemy porozumiewania organizacyjnego. Analizując zaburzenia komunikacji pracowniczej w kontekście bibliotek akademickich, należy wziąć pod uwagę sprzężenie elementów komunikacyjnych i zarządczych. Ma to odbicie z reguły w ich kulturach organizacyjnych, określanych jako zachowawcze, o wysokim poziomie lęku przed zmianami [12, s. 165–167; 14].

W efektywnej komunikacji rola nadawcy jest równie ważna, jak rola odbiorcy. Odpowiedzialność za organizowanie komunikacji w pracy przenosi się zwykle jednak na kadrę zarządczą. Bill Quirke zauważył, że rosnące wymagania wobec menadżerów dotyczą coraz to nowych kompetencji: „Powinni być odważni. Muszą motywować innych i dodawać im energii, mają optymalizować wydajność, wspierać wizję organizacji, a także tworzyć pozytywne relacje w pracy między różnymi częściami organizacji” [20, s. 127]. W literaturze przedmiotu podkreśla się jednak odpowiedzialność wszystkich uczestników aktu komunikacyjnego za jego sukces czy porażkę, czyli osiągnięcie efektywności porozumiewania się. W prawidłowo zachodzącym kontakcie komunikacyjnym między przełożonym a podwładnym relacje nadawca – odbiorca winny ulegać permanentnemu odwracaniu. Z jednej strony nadawca ma wpływ na sam akt komunikacyjny i treść przekazu, a z drugiej słuchacz (interlokutor) nie pozostaje w relacji bierny. Odbiorca angażuje się nie tylko w wysłuchanie (rozumienie) komunikatu, ale w przypadku relacji służbowych – odpowiada za wprowadzenie w życie dyrektyw nadawcy, realizowanie zadań czy dalsze przekazywanie informacji¹. Owa równość uczestników komunikacji wewnętrznej w bibliotekach to idealna sytuacja do wykazania znaczenia bibliotecznego kapitału intelektualnego.

W kontekście komunikacji pracowniczej w bibliotekach akademickich, w których praca polega na zespołowym wykonywaniu zadań lub działań ze sobą powiązanych, istotne jest aktywne uczestniczenie wszystkich pracowników w procesie porozumiewania. Szybka komunikacja może skutecznie zapobiec ewentualnym zakłóceniom w pracy biblioteki. Wszyscy uczestnicy procesu komunikacyjnego w równej mierze powinni być zaangażowani komunikacyjnie. Podwładny inicjujący sytuację komunikacyjną może przełożonemu, jako odbiorcy, wskazać wady w pracy biblioteki, co przełożyć się może na lepsze funkcjonowanie systemu. Z tego wniosek, iż nadawcą nie może i nie musi być wyłącznie organizator pracy bibliotecznej.

Kłopotliwe sytuacje dla odbiorców wywołują niejasności w wysyłanych komunikatach. Nieprecyzyjność w komunikowaniu gmatwa prawidłowe wykonywanie obowiązków służbowych, jak i relacje koleżeńskie. Dużym problemem w komunikacji wewnątrzorganizacyjnej są trudności przełożonych w wyrażeniu swych idei, czyli kwestie językowe przekazów. Pracownicy mogą utracić orientację, nie rozumiejąc treści przekazów. Wydaje się jednak, że wśród różnych czynników wpływu na dysfunkcyjną komunikację podłoże językowe nie powoduje najgroźniejszych reperkusji w realizowaniu poszczególnych prac, ponieważ przy odrobinie dobrej woli można wyjaśnić te przeszkody. Większe zagrożenie

¹ Stanowisko obciążenia nadawcy efektem porozumiewania bliskie jest matematycznym modelom komunikacyjnym. Poddawane są one krytyce komunikologów, którzy widzą w odbiorcach (publiczności) równoprawnych partnerów w relacji, współtworzących wynik komunikowania [25, s. 67 i dalsze].

stanowią bariery komunikacyjne wynikające z kultury organizacyjnej (narodowej) oraz osobowości jednostek².

Jednym ze znaczących skutków zakłóceń komunikacyjnych w miejscu pracy jest toksyczna komunikacja, na którą zwrócił uwagę Quirke. Charakteryzuje się ona, według badacza, brakiem jedności między myśleniem liderów a myśleniem pracowników. Jest ona przyczyną, jak i skutkiem błędnego sposobu porozumiewania w pracy. Liderzy mogą podawać zbyt dużo suchych informacji bez utrzymywania osobistego kontaktu z podwładnymi, bądź nie podają żadnych danych do publicznej wiadomości uważając, że odpowiedzialność za procesy pracy upoważnia ich do instrumentalnego traktowania pracowników. Oba rozwiązania są wadliwe. Natłok informacji powoduje frustrację podwładnych, którzy nie mając jasnego obrazu poleceń służbowych, nie są w stanie osiągnąć stanu gotowości do pracy, a co więcej – nie są odpowiednio zmotywowani. Z kolei brak informacji daje pole do poszukiwań, domysłów i kreowania własnego obrazu organizacji. W obrębie tej bariery można wyróżnić cztery rodzaje zachowań pracowników obrazujące ich postawę wobec pracy:

1. Wykazywanie chęci pomocy liderom, ale bez wiedzy, jak to zrobić – pracownicy szukają na własną rękę sposobów wyjścia z sytuacji dla nich kłopotliwej. Czas poświęcany na znalezienie istotnej informacji może działać na niekorzyść tak instytucji, jak i samego pracownika, ponieważ optymalne rozwiązanie może być poza zasięgiem zatrudnionego.
2. Zorientowanie i pełnia zapału – pracownicy radzą sobie sami, mając wysokie kwalifikacje i własne źródła informacji. Brak informacji lub ich nadmiar nie jest dla nich problemem, jednak mimo tych możliwości realizacji zadań mogą poczuć się osamotnieni przez przełożonych bądź skazani na rolę „samotnych białych żagli”, które same dopłyną do portu.
3. Niezorientowanie i niechęć – pracownicy to maruderzy. Jest to grupa niechętna poszukiwaniu informacji na własną rękę, wymagająca wyraźnych wskazówek i dyrektyw od kierowników. Brak odpowiedniej komunikacji wywołuje u nich spadek motywacji, zaangażowania, chęci do pracy na takim poziomie, by spełnić oczekiwania przełożonych.
4. Pewna siebie opozycja – osoby postrzegające siebie jako profesjonalistów, którym nie są potrzebne nowe informacje, ponieważ ich stare praktyki uważają za najdoskonalsze [20, s. 28–35].

Według Quirke brak wiedzy wśród pracowników o celach działań organizacji ogranicza ich działania. Z niską świadomością pracy wiążą się postawy pracownicze, w tym brak utożsamiania się z instytucją. Badacz podkreślił rolę hierarchii służbowej w procesie komunikacji wewnętrznej. Za ważne uznał uświadomienie, w jak dużym stopniu relacje przełożonych z podwładnymi warunkują prawidłowość działań i rozwoju organizacji. Brak wysokich kompetencji komunikacyjnych menadżerów oraz brak zainteresowania tym

² Czynniki mające wpływ na zakłócenia komunikacji zostały szerzej omówione w pracy *Organizacyjne czynniki wpływu na proces komunikacji we wnętrzu organizacyjnej w bibliotece akademickiej* [22].

wymiarom może skutkować rosnącymi problemami w pracy. Tu należy przytoczyć wyniki badań Mai Wojciechowskiej, z których wynika, że większość menadżerów bibliotecznych rekrutowanych jest na podstawie znajomości wykonywania przez nich merytorycznych zadań bibliotecznych. W momencie mianowania wielu z nich nie posiada wiedzy z zakresu zarządzania, wynikającej z wykształcenia, ale również z doświadczenia w kierowaniu zespołami [30, s. 287–288]. Można założyć, że umiejętności komunikacyjne menadżerów są także na różnym poziomie. Z tym wiązać można konkluzje Bożeny Jaskowskiej dotyczące kultury organizacyjnej bibliotek publicznych szkół wyższych. Oparcie władzy na mianowaniu, hierarchiczność, komunikacja przełożony – podwładny polegająca na wydawaniu poleceń mogą wskazywać na nieelastyczną i nieefektywną komunikację wewnętrzną bibliotek [12, s. 119]. Tym samym jest podstawa, by uznać istnienie tego typu zakłóceń w przestrzeni bibliotek akademickich.

Kolejną barierą w porozumiewaniu się pracowników jest brak zaufania wobec liderów czy organizacji, co powoduje wytworzenie się specyficznego klimatu pracy, a nawet oryginalnej kultury organizacyjnej, którą Marian Golka nazywa kulturą nieufności. Według badacza nie można traktować kultury nieufności jako przeciwieństwa kultury zaufania, ponieważ uważa on, że brak ufności w relacjach zawodowych może występować jako tło dla pojedynczych postaw zaufania. Czyli czysta postać takiej kultury nie istnieje, co nie oznacza, że umniejsza to wagę postawy pełnej podejrzeń jako bariery komunikacyjnej [11, s. 234]. Piotr Sztompka podważył z kolei rolę zaufania jako postawy postrzeganej społecznie pozytywnie, twierdząc, że kultura zaufania (nieufności) nie jest jednoznacznie funkcjonalna (dysfunkcyjna). Socjolog uważa, że może wiązać się to z dużym ryzykiem dla osoby o takiej cesze, zwłaszcza gdy jest to zaufanie ślepe, nierozsądne. Nadużycie cudzego zaufania powodować może przykre konsekwencje dla obu stron [24].

W relacjach personalnych pracowników bibliotek akademickich problem nieufności jest jednym ze zdiagnozowanych przejawów kultury organizacyjnej. W badaniach przeprowadzonych w bibliotekach zaufanie pojawia się jako element konieczny w kontaktach tak ze zwierzchnikami, jak i kolegami. Pewien procent badanych bibliotekarzy sygnalizuje jego brak bądź nadużywanie przez współpracowników czy przełożonych, co prowadzi do ostrożności we wzajemnej komunikacji [13, s. 229; 21, s. 320]. Brak zaufania zwykle wskazuje na sytuacje wieloznaczne w przestrzeni komunikacji pracowniczej, pełne domysłów i spekulacji, co nie sprzyja pracy w zespołach.

Zachowania patologiczne sprzężone są z zakłóceniami w procesach pracy, szczególnie ze swoistą barierą, jaką jest milczenie komunikacyjne. Milczenie powoduje i samo jest powodowane przez nieakceptowane działania pracowników w miejscu pracy, co wydaje się wystarczającym powodem, by przyjrzeć się tej barierze komunikacyjnej. Wśród czynników wpływu na złą komunikację w pracy, wymienionych przez Nigela Nicholsona, znajdują się także te związane ze zjawiskiem *organizational silence*. Są to:

- negatywne emocje;
- odczuwana niesprawiedliwość traktowania w pracy;
- istnienie silnych grup nieformalnych, związków klanowych lub tzw. dworu;

- konflikty;
- niekorzystne dla pracowników decyzje organizacji;
- zachowania charakteryzujące się agresją wobec innych – wykluczenia, mobbing, raniące plotki itp. [17, s. 411].

Milczenie organizacyjne staje się wówczas osłoną dla każdego wymienionego elementu patologicznego klimatu pracy, ponieważ każdy z nich buduje postawy lęku przed ujawnieniem złej sytuacji w pracy. Pracownicy, nie wiedząc jak reagować, mogą nie ujawniać poszczególnych zdarzeń. Rośnie wówczas ich frustracja, a wraz z nią koszty organizacyjne, którymi mogą być straty finansowe, ale także szkody niematerialne w postaci strat wizerunkowych, moralnych, utraty cennego kapitału intelektualnego [10].

Niektóre z wymienionych źródeł patologii nie muszą w każdej sytuacji być ocenione jako działania szkodliwe, ponieważ po pierwsze, odczucie sytuacyjne jest subiektywne, po drugie, paradoksalnie, mogą one w efekcie powodować rozwój organizacyjny. Takim przykładem są konflikty traktowane zwykle jako motyvatory działań szkodliwych (dla pracowników i samej biblioteki), ale które jednak mogą przyczynić się do ujawnienia relacji, stanowisk czy odmiennych opinii, a finalnie służących poprawie procesów pracy. Podobnie można postrzegać grupy nieformalne, których siła może wynikać z podobieństwa charakterów i postaw członków zespołu. Jeśli grupa wykorzystuje swoje relacje do budowy silnej wspólnoty pracy, wspierającej się w realizacji zadań, współpracując z kierownictwem, to trudno oceniać jej istnienie w pracy jako szkodliwe, choć dla nowego uczestnika zespołu jej zasady czy wzajemne stosunki mogą być niezrozumiałe. Wynika z tego, że należy stosować odpowiednie miary do badania zjawisk uznanych za patologiczne i ostrożnie budować oceny.

Andrzej Buszko podkreślił z kolei znaczenie struktur organizacyjnych dla kreowania ograniczeń w życiu organizacyjnym, co przejawiać się może w nepotyzmie, w niestosownych zachowaniach kadry kierowniczej, włącznie z psychopatycznymi i agresywnymi postawami wobec podwładnych. Życie menadżera w stresie i presji, odpowiedzialność, jaka na nim spoczywa, to typowe wytłumaczenie kierownika, kiedy chce on uzyskać usprawiedliwienie dla własnego niewłaściwego postępowania. Nie powoduje to jednak lepszego samopoczucia członków jego zespołu [5, s. 100]. Efektem działania kierownika o takim typie osobowości może być nie tylko trudna atmosfera w pracy i codzienny stres przeżywany przez personel. Przełożony osiąga wówczas również poczucie bezkarności, nieomyślności, a w konsekwencji może podejmować decyzje narażające organizację na porażkę.

Ciekawe spostrzeżenia opisała Soheila Partonia. Wskazała ona na stereotyp istniejący w organizacjach, dotyczący dychotomii pracownicy – menadżerowie, obrazujący wartość obu grup dla organizacji, mogący skutkować niewypowiedaniem się w pracy. Ci pierwsi postrzegani są jako osoby gorzej wykształcone, nieskuteczne w procesach decyzyjnych, z mniejszym doświadczeniem zawodowym. Drudzy zaś mają charakteryzować się wysokimi kwalifikacjami zawodowymi, pracowitością, być bardziej zainteresowani pracą [19, s. 7]. Stereotyp ten może zniechęcić pracowników liniowych (szeregowych

bibliotekarzy) do wygłaszania opinii o działaniach instytucji, budzić niewiarę we własne siły i możliwości, powodować cedowanie odpowiedzialności za bibliotekę w całości na przełożonych. Potwierdzać to może zastosowana przez Wiesława Babika dychotomia zastosowana przy obrazowaniu syndromu osoby skrzywdzonej, gdzie badacz uznał, że ofiarą zwykle jest podwładny, a krzywdzicielem bywa głównie przełożony [3, s. 31].

Jak wykazały badania, szkody wynikające ze złej komunikacji w pracy przejawiają się w niepowodzeniach we wprowadzaniu zmian w organizacji, którym często towarzyszą negatywne emocje [1, s. 27 i 29]. W komunikacji wewnętrznej niezwykle istotna jest więź uczestników i sposób nawiązywania kontaktu oraz utrzymywania relacji. „Podstawowym celem komunikowania informacyjnego jest kreowanie wzajemnego porozumienia i zrozumienia między uczestnikami procesu dzielenia się wiedzą, wyjaśnianie i instruktaż, przy założeniu, że nadawca nie ma żadnych intencji wpływania na postawy i zachowania odbiorców” [7, s. 83]. O istniejących emocjach w pracy świadczą zwroty adresatywne, dobór słów, kompozycja wypowiedzi, sposób mówienia oraz zachowanie (komunikacja niewerbalna). Próby zepchnięcia partnera na drugi plan powodują zakłócenia komunikacji, więc barierą jest też z pewnością dominacja w relacji. Należy zauważyć, że próby zdominowania partnera w rozmowie (relacji komunikacyjnej) w pracy podejmują nie tylko zwierzchnicy, ale i pracownicy, starając się wpłynąć wzajemnie na siebie, a bywa że i na przełożonego. Gdy zmianom przeprowadzanym w pracy towarzyszy niejasna atmosfera plotek, to wzmagają się poczucie podejrzliwości wobec przełożonych i ich zamiarów, rośnie opór, a spada poziom zaufania. Emocje gaszą zaangażowanie, a nieufność skłania do uznania, że formalnie przekazywane informacje nie są rzetelne. Prowadzi to wprost do porażek przy transformacji procesów pracy, a w dalszej perspektywie do strat społecznych, poprzez wytworzenie się nieprzychylniej atmosfery w pracy, ewentualnie nawet do utraty cennych pracowników [1, s. 28].

Wagę otwartej komunikacji, wzajemnego dzielenia się wiedzą i umiejętnościami w realiach bibliotek akademickich podkreśla Bożena Jaskowska w swej analizie kultury organizacyjnej. Badaczka przy tym jasno zaznacza, że wiele zależy od stanowiska i postawy menadżerów bibliotecznych [12, s. 205]. Problem braku zaufania w relacjach z przełożonymi zauważył też Wiesław Babik, uznając to za przyczynę utrudnień w komunikacji pracowniczej w bibliotekach [3]. Otwartość komunikowania jest cechą porozumiewania się w bibliotekach, oczekiwaną przez personel, a uczciwa postawa komunikacyjna, zwłaszcza przełożonych, ułatwia relacje. W nielicznych badaniach komunikacji pracowniczej w bibliotekach bibliotekarze wyrażają oczekiwanie wobec kadry zarządczej, aby ta budowała jasne przekazy, nie opierała się na plotkach, unikała emocji w kontaktach. Niestety w wielu przypadkach bibliotekarze zachowują daleko idącą ostrożność przejawiającą się w milczeniu o swoich spostrzeżeniach na temat wydarzeń z miejsca pracy [21, s. 283]. Według wyników badania przeprowadzonego wśród bibliotekarzy akademickich, 36% z nich nie dzieli się z przełożonymi swymi negatywnymi spostrzeżeniami na temat pracy, 35% nie wierzy w skuteczność własnych wypowiedzi na temat pracy, a 35% rezygnuje z wypowiedzi, jeśli ma to zrobić w obecności zwierzchnika [21, s. 317–343].

Bariery w komunikacji wewnątrzorganizacyjnej kreują specyficzne środowisko pracy, ograniczając pole postrzegania pracy przez określone grupy pracowników, zmniejszając ich dostęp do wiedzy i danych dotyczących pracy czy też wpływ na działania biblioteki. Naukowcy zaakcentowali problem wywiązywania się z wykonywania codziennych obowiązków, gdy występują zakłócenia komunikacyjne w miejscu pracy, powstające wskutek odczuwanego permanentnie stresu. Wiązać się on może z sytuacjami wyjątkowymi typu wprowadzanie zmian strukturalnych czy innowacji, co omówiono wcześniej. Stres może mobilizować do pracy, gdy ma podłoże w postaci pozytywnych emocji, ciekawości, pragnienia podjęcia ryzyka w wykonywaniu nowego zadania itd. Jednak wówczas komunikację wśród pracowników musi charakteryzować otwartość i uczciwość, które wzmacniają zaufanie organizacyjne. W przypadku, gdy stres o podłożu negatywnym dominuje w codziennych emocjach odczuwanych w pracy, może się przełożyć na efekty w postaci wykonywania słabszej jakości usług. Stres ten pojawia się w relacjach na różnych poziomach struktury organizacyjnej, a nawet wszystkich, co świadczyć może o dramatycznej sytuacji organizacyjnej biblioteki i panujących w niej stosunkach międzyludzkich.

Komunikacja pracownicza może jeszcze wzmacniać odczuwane poczucie dyskomfortu, gdy dominują w niej wspomniane plotki, pomówienia, fałszywe informacje lub świadomość zagrożenia. Stres może być przeżywany przez jednostki, ale równie dobrze może objąć całe grupy pracownicze, gdy spodziewają się one niekorzystnych dla siebie decyzji, np. wprowadzenia nowych rozwiązań organizacyjnych, nowych technologii czy nowego przełożonego [29]. Brak dokładnych informacji ze strony osób odpowiedzialnych za proces komunikacji organizacyjnej, brak zainteresowania kadry kierowniczej stanem ducha pracowników, niedementowanie dwuznacznych przekazów powoduje poczucie niepewności dotyczące poszczególnych miejsc pracy, a to z kolei prowadzi do stresu zawodowego. Gdy poziom stresu niebezpiecznie rośnie, kontakty między przełożonymi a podwładnymi stają się nieskuteczne, a okoliczności przepływu informacji służbowych zdominowane są przez grupy nieformalne. Mogą również rosnąć skutki strat organizacyjnych. W kontekście bibliotek akademickich czynnik stresu jest niezwykle ważny. Biblioteki te podlegają szybkim zmianom organizacyjnym i technologicznym, ich rozliczne zadania wymagają częstokroć oparcia w zmieniających się aktach prawnych. Niepewność w pracy może wywołać poczucie lęku, zagubienia, a w efekcie obawy o prawidłowość wykonywanych obowiązków. Jedynie otwarta i czytelna komunikacja wewnętrzna oparta na współpracy wszystkich członków społeczności bibliotekarskiej może być na to remedium.

Jakie są konkretne efekty błędnej komunikacji w pracy? Zakłócenia komunikacyjne są niebezpieczne dla istnienia organizacji i zatrudnionych w niej osób. Mogą godzić w podstawy procesów pracy, interesy grup pracowniczych i jednostek, realizację celów pracy i budowę karier zawodowych. Analitycy zagadnienia wskazują na pracoholizm, wypalenie zawodowe, tolerancję wobec patologicznych zachowań w pracy czy w końcu na niski poziom zaangażowania w pracę, jako problemy wynikające z zakłóceń komunikacyjnych [23]. Szkodliwość pracy w warunkach braku odpowiedniej komunikacji pracowniczej w bibliotekach jest trudna w oszacowaniu, ponieważ nie prowadzono badań w tym kierunku. Niemniej stosując analogię do badań w innych organizacjach, można założyć,

że w bibliotekach w jakimś zakresie pojawiają się wymienione negatywne efekty zakłóceń powodowane wadliwym porozumiewaniem się wewnątrz instytucji. Zdarzają się przecież zgłoszenia mobbingu w bibliotekach, co podyktowane jest również utratą zdrowia, stwierdzoną przez specjalistów [19; 31].

Bariery komunikacyjne wywołują różne skutki w działaniu bibliotek, które można najogólniej podzielić na:

- efekty dla organizacji,
- efekty dla zatrudnionych.

Obydwa obszary przenikają się, dlatego szkody uczynione w jednym obszarze mogą oddziaływać na drugi bądź implikować problemy, które w późniejszym czasie będą przemieszczać się z jednego do drugiego obszaru. Przykładem może być nieujawnianie – świadomie lub nie – problemów dotyczących wykonywanych obowiązków pracy, z którymi stykają się pracownicy. Także w bibliotekach akademickich występują różnorodne sytuacje zaburzające pracę: niska jakość pracy czy niewystarczająca wiedza pracowników na temat wykonywanego zadania. Biblioteki nie są wolne również od patologii takich jak mobbing, wykluczenie, kradzieże itp. Bibliotekarze zdają sobie sprawę z istnienia problemów, lecz nie zawsze je ujawniają [21]. Brak reakcji na występujące w pracy patologie, sytuacje nieetyczne czy wręcz zatajanie ich może być dowodem na istnienie zakłóceń w komunikacji wewnętrznej. Wyjaśnienie zaistniałego problemu może zapobiec ewentualnym szkodom wyrządzonym bibliotece. Na życie organizacyjne mają wpływ różne czynniki, stąd kłopotliwe jest postawienie ostrych granic między zyskami/stratami biblioteki i jej personelu. Niemniej każda ze szkód jest w jakimś stopniu dotkliwa dla odbiorców, co jest istotne przy analizie problemów komunikologicznych. Skutki barier komunikacyjnych mogą przybierać w bibliotece wymierne formy w postaci:

- braku rozwoju placówki;
- złej reputacji;
- braku lojalności i więzi emocjonalnych pracowników z biblioteką;
- konsekwencji finansowych.

Mimo iż pracownicy są częścią biblioteki, to jednak należy zauważyć, że wynik zaburzeń w porozumiewaniu się może być dla nich odmienny niż dla samej instytucji. Dla pracownika negatywne efekty zakłóceń są nie mniej drastyczne. Należą do nich:

- brak satysfakcji z pracy;
- brak poczucia wartości swej pracy;
- postawa bierności;
- stres;
- utrata zdrowia.

W obliczu popełnianych błędów w wykonywaniu codziennych obowiązków zawodowych koszty finansowe to jedna strona medalu. Drugą jest powodowanie przez stres sytuacji

niezrozumienia oczekiwań przełożonych przez pracowników w zakresie typowych zadań stanowiskowych. Lęk przed oceną pracy oraz świadomość możliwości pomyłki potęgują niemożność porozumienia się zatrudnionego z kierownikiem. Powstająca wówczas blokada komunikacyjna jest w stanie trwale uszkodzić relacje, w konsekwencji czego pracownik może podjąć decyzję o rezygnacji z pracy w takich warunkach. Tu pojawia się koszt w postaci utraty części kapitału intelektualnego, którego ważnym elementem jest bibliotekarz. W przypadku, gdy jest on oceniany wysoko, tym bardziej dotkliwa będzie jego decyzja o odejściu z pracy. Jednakże bibliotekarze z rzadka decydują się na rezygnację z pracy w bibliotece, o czym świadczą liczne wyniki badań. Jednak w przeprowadzanych ankietach i wywiadach dzielą się swymi negatywnymi emocjami i dywagują o odejściu z biblioteki, gdy obawiają się ocen swych kierowników czy kolegów [21, s. 300, 31].

Środowisko zawodowe bibliotek powinno cechować informowanie pracowników przez ich zwierzchników na każdym odcinku i w każdym momencie życia organizacyjnego. W kontekście zmian organizacyjnych, które są typowe dla współczesnych bibliotek akademickich, szczególnego znaczenia nabiera komunikacja, w której niezmiernie istotna jest informacja zwrotna – mówiąca o tym, co sądzą pracownicy i jak widzą bibliotekę oraz siebie po wprowadzeniu zmiany [9, s. 123]. Istotne jest oczywiście, by atmosfera pracy była przyjazna nie tylko w kontaktach z przełożonymi, ale również cechowała relacje z kolegami.

Biorąc pod uwagę rozległość uczelnianych sieci bibliotecznych, licząc ją liczbą etatów pracowniczych, w bibliotekach akademickich istnieje możliwość codziennego kontaktu z bezpośrednim przełożonym. Jest to sposób komunikowania preferowany przez pracowników w przypadku dostarczania informacji dotyczących bieżących zadań. Kierownictwo biblioteki powinno wykorzystywać maksymalnie swe kompetencje komunikacyjne, szczególnie w momencie implementacji innowacji, ponieważ opór przeciw zmianom powodowany może być właśnie niedostosowaniem komunikacji do sytuacji. Pobudzanie pracowników bibliotek do aktywności komunikacyjnej, wskazywanie prawidłowych mechanizmów w porozumiewaniu się powinno zwiększyć efektywność działań bibliotek akademickich, które w ostatnim czasie pełnią niezwykle ważną rolę w tworzeniu i organizowaniu przestrzeni naukowej w Polsce. Zakłócenia w komunikacji wewnątrzorganizacyjnej w bibliotekach nie są problemem zbadanym na tyle wystarczająco, by zbudować obraz realnych relacji międzypracowniczych. Wydaje się jednak, że istnieje duży potencjał i dobra wola bibliotekarzy, by minimalizować bariery komunikacyjne dzięki prawidłowej komunikacji [21, s. 301–302].

Bibliografia

1. ADAMSKA Krystyna. Rola komunikacji w procesie planowanych zmian organizacyjnych. *Zarządzanie Zasobami Ludzkimi*. 2013, nr 2, s. 27–36. ISSN 1641-0874.
2. ADLER Ronald B., ROSENFELD Lawrence B., PROCTOR II Russell F. *Relacje interpersonalne: proces porozumiewania się*. Poznań: Dom Wydawniczy REBIS, 2006. ISBN 83-7301-806-9.
3. BABIK Wiesław. Bariery i zakłócenia w komunikowaniu się bibliotekarzy z przełożonymi. *Zarządzanie Biblioteką*. 2011, nr 1, s. 21–35. ISSN 2081-1004.
4. BIERKE Bjorn. *Kultura a style przywództwa: zarządzanie w warunkach globalizacji*. Kraków: Oficyna Wydawnicza, 2004. ISBN 83-89355-15-9.

5. BUSZKO Andrzej. *Uwarunkowania współczesnych zachowań w organizacji*. Warszawa: Difin, 2013. ISBN 978-83-7641-821-6.
6. DĄBKOWSKI Błażej. Poznań: Konflikt w Bibliotece Raczyńskich pomiędzy pracownikami a nową dyrektorką – czy doszło do mobbingu? *Głos Wielkopolski* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://plus.gloswielkopolski.pl/poznan-konflikt-w-bibliotece-raczyńskich-pomiedzy-pracownikami-a-nowa-dyrektor-czy-doszlo-do-mobbingu/ar/c1-14334485>. Stan z dnia 09.04.2020.
7. DOBEK-OSTROWSKA Bogusława (red.). *Komunikowanie polityczne i publiczne. Podręcznik akademicki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006. ISBN 978-83-01-15000-6.
8. *European Communication Monitor* [Dokument elektroniczny]. 2009. Tryb dostępu: <http://www.communicationmonitor.eu/wp-content/uploads/2018/03/ECM-2009-Results-ChartVersion-European-Communication-Monitor-Trends-Strategic-Communication-Management-Corporate-Communication-Public-Relations-PR.pdf>. Stan z dnia 05.03.2020.
9. FISKE John. *Introduction to Communication Studies*. London: Routledge, 1997. ISBN 0-415-04672-6.
10. GIFU Daniela, TEODORESCU Mirela. Communication process in a lean concept. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*. 2014, vol. 28, s. 119–127. ISSN 2300-2697.
11. GKOREZIS Panagiotis, PANAGIOTOU Maria, THEODOROU Mamas. Work ostracism and employee silence in nursing: the mediating role of organizational identification. *The Journal of Advanced Nursing*. 2016, nr 10, s. 2381–2388. ISSN 1365-2648.
12. JASKOWSKA Bożena. Biblioteka w kulturze – kultura w bibliotece: procesy informacyjno-biblioteczne na tle polskiej kultury narodowej. In GANIŃSKA Halina (red.). *Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji: działania i codzienność*. T. 1. Poznań: Biblioteka Główna Politechniki Poznańskiej, 2005, s. 30–41. ISBN 83-910677-2-6.
13. JASKOWSKA Bożena. *Kultura organizacyjna służb informacyjnych bibliotek akademickich – na przykładzie uczelni ekonomicznych* [Praca doktorska]. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 2007. Tryb dostępu: <http://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/docmetadata?id=1183&from=&dirids=1/>. Stan z dnia 21.02.2021.
14. JASKOWSKA Bożena. Wypalenie zawodowe w środowisku bibliotekarskim. *Bibliotheca Nostra*. 2010, nr 1, s. 46–59. ISSN 1734-6576.
15. KALLA Hanna K. Integrated internal communications: a multidisciplinary perspective. *Corporate Communications. An International Journal*. 2005, nr 4, s. 302–314. ISSN 1356-3289.
16. MAZZEI Alessandra. Internal communication for employee enablement. Strategies in American and Italian companies. *Corporate Communications. An International Journal*. 2014, nr 1, s. 81–95. ISSN 1356-3289.
17. NICHOLSON Nigel. Seven Deadly Syndromes of Management and Organization: The View from Evolutionary Psychology. *Managerial and Decision Economics*. 1998, nr 7/8, s. 411–426. ISSN 0143-6570.
18. OLSZTYŃSKA Agnieszka. Komunikacja wewnętrzna w przedsiębiorstwie. In: MRUK Henryk (red.). *Komunikowanie się w biznesie*. Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, 2002, s. 167–178. ISBN 83-8876048-3.
19. PARTONIA Soheila. The impact of trust on organizational silence and its challenges in Iran. *International Journal of Business Economics and Management Studies*. 2013, nr 1, s. 1–18. ISSN 2348-3016.
20. QUIRKE Bill. *Komunikacja wewnętrzna krok po kroku: jak komunikacja wewnętrzna pomaga wdrażać każdą strategię w firmie*. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer business, 2011. ISBN 978-83-264-1147-2.
21. RUDNICKA Ewa. *Bariery w komunikacji wewnętrznej w bibliotekach – na przykładzie badań w polskich bibliotekach akademickich* [Praca doktorska]. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 2018.
22. RUDNICKA Ewa. Organizacyjne czynniki wpływu na proces komunikacji wewnątrzorganizacyjnej w bibliotece akademickiej. *Biblioteka i Edukacja*. 2020, nr 17, s. 13–27. ISSN 2299-565X.
23. SZOSTEK Dawid. Wybrane przejawy patologii w miejscu pracy – doniesienie z badania wśród pracujących studentów WNEiZ UMK w Toruniu. *Zarządzanie Zasobami Ludzkimi*. 2016, nr 1, s. 154–169. ISSN 1641-0874.
24. SZTOMPKA Piotr. *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*. Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 2007. ISBN 978-83-240-0850-6.

25. SZWALBE Joanna. *Odbiór komunikatu jako zadanie poznawcze. Ujęcie pragmatyczno-kognitywne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2008. ISBN 978-83-232185-1-7.
26. TANGIRALA Subrahmaniam, RAMANUJAM Rangaraj. Employee Silence on Critical Work Issues: The Cross Level Effects of Procedural Justice Climat. *Personnel Psychology*. 2008, nr 1, s. 37–68. ISSN 0031-5826.
27. WELCH Mary, JACKSON Paul R. Rethinking internal communication: a stakeholder approach. *Corporate Communications*. 2007, nr 2, s. 177–198. ISSN 1356-3289.
 WERENOWSKA Agnieszka. Zastosowanie narzędzi informatycznych w komunikacji wewnętrznej w przedsiębiorstwie. *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*. 2014, nr 105, s. 75–82. ISSN 2081-6979.
28. WOJCIECHOWSKA Maja. Metody pokonywania oporu wobec zmian i innowacji przeprowadzanych w bibliotekach. *Biuletyn EBIB* [Dokument elektroniczny]. 2006, nr 4. Tryb dostępu: <http://www.ebib.info/2006/74/wojciechowska.php>. Stan z dnia 10.09.2020.
29. WOJCIECHOWSKA Maja. *Studium zarządzania niematerialnymi zasobami organizacyjnymi bibliotek*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2014. ISBN 978-83-7865-240-3.
30. WOJCIECHOWSKA Maja. Wartości etyczne w wybranych aspektach zarządzania i organizacji bibliotek. In KAMIŃSKA Joanna, ŻOŁĘDOWSKA Beata (red.). *Jakość usług bibliotecznych w społeczeństwie informacyjnym*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2009, s. 175–184. ISBN 978-83-61464-16-7.
31. WOJCIECHOWSKA Maja. Zasoby niematerialne w społeczeństwie informacyjnym. In BABIK Wiesław (red.). *Nauka o informacji*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2016, s. 621–632. ISBN 978-83-64203-82-4.
32. WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Koncepcje organizacji bibliotek*. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum – Szkoły Wyższej, 2012. ISBN 978-83-61079-16-3.

Maja Wojciechowska

Uniwersytet Gdański
e-mail: maja.wojciechowska@gmail.com

Monika Orzoł

Uniwersytet Gdański
e-mail: morzol@op.pl

Promocja jako instrument marketingu wspierający działania bibliotek w obliczu niskiego czytelnictwa Polaków. Przykłady akcji i działań promujących czytelnictwo

Słowa kluczowe: promocja, czytelnictwo, programy czytelnicze

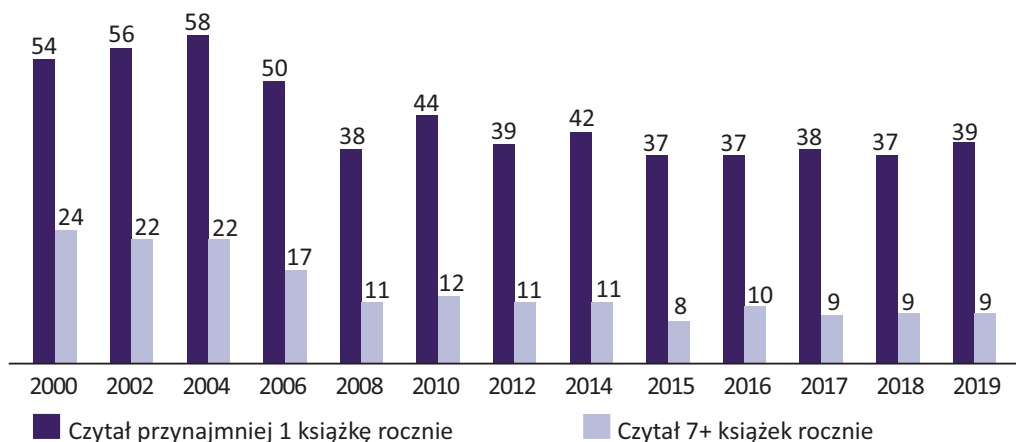
Abstrakt: Artykuł prezentuje wybrane przedsięwzięcia podejmowane przez biblioteki w celach popularyzacji czytelnictwa. Na podstawie akcji rozpowszechniających ideę „książki na start” pokazano, w jaki sposób instytucje biblioteczne wspierają inicjacje czytelnicze najmłodszych dzieci. Zaprezentowane przykłady ilustrują zaangażowanie bibliotekarzy, którzy wychodzą poza gmachy instytucji, by dotrzeć z książką do jak najliczniejszego grona odbiorców. Nowoczesne biblioteki zabiegają o czytelników również na terenie placówek. W tym celu projektowana jest oryginalna, nowoczesna oferta, uwzględniająca preferencje różnych grup użytkowników.

Keywords: promotion, reading, reading programs

Abstract: The article presents selected projects undertaken by libraries to popularize reading. On the basis of the campaigns disseminating the idea of “books to start”, it was shown how library institutions support the reading initiation of the youngest child. The examples presented illustrate the commitment of librarians who leave the library building to reach the largest possible audience with the book. Modern libraries also strive for more readers on the premises of their institutions. For this purpose, an original, modern offer is designed, taking into account the preferences of various user groups.

W kwietniu 2020 r. Biblioteka Narodowa opublikowała wstępne wyniki badań stanu czytelnictwa w Polsce za rok 2019. Odnotowano w nich lekki wzrost deklaracji czytelniczych, a nawet – jak można przeczytać w raporcie – stałe zatrzymanie spadku czytelnictwa [2]. Badania pokazują, że 39% Polaków zadeklarowało przeczytanie w 2019 r. przynajmniej jednej książki. Stan czytelnictwa w porównaniu z poprzednimi latami przedstawia rysunek 1.

Rysunek 1. Czytanie książek w latach 2000–2019 (dane w proc.)

Źródło: <https://www.bn.org.pl/raporty-bn/stan-czytelnictwa-w-polsce/stan-czytelnictwa-w-polsce-w-2019-r>.

Według badaczy związek ze wzrostem poziomu czytelnictwa w 2019 r. miała dobra koniunktura, która pozwoliła na częstsze zakupy książkowych nowości. Oprócz tego wskazuje się, że odnotowane wyniki są skutkiem „podsycania zainteresowań czytelnicznych przez ekranizacje, seriale czy gry komputerowe” [2]. Aktywizacja polskich czytelników mogła również wynikać z przyznania Nagrody Nobla polskiej pisarce, Oldze Tokarczuk.

Niemniej jednak, odnotowany wzrost wciąż jest zbyt niski, a stan czytelnictwa w Polsce – nadal niezadowalający. Warto wziąć w tym kontekście pod uwagę fakt, że wśród czytających respondentów prawie połowa (18,4% ogółu) przeczytała tylko jedną lub dwie książki w ciągu roku. Przytoczyć można dla porównania, że zaledwie 2,7% badanych zadeklarowało przeczytanie od 12 do 23 książek, natomiast 2,6% – 24 książki i więcej. Wyniki badań Biblioteki Narodowej pokazują zatem, że Polacy czytają niewiele. W związku z tym należy podejmować wszelkie działania, by sytuacja czytelnicza w kraju poprawiła się. Istotną rolę w tym obszarze pełnią dziś, zarówno ogólnokrajowe, jak i lokalne przedsięwzięcia oraz akcje promujące czytelnictwo. Biblioteki są instytucjami, które zdecydowanie wspierają rozwój czytelnictwa, nie tylko ze względu na charakter swojej działalności i podstawy funkcjonowania, lecz przede wszystkim poprzez czynne zaangażowanie i zachęcanie użytkowników do korzystania z księgozbioru, nowych usług oraz specjalnie opracowanej oferty bibliotecznej. W tym kontekście promocja biblioteczna definiowana jest jako:

Zbiór środków i działań pełniących funkcję informacyjną w systemie komunikowania się biblioteki z otoczeniem i służących pozyskiwaniu akceptacji środowiska dla pełnionych przez nią funkcji. Głównym celem promocji jest zmniejszenie lub nawet wyeliminowanie dystansu istniejącego między oferowaną usługą czy materiałem bibliotecznym, a jej użytkownikiem. Funkcja wspierania procesów świadczenia usług przez bibliotekę jest związana z dwoma rodzajami bezpośredniego oddziaływania, to jest perswazją oraz przypominaniem. Realizacja tych celów jest ściśle powiązana z kształtowaniem

postaw użytkowników biblioteki. Biblioteka, prowadząc działania promocyjne, może wykorzystywać następujący zespół narzędzi, tworzących tzw. kompozycję *promotion-mix*: reklamę, promocję osobistą, promocję dodatkową, *public relations* [22, s. 189–190].

W opinii Mariana Huczka promocja to z kolei „zespół działań i środków, za pomocą których biblioteka przekazuje otoczeniu informacje charakteryzujące ją, jej zbiory i usługi, kształtuje potrzeby użytkowników oraz pobudza i ukierunkowuje popyt” [10, s. 130]. Tak więc, innymi słowy, biblioteka może komunikować się z klientem w celach: informacyjnych lub wzmacniających i ukierunkowujących zapotrzebowanie na jej usługi, ale też modelowania potrzeb, ponadto może dążyć do budowania pozytywnego wizerunku oraz pogłębiania relacji z otoczeniem. Komunikacja ta może być skierowana do:

- klienta rzeczywistego i/lub potencjalnego;
- klienta indywidualnego i/lub zbiorowego;
- do władz zwierzchnich bezpośrednich, lokalnych i/lub państwowych [1, s. 529].

Zatem działania promocyjne bibliotek mogą być skierowane do potencjalnego czytelnika i mieć charakter ukierunkowujący, nastawiony na aktywizację czytelnictwa, jak ma to miejsce w przypadku licznych akcji promujących czytelnictwo, w które włączają się te placówki.

Przede wszystkim jednak instytucje biblioteczne gromadzą, opracowują oraz udostępniają zbiory. Jednakże oprócz tradycyjnej formy wypożyczania pozycji książkowych biblioteki oferują użytkownikom możliwość zdalnego dostępu do księgozbioru, tworząc internetowe bazy danych, które pełnią zadania bibliotek cyfrowych. Wykorzystanie w tym celu nowych technologii sprawia, że jest to po pierwsze wygodny sposób korzystania z zasobów instytucji, po drugie zaś – istnieje wysokie prawdopodobieństwo dotarcia z ofertą do szerokiego grona odbiorców.

Biblioteki dbają również o komfort użytkowników odwiedzających placówki biblioteczne. Warto zwrócić w tym kontekście uwagę na aspekty techniczne, takie jak zagospodarowanie przestrzeni i aranżację wnętrza, nie tylko funkcjonalną, ale także atrakcyjną wizualnie i interesującą. Instytucje biblioteczne tworzą również przestrzenie, w których czytelnicy mogą w ciszy skoncentrować się na lekturze, o czym pisała w swoim artykule *Cisza w bibliotece* Monika Curyło [5]. Jest to wbrew pozorom istotna kwestia, ponieważ – szczególnie w dużych, zatłoczonych miastach – brakuje obecnie miejsc wolnych od zgiełku i hałasu. Biblioteki mogą więc część swoich przestrzeni przeznaczyć na miejsca pełne skupienia, ciszy i kontemplacji. Nowoczesne instytucje biblioteczne wyposażone są także w różnego typu sprzęt multimedialny oraz stanowiska komputerowe, dzięki którym możliwe jest korzystanie w czytelniach z udostępnianych baz danych.

W działaniach marketingowych związanych z popularyzacją czytelnictwa instytucje biblioteczne chętnie posługują się środkami masowego przekazu. Współcześnie biblioteki wykorzystują szerokie spektrum możliwości, jakie niesie za sobą użytkowanie Internetu. Oprócz własnych stron internetowych coraz częściej tworzą profile na najpopularniejszych portalach internetowych, takich jak Facebook, Twitter oraz Instagram. Czytelnicy mają

możliwość obserwowania kont placówek, dzięki czemu są informowani „na bieżąco” o różnych formach działalności instytucji. Bibliotekarze zamieszczają na portalach społecznościowych posty dotyczące książkowych nowości i polecanych kolekcji bibliotecznych. Opracowują również zestawienia statystyczne, które pokazują, jaka lektura była najczęściej wypożyczana w danym okresie czasu. Zachęcają także, by sięgnąć po książkę, organizując rozmaite konkursy, zabawy i inne wydarzenia kulturalne.

W celu promocji bibliotekarze korzystają z różnego typu technik przekazu w Sieci. Zatem szeroko rozumiane działania marketingowe prowadzone w Internecie nie ograniczają się tylko do publikacji postów, grafik czy plakatów, informujących o funkcjonowaniu bibliotek. Coraz częściej instytucje te przygotowują krótkie filmy, które pokazują wielowymiarowość działalności bibliotek. Istnieje przy tym możliwość prezentacji wewnątrz instytucji oraz promocji znajdujących się w bibliotece zasobów. Ciekawą formą filmu promocyjnego wykorzystywaną m.in. przez biblioteki jest np. *lipdub*, czyli teledysk, w którym występujące osoby poruszają wargami do odtwarzanej z playbacku piosenki [6, s. 241]. Wideoklip pozwala odświeżyć wizerunek instytucji bibliotecznej i przedstawić ją szerokiej publiczności jako nowoczesny ośrodek kultury.

Biblioteki tworzą również publikacje w formie podcastów, czyli plików dźwiękowych bądź videocastów (wykorzystujących przekaz audiowizualny), które ukazują się najczęściej w postaci regularnych odcinków. Głównym tematem publikacji jest literatura i związane z nią aspekty. Zazwyczaj podcasty i videocasty zawierają recenzje i rekomendacje książek, a także zapowiedzi wydawnicze i informacje o nowościach dostępnych w bibliotece [3, s. 117]. Występująca w rejestrowanym materiale osoba opowiada o wybranej pozycji książkowej w taki sposób, by rozbudzić zainteresowanie widzów lub słuchaczy oraz zachęcić do przeczytania lektury.

Poprzez wieloaspektowe działania biblioteka mobilizuje użytkowników do czytania książek, ale także zaprasza do rozmowy na temat literatury. Świadczą o tym Dyskusyjne Kluby Książki zakładane w instytucjach bibliotecznych. Podczas spotkań uczestnicy omawiają wybraną, wcześniej przeczytaną lekturę [11]. Zgromadzenie czytelników w ramach DKK odbywa się w atmosferze wzajemnego zrozumienia i szacunku, stwarzając szerokie pole do rozbudzania pasji i zainteresowań czytelnicznych. Jest to również przestrzeń swobodnej wymiany myśli i poglądów, gdzie każdy uczestnik może podzielić się swoimi spostrzeżeniami dotyczącymi lektury, a także wyrazić opinię na temat książki oraz – co niewątpliwie często się zdarza – zainspirować innych klubowiczów.

Okazje do dyskusji wokół literatury stanowią również organizowane w bibliotekach spotkania autorskie, kąciki poetyckie oraz inne przedsięwzięcia, podczas których główną rolę odgrywa książka. Mogą to być zarówno oficjalne konferencje, jak i przygotowywane z myślą o najmłodszych użytkownikach wspólne, głośne czytanie bajek.

Warto wspomnieć, że niektóre instytucje biblioteczne wspierają rozwój czytelnictwa poprzez działalność wydawniczą. Charakter piśmiennictwa bibliotek może być różny, jednak najczęściej odnosi się do funkcjonowania placówek i dokumentacji jej zasobów. Dlatego też wśród wydawanych publikacji znajdują się m.in. informatory, broszury,

poradniki, sprawozdania, katalogi i inwentarze, a także opracowania bibliograficzne i reprodukcje [9, s. 492]. W drukowanych materiałach promocyjnych (broszury, ulotki) znajdują się nierzadko rekomendacje oraz recenzje pozycji książkowych dostępnych w instytucjach bibliotecznych. Działalność bibliotek w tym obszarze w sposób szczególny wspomaga rozwój piśmiennictwa regionalnego, a publikowane czasopisma i gazetki stanowią cenne źródło informacji dla i o lokalnej społeczności. Wydawane materiały mogą zawierać ponadto zbiory wierszy i opowiadań związanych z miastem czy regionem, na terenie których znajduje się placówka.

Zaangażowanie bibliotek w promocję czytelnictwa uwidacznia się także w projektowanej i dostosowywanej do potrzeb użytkowników ofercie bibliotecznej. Chcąc się wyróżnić oraz zachęcić klientów do korzystania ze swoich zasobów, instytucje te zwiększają efektywność działań, a także wprowadzają oryginalne, atrakcyjne usługi. Rozwijanie oferty bibliotecznej nierzadko skutkuje poprawą oceny jakości świadczeń, w związku z czym użytkownik chętniej odwiedza placówkę i częściej korzysta z udostępnianego księgozbioru.

Jak widać, form aktywności bibliotek w obszarze popularyzacji czytelnictwa jest wiele. Niewątpliwie należałoby wymienić wśród nich także projekty, akcje i imprezy tematyczne związane z upowszechnianiem książki w społeczeństwie. Warto podkreślić, że instytucje biblioteczne podejmują wiele inicjatyw oddolnie, co oznacza, że wydarzenia takie organizowane są przez konkretne placówki, które same tworzą i realizują program działań. Biblioteki biorą też udział w planowanych ogólnie, regionalnych lub ogólnokrajowych kampaniach czytelniczych, w których poszczególne instytucje kultury podejmują współpracę. W dalszej części artykułu zostaną przedstawione atrakcyjne inicjatywy zorganizowane przez biblioteki celem popularyzacji czytelnictwa.

We współczesnych pracach naukowych podkreśla się potrzebę jak najwcześniejszego kontaktu dzieci z książką, która stanowi bardzo ważny element w ich prawidłowym rozwoju emocjonalnym i intelektualnym. Kształtowanie postaw i nawyków czytelniczych od najmłodszych lat niesie za sobą duże prawdopodobieństwo rozwinięcia wysokiej kultury czytelniczej jednostki w przyszłości. Zamyśl wzrastania dzieci w kontakcie z literaturą realizuje program *Bookstart*, który został zapoczątkowany w 1992 r. w Wielkiej Brytanii (logo programu zob. fot. 1). Założeniem projektu jest zapewnienie już kilkumiesięcznym dzieciom bezpłatnego dostępu do książek [17]. W tym celu projektuje się specjalną wyprawkę czytelniczą, która trafia do rodziców noworodków. Pierwsza edycja programu odbyła się w Birmingham, gdzie we współpracy z biblioteką miejską, ośrodkiem zdrowia oraz lokalnym uniwersytetem obdarowano książkami 300 dzieci [4, s. 26]. Akcja zakończyła się sukcesem, co wynikało z przeprowadzonych w tym czasie badań pilotażowych:

Badania [...] wykazały, że istnieje wyraźna różnica pomiędzy dziećmi objętymi programem a tymi, które nie otrzymały pakietów z książkami. Maluchy z pierwszej grupy były znacznie lepiej przygotowane do rozpoczęcia szkoły, a później osiągały lepsze wyniki niż ich rówieśnicy. Badania obejmowały m.in. takie umiejętności jak mówienie, rozumienie ze słuchu, czytanie, pisanie, znajomość cyfr, kształtów, miar długości. Czytanie dzieciom od najmłodszych lat pozwoliło im na lepszy rozwój w różnych obszarach nauki, nie tylko bezpośrednio związanych z językiem [17].

W kolejnych latach (1992–1998) program zyskiwał na popularności. Utworzono wówczas ponad 60 lokalnych projektów *Bookstart*, w dużej części finansowanych ze środków unijnych w ramach wspierania dzieci ze środowisk zagrożonych wykluczeniem społecznym [17]. W związku z powyższym lokalne inicjatywy szybko przekształciły się w jeden narodowy program, który do dziś cieszy się ogromnym powodzeniem.

Fotografia 1. Logo programu *Bookstart*

Źródło: <https://www.booktrust.org.uk/what-we-do/programmes-and-campaigns/bookstart/>.

Brytyjski projekt stał się inspiracją do podjęcia podobnych inicjatyw w wielu innych państwach, np. w Danii. W ramach programu duńscy bibliotekarze odwiedzali rodziny w domach, przywożąc ze sobą prezenty dla najmłodszych w postaci książek z obrazkami, rytmowanek, kolorowanek edukacyjnych, płyt CD, a także ulotek i poradników dla rodziców [4, s. 26]. Pracownicy bibliotek obdarowywali dzieci w wieku 6, 12, 18 i 36 miesięcy [7], a więc wyprawki czytelnicze trafiały do najmłodszych, którzy nie rozpoczęli jeszcze nauki w szkole. Badania dowiodły, że korzyści z projektu czerpią nie tylko dzieci, ale również rodzice. 58% ankietowanych przyznało, że ich własne nawyki czytelnicze zostały zmienione dzięki *Bookstart* [21].

Programem *Bookstart* zainteresowano się także w Polsce. Początkowo inicjatywę podjęła Miejska Biblioteka Publiczna we Wrocławiu. Od 2009 r. w ramach projektu zatytułowanego „Na dobry początek” (logo projektu zob. fot. 2) placówka rozdaje darmowe pakiety czytelnicze dla dzieci w wieku od 0 do 5 lat. Głównym celem akcji – jak zostało to podkreślone na stronie internetowej instytucji – jest promowanie czytelnictwa „od kołyski” [20].

Fotografia 2. Logo projektu „Na dobry początek” MBP we Wrocławiu

Źródło: <https://fdds.pl/wp-content/uploads/2016/06/na-dobry-pocz%C4%85tek-250x194.jpg>.

W pierwszych latach funkcjonowania programu biblioteka współpracowała z wybranymi szpitalami na terenie Wrocławia, gdzie mamy noworodków obdarowywane były wyprawkami czytelniczymi. Obecnie pakiet „Na dobry początek” można odebrać w filiach miejskiej biblioteki. Zestaw składa się z płóciennej torby z logo projektu, w której znajdują się: książeczka dla dzieci, zaproszenie na imprezy rodzinne w bibliotekach, specjalna karta biblioteczna dla maluszków i przygotowana przez instytucję biblioteczną broszura „Na dobry początek”, zawierająca praktyczne porady dla rodziców oraz propozycje i wskazówki, w jaki sposób, na podstawie książek, organizować wspólne zabawy z dzieckiem (zob. fot. 3). Przykładowo – w pierwszej edycji projektu w torbie znalazły się dwie książeczki: *Jedzie pociąg z daleka* z ilustracjami wrocławskiej artystki Ewy Kozery-Pawlak oraz *Lokomotywa i inne wierszyki* Juliana Tuwima [8, s. 1].

Fotografia 3. Wyprawka czytelnicza „Na dobry początek”

Źródło: <https://beta.biblioteka.wroc.pl/images/aktualnosci/DSCN1863-001>.

Warto podkreślić, że w ramach programu „Na dobry początek” Miejska Biblioteka we Wrocławiu organizuje bezpłatne zajęcia dla najmłodszych. W 2011 r. oferta biblioteki w tym zakresie składała się z wielu atrakcji, o czym pisze Jolanta Grzelczyk:

Przez cały rok pięć filii MBP we Wrocławiu prowadziło regularne zajęcia dla rodziców z małymi dziećmi. Były to zabawy literacko-muzyczne dla dzieci w wieku od 0 do 3 roku życia („Biblioteka Malucha”), sobotnie artystyczne warsztaty rodzinne dla nieco starszych dzieci („Zróbmy to razem. Pracownie autorskie”) oraz spektakle teatralne Bajkowej Biblioteki. Część spotkań prowadzili zaproszeni goście [...]. Specjalnie dla rodziców przygotowano kilka spotkań ze specjalistami, poświęconych opiece nad małym dzieckiem. Gośćmi tych spotkań byli m.in. Dorota Zawadzka oraz Paweł Zawitkowski. W ramach projektu „Na dobry początek” [...] w pięciu księgarniach wrocławskich [...] prowadzono akcję „Na dobry początek — kup dziecku książkę”. Wrocławianie zachęceni byli do kupowania książek dla dzieci i wrzucania ich do specjalnie na ten cel przygotowanych pojemników. Zbiórkę książek prowadzono również podczas Wrocławskich Promocji Dobrych Książek – grudniowych targów książki. Zebrane w ten sposób publikacje [...] trafiły za pośrednictwem Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej we Wrocławiu do stu rodzin zastępczych. Dodatkowo MBP we Wrocławiu przekazała rodzinom zastępczym karty biblioteczne z opłaconym rocznym abonamentem uprawniającym do wypożyczania w bibliotekach publicznych multimediów (muzyka, film, gry komputerowe). Wszystkie rodziny, uczestniczące w różnych działaniach projektowych, otrzymały bezpłatne zaproszenia na koncert kończący pierwszą edycję, zorganizowany specjalnie przez Filharmonię Wrocławską [8, s. 1–2].

W 2019 r. pakiet „Na dobry początek” stał się częścią Wyprawki Wrocławskiej, która powstała z inicjatywy Prezydenta Wrocławia Jacka Sutryka [19]. Otrzymują ją rodzice nowo narodzonych wrocławskich dzieci podczas odbioru odpisu aktu urodzenia dziecka.

W Polsce funkcjonuje także zapoczątkowany w 2016 r. program „Z książką na start” (plakat akcji zob. fot. 4), którego głównym organizatorem jest Fundacja Metropolia Dzieci, a patronat honorowy nad akcją objęli: Instytut Książki, Biblioteka Narodowa oraz Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich [23]. Oferta skierowana jest do dzieci w wieku do 6 lat oraz ich rodziców. Najmłodszym czytelnikom, którzy po raz pierwszy odwiedzają bibliotekę, wręczany jest Pakiet Startowy Małego Czytelnika. Oprócz książeczki znaleźć w nim można Paszport Biblioteczny, do którego wbijana jest pieczętka za każdym razem, gdy dziecko odwiedzi jedną z bibliotek biorących udział w projekcie. Po zebraniu 10 pieczętek mały czytelnik otrzymuje imienny dyplom. W ten sposób zachęca się dzieci do częstych odwiedzin instytucji bibliotecznych.

Co istotne, projekt realizują biblioteki dwóch województw: mazowieckiego oraz pomorskiego. Pierwszą biblioteką, która podjęła inicjatywę, była Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Gdańsku. Sukcesywnie dołączały do niej kolejne instytucje biblioteczne tak, że w ciągu ponad trzech lat trwania projektu swoją przygodę z biblioteką rozpoczęło ponad 28 tys. najmłodszych mieszkańców regionu. Z informacji zamieszczonych na stronie projektu można dowiedzieć się, że liczba najmłodszych czytelników w niektórych placówkach wzrosła o 600% [23].

Organizatorzy programu wskazują, że najważniejszym celem akcji jest zachęcenie rodziców do spędzania czasu z dziećmi, w sposób twórczy i kreatywny. W tym kontekście zamieszczono na stronie Instytutu Książki następujące informacje o projekcie:

Fotografia 4. Plakat promujący projekt „Z książką na start”

Źródło: http://www.zksiazkanastart.pl/uploads/2/0/2/3/20232099/plakat-pion-z-ksia-z-ka-na-sta-rt-2019_orig.png

Celem projektu jest nie tylko wzrost czytelnictwa. To rzeczywiście najszybszy i najbardziej wymierny rezultat akcji. Najważniejsze jest jednak zachęcenie, aby rodzice spędzali czas z dziećmi: poza domem, w drodze do biblioteki, w bibliotece wspólnie wybierając książki, a w domu przy wspólnym czytaniu. Aby rozmawiali o przeczytanych książkach i znajdowali w nich ciekawe tematy, dzięki którym dziecko rozwinie wiedzę, słownictwo i kreatywność. To wszystko zaowocuje w trudnym okresie dojrzewania – rodzicom łatwiej będzie utrzymać kontakt z dzieckiem dzięki rozmowom, a później w dorosłym życiu da odczytanemu dziecku przewagę w zdobyciu przyjaciół i ciekawej pracy. Wierzymy, że uczestnicząc w projekcie, inwestujemy w przyszłość najmłodszych członków rodziny – dzieci,

w ich wiedzę i pewność siebie, którą wykorzystują, wchodząc w dorosłość i podejmując mądre decyzje. Czytanie jest bezpłatne, a biblioteki dostępne dla wszystkich, bez względu na możliwości finansowe rodziny. Spodziewamy się również, że rodzice i opiekunowie, odwiedzający biblioteki wspólnie z maluchami, będą mieli okazję się przekonać, że księgozbiór jest naprawdę imponujący i każdy znajdzie coś dla siebie [13].

Obecnie realizowanym w Polsce na szerszą skalę programem, zainspirowanym projektem *Bookstart*, jest „Mała książka – wielki człowiek” (logo kampanii zob. fot. 5). Inicjatywę podjął w 2017 r. Instytut Książki we współpracy z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa narodowego, w wyniku czego akcja „Mała książka – wielki człowiek” przerodziła się w ogólnopolską kampanię promującą czytelnictwo wśród najmłodszych. Ideą przyświecającą organizatorom projektu jest zachęcenie rodziców do odwiedzania bibliotek i codziennego czytania swoim pociechom [12]. Kampania przypomina o korzyściach płynących ze wspólnego, rodzinnego czytania od pierwszych miesięcy życia dziecka, a także o roli, jaką pełni książka w prawidłowym rozwoju emocjonalnym i intelektualnym najmłodszych.

Początkowo specjalne przygotowane wyprawki czytelnicze rozdawane były rodzicom noworodków w szpitalach, które wyraziły zgodę na bezpłatną dystrybucję pakietów. Natomiast w 2018 r. wdrożono kolejny etap akcji skierowany głównie do trzylatków. Mechanizm działa w tym przypadku analogicznie jak w projekcie „Z książką na start”. Dziecko w wieku trzech lat, które odwiedzi biorąc udział w kampanii bibliotekę, otrzyma zestaw, w skład którego wchodzi m.in. książeczka oraz Karta Małego Czytelnika. Dziecko zbiera do Karty naklejki, po czym odbiera dyplom. Dzięki temu najmłodszy czytelnik poznaje „ważne miejsce na czytelniczej mapie dzieciństwa (bibliotekę) i zostaje pełnoprawnym uczestnikiem życia kulturalnego” [14].

Fotografia 5. Logo kampanii „Mała książka – wielki człowiek”

Źródło: <http://wielki-czlowiek.pl/wp-content/themes/wielki-czlowiek/img/mkwc-logo.png>.

Obecnie kampania składa się z trzech etapów. Pierwszą wyprawkę otrzymuje niemowlę na oddziale położniczym. Kolejny zestaw czytelniczy czeka na dziecko w wieku przedszkolnym (3-6 lat) w bibliotece. Natomiast od września 2020 r. program obejmuje również pierwszoklasistów, którzy swoje wyprawki odbiorą np. w bibliotece szkolnej. Organizatorzy

zapewniają, że „wszystkie etapy wiążą się z ważnymi momentami w rozwoju dziecka i są dostosowane do jego możliwości i potrzeb tak, by ten rozwój jak najlepiej wspierać i stymulować” [15].

Wspomnieć należy także, że projekt „Mała książka – wielki człowiek” tworzony jest przy udziale małżeństwa wybitnych wrocławskich artystów – Ewy Kozyry-Pawlak i Pawła Pawlaka. Ilustratorzy zaangażowani są podczas całego procesu przygotowywania książeczek, które trafią do najmłodszych czytelników. W pierwszych czytankach ilustracje towarzyszą wybranym z największą starannością wierszom, o czym informuje opiekun projektu:

W wyborze utworów pomagało nam grono ekspertów (znawców literatury i ilustracji dziecięcej, profesorów, badaczy, przedstawicieli instytucji i mediów zajmujących się literaturą dziecięcą). Zależało nam, by włączyć do antologii teksty klasyczne (Tuwim, Brzechwa, Czechowicz), które znane i bliskie będą rodzicom i dziadkom oraz mogą przywołać pozytywne wspomnienia, a które zarazem się nie starzeją – dalej bawią, wzruszają, są też pewną „podstawą” literacką, którą nie tylko warto, ale wręcz trzeba poznać. W antologii znalazły się również utwory znanych i cenionych poetów współczesnych, takich jak Wanda Chotomska czy Joanna Papuzińska. Chcieliśmy pokazać szerokie spectrum polskiej poezji dziecięcej. To, co łączy wszystkie utwory, to ich wysoki poziom literacki, ale też dostosowanie wierszy do wieku dziecka (0-3): są to więc głównie utwory niezbyt długie, proste, ale niebanalne, zrytmizowane, poruszające tematy atrakcyjne dla Maluchów i pomagające im zrozumieć świat [16].

Wszystkie opisane inicjatywy, które czerpią z pomysłu brytyjskiego programu *Bookstart*, przyczyniają się niewątpliwie do poprawy sytuacji czytelniczej w Polsce, o czym informują m.in. przytoczone badania i statystyki. Biblioteki pełnią w każdym z projektów ważną rolę, gdyż proponują młodemu czytelnikowi nie tylko możliwość wypożyczenia książki, lecz także stwarzają dogodne warunki, by o niej porozmawiać czy przeżywać lekturę. W ramach wymienianych akcji – co istotne – poszerzana jest także świadomość rodziców, którym przypomina się o budowaniu więzi z dziećmi podczas wspólnego czytania. Organizatorzy projektów, jak również bibliotekarze informują opiekunów, że „dzieci wychowywane pośród książek są bardziej pewne siebie, mają większy niż rówieśnicy zasób słownictwa i dobrze rozwiniętą wyobraźnię. Nieodłącznym elementem czytania dzieciom w wieku przedszkolnym jest obecność rodzica/opiekuna, który nie tylko wciela się w książkowych bohaterów, ale staje się przewodnikiem w nowej przygodzie przeżywanej wspólnie z dzieckiem, budując tym samym relacje, które z całą pewnością zaowocują w przyszłości” [18].

Oprócz tego programy wspierające czytelnictwo dostarczają opiekunom najmłodszych cennych wskazówek, związanych z wyborami czytelniczymi, jak również sposobami „pożytkowania” lektury. Warto wspomnieć, że projekty te stawiają na aktywizowanie rodziców. Na stronie internetowej projektu „Mała książka – wielki człowiek” rodzice zachęceni są np. do dzielenia się swoimi rekomendacjami książek, które rozwiną listę pozycji polecanych do czytania dzieciom.

O sukcesach programów świadczą przede wszystkim pozytywne reakcje rodziców i dzieci, które zostały obdarowane wyprawką czytelniczą. Rodzice często wskazują na fakt,

że znane im z dzieciństwa wiersze pozwalają powrócić wspomnieniami do dobrych chwil, gdy sami mieli okazję słuchać tych tekstów, czytanych im przez ich opiekunów. Jak podkreśla Instytut Książki – w ten sposób buduje się niezwykle istotna wartość, jaką jest tzw. czytanie generacyjne [16].

Bibliografia

1. ANTCZAK Mariola. Marketing biblioteczny. In WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Zarządzanie biblioteką*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2019, s. 521–540. ISBN 978-83-65741-26-4.
2. Biblioteka Narodowa. *Stan czytelnictwa w Polsce w 2019 roku. Wstępne wyniki* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.bn.org.pl/download/document/1587585168.pdf>. Stan z dnia 20.07.2020.
3. BOSACKA Maria. Wykorzystanie podcastingu w popularyzowaniu literatury dla dzieci oraz promowaniu czytelnictwa. Na przykładzie „BookTalks Quik and Simple” Nancy Keane. In WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Czytelnictwo w dobie informacji cyfrowej. Rozwój, bariery, technologie*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2015, s. 114–119. ISBN 978-83-64203-38-1.
4. CIESIELSKA-KRUCZEK Renata. Projekty wspierające rozwój czytelnictwa w Polsce i na świecie. In WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Czytelnictwo w dobie informacji cyfrowej. Rozwój, bariery, technologie*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2015, s. 25–35. ISBN 978-83-64203-38-1.
5. CURYŁO Monika. Ciska w bibliotece jako wartość wspierająca kapitał ludzki. In WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Zarządzanie zasobami niematerialnymi bibliotek w społeczeństwie wiedzy*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2016, s. 112–122. ISBN 978-83-64203-64-0.
6. CYRKLAF MAGDALENA. *Lipdub* jako nowoczesna forma promocji instytucji non-profit oraz narzędzie profilaktyki i aktywizacji społeczno-kulturowej (nie tylko) nastoletnich użytkowników. In WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Czytelnictwo w dobie informacji cyfrowej. Rozwój, bariery, technologie*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2015, s. 240–250. ISBN 978-83-64203-38-1.
7. ENEMARK Anna. *Denmark Bookstart* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.slv.nu/indexa817.html?article=denmark-bookstart>. Stan z dnia 22.07.2020.
8. GRZELCZYK Jolanta. „Na dobry początek” — projekt Miejskiej Biblioteki Publicznej we Wrocławiu promujący czytelnictwo od najmłodszych lat. *Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [Dokument elektroniczny]. 2011, nr 4. Tryb dostępu: http://www.ebib.pl/images/stories/numery/122/122_grzelczyk.pdf. Stan z dnia 10.12.2020.
9. GWOŹDZIK Jolanta. Działalność wydawnicza bibliotek. In TOKARSKA Anna (red.). *Bibliotekarstwo*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2013, s. 492–507. ISBN 978-83-61464-95-2.
10. HUCZEK Marian. *Marketing organizacji non-profit*. Sosnowiec: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i Marketingu w Sosnowcu, 2003. ISBN 83-89275-30-9.
11. Instytut Książki. *ABC DKK* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://instytutksiazki.pl/kluby-ksiazki,6,abc-dkk,10.html>. Stan z dnia 19.08.2020.
12. Instytut Książki. *Lista bibliotek, w których odbieracie Wyprawki Czytelnicze dla przedszkolaka* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://instytutksiazki.pl/aktualnosci,2,lista-bibliotek-w-ktorych-odbieracie-wyprawki-czytelnicze-dla-przedszkolaka,3805.html>. Stan z dnia 22.07.2020.
13. Instytut Książki. *Z książką na start* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://instytutksiazki.pl/aktualnosci,2,z-ksiazka-na-start,130.html>. Stan z dnia 22.07.2020.
14. Kampania „Mała książka – wielki człowiek”. *Idea* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://wielki-czlowiek.pl/o-projeckie/#idea>. Stan z dnia 22.07.2020.
15. Kampania „Mała książka – wielki człowiek”. *Pierwszoklasiści* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://wielki-czlowiek.pl/pierwszoklascisci/>. Stan z dnia 22.07.2020.
16. Kampania „Mała książka – wielki człowiek”. *Z książką na start* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://wielki-czlowiek.pl/ksiazka-na-start/>. Stan z dnia 22.07.2020.

17. KOSICKA Magdalena. *Krótką historia programu Bookstart* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: https://fdps.pl/baza_wiedzy/krotka-historia-programu-bookstart/. Stan z dnia 21.07.2020.
18. Miejska Biblioteka Publiczna w Olsztynie. *Książka na start. Nowy projekt czytelniczy dla trzylatków* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.mbp.olsztyn.pl/ksiazka-na-start-nowy-projekt-czytelniczy-dla-trzylatkow/>. Stan z dnia 22.07.2020.
19. Miejska Biblioteka Publiczna we Wrocławiu. *Na dobry początek – Wyprawka Wroclawska* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://biblioteka.wroc.pl/projekty/na-dobry-poczatek-wyprawka-wroclawska/>. Stan z dnia 22.07.2020.
20. Miejska Biblioteka Publiczna we Wrocławiu. *Na dobry początek* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://beta.biblioteka.wroc.pl/dzieci/projekty-dla-dzieci/na-dobry-poczatek>. Stan z dnia 22.07.2020.
21. VESTERGAARD Lisbet. *Bookstart changes family readings habits* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://slq.nu/indexb3f1.html?article=denmark-bookstart-changes-family-reading-habits>. Stan z dnia 22.07.2020.
22. WOJCIECHOWSKA Maja, KAMIŃSKA Joanna, ŻOŁĘDOWSKA-KRÓL Beata, JASKOWSKA Bożena. *Leksykon zarządzania i marketingu w bibliotekoznawstwie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2019. ISBN 978-83-65741-17-2.
23. *Z książką na start* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.zksiazkanastart.pl/>. Stan z dnia 22.07.2020.

Renata Tawfik

Wyższa Szkoła Biznesu w Gorzowie Wielkopolskim
e-mail: biblioteka@wsb.gorzow.pl

Spółeczności otwarte na kulturę. Tworzenie bibliotek oddolnych

Słowa kluczowe: społeczeństwo obywatelskie, kapitał społeczny, biblioteki oddolne, biblioteki społeczne, biblioteki sąsiedzkie, biblioteki klubowe, biblioteki osiedlowe, kultura oddolna, kultura otwarta

Streszczenie: W ustroju demokratycznym istnieją różnorodne formy kultury i instytucji społecznych. Jednak nie zawsze spełniają one należycie swoje zadania i nie zawsze znajdują się wystarczająco blisko lokalnych społeczności. Luki w infrastrukturze kultury mogą być wypełniane poprzez oddolne działania społeczne. Oddolne działania łączą ze sobą małe społeczności lokalne, ale angażują także wolontariuszy i chętnych do współpracy w wymiarze krajowym, a nawet międzynarodowym. Powstałe biblioteki sąsiedzkie propagują czytelnictwo, działania kulturalne, aktywność społeczną i obywatelską. Są alternatywą dla osób, których nie stać na kupowanie książek bądź które mają do nich utrudniony dostęp lub też które omijają je z różnych przyczyn. Dzięki zaangażowaniu fundacji, zrzeszeń i innych organizacji non-profit, osób prywatnych i wszystkich ludzi dobrej woli, oddolne biblioteki stają się miejscami, gdzie książka w formie tradycyjnej jest inspiracją, pomysłem do kolejnych działań i aktywności sąsiadów, gości oraz wszystkich zainteresowanych do odwiedzin tych specyficznych placówek. W artykule zaprezentowano tę formę działań.

Keywords: civil society, social capital, grassroots libraries, community libraries, neighborhood libraries, club libraries, grassroots culture, open culture

Abstract: Various forms of culture and social institutions exist in a democratic system. However, they do not always fulfil their tasks properly and are not always close enough to local communities. Gaps in cultural infrastructure can be filled through grassroots social activities. Grassroots activities bring small local communities together, but also involve volunteers and others willing to co-operate on a national and even an international scale. The established neighborhood libraries promote reading, cultural activities, as well as social and civic activity. They are an alternative for people who cannot afford to buy books or who have difficulty accessing them or who avoid them for various reasons. Thanks to the involvement of foundations, associations and other non-profit organizations, private persons and all people of good will, grassroots libraries have become places where a book is an inspiration, a space for further activities and a reason for neighbours, guests and others to visit these institutions. This article describes these forms of activities.

Uczestnictwo w kulturze nie oznacza wyłącznie udziału w kulturze artystycznej, ale obejmuje także życie codzienne, związane z domem, pracą, kontakty towarzyskie, aktywność

społeczną. Takie uczestnictwo ma wpływ na naszą wrażliwość estetyczną, wszechstronność zainteresowań i działania twórcze. Kształtuje samodzielność sądów na temat dóbr i wartości kulturalnych [30, s. 75]. Jest również źródłem relacji interpersonalnych i kapitału społecznego.

Sytuacje, w których ludzie podtrzymują kontakty oraz działają w sposób regularny i powtarzalny, realizując wspólne cele, dają się wpisać w teorię trzech obszarów kapitału społecznego. Jest to wymiar jednostek, ich wzajemnych relacji oraz funkcjonowania instytucji [2, s. 63]. Uwzględniając te trzy wymiary, kapitał społeczny przyczynia się niewątpliwie do rozwoju czytelnictwa i udziału w organizacjach pozarządowych, tworząc zaufanie społeczne [10, s. 17]. Sieci organizacji pozarządowych, różnych, spontanicznie tworzonych stowarzyszeń, związków zawodowych, tworzą społeczeństwo obywatelskie. W nim to obywatele mają poczucie współodpowiedzialności za kraj, działanie regionu, miasta, wsi [11, s. 253]. Istotną rolę w budowaniu zaangażowania społecznego i obywatelskiego oraz w lokalnej integracji mogą pełnić instytucje biblioteczne [zob. np. 6; 20; 28], w tym biblioteki oddolne i sąsiedzkie, co zostanie szerzej przedstawione w artykule.

Tylko wolne, demokratyczne państwo stwarza korzystne warunki dla działań instytucji kulturalnych. Uzyskanie niepodległości w 1918 r. przyczyniło się do odbudowy i rozkwitu tych placówek w Polsce. Przy wsparciu materialnym państwa (dzięki powstałemu w 1928 r. Funduszowi Kultury Narodowej), polskie życie kulturalne rozwinęło się w oświacie pozaszkolnej. Otoczono opieką zabytki, fundowano stypendia, działać zaczęły lokalne samorządy, organizacje społeczne i struktury Kościoła [15, s. 14].

W okresie międzywojennym duży wpływ na życie kulturalne miały tzw. instytucje własne, jak domy ludowe, oświatowe, robotnicze, związkowe, gdzie w obrębie jednej placówki łączono różne dziedziny kultury, np. oświatę i rozrywkę, sztuki plastyczne i aktywność towarzyską [15, s. 14].

Po wojnie życie kulturalne zaczęło się odradzać z gruzów i zniewolenia. Jednak na inicjatywy kultury społecznej trzeba było długo czekać. Władza komunistyczna nie pozwoliła na powrót demokratyzacji życia Polaków. Wyznaczono nowe kierunki i trendy, które stały się narzędziami kontrolowania i sterowania kulturą [15, s. 14]. Jednak nie wszyscy płynęli zgodnie z prądem ideologii radzieckiej. Sprawą wartą uwagi były w latach pięćdziesiątych inicjatywy kreatywnych animatorów kultury studenckiej. Dzięki nim na nowo kształtował się ruch kultury otwartej. Przykładami tych działań były teatry studenckie z Gdańska, Warszawy, Łodzi, Krakowa, Wrocławia czy Gliwic. Ich nowatorskie, awangardowe repertuary myliły czujność cenzorską [16, s. 42]. Tak więc na ruinach demokracji zakiełkowało ziarno posiane przez ludzi o swobodnych, różnorodnych przekonaniach.

Po zmianach ustrojowych w 1989 r. rozpoczął się nowy etap działań w obszarze kultury. Nowe zasady funkcjonowania kultury obejmowały przede wszystkim decentralizację uprawnień, ograniczenie funduszy Państwa, tworzenie ram przepisów finansowych i prawnych dotyczących wszystkich przejawów życia kulturalnego oraz korzystanie z pomocy Unii Europejskiej, co w efekcie sprzyjało rozwojowi pozapaństwowych struktur instytucji działających na polu kultury [15, s. 36].

Lata dziewięćdziesiąte i kolejne przyniosły wielkie zmiany w działaniu publicznych instytucji kultury. Biblioteki w zmaganiach o czytelnika zaczęły zagospodarowywać przestrzeń

wirtualną. Powstawały komputerowe stanowiska dla odwiedzających. Usługi bibliotek często poszerzane były o dodatkowe obszary, zamieniając te placówki w kluby i domy kultury. Obok tradycyjnych zbiorów pojawiły się e-zbiory oraz nowe współczesne formy bibliotek – mediateki. Czy jednak to wystarczy, aby kondycja kultury czytelnicznej miała się dobrze?

Rozwojem przyszłości bibliotek zajęła się Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informatycznego. Dzięki jej apelowi wypracowany został program – wizja możliwych typów bibliotek w przyszłości. Ekspertki z różnych dziedzin rozpatrywali problem w trzech głównych obszarach życia społecznego, tj. w obszarze zrównoważonego rozwoju, bezpieczeństwa oraz technologii cyfrowych [25, s. 10]. Plany naukowców sięgają do 2030 r. [25, s. 52].

Jednym z trzech przedstawionych scenariuszy jest biblioteka oddolna. Ta forma tworzenia bibliotek znana już była ponad dekadę wcześniej. Teraz pomysł ten ziszcza się na naszych oczach. Powstają placówki życia kulturalnego poza obiegiem bibliotekarstwa publicznego. Zapewniają one nisze i luki, gdzie nie sięga kultura publiczna [25, s. 50]. Jedną z nich jest luka w infrastrukturze kultury. Dynamiczny rozwój miast obecną sieć bibliotek publicznych spycha do ograniczonych przestrzeni centralnych. Nowe osiedla pozbawione są bibliotek. To samo dotyczy się zaniedbanych kulturalnie starzejących się stref mieszkaniowych. Innym aspektem jest nieuczestniczenie w życiu bibliotek osób wykluczonych społecznie, o odmiennych poglądach, czujących strach przed biblioteką i jej nowymi technologiami [23].

Powstające biblioteki oddolne (z ang. *grassroot libraries*) [23], organizowane są spontanicznie, przy niskich nakładach finansowych, bez zaplecza w postaci fachowej wiedzy i zaawansowanych technologii (zob. np. Biblioteka Sąsiedzka w Śródcie – fot. 1). Jednak ich tworzenie cieszy, gdyż takie samoczynne organizowanie kultury czytelnicznej świadczy o naturalnej potrzebie człowieka, o dojrzewaniu społeczeństwa wchodzącego w etap demokracji szeroko pojętego obiegu kultury [23].

Fotografia 1. Biblioteka Sąsiedzka w Śródcie

Źródło: http://fundacjazmiana.pl/?page_id=151.

Biblioteki oddolne wypełniają istniejące luki życia kulturalnego. Powodują odradzenie się więzi sąsiedzkich, integrację społeczeństwa, rewitalizację społeczną, a także edukowanie i szerzenie kultury od podstaw. Gromadzenie i udostępnianie zbiorów to jeden, nie najważniejszy ich cel [7, s. 5]. Dzięki oddolnie tworzonym bibliotekom można mówić o bibliotekach społecznych, sąsiedzkich, domowych, osiedlowych, klubowych, prywatnych. Głównymi zadaniami tych placówek są:

- udostępnianie książek osobom mającym do nich utrudniony dostęp – niemogącym ich kupić lub pożyczyć;
- przełamywanie nieufności wobec obcych w małych społecznościach lokalnych;
- upowszechnianie kultury u podstaw – edukacja czytelnicza;
- aktywizacja obywatelska w obszarze organizacji i udostępniania dóbr kultury;
- uaktywnianie mieszkańców, poszukiwanie grantodawców i sponsorów;
- łączenie czytelnictwa, działań kulturalnych i aktywności obywatelskiej [27].

Biblioteki oddolne organizowane są głównie przez określony podmiot zbiorowy. Są to: stowarzyszenia, fundacje, instytucje działające przy kołach zainteresowań. Oprócz tego tworzą je publicznie udostępniane zbiory prywatne [7, s. 4].

W 2012 r. rozpoczął się ogólnopolski Projekt Biblioteki Sąsiedzkiej. Jego pomysłodawcą była Fundacja Zmiana, która we współpracy (do 2014 r.) z Fundacją LAS rozpowszechniała ideę oddolnych form tworzenia bibliotek, jako miejsc nie tylko gromadzenia zbiorów książkowych, ale centrów sąsiedzkich, gdzie lektura jest pretekstem do dyskusji i dalszych działań w małych społecznościach [9]. Z inicjatywy Fundacji LAS powstały: biblioteka w Okrzeszynie (fot. 2), biblioteka w Miszkowicach, a także biblioteka przyrodnicza w Sudeckiej Stacji Terenowej Klubu Przyrodników w Uniemyślu. Fundacja współtworzyła także Praską Bibliotekę Sąsiedzką w Warszawie [9] (fot. 3), a także zorganizowała małą bibliotekę Gminnego Ośrodka Kultury w Lubawce [19].

Fotografia 2. Działania Biblioteki Sąsiedzkiej w Okrzeszynie

Źródło: http://fundacjazmiana.pl/?page_id=134.

Fotografia 3. Praska biblioteka sąsiedzka

Źródło: http://fundacjazmiana.pl/?page_id=86.

Tworzenie bibliotek oddolnych jest interesującym przedsięwzięciem. Jednak nie jest to zryw jednorazowy. To działania długofalowe. Budowanie dobrych kontaktów w środowisku lokalnym, tworzenie i rozwój klimatu współpracy trwają długo i chociaż to praca trudna, to bardzo potrzebna. Biblioteki te mają w swoim założeniu skupiać działania ludzi z najbliższego sąsiedztwa i wszystkich, którzy chcą do nich zaglądać. Sąsiedztwem tym może być kamienica, kilka ulic, blok czy cała wieś. Sami współtworzący te przyjazne miejsca głoszą, że w bibliotekach sąsiedzkich każdy chętny może organizować różne wydarzenia kulturalne, integrujące sąsiadów, edukacyjne, za wyjątkiem agitacji politycznej [4]. Należy pamiętać, że inicjatywa społeczna tworzących te biblioteki nie korzysta z żadnych stałych dotacji na swą działalność. Nie dziwi więc, że na forach mediów społecznościowych i na swoich stronach wystosowują one apele o pomoc, o zbiórki książek i innych darów oraz o możliwe formy wsparcia przez internautów [4].

Jedną z oddolnych bibliotek jest powstała w 2012 r. Praska Biblioteka Sąsiedzka (PBS). Mieści się na warszawskiej Pradze i nawiązuje inicjatywą do tradycji praskich bibliotek prywatnych i społecznych z okresu przedwojennego, podczas II wojny światowej i zaraz po niej. Cieszyły się one wtedy dużą popularnością bo tworzone były przez mieszkańców i dla mieszkańców [22]. PBS mieści się przy ul. Okrzei 28. Nie obowiązują w niej przepisy typowych bibliotek publicznych. Brak jest kart bibliotecznych, kar za przetrzymywanie zbiorów, nie ma regulaminu. Przyjazna atmosfera i silna potrzeba działania zjednoczyły przy odnawianiu lokalu sąsiadów – jej pierwszych czytelników [22]. Działania PBS są skierowane do lokalnej, trudnej społeczności. Tworzą ją osoby wykluczone, więźniowie, osoby zagrożone biedą. Dzięki szeroko zakrojonej promocji PBS otwiera czytelnie w kolejnych bramach

i podwórkach warszawskiej Pragi. Książki są także udostępniane bezdomnym poprzez konstrukcję dwustumetrowego stołu w ramach „Otwartej Żąbkowskiej”. Wystawiane są także na tzw. rotoregalach w przestrzeni publicznej Warszawy. Każdy może je bezpłatnie wziąć i zwrócić po przeczytaniu [12]. Te i podobne inicjatywy budują miejsca otwarte na społeczność. Aby je tworzyć, najpierw rozpoznawane są potrzeby mieszkańców oraz ich problemy, wokół których łączy się społeczność. Kolejnym etapem jest „oswajanie” przestrzeni, a więc ponoszenie odpowiedzialności za to miejsce i działanie na jego rzecz. Jak przyznaje współpracownica PBS: „My chyba po prostu uczymy kultury, bycia, życia, obcowania i nawet kiedy bluźnimy, to nie dlatego, że, dajemy sobie do tego prawo, tylko, że łatwiej docieramy do innych ludzi w ten sposób” [12]. Dlatego PBS staje się miejscem sąsiedzkich spotkań, inicjatyw kulturalnych, społecznych, oddolnego działania obywatelskiego [21].

Z kolei gdańska aglomeracja miejska, a zwłaszcza jej peryferia, to rozwijające się osiedla mieszkaniowe, co jednak nie idzie w parze z rozwojem na tych terenach instytucji kulturalnych. Stowarzyszenie dzielnicy Ujeścisko-Łostowice rozpoczęło więc oddolną inicjatywę powstania biblioteki sąsiedzkiej. Mieszkańcy przynosili w darze książki, a zdobyty księgozbiór skatalogowano [29]. W ramach miejskiego budżetu obywatelskiego wybrano projekt biblioteki i domu sąsiedzkiego. Jednak inwestycja nie została zrealizowana. Biblioteka co prawda działa i udostępnia zbiory, ale nie ma swojej siedziby. Książki ulokowano w prywatnych mieszkaniach, garażach, piwnicach. Również projekt powstania domu sąsiedzkiego został wycofany z budżetu. Szkoda, że inicjatywa stworzenia przyjaznego dla społeczności miejsca nie udała się. Podobno biblioteka ma w przyszłości mieścić się w projektowanym przez Urząd Miejski centrum dzielnicowym, ale czy wtedy będzie to inicjatywa oddolna mieszkańców [29]?

Odmierna sytuacja zaistniała na drugim końcu miasta. W pustostanie parterowego pawilonu handlowego, przy wspólnym zaangażowaniu mieszkańców dzielnicy Stogi, powstała Biblioteka Społeczna. Jej zarządca – bibliofil, właściciel cennego i pokaźnego zbioru, Jan Urbanik, wraz ze Stowarzyszeniem Przyjazne Pomorze, zorganizował przestrzeń dla udostępniania zbiorów, wspólnej zabawy, gry w ping-ponga, spotkań i koncertów [29]. Bibliotekę odwiedzają głównie dzieci i osoby starsze. Zderzenie światów tych dwóch pokoleń wymusiło na właścicielu wprowadzenie pewnych reguł postępowania, co się sprawdziło i w rezultacie tworzy przyjazną atmosferę. Aby dziecko jako pierwsze skorzystało z komputera powinno uporządkować półkę z książkami, a gdy przychodzi osoba starsza, to dzieci spieszą jej z pomocą przy korzystaniu z Internetu [7, s. 5]. Wystrój biblioteki stwarza przytulny domowy klimat. Nikomu nie przeszkadzają ławki szkolne jako stoliki, kawałki folii w oknach ani dawno już niemodne fotele [7, s. 5]. Dzięki zaangażowaniu do współpracy kolejnych osób, biblioteka zmieniła się w centrum kulturalno-społeczne. Można tu wysłuchać koncertu muzyki klasycznej, być uczestnikiem warsztatów plastycznych, muzycznych czy też uzyskać bezpłatną pomoc prawną [29]. Biblioteka na Stogach została włączona do sieci domów sąsiedzkich, które wspomagane są przez Urząd Miejski. Z jednej strony daje to bezpieczeństwo finansowe, jednak z drugiej stwarza ryzyko konieczności dostosowania programu działań do wytycznych instytucji finansującej. Jak wyznaje założyciel: „Zależy mi, aby ta biblioteka nie zmieniła się w biurokratyzowaną instytucję” [29]. Zastanowienia

wymaga też niskie zainteresowanie mieszkańców pracami społecznymi na rzecz biblioteki i partycypacją w kształtowaniu jej programu oraz nienajlepsze stosunki z radą dzielnicy [29].

Przykłady dwóch gdańskich inicjatyw społecznych pokazują, jak ważną sprawą jest zaangażowanie w ruch oddolnych bibliotek mieszkańców, ale także podmiotów odpowiedzialnych za działania instytucji publicznych [29]. Przykładami innych bibliotek oddolnych w dużych miastach prowadzonych przez bibliotekarzy czynnych zawodowo, jak i emerytów są: Biblioteka Sąsiedzka Stowarzyszenia Żółty Parasol we Wrocławiu, Wypożyczalnia Książek w Krakowie czy Biblioteka Klubu Fantastyki Druga Era z Poznania [7, s. 8]. Mieszkańcy kolejnego osiedla wrocławskiego od 2019 r. mają osiedlową bibliotekę na Tarnogaju (fot. 4 i 5). Zgłosili jej pomysł na zebraniu w Centrum Aktywności Tarnogaju i aktywnie włączyli się do gromadzenia książek oraz organizowania regałów. W bibliotece obowiązuje bezpłatna karta biblioteczna [1]. Działania mieszkańców osiedla zostały zauważone przez Dolnośląską Bibliotekę Publiczną, która przekazała im około 200 książek [1].

Fotografie 4-5. Międzykulturowy Klub Rodzica działający na wrocławskim Tarnogaju

Źródło: <https://www.centrumcat.pl/2019/09/miedzykulturowy-klub-rodzica.html>.

Grono bibliotek oddolnych ulokowanych w małych miejscowościach powiększyła w 2014 r. Biblioteka Obywatelska w Potasznii. Przy wsparciu Stowarzyszenia Brapoja oraz

Sztukar, u jednego z mieszkańców zorganizowano lokal, który wyposażono w podstawowy księgozbiór [3]. W 2016 r. powołano Bibliotekę Sąsiedzką w Suszcu. Tzw. rotaKSIĄŻKA mieści się w Gminnym Ośrodku Kultury. Różnorodny księgozbiór dostępny jest dla wszystkich zainteresowanych. Książki można czytać na miejscu lub zabrać do domu i zwrócić. Można też na miejsce jednej książki przynieść inną [26].

Z pozostałych oddolnych bibliotek należy wymienić Bibliotekę Sąsiedzką „Za miedzą” w Środce, Bibliotekę Głowińskich w Oleśnicy z osobliwym obcojęzycznym zbiorem Tadeusza Głowińskiego, Bibliotekę przy parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Skoczowie czy działającą w Kozuchowie religijną bibliotekę domową Ruty Werszko [7, s. 7].

Jak wspomniano wcześniej, oddolne działania wynikają także z pobudek ideologicznych. Trudne tematy i poglądy sprzeczne z przyjętymi przez większość obywateli to nisze, które wypełniają biblioteki ideologiczne. Wpisują się one w ruch bibliotek wolnościowych i są związane z lokalnymi środowiskami anarchistycznymi. Demokratyczne państwo stwarza możliwość dla ich działania. Zaznaczyć trzeba, że niezależnie od oceny ideologicznej ich zawartości i wartości, niezaprzeczalnie mają prawo istnieć i same w sobie pozytywnie świadczą o naturalnych potrzebach czytelniczych i potrzebie samoorganizacji... byle nie łamano w nich prawa [23]. Przykładami takich bibliotek są: Warmińska Biblioteka Wolnościowa w Olsztynie, Słowo – Biblioteka Anarchistyczna w Łodzi, Biblioteczka Wolnościowa w Opolu, Biblioteka Infosopu w Warszawie, Poznańska Biblioteka Anarchistyczna, Pomorska Biblioteka Wolnościowa. Z kolei w Nowym Sączu działa Wszechnica Myśli Prawicowej prowadząca bibliotekę i czytelnię czasopism. W Warszawie funkcjonuje również lewicowa grupa tworząca Bibliotekę na Syrenie. Oprócz antykapitalistycznych zbiorów prowadzi działalność kulturalną i społeczną dla mieszkańców osiedla [24]. Oczywiście działania bibliotek ideologicznych, wykraczające poza ogólnie przyjęte ramy życia społecznego i politycznego, nie mogą być finansowane z pieniędzy publicznych [23].

Warto przedstawić także oddolne działania czytelnicze realizowane poza granicami naszego kraju. *Grassroot libraries* stanowią element popularnych na świecie, zwłaszcza w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, oddolnych ruchów w kulturze i życiu społecznym [23]. I tak w angielskim Brighton, jako centrum socjalne, działa Cowley Club. W ciągu dnia otwarta jest kawiarnia i księgarnia, a wieczorem klub członków libertariańskiego centrum społecznego. Klub posiada swoją bibliotekę i prowadzony jest w całości przez wolontariuszy. Na stronie internetowej prezentuje swój program, zaprasza na kawę, herbatę, ciastka. Jak zachęcają jego organizatorzy na stronie: „przejrzyj księgarnię, sprawdź bibliotekę, zjedz smaczny wegański lunch lub wypij filiżankę kawy w ogrodzie” [8].

Kolejny przykład pochodzi z Bliskiego Wschodu. Profesor Rana Dajani z Jordanii zajęła się problemem nieczytających dzieci. Zauważyła, że jego źródłem jest, po pierwsze, brak bibliotek, a po drugie, niewykształcenie u Jordańczyków nawyku czytania dla przyjemności. Aby to zmienić, Dajani rozpoczęła w 2006 r. program biblioteczny polegający na głośnym czytaniu dzieciom w wieku 8-10 lat. Apel skierowany do rodziców zdziwił ich, ale i ucieszył. Byli zadowoleni z takiej formy pożytecznego spędzania wolnego czasu. Rodzice, widząc chęci dzieci, przyprowadzali je na sesje do meczetu, a potem do stworzonej biblioteki publicznej [5].

Obserwując radość dzieci, Dajani utworzyła projekt „We love Reading” (fot. 6), dzięki któremu stworzyła grupę młodych czytelników. W wyniku zdobycia nagrody od Synergos – organizacji walczącej z ubóstwem i niesprawiedliwością na świecie, Dajani uzyskała fundusze na zakup książek oraz przeszkolenie 380 kobiet w czytaniu na głos [5]. Projekt przyczynił się do utworzenia w jordańskich wspólnotach 80 lokalnych bibliotek. W 2010 r. Dajani wzięła udział w ogólnoswiatowej konferencji Clinton Global Initiative, co wpłynęło na poszerzenie jej kontaktów i znajomości z osobami z całego świata. Twórcy projektu, promującego miłość do czytania, zobowiązali się do utworzenia 100 kolejnych jordańskich bibliotek. Natomiast kobiety z innych krajów planują skopiować ten pomysł między innymi w Indonezji i Peru. Na swojej stronie internetowej Rana Dajani opisuje, jak stworzyć w sąsiedztwie oddolną bibliotekę [5].

Fotografia 6. Edukacja czytelnicza w ramach projektu „We love Reading”

Źródło: <https://www.gse.harvard.edu/ppe/discussion-“we-love-reading”-founder-dr-rana-dajani>.

Oddolne inicjatywy czytelnicze pojawiają się także w Afryce. Przykładem jest projekt „LibrAfrica”, którego celem jest wyrównanie szans rozwoju dzieci afrykańskich [18]. Uczniowie szkoły podstawowej z Rugando w Ugandzie poprosili o pomoc w zdobyciu książek. Przy wsparciu Polaków zorganizowano tam bibliotekę.

Na podobnych zasadach funkcjonuje „African Library Projekt”. Jest to kolejny przykład prężnie działających ruchów oddolnych, które zakładają biblioteki w wioskach afrykańskich. W projekcie biorą czynny udział wolontariusze ze Stanów Zjednoczonych,

którzy zbierają, sortują i pakują książki. Zbiórki książek organizowane są w lokalnych szkołach i w dzielnicach miast USA. Zbierane są także drobne fundusze na wysyłkę książek do Afryki. Z drugiej strony oceanu, wolontariusze Korpusu Pokoju i administratorzy szkół, po otrzymaniu darów, organizują biblioteki dla afrykańskich społeczności. Przykładowo szkoła podstawowa z Ngwane w Botswanie otrzymała 17 kartonów książek. Korzysta z nich około 300 dzieci [17]. Wiele tak powstałych bibliotek jest jedynymi w obszarze kilkuset kilometrów. Inspiracją do działań „African Library Project” są lokalne społeczności z całej Afryki, które zdają sobie sprawę, że książki to ich przyszłość. Proszą o nie i zgłaszają się na ochotnika do pomocy przy powstawaniu bibliotek [17].

Przykładem amerykańskich, bardzo aktywnych, działań w obszarze oddolnego czytelnictwa jest miejscowość Hudson w stanie Wisconsin. W 2009 r. jej mieszkaniec Todd Bol stracił pracę, a swój garaż zamienił na biuro. Ku pamięci swojej zmarłej matki – nauczycielki zbudował i umieścił obok domu model drewnianej szkoły wypełnionej jej książkami. Pomysł spodobał się innym, więc zaczął budować miniaturowe biblioteki. W ciągu roku rozdał 30 sztuk. I tak się zaczęła historia organizacji Little Free Library. Pomysł połączenia sztuki ludowej, klubu książkowego i dzielenia się z innymi dał wspaniałe efekty. Z czasem przy projekcie zatrudniono 14 osób. Tworzone biblioteki stanowią ozdobę przydomowych trawników. W wyglądzie często wyrażają osobowość właściciela. Są różnorodne, np. w formie sowy, robota czy wiktoriańskiej rezydencji [13]. Stworzono już ponad 10 tys. bibliotek w 49 krajach [14]. Dostępne są zestawy i instrukcje montażu oraz gotowy produkt – modelowy stojak w kształcie domu z oknami, drzwiami i najważniejsze – z wystarczającą ilością półek na książki [14] (fot. 7).

Fotografia 7. Little Free Library

Źródło: https://en.wikipedia.org/wiki/Little_Free_Library#/media/File:BerglundLittleFreeLibraryForestGroveOR.jpg.

Uczestnictwo w oddolnych inicjatywach czytelnictwa znajduje coraz więcej naśladowców. Dzięki fundacjom, zrzeszeniom, projektom, osobom prywatnym, zarówno

w Polsce, jak i na całym świecie, powstają biblioteki oddolne. Są różnie nazywane: bibliotekami sąsiedzкими, osiedlowymi, klubowymi, społecznymi. Tworzone są albo tam gdzie brak jest instytucji kulturalnych (peryferia osiedlowe pozbawione bibliotek), albo w wyniku niechęci do ich odwiedzania (np. przez margines społeczny) lub też tam, gdzie można śmiało wygłaszać swoje przekonania wbrew ogółowi (biblioteki ideologiczne).

W długotrwałym procesie ich kształtowania przechodzą różne perturbacje, jak np. brak współpracy, zrozumienia, zaangażowania instytucji kulturalnych czy mieszkańców danego osiedla, bloku, wsi. Jedne projekty szybko upadają (inicjatywa Gdańsk – Ujeścisko), inne działają prężnie (np. PBS Gdańsk – Stogi). Jedne angażują lokalne, małe społeczności (np. w Potasznii), a inne trwają dzięki współpracy międzynarodowej (np. projekt |African Library|). Formy ich działania i organizacji są różne. Niektóre placówki zakładają karty czytelnicze, tworzą regulaminy, a w innych brak jest formalnych zasad.

Podobnie i lokale biblioteczne przyjmują różne formy. Biblioteki zajmują pustostany, gminne ośrodki kultury, mury szkół czy ozdabiają przydomowe trawniki. Nie to jest jednak najistotniejsze. Wszędzie tam, gdzie tworzą się oddolne biblioteki, ich „właściciele” dają sygnał innym, że najważniejsze są inicjatywy kulturalne, gdzie społeczność niezależnie od działań państwowych instytucji kulturalnych sama dla siebie tworzy miejsca spotkań. W nich każdy może być aktywny, zrozumiany i mile widziany. Książka w takich bibliotekach nie jest najważniejsza, ale staje się towarzyszem spotkań i zabaw. Cieszy fakt, że nadal jest poszukiwana, odkrywana, potrzebna w swej niezmienniej od wieków formie kodeksu.

Bibliografia

1. *15 marca na Tarnogaju ruszy osiedlowa biblioteka* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: www.wroclaw.pl/15-marca-na-tarnogaju-ruszy-osiedlowa-biblioteka. Stan z dnia 15.02.2020.
2. BALAWAJDER Edward (red.). *Spółeczeństwo obywatelskie: modele teoretyczne i praktyka społeczna*. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 2007. ISBN 978-83-7363-613-2.
3. *Biblioteka Obywatelska w Potasznii* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://www.milicz-powiat.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=754:biblioteka-obywatelska-w-potasznii&catid=8:aktualnosci&Itemid=107. Stan z dnia 15.02.2020.
4. *Biblioteki* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://fundacjazmiana.pl/?page_id=69. Stan z dnia 11.02.2020.
5. *Biblioteki oddolne promują miłość do czytania* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://voanews.com/world-news/middle-east-dont-use/grossroots-libraries-promote-love-reading>. Stan z dnia 15.02.2020.
6. BUCK Andrzej, SIMONJEZT Monika, KOTLAREK Dawid. *Miejsce spotkań: biblioteka jako przestrzeń społeczna: (na przykładzie województwa lubuskiego)*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2019. ISBN 978-83-65741-40-0.
7. DULCZEWSKA-MASZOTA Emilia. Biblioteki oddolne: Efemeryda czy zwiastun przyszłości? *Bibliotekarz*. 2017, nr 3, s. 4–12. ISSN 0208-4333.
8. *Działające wspólnie libertariańskie centrum społeczne* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://co-wley.club/library/other-radical-libraries>. Stan z dnia 15.02.2020.
9. *Fundacja Lokalna Akcja Specjalna* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://las.akcjalokalna.org/projekty.biblioteki-sasiedzkie/>. Stan z dnia 11.02.2020.
10. GROWIEC Katarzyna. *Kapitał społeczny: geneza i społeczne konsekwencje*. Warszawa: Academica, 2011. ISBN 978-83-62443-10-9.

11. KACPRZAK Lech, KOSZEL Bogdan, MARCINKOWSKI Adam (red.). *Spoleczeństwo obywatelskie jako wspólnie dobro*. Piła: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, 2012. ISBN 978-83-62671-20-3.
12. KALETA Marek. *Potencjał obywatelski bibliotek: studium przypadku* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://inicjatywyzasiedzkie.pl/wp-content/uploads/2018/01/Potencja%C5%82-obywatelski-bibliotek-STUDIUM-PRZYPADKU-2017.pdf>. Stan z dnia 15.02.2020.
13. *La Crosse Tribune* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: https://lacrossetribune.com/news/local/in-years-grassroots-little-free-libraries-grow-to/article_1b371961-b889-5379-8c6a-c7f99d6b4711.html. Stan z dnia 15.02.2020.
14. *La Crosse Tribune* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: https://lacrossetribune.com/news/local/little-free-librarstands-encourage-reading-neighborly-bonding/article_3e8cfbc0-f0f3-11e2-8f48-0019bb2963f4.html. Stan z dnia 15.02.2020.
15. LEWICKA-KALKA Emilia. *Lokalny system upowszechniania kultury w Pile w latach 1945–2007*. Piła: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Staszica, 2008. ISBN 978-83-89795-60-1.
16. LITWINIEC Bogusław. Ku tropom ruchu kultury otwartej przez zamknięte granice. In *Polska kultura jako atut w integracji europejskiej: Materiały z konferencji zorganizowanej przez Komisję Kultury i Środków Przekazu pod patronatem Marszałka Senatu RP prof. Longina Pastusiaka 13 maja 2003*. Warszawa: Kancelaria Senatu, 2003, s. 41–48.
17. O nas. In *African Library Project* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://linkedin.com/company/african-library-project>. Stan z dnia 15.02.2020.
18. *O projekcie LibrAfrica* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.librafrica.org/#about-section>. Stan z dnia 15.02.2020.
19. *Okrzeszyn i Uniemysł* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://las.akcjalokalna.org/projekty/okrzeszyn-i-uniemysl/>. Stan z dnia 11.02.2020.
20. PAUL Magdalena. *Wpływy społeczne bibliotek publicznych. Badanie użytkowników bibliotek w województwie mazowieckim*. Warszawa: Grupa Cogito, 2018. ISBN 978-83-85534-99-0.
21. *Praska Biblioteka Sąsiedzka* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://beesfund.com/p/80-Praska-Biblioteka-Ssiedzka>. Stan z dnia 11.02.2020.
22. *Praska Biblioteka Sąsiedzka szuka wsparcia u internautów* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://crowdfunding.pl/2012/09/27/praska-biblioteka-sasiedzka-szuka-wsparcia-u-internautow>. Stan z dnia 15.02.2020.
23. RYNARZEWSKI Maciej. Biblioteki oddolne w Polsce. Cz. 1. W luce ideologicznej. *Warsztaty Bibliotekarskie* [Dokument elektroniczny]. 2015, nr 1. Tryb dostępu: <http://warsztatybibliotekarskie.pedagogiczna.edu.pl/biblioteki-oddolne-w-polsce-cz-1-w-luce-ideologicznej>. Stan z dnia 11.02.2020.
24. *Syrena* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://syrena.org/biblioteka/>. Stan z dnia 15.02.2020.
25. TARKOWSKI Alek, BENDYK Edwin. *Scenariusze przyszłości bibliotek*. Warszawa: Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego, 2011. ISBN 978-83-933793-0-9.
26. *W Suszcu działa sąsiedzka biblioteka!* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.pszczynska.pl/w-suszcu-dziala-sasiedzka-biblioteka.html>. Stan z dnia 15.02.2020.
27. *Wielkie otwarcie Praskiej Biblioteki Sąsiedzkiej* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://praga-pn.waw.pl/page/25,aktualnosci.html?=&id=11698>. Stan z dnia 15.02.2020.
28. WOJCIECHOWSKA Maja. Formy zasobów kapitału społecznego i ich wpływ na współpracę bibliotek ze środowiskiem zewnętrznym. In BUBEL Dagmara (red.). *Dylematy czasu i przestrzeni w bibliotekach: wybrane zagadnienia*. Częstochowa: Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, 2019, s. 178–185. ISBN 978-83-7193-733-0.
29. WÓJTOWSKI Michał. „Książki są tylko ośrodkiem skupienia...”. O bibliotekach sąsiedzkich w Gdańsku. *Nowe Peryferie* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://nowe-peryferie.pl/index.php/2016/10/ksiazki-sa-osrodkiem-skupienia-o-bibliotekach-sasiedzkich-gdansk>. Stan z dnia 15.02.2020.
30. ŻEBROWSKI Jan (red.). *Animacja kulturalna i społeczno-wychowawcza w środowiskach lokalnych*. Gdańsk: Gdańskie Towarzystwo Naukowe, 2003. ISBN 83-87359-59-9.

Sylwia Formela

Uniwersytet Gdański

e-mail: jeanne4er@wp.pl

Rola nowoczesnych bibliotek miejskich w zapewnianiu dostępu do kultury i realizowaniu funkcji społecznych

Słowa kluczowe: architektura bibliotek, funkcje bibliotek, mediateki

Abstrakt: Biblioteki publiczne, szczególnie w dużych miastach, są ośrodkami szeroko pojętej kultury. Nie ograniczają się jedynie do prowadzenia wypożyczalni i czytelni. Zrzeszają mieszkańców w różnym wieku, o różnych światopoglądach i wykształceniu, których łączy chęć uczestniczenia w życiu kulturalnym, wpływając na jego różnorodność i rozwój. W artykule zaprezentowano wybrane funkcje i zadania bibliotek w dużych miastach. Omówiono wybrane polskie i zagraniczne projekty nowoczesnych placówek, których architektura, struktura lub usługi mają innowacyjny charakter.

Keywords: library architecture, library functions, media libraries

Abstract: Public libraries, especially in large cities, are centers of culture. They are not limited to running a lending service and reading room only. They bring together people of different ages, worldviews and education, who share the will to participate in cultural life, influencing its diversity and development. The article presents selected functions and tasks of libraries in large cities. Selected Polish and foreign projects of modern institutions with innovative architecture, structure or services are also discussed.

Warunkiem istnienia instytucji non-profit są przede wszystkim ich użyteczność i zaspokajanie potrzeb oraz oczekiwań społeczeństwa. O ile w przypadku ośrodków zajmujących się udzielaniem opieki zdrowotnej czy służących pomocą prawną ich funkcjonowanie wydaje się bezdyskusyjne, o tyle biblioteki i podobne przestrzenie gospodarowania kulturą nie zawsze cieszą się pełnym wsparciem społecznym. Świat się zmienia, a zapotrzebowanie na różne usługi życia codziennego także ulega przekształceniu. Era Internetu, informacji, cyfryzacji i digitalizacji ułatwia mobilność i podróżowanie bez wychodzenia z domu. Otwiera drzwi, które do tej pory były dostępne tylko dla nielicznych, bogatych i wykształconych, czy to ze względów ekonomicznych, czy społecznych. Tradycyjna forma biblioteki również skazana jest na modernizację. Skazana, bo musi ustąpić szybkiemu dostępowi do zasobów, poczuciu pauperyzacji samej biblioteki a w konsekwencji, w dobie wirtualizacji, do zastanowienia się nad sensem jej istnienia w przeszłości [8, s. 166].

Precyzyjne określenie funkcji dzisiejszej biblioteki wydaje się być zadaniem trudnym. Już sama nazwa biblioteki ulega przekształceniom. Dobrym przykładem może być tu termin „mediateka”, który *Słownik Języka Polskiego PWN* definiuje jako „zbiór druków, nagrań i materiałów multimedialnych służący celom dydaktycznym i naukowym” [15]. To hasło powoli traktowane jest jako synonim albo wręcz nazwa wypierająca termin „biblioteka”.

Otwarcie się na współczesnego odbiorcę rozszerza kompetencje biblioteki, której etymologiczny człon *biblion* ma już ponad dwutysiącletnią tradycję i nie określa w pełni możliwości instytucji XXI w. Dla statystycznego Polaka biblioteka to nadal jedynie miejsce wypożyczenia pozycji książkowych i często nie jest ona pierwszym wyborem w poszukiwaniu informacji czy zaspokojeniu potrzeb kulturowych. Faktem jest, że biblioteki systematycznie wychodzą na spotkanie nowoczesności i otwierają się na użytkownika, choćby w postaci bibliotek cyfrowych. Te pełnią funkcję wirtualnego przewodnika po informacji.

Miejsce niegdyś surowej i niezmaconej ciszy nagina własne zasady, dopuszczając do swoich regałów dźwięki muzyki czy głosy kulturowych dyskusji. Przemyślana kolorystyka ścian, przyjazny personel, łatwość w dostępie do półek (tych rzeczywistych i tych wirtualnych) są przykładami argumentującymi postęp w adaptacji środowiska bibliotecznego do realiów współczesności. Elementy wyposażenia rozrastają się w specjalne sektory przekraczające możliwości oferowane dotychczas jedynie przez prostą ławkę, krzesło i lampkę. Miejsca pracy indywidualnej gwarantują komfort podobny do komfortu przebywania w domu.

Jaki kształt przybierze biblioteka w przyszłości? Czy książka stanie się jedynie elementem wystroju designerskiego wnętrza? Czy głośne spotkania towarzyskie przyćmią pojedyncze ławki z samotnymi lampkami? Czy wcześniej trendowi temu poddadzą się biblioteki publiczne? Niestety zewsząd napływają coraz bardziej niepokojące raporty. Większość marketingowych zabiegów spełza na niczym albo osiąga minimalne rezultaty. Bardzo ciężko jest wychować aktywnego czytelnika i użytkownika bibliotek.

Istnieje wiele pomysłów, dzięki którym ciągle rozszerza się kolejne granice definicji biblioteki. Niektóre pozostają jedynie w sferze fikcji literackiej, a inne w niedługiej przyszłości mają szansę na urzeczywistnienie. Gdzie istnieje granica funkcjonalności i postępowości, a gdzie rozpoczyna się niestabilne i iluzoryczne mylenie pojęć i gubienie istoty celów?

Choć o całkowitym zrezygnowaniu z usług bibliotek nie ma na razie mowy, na bierną obronę i pozostanie w niezmienionym stanie biblioteki nie mogą sobie pozwolić. Z inicjatywy bibliotekarzy powstają plany i pomysły pożytecznego zarządzania tymi placówkami [21]. Pozwalałyby one na stworzenie obszarów symbiozy nowoczesnych rozwiązań z dotychczasowym kanonem metod. Zharmonizowałyby sposoby zarządzania zasobami kultury oraz przede wszystkim włączyłyby czytelników w jeszcze efektywniejsze funkcjonowanie bibliotek.

Teorie socjologiczne pokazują nowe drogi w organizowaniu przestrzeni ludzkiej, zarówno miejsc publicznych, jak i tych w zaciszu domu. Zwraca się w nich uwagę na komfort i różnorodność, które są niezbędne przy zaspokojeniu potrzeb nowoczesnego człowieka. Idealną przeciwwagą dla wiecznego życia w stresie i szponach rywalizacji jest obszar, który nie wymaga dynamicznej aktywności. Obszar, który więcej daje niż wymaga.

W latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku wykreowano koncepcję, która wciąż znajduje kolejne dla siebie zastosowania w obszarze badań społecznych. Idea „trzeciego miejsca” jest pomysłem amerykańskiego socjologa Raya Oldenburga, który przewiduje konieczność posiadania odskoczni od rutyny pracy i domu. Mówi o odnalezieniu obszaru wybranego świadomie, z własnej nieprzymuszonej woli, który będzie odwiedzany chętnie i często. Pod tym enigmatycznym stwierdzeniem kryją się nieskomplikowane bary, kawiarnie, targi, salony kosmetyczne, główne ulice w mieście. Coś osadzonego w społecznym środowisku, jednak rządzące się „luźniejszymi”, ale nadal charakterystycznymi prawami [10, s. 12]. Ważnymi cechami takich miejsc są wyraźne poczucie akceptacji oraz komunikacja, które stają się budulcem trwałych relacji, jak również wychodzące z nich zaufanie i poczucie przynależności [13, s. 44].

Świat, który dobrowolnie oddaje się pod panowanie Internetu i globalnej cyfryzacji musi szukać nowych rozwiązań. Zmieniają się gusta młodych, a nawet niechętnie antytradycyjnym przewrotom zastępy starszego pokolenia ulegają pokusie usprawnienia codzienności. Stąd właśnie zmodernizowane formy spędzania wolnego czasu, a nawet koncepcji miejsc odpoczynku [25]. Kulturowy eklektyzm daje coraz więcej możliwości regułom i zasadom kreowanym w społeczeństwie.

Biblioteki ulegają modernizacji. Coraz częściej są budowane od samych podstaw na bazie odnowionych koncepcji¹. Ważna jest nie tylko zawartość, ale i „opakowanie” tych miejsc [20]. Jest to swoiste przeniesienie pojęcia *otwartej książki*² na plan architektoniczny. Wnętrza bibliotek nie odstrasza – utrzymane w nowoczesnym stylu zachęcają do skorzystania i ułatwiają poruszanie się w nich. Przestały być hermetycznym zakątkiem, w którym kartę biblioteczną traktuje się jak nieosiągalny wytwór elitaryzmu. Ulokowane w centralnych punktach miast i miasteczek wabią atrakcyjnością i sterylnością. Starają się rozwiązać stereotypowe normy, w których od niepamiętnych lat grzęzną. Celem istnienia bibliotek coraz wyraźniej staje się przybliżenie wszelkiej formy kultury przy jednoczesnym odnalezieniu osobistej i indywidualnej drogi jej kontemplacji każdego użytkownika z osobna.

Każde miejsce czy to publiczne, czy prywatne wymusza na człowieku szablony zachowań – ciszę, skupienie, szanowanie przestrzeni innych. Nie jest łatwo pogodzić to z przyjemnością alienacji, odpoczynku po codziennej bieganinie i tkwieniu w społecznej formie [14, s. 20]. Atmosfera swobody często tożsamer z samotnością bądź tylko iluzją zdystansowania wydaje się być jedynym środkiem do osiągnięcia zadowalającego odpoczynku. Biblioteki mogą wpisać się w ten szablon. Znany jest ogólnie projekt architektoniczny tej instytucji: wiele półek, regały ustawione w regularnych odstępach, stoliki dla użytkowników,

¹ Nadal aktualnym wzorcem tworzenia bibliotecznych przestrzeni jest idea dziesięciu zasad Anglika Harry’ego Faulkner-Browna opracowana w II połowie XX w. (Harry Faulkner-Brown’s Ten Commandments). Są to: elastyczność, zwartość, dostępność, rozszerzalność, zróżnicowanie, zorganizowanie, wygoda, zapewnienie stałych warunków środowiskowych i mikroklimatycznych, bezpieczeństwo, ekonomiczność. Dostosowanie się do potrzeb użytkowników – rozumienie ich i zaspokajanie – to główny cel i zarazem metoda realizowania przestrzeni bibliotecznych.

² Bibliotekę od dłuższego czasu postrzega się jako dom kultury, który w przejrzysty sposób udostępni wgląd do archiwalnych i bieżących informacji ze środowiska kulturalnego. Inicjatyw w tym kierunku jest wiele – od ulotek i plakatów po spotkania autorskie czy wystawy.

stanowisko bibliotekarza, punkt wypożyczania, czytelnia. To także przede wszystkim miejsce mogące jednocześnie pomieścić (od ośmiu do nawet dwunastu godzin dziennie bez przerwy) grupę młodzieży, dzieci rozglądające się za nowościami czy osoby starsze oczekujące komfortowej ciszy przy lekturze. Przestrzeń i spokój nie są tu jednak najważniejszymi przymiotami. Jak zauważyła Izabela Nowakowska, biblioteki posiadają pewne naturalne właściwości, jak usytuowanie na neutralnym gruncie czy bezpieczna przystań na kształt azylu niewymagająca oficjalnego stroju, i to właśnie one wpisują je w model niezobowiązującego miejsca, do którego skłaniają się ludzie [13].

Zawód bibliotekarza wydaje się posiadać trójdzielną strukturę. Zakres jego obowiązków i praw oscyluje wokół pozycji opiekuna, asystenta i doradcy [szerz. zob. 22]. Jest zatem przede wszystkim pierwszą osobą, która udzieli informacji o bibliotece i jej zasobach. Jako opiekun zbiorów bibliotecznych, przedmiotów technicznych i biurowych znajdujących się na terenie biblioteki (które dostępne są również dla jej użytkowników), musi wykazać się odpowiedzialnością i rzetelnością w wykonywaniu swoich obowiązków. Do zakresu obowiązków należą reprezentowanie instytucji swoją postawą, szukanie nowych dróg porozumiewania się oraz zaciekawienie członków społeczeństwa ofertą biblioteki. Znajomość tajników *public relations* ułatwia tego rodzaju przedsięwzięcia [23].

Wiele współczesnych głosów zwraca uwagę na otwarcie się bibliotek i innych ośrodków kultury na cyfryzację i poszukiwanie licznych rozwiązań usprawniających komunikację. Naturalnie należałoby zacząć od mediów społecznościowych, które:

- wpływają na kreowanie charakterystycznego oblicza bibliotek;
- usprawniają reklamę placówki;
- pozwalają na interaktywną łączność z użytkownikiem;
- umożliwiają wdrożenie nowych, wirtualnych usług dla odbiorców;
- gwarantują sposobność do samokształcenia [16, s. 78].

Ponadto codzienne używanie w pracy nowoczesnych urządzeń [12, s. 70] – jak np. laptopy czy tablety – wpływa na pozytywny odbiór i pozytywne kojarzenie pracownika jako wykwalifikowanego i otwartego nie tylko na tradycyjne ścieżki interakcji.

Czy jest to konieczne? Otóż poszanowanie drugiego człowieka, a także zwykły uśmiech czy życzliwość wprowadzają pozytywną atmosferę, która na długi czas będzie kojarzona z biblioteką. Te oczywiste mechanizmy psychologiczne niestety często zostają pominięte. Chłodne przyjęcie, dystans czy obcesowość towarzyszące wykonywaniu bibliotekarskich obowiązków jest poważnym ciosem dla efektywnej reklamy placówki.

Użytkownicy zapytani w jednym z badań [9, s. 119] o „ideał” pracownika biblioteki zwrócili uwagę m.in. na znajomość zasobów wypożyczalni przekraczającą w o wiele większym stopniu ich własne zorientowanie, wiedzę ogólną i umiejętność doradzenia. Również kwestia wieku nie pozostała bez komentarza – preferowani są ludzie młodzi, kulturalni i nawet modnie ubrani, schludni dbający o higienę osobistą, którzy jednocześnie mają doświadczenie i nie stronią od wykorzystywania nowych technologii.

Z wymienionymi atrybutami wiąże się bezpośrednio trzecia odsłona osobowości bibliotekarza – konsultant w doborze lektury, który już nie tylko wirtualnie (przez komunikatory takie jak Gadu-gadu, e-mail czy specjalne zakładki na stronach internetowych biblioteki), ale podczas bezpośredniego kontaktu wprowadzi w zawile meandry obfitości bibliograficznych, poleci pozycje warte uwagi bądź powiązane z zainteresowaniami odbiorcy.

Od bibliotekarza wymaga się również elastyczności w przypadku szeroko pojętych imprez kulturalnych organizowanych na terenie biblioteki. Funkcja konferansjera wprowadzającego w kolejne etapy spotkania, który spaja publiczność zazwyczaj w kameralnej atmosferze, to prawie zawsze poważne wyzwanie. Systematyczny wzrost liczby podobnych spotkań organizowanych przez biblioteki oraz na zasadzie współpracy z innymi ośrodkami kultury stawia pytanie o granicę zaplecza edukacyjnego bibliotekarza. Czy studia z zakresu bibliotekoznawstwa są wystarczające, czy to jedynie niezbędne minimum, które musi zostać uzupełnione co najmniej teorią i praktyką filologiczną, pedagogiczną i kulturoznawczą? Bibliotekarz jest tłumaczem trudnej mowy artystów, przyziemnego alfabetu katalogów i hakerem cywilizacyjnej obyczajowości – trudno jest taką wiedzę uzyskać jedynie z obserwacji czy domowej nauki. Upodobania lokalne i wymagania świata ciągle się zmieniają, a bibliotekarz musi zmieniać się razem z nimi, jednocześnie niczym katalog umożliwiając dostęp do starszych wersji i pierwszych wydań.

Warto wspomnieć, że biblioteka jako miejsce zdecydowanie odizolowane od źle kojarzącej się polityki, propagandy czy różnych konfliktowych ideologii cieszy się wciąż wysokim zainteresowaniem i zaufaniem wśród lokalnych społeczności [19, s. 99; 24].

Stopniowe wprowadzanie unowocześnień, początkowo w większych miastach i miasteczkach a później również na obszarach wiejskich, na wzór europejski i pozaeuropejski, sukcesywnie podnosiło standardy placówek. Z inicjatywy operatora telekomunikacyjnego Orange od 2009 r. działa projekt „Orange dla bibliotek” [7], który oferuje bezpłatny dostęp do Internetu gminnym bibliotekom publicznym, a Program Rozwoju Bibliotek (PRB) – wyposażenie bibliotek, dofinansowania, warsztaty – skierowany jest do placówek bibliotecznych w małych miejscowościach [5]. To tylko dwa z wielu przedsięwzięć na terenie Polski.

Zwyczajowo to od stolicy Polski rozpoczyna się wyliczanie nowoczesnych, przestronnych i wychodzących na spotkanie z oczekiwaniami użytkowników bibliotek. Jednak już w 2015 r. na terenie każdego województwa znajdowała się przynajmniej jedna placówka będąca wysokiej klasy wizytówką rozwoju tej dziedziny. Choć istnieje wiele zagrożeń dotyczących przyszłości zarządzania i charakteru bibliotek, wystarczy wymienić wyczuwalny spadek czytelnictwa czy przemijającą „karierę” papierowej książki, sam trzon instytucji nadal się rozwija.

Na terenie Polski w ostatnich latach można zauważyć wiele obiektów szybko zyskujących miano domów kultury, które zraszają ludzi w każdym wieku, pięć, sześć albo nawet siedem dni w tygodniu. Na szczególną uwagę zasługują ośrodki w trzech dużych miastach: w Olsztynie, Lublinie i Warszawie, które zostaną omówione w artykule. Choć wszystkie mają inną historię powstania i zostały oficjalnie uruchomione w różnych latach, przyświeca im jeden cel – bezpłatne otwarcie drzwi do kultury.

Filia Miejskiej Biblioteki Publicznej w Olsztynie o wdzięcznej nazwie Planeta 11 to efekt zaangażowania w projekt „Biblioteki dla Młodych Klientów” Fundacji Bertelsmanna. W ogólnopolskim przedsięwzięciu z 2002 r. wzięło udział ponad 20 miast [4]. Miejska Biblioteka w Olsztynie wraz z Miejską Biblioteką we Wrocławiu były ostatecznymi laureatami konkursu. Oficjalnie otwarta 3 września 2004 r. Planeta 11 stała się jedną z kilku najnowocześniejszych placówek nie tylko w Europie, ale i na świecie. To jedna z 16 filii rozsianych na terenie Olsztyna, mieści się w tym samym budynku co Planetarium [11, s. 21]. Mediateka ta nastawiona jest przede wszystkim na dzieci i młodzież, na wypełnienie im czasu w pozyteczny i jednocześnie atrakcyjny dla nich sposób.

Przejrzysta strona internetowa stała się szczegółowym informatorem działalności placówki. Zawiera wzmianki na temat archiwalnych, bieżących i przyszłych przedsięwzięć – od cyklicznych spotkań dyskusyjnego klubu książki, po wystawy czy konkursy. Ponadto systematycznie wprowadzane są wpisy o nowościach książkowych, ciekawe zestawienia, recenzje i opinie. Szeroki wachlarz pomysłów cieszy się zainteresowaniem młodzieży. Szczególnie popularne są kawiarenki językowe i możliwość nauki języka angielskiego, hiszpańskiego oraz japońskiego na zajęciach prowadzonych przez wolontariuszy z poważnym zapleczem edukacyjnym. Imprezy sportowe, dostęp do bezpłatnego Internetu, audycje radiowe, kącik gier – na PC, Playstation i Xbox, dział z komiksami (a w nim również cieszące się popularnością w Polsce od co najmniej 20 lat mangi), audiobooki, doradztwo zawodowe, spotkania klubu miłośników kina czy zebrania ekologiczne to tylko część oferty Planety 11. Wszystko to odbywa się w „kosmicznych czterech ścianach” (fot. 1) i w miłym towarzystwie kompetentnych i młodych bibliotekarzy, którzy dbają o pozytywny wizerunek placówki.

Fotografia 1. Planeta 11

Źródło: <http://planetawiedzy.pl/220330,Planeta-11-kreci-sie-nadal.html#axzz3Tou2Bmz1>.

Z myślą o wszystkich mieszkańcach Olsztyna, którzy aktywnie biorą udział w udoskonalaniu Planety 11, dzieląc się swoimi pomysłami i przemyśleniami na temat funkcjonowania ośrodka, powstał projekt Lotnej Wypożyczalni. Polega ona na dowożeniu, a po upływie terminu również odbieraniu, przez wolontariuszy chorym albo niepełnosprawnym czytelnikom książek i multimediów wcześniej przez nich zamówionych.

Olsztyn obok pięciu innych miast (Drezno, Los Angeles, Singapur, Helsinki, Wrocław) na początku XXI w. zapoczątkował nowe standardy w planowaniu przestrzeni bibliotek. To przykład projektu trwale spajającego się z codziennością społeczną dużego miasta.

Jednym z poważnych kontynuatorów podobnych przedsięwzięć na terenie Polski jest warta 15 mln złotych warszawska Mediateka START-META przy ulicy Szegedyńskiej 13, istniejąca od 17 listopada 2010 r. Placówka wydzielona jest na kilka nowoczesnych stref, do których należą:

- biblioteka – czytelnia i wypożyczalnia;
- MultiCentrum – skomputeryzowane centrum rozwoju i edukacji, na które składają się warsztaty z zakresu nauki języka (MultiLingua), robotyki (LogiKit) i zabawy (Multikid) dla najmłodszych, plastyki (MultiArts), muzyki (MultiMusic) czy wiedzy technologicznej dla starszych (MultiScience & MultiTech);
- Sala Kinoffa – przestrzeń dla filmu i teatru;
- IQ Ring, w którym najgroźniejszą bronią są słowa;
- Plac Zabaw dla najmłodszych napędzany energią słoneczną;
- Wykrzyknik rozładowujący negatywne emocje;
- E-pracownia dla osób o różnym zakresie niepełnosprawności;
- E-galeria idealna dla interaktywnych prezentacji [3].

Wszystkie strefy dostępne są dla każdego użytkownika Mediateki.

Wnętrze placówki jest przestronne, z licznymi miejscami do siedzenia i pracy w odosobnieniu. Zastosowana kolorystyka wewnątrz czyni z całego obiektu przyjazne miejsce dla ludzi w każdym wieku. Zapewniono w nim obszar do samodzielnej pracy, jednocześnie nie ograniczając żadnemu użytkownikowi prawa do integracji z rówieśnikami. Nabycie umiejętności nie tylko obcowania z nowoczesnymi urządzeniami, ale także współpracy w grupie są priorytetowymi celami Mediateki [17, s. 172]. Wykwalifikowana kadra pracowników jest do dyspozycji na terenie placówki, służąc pomocą drogą internetową. W pełni skomputeryzowana i nastawiona na nowoczesne odkrywanie świata tworzy tętniący życiem zakątek oddalony od centrum Warszawy. Biblioteka współpracuje aktywnie z pobliskimi szkołami. Dla klas organizowane są warsztaty, spotkania tematyczne, spotkania ze sławnymi ludźmi.

Niegasnące zainteresowanie ośrodkiem potwierdza tezę, że podobne miejsca kultury nie są zbędnym dubletem powszechnych zasobów elektronicznych. Wręcz przeciwnie. Ich świeży i nieraz futurystyczny design (na fot. 2. przedstawiono widok z zewnątrz) łączy się z tradycyjnym duchem udostępniania osiągnięć wszelkiej kultury za darmo i dla każdego, ciesząc przy tym oko dbałością o estetykę.

Fotografia 2. Mediateka START-META

Źródło: <http://wawaschody.blogspot.com/2013/06/mediateka-w-warszawie.html>.

Teza, że „gmachy bibliotek są podobne do gmachów pełniących inne funkcje publiczne” [18, s. 681] z pewnością odnosi się do Biblio w Lublinie. Budynek starej pralni przy miejskim osiedlu przekształcił się w nietuzinkowe centrum kultury. Podobnie jak w przypadku bibliotek w Olsztynie i w Warszawie, również tutaj za utrzymanie standardu tego miejsca odpowiedzialni są młodzi bibliotekarze i animatorzy kultury, którzy swoją pasją i przystępnością zainteresują Lublinianina w każdym wieku. Atutem tej placówki jest wewnątrz wzorowane na skateparku (fot. 3) – to przykład pomysłowego inspirowania się najbliższym otoczeniem obiektu.

Oprócz bogatych zbiorów tradycyjnych Biblio udostępnia audiobooki, płyty muzyczne i filmowe oraz gry planszowe, Playstation i X-Box. Dodatkowo znajdują się stanowiska komputerowe oraz odsłuchowe. Do rozwijania pasji artystycznie uzdolnionych dzieci z pewnością może zachęcić nowinka technologiczna w postaci nieprzynoszącego szkód elektronicznego sprayu, a dla przyszłych producentów muzycznych ważną praktyką okazać się może obcowanie ze stanowiskiem do obróbki dźwięku.

Szeroka oferta zajęć (od nauki języków po seanse filmowe) urozmaicona jest regularnymi spotkaniami z różnymi artystami, prelekcjami i wykładami na temat sztuki i jej tworzenia.

Fotografia 3. Biblio

Źródło: <http://biblio.lublin.pl/galeria/>.

Omówione placówki działają prężnie po dziś dzień i systematycznie dołączają do nich kolejne podobne obiekty. Można mieć nadzieję, że zbliżone inwestycje w przyszłości zagospodzą również w mniejszych miastach, a może nawet większych wsiach. Każdy taki krok jest szansą dla krzewienia kultury i próbą odświeżenia tradycyjnego stereotypu nudnej biblioteki.

Bibliotekarstwo na świecie rządzi się podobnymi regułami. Ostatnie projekty oprócz misji udostępnienia literatury każdemu człowiekowi zachwycają kreacją architektoniczną. Na przestrzeni ostatnich 15 lat powstawały placówki w dużych miastach, takie jak Parque Biblioteca España w Kolumbii (otwarcie w 2007 r.), Stadtbibliothek Stuttgart w Niemczech (2011) czy 백담준 라이브러리 (Nam June Paik Library) w Korei Południowej (2011), obok których nie można przejść obojętnie.

Kolumbijska biblioteka to projekt dla najuboższych mieszkańców miasta Medellín w departamencie Antioquia (fot. 4). Ogromne centrum kultury, które mieści w sobie sale lekcyjne z komputerowym wyposażeniem, audytorium i bibliotekę z okazałym zbiorem, stało się wartościowym i potrzebnym przedsięwzięciem – integruje dzieci, kształci młodzież i dorosłych z najbiedniejszych dzielnic, w których poziom przestępczości od wielu lat jest niezwykle wysoki. Monumentalny obszar 5500 m² obejmuje obok biblioteki również gmach centrum komunalnego i kulturalnego (fot. 4). Wszystko to wzniesione jest na szczycie wzgórza, na które można dostać się modernistyczną kolejką liniową, z widokiem na panoramę Medellín. To przestrzeń publiczna, przyjazna i przystępna dla każdego, sprawiająca

wrażenie neutralnego, miejskiego punktu spotkań. Całość została sfinansowana ze środków hiszpańskiego rządu.

Fotografia 4. Parque Biblioteca España

Źródło: <http://bid.ub.edu/27/pena2.htm>.

Biblioteka jest przestronna i utrzymana w schludnej kolorystyce. Oprócz miejsca wspólnego korzystania z zasobów w licznych korytarzach umieszczono także wygodne sofy do publicznego użytku. Biblioteka nie stawia barier pokoleniowych czy społecznych. Artykuły krajowe i ogłoszenia turystyczne³ na licznych stronach internetowych podkreślają właśnie tę szczególną cechę południowoamerykańskiego przedsięwzięcia, jako realną szansę na rozwijanie wszelkich zainteresowań w bezpiecznej niedyskryminującej atmosferze. Dla wielu mieszkańców jest to jedyna strefa dostępu do najnowszych pozycji książkowych, do gier planszowych i komputerowych, czy w końcu dostępu do Internetu, na który w domu rodzinnym nie mogą sobie pozwolić.

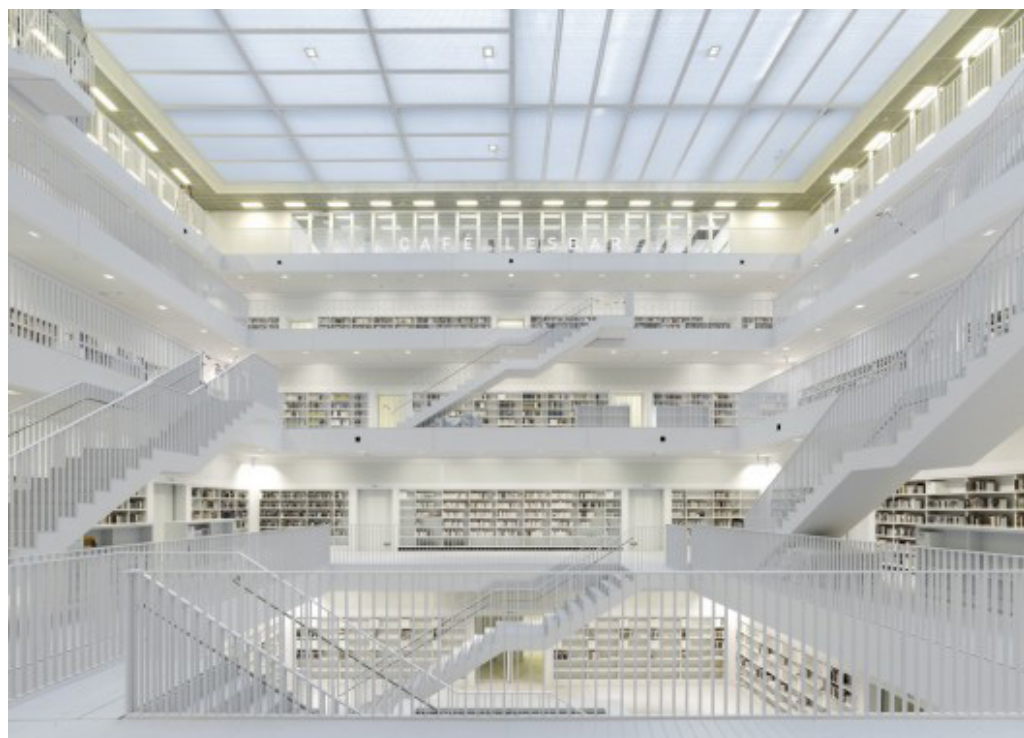
Podobnie jest w przypadku niemieckiej placówki w Stuttgarcie. Europejskie możliwości i koreańskie zdolności architektoniczne przyczyniły się do stworzenia nowoczesnej bryły instytucji kultury. Surowy wygląd zewnętrzny nadrabia niesamowitym wnętrzem, w którym zwraca uwagę biel i przestrzeń (fot. 5) przypominające muzealne galerie, z regularnie ustawionymi gablotami. Ta biblioteka publiczna ma pełnić jednocześnie funkcję miejsca odprężenia użytkowników oraz tradycyjnej wypożyczalni i czytelní. Architektoniczna

³ Za przykład służyć mogą: przewodnik internetowy Guia Todo (http://www.guiatodo.com.co/Sitio/medellin/biblioteca_espana), czy strona zajmująca się światową architekturą ArchDaily (<http://www.archdaily.com/2565/espana-library-giancarlo-mazzanti/>).

perelka, jak zamieszcza na swojej stronie redakcja ArchDaily [2], powstała w miejscu, które w niedalekiej przyszłości stanie się centrum nieustannie rozbudowującego się miasta. Nie jest to zatem przykład egzotycznego zakątka spokoju na obrzeżach miasta. Biblioteka jest częścią codziennego życia miejskiego, ośrodkiem wspólnego magazynowania zasobów ludzkiej kultury.

Oprócz nowoczesnego wyposażenia, bogatego zbioru tradycyjnych i multimedialnych nośników, znajdują się tu interaktywne przewodniki, punkt informacyjny oraz punkt samodzielnego oddawania wypożyczonych pozycji bez udziału bibliotekarzy. Ogromny dział muzyczny oferuje dostęp do CD oraz starszego typu nośników, takich jak płyty winylowe. Ponadto znajduje się tam także ciche pianino. Osobne miejsce mają półki z filmami, a nawet duża kolekcja obrazów w grafotece. Dział dziecięcy jest w pełni wyposażony i dostosowany do potrzeb najmłodszych użytkowników biblioteki.

Fotografia 5. Stadtbibliothek

Źródło: <http://www.archdaily.com/193568/stuttgart-city-library-yi-architects/>.

Biblioteki publiczne ostatnich czasów to nie tylko ogromne kilkupiętrowe gmachy. Skoncentrowanie się na mniejszych przedsięwzięciach tematycznych również daje interesujące wyniki, czego przykładem jest jedna z instytucji w Azji. Nam June Paik Library to publiczna biblioteka tematyczna, która mieści się na pierwszym piętrze Centrum Sztuki Nam June Paik w mieście Yongin w Korei Południowej. Otwarta cztery dni w tygodniu

– od wtorku do piątku, w godzinach od 10 do 17 – ma za zadanie przechowywać, ochraniać i gromadzić wszelkie materiały związane z twórczością Amerykanina koreańskiego pochodzenia – Nam June Paika (1932–2006). Biblioteka powstała w 2011 r. dzięki wsparciu miasta Yongin oraz specjalnemu funduszowi prowincji Gyeonggi. Za futurystyczny wygląd biblioteki odpowiedzialni są architekci z nowojorskiej firmy NHDM. Ten projekt to szczególnie przykładowe połączenie biblioteki publicznej z biblioteką badawczą.

Przestrzeń, którą zajmuje biblioteka, to właściwie jedno pomieszczenie. Surowe i sterylne wnętrza wypełniają pojedyncze kolorowe fotele oraz odosobnione miejsca pracy – ławki i krzesła. Natomiast centralnym jego punktem jest „maszyna” będąca wariacją geometryczną – kształtem przypomina bryłę, prostopadłością o wymiarach 6m x 4m x 4,1m (fot. 6). Na zewnątrz otoczona jest wgłębieniami, kilkoma funkcjonalnymi ekranami, wysuwanymi szufladami, regularnymi półkami, na których wyłożone są wszelkiego rodzaju publikacje (m.in. monografie, katalogi czy nośniki CD i DVD). Wewnątrz „maszyny” znajdują się trzy stacje pracujące wspierające wyszukiwarkę internetową i odczyt informacji. Jedna z nich podłączona jest do ekranu zainstalowanego na zewnętrznej ścianie konstrukcji i dzięki temu efekty pracy mogą być zaprezentowane każdemu zainteresowanemu, nawet poza pomieszczeniem bibliotecznym – jedynie szklana przezroczysta ściana dzieli je od korytarza. Wewnątrz „maszyny” pracować mogą pojedynczy użytkownicy albo całe grupy.

Kolekcja biblioteki obejmuje przede wszystkim materiały z dziedziny szeroko pojętej sztuki, nauki oraz literatury jak również dokumentacje dorobku Nam June Paika w liczbie prawie 3 tys. książek i katalogów wystaw, 500 prenumerowanych czasopism oraz ponad 200 materiałów audiowizualnych. Z materiałów archiwalnych i zbiorów specjalnych użytkownicy mogą korzystać jedynie po wcześniejszym zgłoszeniu. Pieczę nad efektywnym funkcjonowaniem biblioteki – katalogowanie i gromadzenie zbiorów, pomoc użytkownikom – sprawują bibliotekarze oraz wolontariusze [6].

Fotografia 6. Nam June Paik Library

Źródło: <http://njp.ggcf.kr/information/facilities/library>.

Działanie Nam June Paik Library nie opiera się na tradycyjnym, linearnym poszukiwaniu informacji od katalogu do dzieła, ale na zasadzie wielopoziomowych opcji „multi-wyboru” – hipertekstów i powiązanych ze sobą tematycznie materiałów. Wyszukany obiekt bądź hasło odsyła do innego powiązanego bloku tematycznego. Korzystanie z tej biblioteki to dynamiczny i nieprzewidywalny proces [1].

Mimo nowoczesnego wyglądu i pozornie wąskiego zakresu tematycznego, Nam June Paik Library nie rezygnuje z podstawowych funkcji biblioteki, jakimi są umożliwienie czytania, poszukiwania informacji czy uczenia się użytkowników. Jej istnienie zakłada otwarcie się na każdego entuzjastę sztuki – we wszelkim możliwym wydaniu.

Biblioteki na terenie Azji od dłuższego czasu zaskakują nietuzinkową architekturą, nowymi sposobami zachęcenia do zrzeszania się ludzi. Ważnym przykładem jest chińska Liyuan „zanurzona” w naturze, zbudowana z drewna, ułożona na obrzeżach miasta blisko lasu. Podobna znajduje się na Tajwanie (Tajpej). Uwagę budzi także Zielona Biblioteka dla najmłodszych w Singapurze z ekologicznym wyposażeniem i koncepcją wdrażania ochrony środowiska.

Prócz tych bibliotek głośno omawia się europejskie projekty m.in. w Helsinkach, gdzie dla przyjemności użytkowników zaprojektowano saunę, czy w Kanadzie, a dokładnie w Stonebridge, gdzie biblioteka jest jednocześnie nowoczesnym centrum kultury, jak i sąsiedzkim oddziałem dla lokalnej społeczności. Termin „biblioteka przyszłości” nabiera więc nowego znaczenia. Każdego roku tradycja i idea bibliotekarstwa przybiera nowy, nieraz wydawałoby się dziwny kształt, wychodząc naprzeciw oczekiwaniom kolejnych pokoleń.

Podsumowując, biblioteki nie kojarzą się już z oazą ciszy, surowymi półkami i na szaro obłożonymi książkami. Kąciki muzyczne, strefy tematyczne, kolorowe wnętrza, wygodne kanapy i odosobnione miejsca w kątach budynku są najlepszymi dowodami na prosperującą koncepcję tworzenia „trzecich miejsc”, zrzeszających ludzi z całego miasta. Mimo że w większości przypadków popularnością cieszyć się będą wciąż te nowocześniejsze filie, nie zapomina się o tradycyjnych punktach, które nadal systematycznie uzupełniają swoje zasoby i nigdy nie zamykają drzwi przed spragnionym wiedzy czytelnikiem. Koncepcje organizacji bibliotek ciągle się zmieniają, reprezentują różne modele i nurty, najważniejsze jednak by zawsze odzwierciedlały potrzeby społeczności, dla których świadczą usługi [por. 21].

Bibliografia

1. ArchDaily. *Nam June Paik Library* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.archdaily.com/322051/nam-june-paik-library-n-h-d-m/>. Stan z dnia 10.12.2020.
2. ArchDaily. *Stuttgart City Library* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.archdaily.com/193568/stuttgart-city-library-yi-architects/>. Stan z dnia 10.12.2020.
3. *Biblioteka Bielany* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.kultura.bielany.waw.pl/page/index.php?str=1007>. Stan z dnia 10.12.2018.
4. *Biblioteka Wojewódzka w Olsztynie* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/3-4_03-ie/model.htm. Stan z dnia 10.10.2019.

5. *Biblioteki.org* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://www.biblioteki.org/pl/o_programie/o_programie. Stan z dnia 12.12.2020.
6. Culture360.ASEF.org. *Nam June Paik Library in Yongin, Korea* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://culture360.asef.org/news/nam-june-paik-library-in-yongin-korea/>. Stan z dnia 10.12.2020.
7. Fundacja Orange. *Orange dla bibliotek* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://biblioteki.fundacja.orange.pl//biblioteka/regulaminy>. Stan z dnia 10.12.2020.
8. GRYGROWSKI Dariusz. Zwrot nakładu w inwestowaniu w bibliotekę. *Przegląd Biblioteczny*. 2014, z. 2, s. 165–188. ISSN 0033-202X.
9. HALASZ-CYSARZ Monika. Oczami bibliotekarzy i użytkowników: tworząc bibliotekę „trzeciego miejsca”. Rzecz o kapitale ludzkim w bibliotece. In WROCŁAWSKA Maria, JERZYK-WOJTECKA Justyna (red.). *Biblioteka jako „trzecie miejsce”. Międzynarodowa konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Materiały konferencyjne*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2011, s. 117–123. ISBN 978-83-7525-630-7.
10. KISIŁOWSKA Małgorzata. Czy lubicie się Państwo zakładać? O zaufaniu w bibliotece. In WROCŁAWSKA Maria, JERZYK-WOJTECKA Justyna (red.). *Biblioteka jako „trzecie miejsce”. Międzynarodowa konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Materiały konferencyjne*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2011, s. 7–17. ISBN 978-83-7525-630-7.
11. KONIECZNA Danuta. *Dzieje olsztyńskich bibliotek*. Olsztyn: Wojewódzka Biblioteka Publiczna, 2008. ISBN 978-83-924572-2-0.
12. KOTUŁA Sebastian. Biblioteka – czyli zmiana wizerunku potrzebna od zaraz. In WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Marketing biblioteczny: rozważania, dyskusje, konteksty*. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum – Szkoły Wyższej, 2007, s. 57–63. ISBN 978-83-61079-002-70.
13. NOWAKOWSKA Izabela. Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego w Łodzi – miejscem wystaw, pamięci i krzewienia idei humanitarnych. In WROCŁAWSKA Maria, JERZYK-WOJTECKA Justyna (red.). *Biblioteka jako „trzecie miejsce”. Międzynarodowa konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Materiały konferencyjne*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2011, s. 39–48. ISBN 978-83-7525-630-7.
14. OLDENBURG Rey. *The Great Good Place. Cafes, Coffee Shops, Community Centers, General Stores, Bars, Hangouts, and How They Get You through the Day*. New York: Da Capo Press, 1989. ISBN 1569246815.
15. *Słownik Języka Polskiego* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://sjp.pwn.pl/sjp/mediateka;2567304>. Stan z dnia 10.12.2020.
16. STROJEK Agnieszka. Internet w pracy bibliotekarza. In MARCINKIEWICZ Lilia (red.). *Modele współpracy bibliotek publicznych. Czy razem możemy więcej, szybciej, lepiej? X Ogólnopolska Konferencja Automatyzacja bibliotek publicznych. Warszawa, 7–8 listopada 2012 r.* Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2013, s. 77–83. ISBN 978-83-61464-75-4.
17. TOMAKA Karol. Aktywizacja edukacyjna młodzieży w Mediatece START-META. In KRAJEWSKA Anna Maria (red.). *Między dzieciństwem a dorosłością. Młodzież w bibliotece*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2012. ISBN 978-83-61464-66-2.
18. WALCZAK Anna. Projektowanie bibliotek. In TOKARSKA Anna (red.). *Bibliotekarstwo*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2013, s. 679–690. ISBN 978-83-61464-95-2.
19. WILKOŃ Teresa. Biblioteka w systemie kultury. In TOKARSKA Anna (red.). *Bibliotekarstwo*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2013, s. 90–101. ISBN 978-83-61464-95-2.
20. WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Fizyczna przestrzeń biblioteki*. Bydgoszcz: Oficyna Wydawnicza Edward Mitek, 2013. ISBN 978-83-64335-00-6.
21. WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Koncepcje organizacji bibliotek*. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum – Szkoły Wyższej, 2012. ISBN 978-83-61079-16-3.
22. WOJCIECHOWSKA Maja, LASKOWSKA Jolanta (red.). *Bibliotekarz – przewodnik po księgozbiorze, wiedzy i informacji*. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum – Szkoły Wyższej, 2013. ISBN 978-83-61079-27-9.
23. WOJCIECHOWSKA Maja. Działania public relations jako źródło informacji marketingowej o klientach bibliotek naukowych. In PIETRUCH-REIZES Diana, BABIK Wiesław (red.), FRĄCZEK Renata (współpr.). *Zarządzanie informacją w nauce*. Katowice: Polskie Towarzystwo Informacji Naukowej, 2010, s. 193–200. ISBN 978-83-904561-9-5.

24. WOJCIECHOWSKA Maja. Formy zasobów kapitału społecznego i ich wpływ na współpracę bibliotek ze środowiskiem zewnętrznym. In BUBEL Dagmara (red.). *Dylematy czasu i przestrzeni w bibliotekach: wybrane zagadnienia*. Częstochowa: Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, 2019, s. 178–185. ISBN 978-83-7193-733-0.
25. WOJCIECHOWSKA Maja. Organizacja czasu wolnego młodzieży szkolnej w kontekście kompetencji czytelniczych i kontaktu z literaturą. In JASIEWICZ Justyna, ZYBERT Elżbieta Barbara (red.). *Czas przemian – czas wyzwań. Rola biblioteki i ośrodków informacji w procesie kształtowania kompetencji współczesnego człowieka*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2014, s. 234–242. ISBN 978-83-64203-23-7.

Charakterystyka i przegląd akcji promujących czytelnictwo

Słowa kluczowe: czytelnicy, promocja czytelnictwa, imprezy biblioteczne

Abstrakt: W artykule zaprezentowano wyniki analizy dotyczącej form promocji czytelnictwa. Uwzględniono akcje promujące czytelnictwo przygotowywane przez biblioteki oraz inne podmioty, nawet te niezwiązane z książką. Zaprezentowano informacje na temat typów organizatorów wydarzeń literackich, typów odbiorców oraz form organizacji poszczególnych imprez.

Keywords: readers, promotion of reading, library events

Abstract: The article presents the results of the analysis concerning the forms of reading promotion. Actions promoting reading prepared by libraries and other entities, even those unrelated to the book, are included. Information was presented with regards to the types of organizers of literary events, types of recipients and forms of organization of individual events.

Wydaje się, że temat promocji czytelnictwa jest dziś stosunkowo często poruszany w przestrzeni publicznej. Podejmują go nie tylko specjaliści (wykładowcy, nauczyciele, bibliotekarze), ale również osoby publiczne niezajmujące się na co dzień książką, jak np. aktorzy, prezenterzy telewizyjni, muzycy. Należy zadać pytanie: dlaczego tak się dzieje? Co skłania do podejmowania tematu czytelnictwa w Polsce? Okazuje się, że po prostu czytamy niewiele.

Chyba nikogo nie trzeba przekonywać o tym, jak wielką wartość niesie ze sobą literatura oraz jak bardzo wpływa na czytelnika. Mimo to, analizując poziom czytelnictwa w Polsce i na świecie, można dojść do wniosku, iż społeczeństwo o owym wpływie literatury zapomniało. Warto więc mu o tym przypomnieć. By lepiej rozwinąć myśl i temat, można podzielić czytelników ze względu na ich wiek, tworząc tym samym cztery grupy odbiorców: dzieci, młodzież, osoby dorosłe i osoby starsze. Warto podkreślić, że dla członków każdej z tych grup zalety czytania książek są trochę inne.

Dużą grupę czytelników tworzą dzieci i młodzież, a więc odbiorcy młodszy. Grupa ta jest najbardziej zróżnicowana i zarazem bardzo ważna – dlatego warto poświęcić jej więcej uwagi. Grupę dzieci można podzielić, uwzględniając wytyczne IFLA, według których formację tę tworzą niemowlęta i małe dzieci, dzieci oraz dzieci starsze czyli młodzież [4; 5; 6].

Do grupy małych dzieci zaliczane są niemowlęta (od momentu narodzin do 12 miesięcy) oraz dzieci do trzeciego roku życia. W tej grupie nacisk kładzie się przede wszystkim na odpowiednio ukierunkowaną zabawę dziecka oraz odpowiedni dobór zabawek – najlepiej edukacyjnych. Środowisko, w jakim od pierwszych swych dni przebywa dziecko, ma bardzo duży wpływ na jego dalszy rozwój.

Do kolejnej grupy zalicza się dzieci od 3 do 13 roku życia. W tym przedziale wiekowym umiejętnościami, na których koniecznie trzeba się skupić, są nauka pisania i czytania. Dziecko dojrzewa, kształcą się jego zainteresowania i charakter – odpowiedni dobór lektur jest więc kluczowy.

Odrębną grupę czytelników stanowi młodzież. Jak można przeczytać w wytycznych IFLA: „grupa docelowa (młodzież) może być definiowana jako zespół jednostek między dzieciństwem a dorosłością. Każda biblioteka powinna sama określić przedział wieku odpowiadający definicji młodzieży, gdyż może to zależeć od kraju i kontekstu kulturowego. Ogólnie, pod uwagę brany jest przedział wieku od 11 do 18 lat. Może być on rozszerzony o młodzież mającą ponad 18 lat w zależności od kraju i kontekstu kulturowego” [4, s. 3].

Dorośli tworzą następną, całkiem odmienną, zespół czytelników literatury. Do tej grupy należą osoby w wieku produkcyjnym, a więc te, które hipotetycznie wykonują pracę przynoszącą dochód. W tej formacji jednak nie wiek rozstrzyga o przynależności, gdyż czynnikiem decydującym staje się rola społeczna, którą pełni dana osoba. Koniecznie jest zatem wydzielenie seniorów z grupy odbiorców dorosłych, gdyż odbiorcy będący w okresie „jesieni życia” mają całkiem inne potrzeby i oczekiwania czytelnicze.

Po scharakteryzowaniu przyjętej klasyfikacji warto przejść do szczegółowego opisu profilu czytelniczego każdej z grup oraz wymienienia funkcji literatury w poszczególnych formacjach. Tak jak zostało podkreślone już wcześniej, funkcje te będą różnorakie i trochę inaczej ukierunkowane. Na koniec trzeba jeszcze dodać, że fakt, iż poszczególne walory czytania zostały przyporządkowane konkretnym grupom wiekowym nie znaczy, że wartości te pojawiają się tylko i wyłącznie w danej grupie. Zastosowany podział wynika raczej z tego, że dla każdej formacji pewne walory są po prostu charakterystyczne, co nie znaczy oczywiście, że nie występują w innym zespole wiekowym.

Pierwszą z omawianych grup będzie ta, która obejmuje najmłodszych odbiorców – a więc niemowlęta i dzieci do lat 3. Wpływ czytania na małe dzieci oraz zadania bibliotek z nimi związane dobrze przybliży dokument IFLA, w którym czytamy, że:

Badania naukowe nad rozwojem mózgu wskazują na bezdyskusyjny wpływ mówienia, czytania i śpiewania małym dzieciom na rozwój języka. Środowisko dziecka ma znaczący wpływ na rozwój jego przyszłych umiejętności językowych, lekturowych. Środowisko stymulujące rozwój języka potrzebuje równocześnie książek i innych materiałów. Na całym świecie rodziny potrzebują dostępu do źródeł, jakimi dysponują ich biblioteki. Proponując wybór dokumentów i różnych zajęć, biblioteki publiczne pozwalają niemowlętom, najmłodszym dzieciom i ich opiekunom znaleźć miejsce przyjazne, z przeznaczonymi dla nich zbiorami, gdzie mogą odkryć radość z wylizanych, piosenek, książek, zabawek odpowiednich do ich wieku. Bycie użytkownikiem biblioteki to pierwsze doświadczenie społeczne, które wyzwala ciekawość i wyobraźnię. Szczególny związek, jaki się tworzy dzięki zabawkom edukacyjnym, puzzlom, książkom, zabawkom wpływa na późniejszy, uprzywilejowany

stosunek dziecka do książki. Miejsce bogate w książki jest kamieniem węgielnym w późniejszej nauce czytania i jeszcze później pisania. Poza tym wczesne pozytywne doświadczenie pozostawia na dalsze życie zainteresowanie czytaniem i jego nauką [6, s. 2–3].

Jak widać, przygodę z książką warto zacząć z dzieckiem już od najmłodszych lat. Odpowiedni i celowy dobór lektur, gier, zabawek, którymi bawi się dziecko, może bardzo dobrze wpłynąć na jego dalszy rozwój. W wypełnieniu tego zadania rodzicom mogą pomóc nowoczesne biblioteki, które dają możliwość wszechstronnego rozwijania umiejętności dzieci, bez konieczności wydawania przy tym pieniędzy (zabawki edukacyjne potrafią sporo kosztować; idąc do biblioteki i korzystając z ogólnodostępnych zabawek – oszczędzamy pieniądze, zaś ciekawe zajęcia inspirowane przez bibliotekę).

Kolejną z omawianych grup jest ta, do której należą dzieci w wieku od 3 do 13 lat. O wpływie książek na proces rozwoju dziecka pisze się dzisiaj dużo. O jego znaczeniu świadczą takie akcje promujące czytelnictwo jak „Cała Polska czyta dzieciom” czy „Poczytaj mi Mamo, poczytaj mi Tato”. Wpływ lektury na dziecko jest wszechstronny i nie da się go scharakteryzować w kilku zdaniach, dlatego poruszone zostaną jedynie kwestie najważniejsze.

Anna Brzezińska, w swym *Wprowadzeniu* do książki *Czytanie i pisanie – nowy język dziecka*, pisze, jak ważna jest nauka czytania w pierwszych latach życia dziecka. Swój sąd motywuje tym, że: „«słowo drukowane», a więc różnego rodzaju opracowania książkowe, czasopisma, mapy, informatory jeszcze przez długie lata będą najważniejszym źródłem wiedzy o świecie i rządzących nim prawidłowościami”. Wymienia również wiele korzyści wynikających z czytania: „Pełne, prawidłowe opanowanie obu tych umiejętności [czytania i pisania – przyp. aut.] uwalnia dziecko w dużym stopniu od pomocy osób dorosłych [...], pozwala mu na samodzielne zgłębianie różnych dziedzin wiedzy, na wyszukiwanie informacji potrzebnych np. do rozwiązania jakiegoś problemu, na zapisywanie własnych przemyśleń, czy wreszcie na komunikowanie się z innymi ludźmi za pomocą pisma” [2, s. 8–9]. Brzezińska wymienia więc walory książki ważne szczególnie dla dzieci. Jej wywód może uzupełnić artykuł Iwony Chądryńskiej (psychologa dziecięcego i terapeuty pedagogicznego). Jak pisze Chądryńska: „specjaliści zajmujący się rozwojem dziecka w sposób szczególnie podkreślają wpływ czytania na aktywizację pięciu obszarów kompetencyjnych: komunikacji, odpoczynku, inteligencji emocjonalnej, koncentracji i emocji” [3]. Czytanie poszerza umiejętności językowe dziecka. Uczy poprawnej polszczyzny – fleksji, składni, ortografii i interpunkcji. Zwiększa również zasób słownictwa. Wszystkie te rzeczy powodują kształtowanie umiejętności samodzielnego myślenia i formułowania wypowiedzi, co tak ważne jest w komunikacji społecznej.

Kolejnym obszarem charakteryzowanym przez Chądryńską jest odpoczynek. Oczywiście nie tylko dla dzieci czytanie jest chwilą relaksu i odpoczynku, ale to właśnie one mogą mieć problemy z wyciszeniem się i uspokojeniem. Literatura jest więc dla nich świetnym sposobem na naukę dłuższego skupienia, skoncentrowania i zrelaksowania. Uczy dzieci zdystansowania się od emocji i wrażeń, co ważne jest zarówno w toku kształcenia w szkole, jak i w ramach wychowania w domu. Czytanie wpływa również na rozwój inteligencji emocjonalnej dziecka, a robi to na kilka sposobów. Przede wszystkim, przeczytanie całej książki

wymaga od dziecka podjęcia pewnego rodzaju wysiłku, działania i dążenia do osiągnięcia celu, jakim jest wytrwanie do końca lektury. To kształtuje u dziecka cierpliwość i konsekwencję w działaniu. Kolejnym walorem czytelnictwa wśród dzieci jest niejako samoistne ćwiczenie się podczas procesu lektury w koncentracji i skupianiu uwagi. Jak wiadomo, niezdolność do dłuższego skupienia uwagi charakterystyczna jest dla dzieci w okresie wczesnoszkolnym, jednak niećwiczone, może stać się „piętą Achillesową” nawet nastolatka. Czytanie bardzo dobrze wpływa na wydłużenie czasu koncentracji u dziecka, pozwala również nabywać umiejętność natychmiastowego przejścia w stan skupienia (tak ważny na przykład podczas lekcji).

Ostatnim z pięciu obszarów kompetencyjnych są emocje: „treść książki często staje się pretekstem do rozmowy z rodzicami czy rówieśnikami na ważne dla dziecka tematy. Czytanie odpowiednich książek jest polecane jako forma leczenia psychoterapeutycznego dzieci nieśmiałych, nadmiernie agresywnych, z szeroko pojętymi trudnościami w rozwoju emocjonalno-społecznym. Książka może pomóc zarówno w poznaniu sytuacji, z którymi dziecko się nie zetknęło, jak też posłużyć za temat rozmowy o trudnych emocjach, których samo doświadcza. Czytanie uczy empatii i wrażliwości” [3].

Iwona Chądryńska porusza najważniejsze kwestie i zagadnienia związane z wpływem książki na młodego czytelnika. Jak widzimy, jest on wszechstronny, dlatego można powiedzieć, iż czytanie jest nieocenioną wartością i umiejętnością, którą należy pielęgnować i rozpowszechniać. W tych działaniach pomoc mogą biblioteki, na których „spoczywa szczególnie odpowiedzialność wspierania procesu uczenia się czytania oraz promocji książek i innych dokumentów wśród dzieci. Biblioteka musi organizować specjalne imprezy dla dzieci, takie jak opowiadanie bajek czy akcje związane z innymi usługami, czy zbiorami. Dzieci należy zachęcać do korzystania z biblioteki od najmłodszych lat – wówczas jest bardziej prawdopodobne, że i w przyszłości pozostaną jej użytkownikami” [5, s. 2].

Podsumowaniem dotychczasowych rozważań dotyczących wpływu literatury na najmłodszych czytelników może być siedemnaście zalet książki, opracowanych przez Szwedzką Akademię Literatury Dziecięcej. Jak pisze Akademia, książki dla dzieci:

1. Pomagają rozwijać język i słownictwo, uczą rozumieć innych.
2. Rozwijają myślenie, dostarczają nowych idei i pojęć myślowych, rozszerzają świat i świadomość.
3. Pobudzają fantazję, uczą w wyobraźni budować obrazy.
4. Dostarczają wiedzy o innych krajach i kulturach, o przyrodzie, technice, historii, oraz o tym wszystkim, o czym chcielibyśmy dowiedzieć się czegoś więcej.
5. Rozwijają uczucia i zdolność empatii.
6. Dodają sił i zapału. Dostarczają rozrywki, potrafią rozśmieszyć, zasmucić, a także pocieszyć i wskazać nowe możliwości.
7. Mogą stawiać pytania, które angażują i pobudzają do dalszych przemyśleń.
8. Uczą etyki. Skłaniają do namysłu.
9. Mogą wyjaśnić rzeczywistość i pomóc w zrozumieniu zależności.
10. Mogą udowodnić, że często pytanie ma więcej niż jedną odpowiedź, a na problem da się spojrzeć z różnych stron.

11. Pomagają zrozumieć siebie oraz to, że inne osoby mają prawo do własnych odczuć i reakcji.
12. Książki pisarzy z innej epoki, czy innego świata, pokazują, że ich myśli i odczucia nie różnią się od naszych, a to buduje tolerancję dla innych kultur i zapobiega uprzedzeniom.
13. Są towarzyszami w samotności. Bez problemu można wziąć je ze sobą i czytać gdziekolwiek.
14. Są częścią naszego dziedzictwa kulturowego. Dzięki nim mamy wspólne doświadczenia i punkty odniesienia.
15. Czytanie na głos dzieciom jest źródłem radości także dla dorosłych oraz buduje pomost między pokoleniami.
16. Książki dla dzieci stanowią pierwsze spotkanie z literaturą. Nie należy go zbagatelizować, bo od niego zależy późniejszy kontakt dzieci z książkami.
17. Literatura dziecięca wzbogaca kulturę kraju, a także daje pracę wielu ludziom: pisarzom, ilustratorom, wydawcom, redaktorom, drukarzom, recenzentom, księgarzom, bibliotekarzom... Literaturę dziecięcą można również eksportować, przynosząc krajowi dochód i uznanie za granicą [5, s. 2].

Ilość obszarów uwzględnionych w wymienionych zasadach dobrze podkreśla wagę omawianego problemu. Ponadto wiele z owych zasad można odnieść do pozostałych grup odbiorców, dlatego zostały przytoczone w całości. Ujmują one bardzo szczegółowo omawiane zagadnienie, a utożsamiać mógłby się z nimi każdy czytelnik, w jakimkolwiek wieku. Mimo to nadal warto pamiętać, że wpływ lektury na rozwój człowieka jest największy w grupie dzieci. Nawyk czytania nabyty w dzieciństwie przyniesie wiele korzyści również w późniejszym okresie, na czym skorzysta przede wszystkim dziecko, ale również jego rodzice i otoczenie.

Jeśli literatura dla dzieci młodszych jest tak ważna, to jak będzie w przypadku dzieci trochę starszych – czyli młodzieży? Również do nich można odnieść większość z siedemnastu wymienionych wcześniej zalet książki, ale nacisk na poszczególne punkty będzie już zupełnie inny. Młodzież jest tą grupą, na którą coraz trudniej jest wywrzeć jakiś wpływ. Stąd, jeśli zamiłowanie do literatury nie zostało zaszczerpię w dzieciństwie, trudno będzie nastolatków przekonać do lektury teraz, kiedy wraz z wiekiem przybywa możliwości spędzania wolnego czasu. Nastolatek może spotykać się z przyjaciółmi, chodzić do kina, na spacer, uprawiać różne sporty. Staje się jednostką coraz bardziej autonomiczną, która spośród wielu atrakcyjnych form spędzania czasu niekoniecznie wybierze tę związaną z czytaniem książek. Jeśli jednak nastolatek zdecyduje się na sięgnięcie po książki – na pewno na tym skorzysta. W jaki sposób? Przede wszystkim literatura nadal będzie odgrywać funkcję edukacyjną (i pewnie odgrywa ją we wszystkich grupach, ale w najmłodszych jest najistotniejsza). W przypadku nastolatków umiejętność pisania i czytania jest już całkowicie wykształcona, nadal jednak konieczne jest jej ciągle rozwijanie, poszerzanie zakresu słownictwa, znajomości określonych reguł gramatycznych czy interpunkcyjnych. Nastolatek w lekturze odnajdzie więc coś zupełnie innego; już nie będzie zapoznawał się ze słowami i ich konkretnym

znaczeniem, a zwróci uwagę na ich łączliwość, semantykę i konotacje. Tak pozyskana wiedza rozwinię nie tylko jego zdolności komunikacyjne, ale sprawi, że będzie mógł sięgać po bardziej wymagające lektury. Owe lektury zaś będą mogły poszerzyć w sposób znaczny jego zakres wiedzy ogólnej. Jak widać, jest to całkiem odmienny profil czytelnika. Analizując go, trzeba wziąć pod uwagę niezwykle dynamiczny rozwój omawianej grupy. Najmłodszy, którzy są do niej zaliczani, dopiero co skończyli szkołę podstawową, najstarsi zaś mogą już studiować. Tak więc uwagę będą przykuwać nadal proste teksty, ale też zainteresowanie mogą wzbudzić teksty filozoficzne czy psychologiczne. Wszystkie je łączy jednak jedno – bardzo pozytywnie wpływają na osoby z nimi obcujące, ponieważ sprzyjają nie tylko rozwojowi języka, ale również rozwijają i ukierunkowują zainteresowania nastolatka, stają się alternatywą dla używek i innych niebezpieczeństw, na które ta grupa wiekowa jest szczególnie narażona. Lektury w tym wieku odgrywają dużą rolę w kształtowaniu światopoglądu, mogą być inspiracją dla dalszego poszukiwania wiedzy i rozwijania jej w praktyce (przykładowo sięgnięcie po książkę o żeglarskim może dać początek wielkiej pasji). Książki w istotny sposób mogą również przyczynić się do wyboru dalszej ścieżki życiowej odbiorcy. Dobrze dobrane mogą świetnie „wprowadzić” nastoletniego czytelnika w dorosłe życie – pomóc wybrać ścieżkę zawodową, wyjaśnić otaczającą rzeczywistość i kształtować charakter.

W dotychczas omówionych grupach wiekowych dominowała edukacyjna funkcja literatury. Jak jest w przypadku ludzi dorosłych? Na pewno wspomniana funkcja tu nie zanika, wszak uczymy się przez całe życie. Człowiek dorosły również się rozwija, lecz, w odróżnieniu od poprzednich grup, przedmiot swej nauki wybiera sam, nikt mu go nie narzuca. To on decyduje o tym, czy chce rozpocząć kurs języka obcego (a tym samym studiować podręcznik), czy zająć się dramataми norweskimi i wczytywać w dzieła Henrika Ibsena. Podsumowując, pierwszym ważnym wyróżnikiem grupy dorosłych jest w pełni świadomy i wolny wybór lektury (w odróżnieniu od grupy dzieci, gdzie książki dobierają dorośli oraz grupy młodzieży, gdzie wybór ów nie jest do końca wolny – kontrolują go zarówno rodzice, jak i nauczyciele). Kolejną właściwością tej grupy jest to, iż w jej przypadku dużą rolę odgrywa literatura fachowa związana z konkretną tematyką i służąca specjalistyczną wiedzą – u krawcowej znajdziemy książkę o krojach i rodzajach spodni, u inżyniera – o konstrukcjach czy dociepleniach, zaś u muzyka szeroki wybór partytur. Funkcją książki staje się więc poszerzanie wiedzy, ale już nie tej ogólnej, a fachowej i dokładnie ukierunkowanej. Wybór lektury może więc zależeć od zawodu czy wykonywanego fachu.

Lektura nie jest jednak związana tylko z pracą oraz wiążącymi się z nią obowiązkami – pozwala również minimalizować stres. Omawiana grupa wiekowa często narażona jest na dużą dawkę stresu, co bezpośrednio związane jest z nadmiarem obowiązków i znikomą ilością wolnego czasu. Każdy człowiek w inny sposób odreagowuje napięcie, jeden spotka się ze znajomymi, inny pójdzie do kina, kolejny wybierze się na spacer, a jeszcze inny sięgnie po książkę – i choć tych ostatnich jest mało, to warto, a nawet trzeba ich w tym momencie odnotować, wszak mówimy o relaksującym wpływie lektury. Książka pozwala się wyciszyć, zapomnieć o trudnościach i zmartwieniach dnia codziennego, a lektura to czas, w którym człowiek robi coś tylko dla siebie, dba o swoją psychikę i stabilność emocjonalną, może cieszyć się ciszą i spokojem. Chyba nic tak dobrze nie odpręża jak dobra książka i kojąca nerwy

cisza podczas czytania. Mało rzeczy jest w stanie dać człowiekowi chwilę prawdziwego relaksu – na pewno nie zapewnią ich telewizor czy miejski tłok, za to lektura i muzyka – już tak. Owo poczucie zadowolenia może dać człowiekowi również kontakt z drugim człowiekiem. W tym momencie można zauważyć kolejny walor literatury – czytanie czyni nas interesującymi rozmówcami, podnosi naszą samoocenę. Dzięki znajomości książek mamy o czym rozmawiać z innymi, ponadto – nasze zainteresowania czytelnicze są bardzo dobrą wizytówką, kreują nasz wizerunek. Człowiek odczytany jest inaczej traktowany przez społeczeństwo.

Widzimy więc, jak wiele kwestii grupę dorosłych wiąże z grupami wcześniej opisywanymi, a jak wiele dystansuje. Dorosli z biegiem czasu przekształcają się w ostatnią z grup – grupę seniorów. Jej wyróżnikiem będzie przede wszystkim poprodukcyjność – zalicza się tu bowiem osoby niepracujące, mające dużo wolnego czasu, który poświęcają temu, na co wcześniej go nie miały.

Dla osób starszych książki mogą okazać się wypełnieniem pustki. Zdaża się, że po zakończeniu kariery zawodowej niektórzy źle znoszą zbyt dużą ilość niezagospodarowanego czasu. Dobrą receptą na to może być właśnie lektura, która oprócz tego, że nie pozwoli osobie starszej zwyczajnie się nudzić, to jeszcze pod wieloma względami bardzo dobrze na nią wpłynie. Tak jak w wieku dziecięcym książka pomagała ćwiczyć mózg, wprowadzała nowe słownictwo, poszerzała wiedzę, tak w przypadku osoby starszej może odświeżać, przypominać i pobudzać do myślenia. Działanie to jest szczególnie ważne w podeszłym wieku, gdyż, jak wiemy, wraz z nieuchronnym upływem czasu procesy myślowe stają się coraz wolniejsze – człowiekowi dłużej zajmuje zrozumienie danego problemu czy znalezienie odpowiedniego słowa. Czynna lektura nie pozwoli na stagnację i umożliwi zachowanie sprawności komunikacyjnej. Często dzieje się też tak, że osoby starsze w wolnym czasie nadrabiają to, na co nie mogły sobie dotychczas pozwolić – czynnie zajmują się ogrodem, rozwijają umiejętności kulinarne czy uzupełniają braki czytelnicze. Z tym wiąże się jeszcze inna kwestia – pozyskiwanie nowych lektur wymusza na osobie starszej wyjście z domu, co jest kolejnym walorem książki w tej grupie wiekowej. Po zakończeniu kariery zawodowej ludzie często zamykają się w domach, ograniczają swą aktywność – nie tylko sportową, ale również społeczną czy kulturalną. Konieczność pozyskania lektury wiąże się z pójściem do księgarni, a częściej biblioteki, gdzie „czekają” już różne wydarzenia kulturalne, przygotowywane przez bibliotekarzy właśnie dla tej grupy. Są więc różnego typu wystawy, spotkania z ciekawymi ludźmi (autorami książek, podróżnikami, muzykami, aktorami), przedstawienia, minikoncerty, wernisaże oraz, co może najważniejsze dla osoby samotnej – inni ludzie, będący często w podobnym wieku. Wszystko to daje możliwość poznania nowych osób, porozmawiania z nimi, być może pogłębienia znajomości już poza biblioteką, ale również uczestnictwa w bardzo ciekawych wydarzeniach kulturalnych, rozwijania swych dotychczasowych pasji lub zwrócenia uwagi na inne, wcześniej nieznanne. Książki mogą też stać się sposobem na uzupełnienie konkretnej wiedzy (literatura naukowa, popularnonaukowa), przeżywanie wzruszeń (beletrystyka) czy rozwijanie nabytych już umiejętności (poradniki).

Podsumowując niniejsze rozważania, warto jeszcze raz podkreślić, jak duży wpływ na człowieka ma czytanie książek. Dla odbiorców najmłodszych wpływ ten będzie najistotniejszy i właśnie dlatego dorośli powinni zadbać o to, by dzieci obcowały z literaturą jak

najwcześniej. Później, w okresie dorastania, obowiązkiem jest podsuwanie młodzieży takich lektur, które nie tylko czegoś nauczą, ale które również zainteresują i będą stanowić uzupełnienie pasji i hobby. Dorośli sami dobierają sobie odpowiednie pozycje książkowe, dlatego w ich przypadku problemem jest rzadkie sięganie po lektury. Natomiast ludziom starszym, podobnie jak młodzieży, można podsuwać odpowiednie książki, takie, które wypełnią ich wolny czas i pozwolą w pełni czerpać z niego przyjemność.

Biorąc pod uwagę walory czytania, chciałoby się stwierdzić, że nie pozostaje nic innego, tylko iść do biblioteki i wypożyczyć interesującą książkę, czerpiąc z tego wiele satysfakcji i innych korzyści. Tak się jednak nie dzieje. Coraz mniej osób sięga dziś po książki, bardzo duży odsetek osób nie czyta ich wcale.

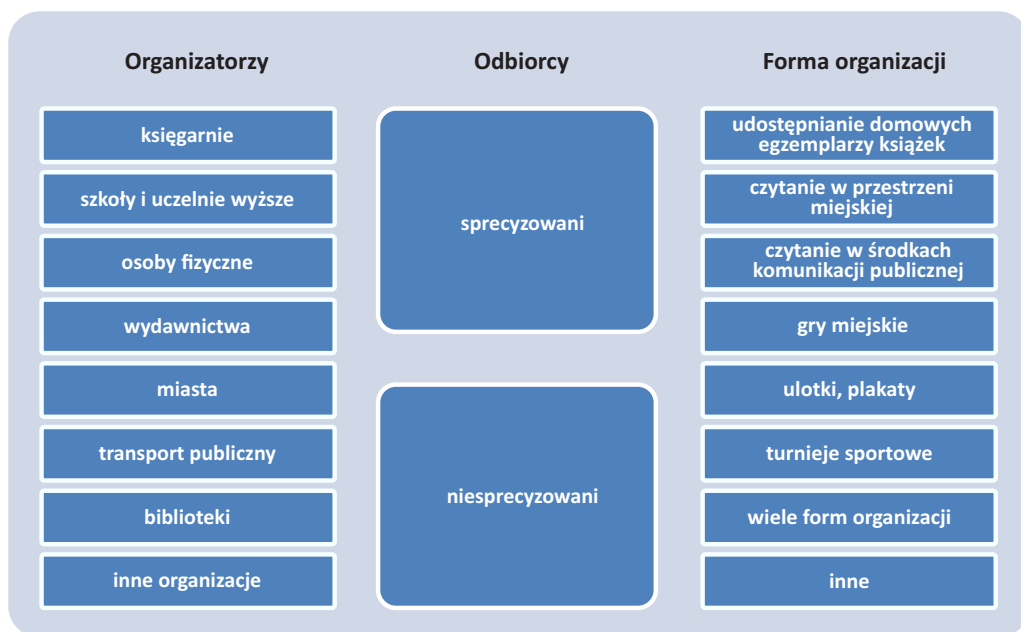
Głównym ośrodkiem badającym czytelnictwo w Polsce jest Biblioteka Narodowa, która co roku publikuje swoje raporty. Ostatni z nich dotyczy 2019 r. Jak czytamy na stronach Biblioteki Narodowej:

W 2019 r. 39% Polaków zadeklarowało przeczytanie przynajmniej jednej książki. W podstawowych źródłach pozyskiwania książek czytelnicy wskazali: zakup (41%), pożyczenie od znajomego (35%), prezent (31%), wypożyczenie z biblioteki (27%) i własny księgozbiór (20%). Po raz pierwszy od 2012 r. listę autorów najczęściej wymienianych książek otwiera aż trzech pisarzy współczesnych, wygrywających pod względem popularności – Remigiusz Mróz, Olga Tokarczuk i Stephen King. W masowym obiegu czytelnictwym znajdują się także stale przedstawiciele klasyki literatury pięknej – Henryk Sienkiewicz i Adam Mickiewicz [1].

Jest to informacja krzepiąca, ponieważ wskazuje na lekki wzrost czytelnictwa względem lat poprzednich. Niepokój budzą jednak badania pokazujące tendencje, jeśli chodzi o sposób spędzania wolnego czasu przez nastolatków [10; 11]. Postępuje alienacja społeczna dzieci i młodzieży, zwiększa się zaś liczba godzin poświęcana na użytkowanie mediów elektronicznych. Bez wątplenia istotna jest tu rola bibliotek, która może wpływać na zainteresowanie książką oraz zwiększanie integracji społecznej, poprzez różnego rodzaju akcje i programy [zob. m.in. 7; 8; 9]. Działań promujących czytelnictwo z roku na rok przybywa. Z biegiem czasu przybierają one również coraz bardziej nowoczesny wymiar, a wszystko po to, by w świecie obrazu i komputeryzacji przypomnieć ludziom o pięknie i pożytku słowa pisanego.

Ze względu na wielką różnorodność programów promujących czytelnictwo, podczas ich omawiania warto posłużyć się klasyfikacją. W niniejszych rozważaniach został przyjęty podział przedstawiony na rysunku 1.

Rysunek 1. Klasyfikacja programów promujących czytelnictwo

Źródło: opracowanie własne.

Punktem wyjścia przyjętego podziału jest fakt, że każda akcja posiada organizatora, czyli osobę lub grupę osób, które są pomysłodawcami danego przedsięwzięcia. Najczęściej promocją czytelnictwa zajmują się biblioteki – i nie ma w tym nic dziwnego, wszakże od tego poniekąd zależy ich istnienie. Jednak gdy zapoznać się bliżej z poszczególnymi akcjami, można zauważyć, że w większości przypadków biblioteki nie są ich jedynymi organizatorami. Przyczynę takiego stanu rzeczy nietrudno odnaleźć – gdyby biblioteki ograniczały się tylko do przysłowiowych czterech ścian własnych instytucji, akcje przez nie przeprowadzane zyskałyby prawdopodobnie mały rozgłos. Wydaje się więc, że znalezienie odpowiedniego partnera, który nie tylko pozwoli bardziej rozpropagować dane przedsięwzięcie, ale również wesprze wydarzenie finansowo, jest korzystne dla placówek kulturalnych.

Bardzo często biblioteki współpracują z władzami miast lub gmin, które są ich organami prowadzącymi. Taka współpraca jest owocna dla obu stron. Biblioteki przede wszystkim dostają wsparcie finansowe, dzięki czemu informacja o danej akcji promującej czytelnictwo może dotrzeć do wielu ludzi (za pośrednictwem Internetu, banerów reklamowych, plakatów czy ulotek). Poza tym, większy nakład finansowy mnoży możliwości promocji. Dzięki współpracy z urzędami miast biblioteki mogą również wykorzystać inne instytucje od nich zależne, jak na przykład spółki komunikacji miejskiej. Warto odnotować, że wiele akcji czytelniczych przeprowadzanych jest właśnie w tramwajach czy autobusach poruszających się po naszych miastach. Innym podmiotem, z którym chętnie współpracują biblioteki, są księgarnie. Dla tych instytucji również korzystne jest promowanie czytelnictwa,

gdyż większy odsetek czytających wiąże się zwykle z wyższym przychodem ze sprzedaży książek.

W dzisiejszych czasach książka powoli staje się towarem luksusowym, po który chętniej sięgają osoby z wyższym wykształceniem. Dlatego wiele firm chce być wiązanych z książką, choć ich główny cel działalności jest całkiem odmienny. Dzieje się tak na przykład, gdy współorganizatorem akcji promującej czytanie staje się pizzeria czy sieć znanych fast foodów. Przykład promocji czytelnictwa w lokalach o charakterze gastronomicznym nie jest już dziś rzadkością – istnieje wszak wiele lokali, kafejek czy restauracji, których tematem przewodnim, oprócz oczywiście jedzenia, jest właśnie książka, jak w przypadku kampanii marketingowej McDonalds.

W każdą akcję czytelnictwa wpisany jest odbiorca, który jest adresatem wszystkich programów promujących czytelnictwo. W przygotowanej klasyfikacji zastosowano podział odbiorców na dwie zasadnicze grupy: konkretnie zdefiniowane przez organizatorów akcji grupy społeczne oraz użytkowników i odbiorców bliżej niezdefiniowanych, do których adresowane są akcje o charakterze ogólnym.

Ostatnim elementem każdego wydarzenia czytelniczego jest forma jego organizacji, czyli sposób przeprowadzenia, wykorzystane środki oraz zastosowane rozwiązania. W tym przypadku możliwości jest naprawdę wiele, a wyróżnione zostały te najczęściej spotykane. Wśród nich pojawiła się przestrzeń publiczna. Wydaje się, że większość akcji czytelnicznych prowadzonych jest właśnie w szeroko pojętej przestrzeni publicznej. Są to więc nie tylko budynki bibliotek czy pomieszczenia innych instytucji kultury, ale również parki, skwery, a nawet ulice. Niektóre akcje czytelniczne wprost opierają się na założeniu, że czytać można i wręcz trzeba wszędzie.

Jeśli czytać trzeba wszędzie, to na pewno dobrym rozwiązaniem jest zabranie książki do autobusu czy pociągu. Dzisiaj każdy z nas żyje szybko, nie ma czasu na relaks czy kilka minut tylko dla siebie, a więc często nieczytanie wynika właśnie z zabiegania. By temu zapobiec, należy wykorzystywać na czytanie każdą wolną chwilę w ciągu dnia, spędzaną na przykład na dojeździe do pracy, uczelni czy szkoły. Akcji promujących czytelnictwo w środkach komunikacji miejskiej czy transportu kolejowego jest naprawdę wiele. Wydaje się, że książka w połączeniu z wolnym czasem podczas podróży może dać pożądany efekt zaciekawienia słowem pisanym.

Akcje czytelniczne często prowadzone są też w Internecie. Taka forma organizacji ma wiele plusów. Przede wszystkim bazuje na środowisku, w którym każdy przebywa codziennie przez długi czas. Poza tym, dzięki inicjatywie wielu osób, samo przeprowadzenie akcji oraz jej nagłośnienie nie jest aż tak kosztowne. Czasami wystarczy oryginalny pomysł, żeby odnieść sukces. Mimo wielu pozytywnych stron takiego rozwiązania wydaje się, że i tak nie zastąpi ono w pełni tych programów, które proponują uczestnikom bezpośredni kontakt z książką. A przecież to pozostaje głównym celem – zachęcenie jak największej liczby osób do sięgnięcia po fizyczny przedmiot, jakim jest książka.

W tabeli 1 przedstawiono wybrane programy promujące w Polsce czytelnictwo, przeprowadzone w latach 2001–2015. Tak naprawdę jest ona tylko zaledwie reprezentacją tego,

co rzeczywiście działo się w kraju w tych latach, gdyż nie sposób przedstawić wszystkich licznie organizowanych akcji promocyjnych. Całość danych podzielono ze względu na uwzględnioną wcześniej klasyfikację (rys. 1), a więc wyróżniono nazwę programu, organizatora, odbiorców, formę organizacji oraz rok, w którym dane wydarzenie miało miejsce. Wydaje się, że te podstawowe informacje dadzą wystarczającą podstawę dla późniejszej analizy przedstawionych programów promujących czytelnictwo.

Tabela 1. Przykładowe programy promujące czytelnictwo, przeprowadzone w Polsce w latach 2001–2015

L.p.	Nazwa programu	Organizator	Odbiorca	Forma organizacji	Rok rozpoczęcia
1.	„A Ty do czego używasz książek?”	Empik	charakter ogólny	plakaty i inne materiały drukowane	2013
2.	Akcja Kolei Mazowieckich	Koleje Mazowieckie, Wydawnictwo Buchmann	pasażerowie KM	rozdawanie darmowych egzemplarzy kryminałów	2011
3.	„Cała Polska czyta dzieciom”	Fundacja ABCXXI – Cała Polska czyta dzieciom	charakter ogólny	wiele form organizacji	2001
4.	„Cały Wrocław czyta”	Wydział Edukacji Urzędu Miejskiego we Wrocławiu, Wrocławskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli	dzieci i młodzież z Wrocławia	stawianie na terenie miasta skrzynek do bookcrossingu, stworzenie „bajecznych ławeczek”	2013
5.	„Czytaj KRK”	Krakowskie Biuro Festiwalowe, platforma e-bookowa Woblink	charakter ogólny (mieszkańcy Krakowa)	plakaty rozmieszczone w przestrzeni miejskiej, dzięki którym można pobierać darmowe e-booki	2014
6.	„Czytaj na ulicy i w tramwaju!”	Krakowskie Biuro Festiwalowe, platforma e-bookowa Woblink	charakter ogólny (mieszkańcy Krakowa)	plakaty rozmieszczone w przestrzeni miejskiej, dzięki którym można pobierać darmowe e-booki	2013
7.	„Czytaj! Zobacz więcej”	Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, Bibliocreatio	charakter ogólny (mieszkańcy Warszawy)	czytanie książek w przestrzeni miejskiej	2012
8.	„Czytam, bo lubię”	Szkoła Podstawowa nr 13 w Olsztynie, Multicentrum (MBP Olsztyn)	uczniowie klas IV-VI	warsztaty literackie	2013
9.	„Czytam, nie przeszkadzać”	MBP we Wrocławiu, Hala Stulecia	charakter ogólny (mieszkańcy Wrocławia)	czytanie książek w przestrzeni miejskiej	2012

L.p.	Nazwa programu	Organizator	Odbiorca	Forma organizacji	Rok rozpoczęcia
10.	„Czytam sobie”	Bibliocreatio	dzieci i młodzież	wiele form organizacji	2013
11.	„Czytam w podróży Herberta”	Fundacja im. Zbigniewa Herberta, Klub Herbertowskich Szkół	charakter ogólny	rozdawanie w przestrzeni miejskiej zakładek do książek z fragmentami utworów Herberta	2013
12.	„Czytamy gdzie indziej”	EUNIC Warszawa, Studio Teatralne Koło	charakter ogólny (mieszkańcy Warszawy)	popularyzacja czytania w różnych miejscach przestrzeni miejskiej	2010
13.	„Czytanie bajek buddyjskich”	MBP w Olsztynie (Abecadło)	dzieci i ich rodziny	czytanie bajek buddyjskich w bibliotece	2014
14.	„Czytanie łączy pokolenia”	Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich (w ramach Tygodnia Bibliotek)	charakter ogólny	wiele form organizacji	2014
15.	„Czytanie w Pizza Hut”	MBP we Wrocławiu, Pizza Hut	klienci restauracji Pizza Hut we Wrocławiu	kąci z książkami i w lokalu gastronomicznym	2011
16.	„Czytanie w tramwaju”	WiMBP w Gdańsku, ZKM Gdańsk	pasażerowie ZKM Gdańsk	udostępnianie książek w tramwajach	2013
17.	„Czytanie w trawie”	Wydawnictwo Format, Bibliocreatio, Skwer	charakter ogólny (mieszkańcy Warszawy)	czytanie książek w przestrzeni miejskiej	2012
18.	„Czytasz, słuchasz... Czwórka”	Polskie Radio	charakter ogólny (słuchacze „Czwórki” oraz mieszkańcy Warszawy)	możliwość słuchania książek w specjalnym kanale Polskiego Radia oraz na żywo – w przestrzeni miejskiej	2013
19.	Dni Literatury Dziecięcej	MBP w Opolu	dzieci i młodzież	wiele form organizacji	2003
20.	Europejska Noc Literatury (Wrocław)	Biuro Festiwalowe Impart 2016	charakter ogólny (mieszkańcy Wrocławia)	czytanie książek w przestrzeni miejskiej	2014
21.	„Książka na podryw”	Audioteka.pl, Entropia Słowa	młodzież	nagranie e-booków oraz wsparcie fundacji Wcześniak, dzięki ich sprzedaży	2013
22.	„Książka w podróży”	PKP	pasażerowie PKP	półki bookcrossingowe na dworcach PKP	2013
23.	„Książka za kraty”	Agnieszka Kłos	więźniowie zakładów karnych	zbieranie książek dla więźniów zakładów karnych	2009

L.p.	Nazwa programu	Organizator	Odbiorca	Forma organizacji	Rok rozpoczęcia
24.	„KsięgoZbiór”	KsięgoZbiór Łódź	charakter ogólny	wiele form organizacji	2011
25.	„Lublin czyta Papieża”	Ks. Mirosław Ładniak	charakter ogólny (mieszkańcy Lublina)	czytanie fragmentów papieskich tekstów w przestrzeni miejskiej	2014
26.	„Miejskie Podróże Książkowe”	MPK Poznań	pasażerowie MPK Poznań	udostępnianie darmowych audiobooków w środkach komunikacji miejskiej	2013
27.	„Nie czytasz? Nie idę z Tobą do łóżka!”	Grupa Twórcza Qlub Xsiążkowy	charakter ogólny	akcja internetowa	2011
28.	„Oczytany Poznań”	Miasto Poznań, Młodzieżowa Rada Konsultacyjna, Studencka Rada Miasta Poznania	charakter ogólny (mieszkańcy Poznania)	czytanie książek w przestrzeni miejskiej	2012
29.	„Pociąg do biblioteki”	WiMBP w Gdańsku, SKM	pasażerowie SKM	udostępnianie książek w wagonach SKM	2010
30.	„Pociąg do czytania. Daj się zWABić!”	PKP Intercity, Wydawnictwo W.A.B.	pasażerowie PKP Intercity	udostępnianie książek w wagonach PKP Intercity	2012
31.	„Poczytajże!”	Marcin Gnat, Korporacja Ha!art	klienci księgarni korporacji Ha!art	rabat na książki w księgarni korporacji Ha!art, możliwość darmowego czytania na miejscu	2015
32.	Radomska Wiosna Literacka	MBP w Radomiu	charakter ogólny (mieszkańcy Radomia)	wiele form organizacji	2014
33.	„Ściągnij książki z półki”	Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Gdańsku, ZKM Gdańsk	pasażerowie ZKM Gdańsk	udostępnianie kodów QR, dzięki którym można ściągnąć książkę w wersji elektronicznej na swój telefon	2013
34.	„Ustąp miejsca czytającemu”	Krakowskie Biuro Festiwalowe, MPK Kraków	pasażerowie MPK Kraków	zapewnienie wolnych miejsc do siedzenia czytającym	2011
35.	„Warszawa czyta”	Grupa Warszawa Czyta	charakter ogólny (mieszkańcy Warszawy)	szereg form promujących daną książkę	2013
36.	„Wiersze w metrze”	Warszawski Oddział Europejskiego Stowarzyszenia Narodowych Instytutów Kultury EUNIC, Miasto Stołeczne Warszawa	pasażerowie Metra Warszawskiego	udostępnianie fragmentów książek w wagonach Metra Warszawskiego	2010

L.p.	Nazwa programu	Organizator	Odbiorca	Forma organizacji	Rok rozpoczęcia
37.	„Wskaż mordercę w MPK”	MPK Wrocław	pasażerowie MPK Wrocław	promocja opowiadania „Gołoledź” J. Żwirskiego w formie konkursu, czytanie fragmentów opowiadania w środkach komunikacji miejskiej	2014
38.	„(Za)czytani w Gdańsku”	Miasto Gdańsk, Fundacja Gdańska	charakter ogólny (mieszkańcy Gdańska)	promocja czytania książek w przestrzeni miejskiej	2013

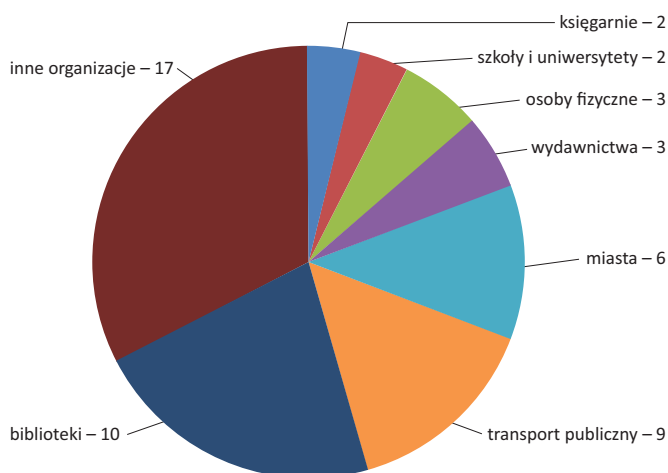
Źródło: opracowanie własne.

Jak można zauważyć, różnorodność programów promujących czytelnictwo jest naprawdę duża i występuje na każdej płaszczyźnie – zarówno wśród organizatorów (obok bibliotek pojawiają się na przykład lokale gastronomiczne czy spółki zajmujące się transportem pasażerskim), jak i form organizacji danego wydarzenia (nie tylko bezpośrednie udostępnianie egzemplarzy książek, ale również książek w wersji elektronicznej).

Wymienionych akcji czytelniczych jest tak wiele, a ich profile są tak różne, że do przedstawienia wniosków potrzebna jest dodatkowa analiza. Na wykresach kołowych zaprezentowano informacje dotyczące:

- organizatorów poszczególnych wydarzeń (rys. 2);
- odbiorców poszczególnych wydarzeń (rys. 3);
- form organizacji poszczególnych wydarzeń (rys. 4).

Rysunek 2. Organizatorzy akcji promujących czytelnictwo

Źródło: opracowanie własne.

Na rysunku 2. przedstawiono organizatorów poszczególnych akcji promujących czytelnictwo. Jak widać, najmniej programów czytelniczych zostało zrealizowanych przez księgarnie, szkoły oraz uniwersytety. W kategorii księgarnie znajdziemy takie firmy, jak: sieć Empik (i akcja „A Ty do czego używasz książek?”) oraz księgarnię korporacji Ha!art, która była współorganizatorem wydarzenia „Poczytajże!”. W grupie szkół i uniwersytetów znalazły się takie placówki, jak: Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego (i akcja „Czytaj! Zobacz więcej”), jak również Szkoła Podstawowa nr 13 w Olsztynie, jako partner programu „Czytam, bo lubię”.

Kolejną kategorią organizatorów, która nie należy do najliczniejszych, są osoby fizyczne i wydawnictwa. Łącznie przeprowadzili oni sześć różnych akcji. Pośród osób fizycznych znajdują się: A. Kłos („Książka za kraty”), ks. M. Ładniak („Lublin czyta Papieża”) i M. Gnat („Poczytajże!”). Wśród wydawnictw można wymienić Wydawnictwo Buchmann (Akcja Kolei Mazowieckich), Wydawnictwo Format („Czytanie w trawie”) oraz Wydawnictwo W.A.B. („Pociąg do czytania. Daj się zWABić!”).

Wśród organizatorów znalazły się również miasta. Odgrywają one znaczącą rolę, ponieważ wspierają finansowo zarówno transport miejski, biblioteki, jak i wiele z podmiotów, które zostały zaliczone do ogólnej kategorii „inne organizacje”. Jednak mimo tego są akcje czytelnicze, w których miasta pozostają głównymi organizatorami. Jest tak między innymi w przypadku akcji „Oczytany Poznań”, której współorganizatorem jest właśnie Miasto Poznań, w programie „Wiersze w metrze”, za który odpowiada między innymi Miasto Stołeczne Warszawa czy w wydarzeniu czytelniczym „(Za)czytani w Gdańsku”, w które włączyło się Miasto Gdańsk.

Kolejnym typem organizatora jest transport publiczny. W tym przypadku zaskoczenie może być duże, ale okazuje się, że jego przedstawiciele włączyli się aż w 9 z 38 analizowanych akcji czytelniczych, co daje nam trochę ponad 23% całości – prawie co czwarte wydarzenie czytelnicze organizowane było przez podmioty zarządzające transportem publicznym. Zatem częściej akcje czytelnicze organizuje się w środkach komunikacji publicznej niż w szkołach czy wydawnictwach. Co ważniejsze, biblioteki „wyprzedziły” przedstawiciele firm transportu miejskiego tylko jedną akcją czytelniczą. Oczywiście, dobór analizowanych akcji ma charakter dowolny. Nie można zatem powiedzieć, że właśnie taka jest tendencja w naszym kraju, gdyż w tym celu trzeba by było zanalizować więcej akcji promujących czytelnictwo na przełomie wielu lat. Faktem jest jednak, że biblioteki na współorganizatorów tego typu wydarzeń często wybierają właśnie przewoźników pasażerskich. Jest tak najprawdopodobniej dlatego, że akcje czytelnicze przeprowadzane w komunikacji miejskiej zyskują duży rozgłos, trafiają do dużej liczby odbiorców, a to przecież jest jednym z ich celów. Akcjami, w które włączyli się przewoźnicy pasażerscy, są między innymi: Akcja Kolei Mazowieckich (Koleje Mazowieckie), „Czytanie w tramwaju” (ZKM Gdańsk), „Książka w podróży” (Spółka PKP) czy „Pociąg do biblioteki” (SKM).

Biblioteki brały udział w dziesięciu akcjach czytelniczych (ponad 26% całości). Jest to dobry wynik, ale wydaje się, że może być zaniżony. Wiele bibliotek nie aktualizuje bowiem na bieżąco swych stron internetowych, zatem by dotrzeć do tego, co się w nich dzieje,

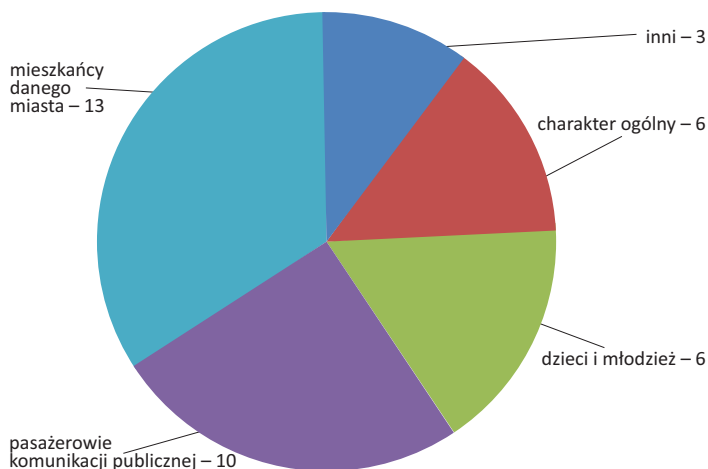
trzeba być po prostu ich czynnym użytkownikiem. W każdej placówce dzieje się naprawdę wiele, czy to w ośrodkach miejskich, czy wiejskich. Profil takich akcji również jest bardzo różnorodny (konkursy, festiwale, wieczorki czytelnicze). W tym przypadku pod uwagę wzięto akcje czytelnicze, które zaangażowały większą liczbę odbiorców. Takimi wydarzeniami były między innymi: „Czytam, nie przeszkadzać” (MBP we Wrocławiu), „Czytanie w tramwaju” (WiMBP w Gdańsku), Dni Literatury Dziecięcej (MBP w Opolu), Radomska Wiosna Literacka (MBP w Radomiu) czy „Czytaj! Zobacz więcej” (Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego).

Ostatnią kategorią, do której zaliczono aż 17 różnych wydarzeń (prawie 45% całości), są inne organizacje. Występuje w niej wielka różnorodność, gdyż zostały tu zaklasyfikowane różne grupy społeczne, stowarzyszenia, fundacje czy sieci gastronomiczne. Stało się tak, gdyż każda z tych organizacji włączyła się w akcje czytelnicze, lecz nie dało się wyodrębnić z nich mniejszych grup. Dowodem na to może być fakt, że w kategorii „inne organizacje” obok fundacji (np. znana Fundacja ABCXXI – Cała Polska czyta dzieciom i akcja „Cała Polska czyta dzieciom”) czy organizacji mających w profilu działalność kulturalną (np. Krakowskie Biuro Festiwalowe – „Czytaj KRK” lub Warszawski Oddział Europejskiego Stowarzyszenia Narodowych Instytutów Kultury EUNIC – „Wiersze w metrze”) znalazły się również grupy osób, które prowadzą swą działalność dobrowolnie i oddolnie (np. Grupa Warszawa Czyta – „Warszawa czyta” czy Grupa Twórcza Qklub Xsiążkowy – „Nie czytasz? Nie idę z Tobą do łóżka!”), a nawet lokale gastronomiczne (np. Pizza Hut, która była współorganizatorem akcji „Czytanie w Pizza Hut”).

Jak widać, różnorodność organizatorów jest naprawdę duża. W grupie tej znajdziemy nie tylko instytucje tradycyjnie związane z promocją czytelnictwa (biblioteki, instytucje kultury, wydawnictwa, szkoły i uczelnie), ale również takie, których na co dzień z taką działalnością nie wiążemy (transport publiczny czy lokale gastronomiczne). Osobną grupę tworzą ludzie, którzy sami, oddolnie organizują wydarzenia. To zjawisko wymaga podkreślenia, gdyż widać, że na promocji czytelnictwa zależy nie tylko instytucjom w tym celu powołanym, ale również zwykłym ludziom kochającym książki. Różnorodność organizatorów odzwierciedla również wagę problemu, z jakim boryka się społeczeństwo. Problem nieczytania jest tak duży, że promocja słowa pisanego musi wyjść poza tradycyjne formy i organizacje, musi szukać nowych, nowoczesnych i ciekawych form wyrazu, bo tylko w ten sposób zachęci dużą liczbę osób. A więc wydaje się, że tendencja ta będzie postępowała, gdyż problem staje się zbyt duży, by poradziły sobie z nim tylko biblioteki, bez wsparcia innych organizacji.

Na rysunku 3. przedstawiono adresatów poszczególnych akcji promujących czytelnictwo. Najwięcej wydarzeń czytelniczych dedykowanych było mieszkańcom konkretnych miast. Wydarzeniami, o których mowa, są między innymi: Radomska Wiosna Literacka, „Czytaj KRK”, „Warszawa czyta”, „Lublin czyta Papieża”, „Cały Wrocław czyta”, „Oczytany Poznań” czy „(Za)czytani w Gdańsku”.

Rysunek 3. Odbiorcy akcji promujących czytelnictwo

Źródło: opracowanie własne.

Sporą grupą adresatów są pasażerowie komunikacji publicznej. Akcje czytelnicze dedykowane były między innymi pasażerom PKP Intercity („Pociąg do czytania. Daj się zWABić!”), pasażerom ZKM Gdańsk („Ściągnij książki z półki”), MPK Kraków („Ustąp miejsca czytającemu”) czy Metra Warszawskiego („Wiersze w metrze”). Poczytać można było również w Kolejach Mazowieckich (Akcja Kolei Mazowieckich) czy w SKM („Pociąg do biblioteki”).

Dzieci i młodzież (prawdopodobnie najważniejsza grupa odbiorców) również były adresatami wielu akcji promujących czytelnictwo. Wydarzeniami skierowanymi głównie do tej grupy były: „Cały Wrocław czyta”, „Czytam, bo lubię”, „Czytam sobie”, „Czytanie bajek buddyjskich”, Dni Literatury Dziecięcej czy „Książka na podryw”. Trzeba jednak zwrócić uwagę na to, że wymienione programy charakteryzowały się nastawieniem wyłącznie na dzieci i młodzież, co nie znaczy, że pozostałe wykluczają ich udział.

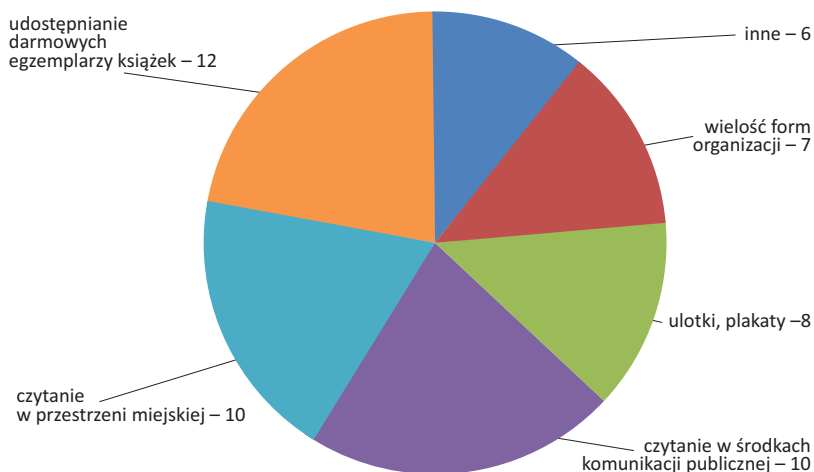
Sześć wydarzeń czytelniczych miało charakter ogólny, a więc nie były nastawione na konkretnego odbiorcę, nie określały również żadnego pożądanego profilu osób, do których były skierowane. Wydarzenia te charakteryzuje najczęściej cykliczność, ogólnopolska formuła, ogólny, bliżej niesprecyzowany profil odbiorców i wielość form organizacji. Takimi wydarzeniami były na przykład: „A Ty do czego używasz książek?”, „Cała Polska czyta dzieciom”, KsięgoZbiór, „Nie czytasz? Nie idę z Tobą do łóżka!”, „Czytam w podróży Herberta” czy „Czytanie łączy pokolenia”.

Do grupy „inne” zostały zaklasyfikowane trzy akcje czytelnicze. Pierwszą z nich jest wydarzenie „Poczytajże!” skierowane do klientów księgarni Korporacji Ha!art (bardzo wąski krąg odbiorców). Kolejną jest bardzo oryginalna i niemająca swych odpowiedników akcja „Książka za kraty”, adresowana do więźniów poszczególnych zakładów karnych (w każdym roku wybiera się inny zakład karny, dla którego zbierana jest literatura).

Ostatnią z akcji, charakteryzującą się również wąskim zakresem adresatów, jest inicjatywa Pizza Hut we Wrocławiu – „Czytanie w Pizza Hut”, skierowana do klientów sieci pizzerii mieszkających w tym mieście.

Na rysunku 4. przedstawiono różne formy organizacji poszczególnych akcji promujących czytelnictwo. Jak można zaobserwować, najpopularniejszą z nich jest udostępnianie darmowych egzemplarzy książek. Warto podkreślić, że nie mówimy już tylko o tradycyjnych książkach, pod uwagę bierze się również książki elektroniczne – e-booki i audiobooki. Na takiej formie bazuje wiele akcji, między innymi są to: Akcja Kolei Mazowieckich (rozdawanie darmowych egzemplarzy kryminałów), „Cały Wrocław czyta” (stawianie na terenie miasta skrzynek do bookcrossingu) czy „Czytaj KRK” (udostępnianie darmowych e-booków poprzez kody QR na plakatach promujących dane wydarzenie).

Rysunek 4. Formy organizacji poszczególnych akcji promujących czytelnictwo

Źródło: opracowanie własne.

Jak już wcześniej wspomniano, popularną formą promocji czytelnictwa jest zachęcanie do czytania książek w różnych miejscach przestrzeni miejskiej – w pomieszczeniach budynków, jak i na zewnątrz – „pod chmurką”. Akcjami, które bazują na tego typu przekazie, są między innymi: „Czytam, nie przeszkadzać”, „Czytamy gdzie indziej”, „Czytanie w trawie”, „Lublin czyta Papieża” czy „Oczytany Poznań”.

Kolejną formą popularyzacji czytelnictwa jest zachęcanie do czytania w środkach komunikacji publicznej. Organizatorzy tychże akcji przekonują, że chwile spędzone w pociągu, tramwaju czy autobusie można poświęcić właśnie na czytanie. Dzięki temu nie tylko ciekawie i mądrze spożytkujemy ten czas, ale również podróż minie o wiele szybciej. Wydarzeniami, w których posłużono się takim argumentem były np.: „Czytaj na ulicy i w tramwaju!”, „Czytanie w tramwaju”, „Książka w podróży”, „Miejskie podróże książkowe” czy „Pociąg do biblioteki”.

Niektóre akcje wykorzystują tradycyjną formę plakatu czy ulotek, zachęcających do czytania książek. Jedne ograniczają się do tego typu przekazu („A Ty do czego używasz książek?”), inne natomiast wykorzystują go, gdyż np. tylko w taki sposób są w stanie udostępnić kody do darmowych książek (akcje wykorzystujące kody QR – np. „Czytaj KRK”).

Wyróżnić można także programy, które charakteryzuje wielość form organizacji. Dzieje się tak najczęściej w przypadku ogólnopolskich, organizowanych cyklicznie wydarzeń czytelniczych. Takie akcje wykorzystują różnorodne formy przekazu, gdyż ich organizatorom zależy na dotarciu do jak największej liczby osób. Formy te zmieniają się z roku na rok (co jest związane z cyklicznością tychże wydarzeń). Do takich akcji można zaliczyć np.: „Cała Polska czyta dzieciom”, „Czytanie Łączy Pokolenia” czy Dni Literatury Dziecięcej.

Ostatnią grupę stanowią różne pomysły zaklasyfikowane jako „inne”. Znajdują się tu wydarzenia, które bazują na niewykorzystywanych często w badanej grupie rozwiązaniach, a są nimi np.: warsztaty literackie („Czytam, bo lubię”), możliwość słuchania książek w specjalnym kanale Polskiego Radia („Czytasz, słuchasz... Czwórka”), nagrywanie e-booków we współpracy ze znanymi osobami czy akcje o charakterze internetowym – „Nie czytasz? Nie idę z Tobą do łóżka!”.

Z zaprezentowanych danych można wysnuć pewne wnioski oraz wskazać kierunek, w jakim podąża większość organizatorów akcji promujących czytelnictwo. Przede wszystkim ważne jest zauważenie faktu, że część społeczeństwa żywo reaguje na niepokojące wyniki badań poziomu czytelnictwa w naszym kraju. Liczba programów promujących słowo pisane dobitnie o tym świadczy. Ponadto w promocję czytelnictwa zaangażowane są nie tylko instytucje ku temu powołane (np. biblioteki), ale również takie, które mają całkiem odmienny profil (np. Pizza Hut). Cel jest na tyle szczytny, a i liczba nieczytających tak duża, że w promocję angażują się grupy społeczne, których działalność ma charakter oddolny (np. Grupa Twórcza Qlub Xsiążkowy).

Akcje promujące czytelnictwo w naszym kraju „walczą” o każdego czytelnika – dużego i małego. Charakteryzuje je różnorodność środków przekazu oraz form organizacji. Co ważne, ich organizatorzy robią wszystko, by dane wydarzenie było jak najciekawsze. W tym celu sięgają po nowoczesne technologie (np. kody QR). Jednak, biorąc pod uwagę dane przedstawione w raporcie Biblioteki Narodowej, te wszystkie środki okazują się niewystarczające. Chciałoby się zapytać, dlaczego? Wydaje się, że na to pytanie powinien odpowiedzieć sobie każdy z nas. Ważne jest, by uświadomić sobie, że najprostszą i nic nie kosztującą formą promocji czytelnictwa jest ta oddolna, o wąskim zakresie – skierowana do naszych rodzin czy znajomych. Zmianę nastawienia społeczeństwa do książki warto więc zacząć od siebie i swoich najbliższych. Tylko wtedy wszelkie szeroko zakrojone akcje czytelnicze będą miały jakikolwiek sens.

Bibliografia

1. Biblioteka Narodowa. *Stan czytelnictwa w Polsce w 2019 r.* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.bn.org.pl/raporty-bn/stan-czytelnictwa-w-polsce/stan-czytelnictwa-w-polsce-w-2019-r>. Stan z dnia 10.12.2020.
2. BRZEZIŃSKA Anna (red.). *Czytanie i pisanie – nowy język dziecka*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1987. ISBN 83-02-02986-6.
3. CHĄDRZYŃSKA Iwona. *5 najważniejszych korzyści z czytania* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://clipwatching.com/q0whmt6b3huf/Chirurgdy.S09E08.PL.avi.html>. Stan z dnia 19.11.2020.
4. IFLA. *Wytyczne dla bibliotek publicznych obsługujących młodzież* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/files/assets/libraries-for-children-and-ya/publications/ya-guidelines2-pl.pdf>. Stan z dnia 01.01.2019.
5. IFLA. *Wytyczne dotyczące usług w bibliotekach dla dzieci* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/files/assets/libraries-for-children-and-ya/publications/guidelines-for-childrens-libraries-services-pl.pdf>. Stan z dnia 01.01.2019.
6. IFLA. *Wytyczne IFLA dla bibliotek obsługujących niemowlęta i małe dzieci (do 3 lat)* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/professional-report/100-pl.pdf>. Stan z dnia 01.01.2019.
7. WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Czytelnictwo w dobie informacji cyfrowej. Rozwój, bariery, technologie*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2015. ISBN 978-83-64203-38-1.
8. WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Sfera kultury, sfera nauki: współczesny obraz biblioteki*. Gdańsk: Oficyna Wydawnicza Edward Mitek, 2014. ISBN 978-83-64335-05-1.
9. WOJCIECHOWSKA Maja. Edukacja czytelnicza i medialna polskiej młodzieży szkolnej. Wyniki badań ankietowych. In *Королєнківські читання 2013. «Бібліотеки, музеї, архіви у медіа-просторі регіону» : матеріали XVI Міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 24 жовт. 2013 р. У 2 ч. Ч. 1/ Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка ; [уклад. Н. І. Капустіна; редкол.: В. Д. Ракитянська (злова) та ін.]*. – Харків, 2014. – С. 142–147. – Режим доступу : <http://ru.calameo.com/read/000632945fde4d8e0401f>.
10. WOJCIECHOWSKA Maja. *Organizacja czasu wolnego młodzieży szkolnej w kontekście kompetencji czytelniczych i kontaktu z literaturą*. In JASIEWICZ Justyna, ZYBERT Elżbieta Barbara (red.). *Czas przemian – czas wyzwania. Rola biblioteki i ośrodków informacji w procesie kształtowania kompetencji współczesnego człowieka*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2014, s. 234–242. ISBN 978-83-64203-23-7.
11. WOJCIECHOWSKA Maja. The readership indicators in Poland and programs promoting the reading. *QQML Journal*. 2016, vol. 5, s. 39–48. ISSN 2241-1925.

Katarzyna Górską-Marchewka

Biblioteka Politechniki Śląskiej

e-mail: katarzyna.gorska-marchewka@polsl.pl

***Kamishibai* jako biblioterapeutyczny element współpracy szkoły wyższej z otoczeniem społecznym**

Słowa kluczowe: biblioterapia, literatura biblioterapeutyczna, baśń, *kamishibai*, usługi bibliotek

Abstrakt: W artykule przedstawiono pojęcie biblioterapii jako nie tylko „działania terapeutycznego opartego o stosowanie materiałów czytelniczych rozumianych jako środek wspierający proces terapeutyczny w medycynie”, ale również jako „zamierzonego działania przy wykorzystaniu książki lub materiałów niedrukowanych, prowadzącego do realizacji celów rewalidacyjnych, resocjalizacyjnych, profilaktycznych i ogólnorozwojowych”. Opisano funkcje biblioterapii oraz baśni, która znakomicie spełnia się w roli tekstu biblioterapeutycznego i używana jest w biblioterapii bardzo często. Następnie skupiono się na baśni jako najczęściej używanym gatunku literackim przedstawianym w sztuce *kamishibai*. Omówiono krótko historię teatru ilustracji. Skupiono się na sztuce przekazu *kamishibai*, na jej wartościach, celach i unikatowej formie. W kolejnej części przedstawiono teatr papierowy jako jedną z metod pracy z czytelnikiem w bibliotece uczelnianej. Opisano warsztaty *kamishibai* dla dzieci, które miały miejsce w Bibliotece Politechniki Śląskiej podczas Nocy Naukowców w 2019 r. oraz plany uczelni w zakresie dalszego promowania sztuki *kamishibai* w otoczeniu społecznym.

Keywords: bibliotherapy, bibliotherapy literature, fairy tale, *kamishibai*, library services

Abstract: This paper presents the concept of bibliotherapy as not only “therapeutic action based on the use of reading materials understood as a means supporting the therapeutic process in medicine”, but also as “intended action using books or non-printed materials leading to the implementation of rehabilitation, prevention and general development goals”. The author describes functions of bibliotherapy and fairy tales, which perfectly fulfill the role of bibliotherapeutic text and are used in bibliotherapy very often. Then this paper focuses on fairy tales as the most used literary genre depicted in the art of ‘*kamishibai*’. The history of the illustration theater, the art of *kamishibai* transmission, its values, goals and unique form are discussed. The next part presents paper theater as one of the methods of working with the reader in the university library. It describes the *kamishibai* workshops for children during the Researchers’ Night 2019 at the Silesian University of Technology and the university’s plans to further promote the art of *kamishibai* in the social setting.

We współczesnym świecie niewiele mówi się o literaturze i jej wpływie na życie oraz na funkcjonowanie człowieka, a coraz modniejsze stają się inne formy oddziaływania na niego. Dlatego może się wydać zaskoczeniem, że w erze komputerów, smartfonów

i ogólnego dostępu do Internetu coraz większą popularność zyskuje termin „biblioterapii” a i wszystko, co się z nim wiąże. Moc książki wykorzystywana przez bibliotekarzy, terapeutów, nauczycieli i lekarzy oraz różne formy pracy z książką terapeutyczną, w tym opowieść przedstawiana jako teatr ilustracji – tzw. *kamishibai*, rodzą pytania, czy aby na pewno książka nie jest już nam potrzebna, albo inaczej – jak z nią pracować, by znów stała się modna? Jaka jest tu rola bibliotek i pracujących w nich bibliotekarzy? Czy biblioterapia ma mieć miejsce tylko w bibliotece lub gabinecie psychoterapeutycznym? Jak za pomocą książki można wpłynąć na szczególnie, bardzo wymagający rodzaj odbiorcy – dziecko? W końcu – czy w tak szeroko pojmowanych funkcjach bibliotek działających na rzecz dziecka odnajduje się ich szczególny rodzaj – biblioteka uczelniana?

Aby odpowiedzieć na szereg pytań pojawiających się we wprowadzeniu oraz aby uchwycić istotę zagadnienia, trzeba zapoznać się z podstawowymi terminami, które będą poruszane kilkakrotnie na łamach artykułu. Punktem wyjścia jest „biblioterapia”, różnie definiowana i budząca czasami kontrowersje. Biblioterapia jest jedną z metod arteterapii, czyli terapii poprzez sztukę [4]. Swymi korzeniami sięga do czasów starożytnych, bowiem już w Bibliotece Aleksandryjskiej widniał napis „lekarstwo na umysł”. W XIII w. w ramach terapii w kairskim szpitalu czytano Koran. Z upływem czasu kultura chłopska wypracowała sobie szereg opowieści, które miały pomagać w trudnych sytuacjach. Po raz pierwszy natomiast terminu „biblioterapia” użyto w *Oxford English Dictionary* w 1916 r. Sam termin wywodzi się z dwóch wyrazów greckich: „biblion”, czyli książka oraz „therapeo”, co oznacza leczyć. Często biblioterapia traktowana jest jako „działanie terapeutyczne oparte o stosowanie materiałów czytelnicych rozumianych jako środek wspierający proces terapeutyczny w medycynie” [1; 6]. Natomiast Ewa Tomasik rozszerza ten termin, uważając, że „biblioterapia jest zamierzonym działaniem przy wykorzystaniu książek lub materiałów niedrukowanych, prowadzącym do realizacji celów rewalidacyjnych, resocjalizacyjnych, profilaktycznych i ogólnorozwojowych” [7]. Podsumowując, biblioterapia to nie tyle leczenie schorzenia, co uświadomienie chorego, pomoc w walce z lękiem i bólem, wytłumaczenie trudnej sytuacji, wsparcie psychologiczne i duchowe. W przypadku osób zdrowych biblioterapia to użycie odpowiednich tekstów literackich, by wzmocnić człowieka w walce z trudnościami, konkretnym problemem czy uzależnieniem. To edukacja, jak dokonać zmian w swoim życiu czy zachowaniu, jak rozwiązać problem. To również terapia, która uczy wiary we własne możliwości, nazywa emocje, daje terapeutyczne wsparcie.

Jednym z najbardziej wdzięcznych tekstów literackich, które niesamowicie oddziałują na odbiorcę, są baśnie. Baśń to jeden z najstarszych gatunków literackich, mający swe korzenie w literaturze ludowej. Świat w niej kreowany jest szczególnie bliski dzieciom. Już w latach osiemdziesiątych XX w. w swej książce Bruno Bettelheim przekonywał, jak cenne i cudowne są baśnie [2]. Odbiorca dziecięcy poprzez teksty baśniowe odkrywa prawdy o życiu, odróżnia dobro od zła. Opowieść baśniowa pokazuje piękno otaczającego świata, nazywa emocje bliskie dziecku jak: lęk, samotność, brak wiary w siebie, smutek itp. Baśń dodaje siły i wiary we własne możliwości, oswaja lęki, tłumaczy zachowania ludzkie, daje pocieszenie, ukojenie i poczucie bezpieczeństwa, a przy tym wzbogaca wyobraźnię

i słownictwo oraz bawi małego człowieka. Tak rozumiana baśń jest gotowym tekstem, który w dowolnej formie można przedstawić dziecku. W tradycyjnej formie można mu ją przeczytać, wspomagając się ilustracjami zamieszczonymi w książce.

Ciekawą formą zapoznania dziecka z baśnią może okazać się *kamishibai*, zwany inaczej teatrem ilustracji, teatrem narracji, teatrem obrazkowym lub teatrem papierowym [8]. Żeby uchwycić sens *kamishibai*, trzeba sięgnąć do historii tego teatru. Sztuka *kamishibai* narodziła się w Japonii ok. 1930 r. Wywodzi się od słów *kami*, czyli papier i *shibai*, czyli teatr, przedstawienie. Lata pięćdziesiąte XX w. to złoty okres tej japońskiej sztuki, kiedy to wędrowni opowiadacze jeździli po kraju i przedstawiali za pomocą obrazkowych plansz magiczne opowieści. Ten wędrujący teatr zachwycił młodszych i starszych, a obecnie jest szeroko promowany przez powstałe w 2001 r. Międzynarodowe Stowarzyszenie Kamishibai w Tokio – IKAJA (*The International Kamishibai Association of Japan*). W swej skromnej formie dotarł również do Europy, a to za sprawą Edith Montelle, która w latach siedemdziesiątych XX w. zainteresowała się *kamishibai* i zaczęła go promować. W Polsce obecnie sztuka ta zyskuje na popularności, dzięki czemu coraz bardziej dostępne są karty *kamishibai*. Jest wiele tytułów baśni i opowiadań, które można wykorzystać do pracy z młodym odbiorcą. Kilka wydawnictw polskich oferuje szeroki wachlarz opowieści wydanych w pięknej szacie graficznej, a są wśród nich takie wydawnictwa jak *Risprint* czy *Tibum* – członek IKAJA [5].

Mówiąc o *kamishibai*, warto opisać w kilku słowach, czym odróżnia się on od innych form przedstawień i dlaczego jest tak niezwykły. Jest to sztuka, w której widzowie wspólnie z opowiadającym przeżywają opowieść, odkrywając sens i tajemnicę życia poprzez przeżywanie tych samych emocji i doświadczeń. To tzw. *kyokan*, doświadczenie unikalne dla tej formy sztuki, które pobudza wrażliwość odbiorców i sprawia, że silniej doznają wspólnoty przeżywania. Opowiadający dodatkowo intensyfikuje i podsyca to uczucie wspólnej radości. *Kamishibai* to przede wszystkim komunikacja pomiędzy osobą opowiadającą a odbiorcami. Komunikacja ta następuje poprzez świat przedstawiony w ilustracjach. Wzajemne współodczuwanie wyzwala właśnie owo *kyokan*, co prowadzi do jednego z niezwykłych przeżyć *kamishibai*. Aby było to możliwe, opowiadający odpowiednio wcześniej musi się przygotować – dobrać opowieść do wieku odbiorcy, dokładnie się z nią zapoznać, wybrać czas i odosobnioną, jasno oświetloną salkę, a sam być pełen entuzjazmu i oczekiwania, które udzieli się publiczności. Sztukę *kamishibai* może przedstawić w dowolnym miejscu. Może to być własny dom, przedszkole, szkoła, świetlica, szpital, a także różnego typu biblioteki, nawet te uczelniane, które na co dzień współpracują z dorosłym czytelnikiem. Przebieg zajęć *kamishibai* obrazowo został przedstawiony w następującym opisie:

Każde zajęcia z papierowym teatrem przygotowywane są w oparciu o stały schemat. Rozpoczynają się krótkim wstępem dotyczącym samego teatru, jego historii oraz ciekawostek z nim związanych. Młodsze dzieci proszone są o wymyślenie zaklęcia, które pozwoli otworzyć drewniane *butai*. Następnie odbywa się prezentacja historii, która bywa przerywana pytaniami do publiczności, aby zachęcić widzów do interakcji z historią i opowiadaczem. Czytana opowieść zawsze jest inspiracją do kreatywnych działań. Uczestnicy tworzą na przykład paszcze smoka zięjącego ogniem, przygotowują marionetki do teatru cieni, rysują bryłami węgla, budują hotele dla owadów, tworzą kosmiczne planety czy papierowe samoloty i helikoptery. Każda prezentowana opowieść *kamishibai* kończy się działaniem

twórczym, ponieważ historie w drewnianym teatrze zachęcają *uczestników* do dalszej aktywności i uwalniają potrzebę tworzenia [9, s. 232].

Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom najmłodszych czytelników, Biblioteka Politechniki Śląskiej zdecydowała się wśród wielu swych aktywności na pracę ukierunkowaną na młodego odbiorcę. W 2019 r. po raz pierwszy wprowadzono w niej warsztaty *kamishibai* dla dzieci, a miało to miejsce podczas Nocy Naukowców, cyklicznej, corocznej imprezy organizowanej dla szerokiej społeczności Gliwic i całego Śląska (fot. 1). Przestankami do wypromowania sztuki *kamishibai* było uzyskanie kwalifikacji biblioterapeuty przez jednego z pracowników biblioteki oraz szczere zainteresowanie oraz wsparcie Dyrekcji w zaproponowanym projekcie. Na co dzień Biblioteka Politechniki Śląskiej spełnia swoje podstawowe funkcje biblioteki uczelnianej. Realizuje zadania naukowe, dydaktyczne i usługowe. Zapewnia obsługę biblioteczną i informacyjną. Wspiera procesy dydaktyczne uczelni, współpracuje z wydziałami Politechniki Śląskiej oraz środowiskiem lokalnym. Organizuje różnego rodzaju imprezy, spotkania, wernisaże, wśród których największym przedsięwzięciem jest wspomniana już Noc Naukowców.

Fotografia 1. Noc Naukowców w Bibliotece Politechniki Śląskiej – spotkanie z bajkowymi postaciami po zajęciach biblioterapii

Źródło: archiwum własne.

Podczas Nocy Naukowców każdy znajdzie coś dla siebie. Impreza organizowana jest w taki sposób, żeby każdy odwiedzający uczelnię mógł zapoznać się z interesującymi go zagadnieniami. Są warsztaty dla najmłodszych, eksperymenty dla starszych, wykłady dla dorosłych. Spotkanie z teatrem *kamishibai* zorganizowano, zgodnie ze sztuką przekazu *kamishibai*, w osobnej, wyciszonej salce o stonowanych kolorach, żeby nie rozpraszać odbiorcy. Pojawiły się co prawda drobne elementy wystroju typu maskotki, książeczki, wygodne pufy, ale skrzynię *butai* – drewniany parawan używany przy przekładaniu kart – ustawiono w wyeksponowanym miejscu, na podwyższeniu, tak aby każdy widział przesuwające się plansze. Warto pamiętać, że nie bez znaczenia jest postawa samego prowadzącego. Powinien on stać lub siedzieć obok parawanu, przodem do dzieci, mając z nimi stały kontakt, by w ten sposób obserwować ich reakcje na obrazy.

Podczas spotkania czytano *Brzydkie kaczątko* z pięknymi, dużymi ilustracjami wydawnictwa Risprint. Wyciszenie, spokojny ton czytającego, naturalna mimika, współodczuwanie z dziećmi opowieści i w końcu tak istotne dla sztuki *kamishibai* pauzy przy wysuwaniu i wsuwaniu kart sprawiły, że reakcje najmłodszych czytelników przerosły wszelkie oczekiwania. Dzieci były zachwycone i zdziwione, wiele z nich widziało bowiem taką formę zachęty do czytania po raz pierwszy w życiu. Skupione na przedstawieniu, chętnie pracowały w grupie i indywidualnie. Odpowiadały na pytania, tworzyły ilustracje do baśni, mówiły o swoich odczuciach, dotykały parawanu, same chętnie próbowały wysuwać kolejne plansze. Prowadzący miał poczucie dobrze spełnionego obowiązku, ale co najważniejsze poczucie dobrze wypełnionej misji, która w swym założeniu miała zachęcić dzieci do odkrywania baśni i kontaktu ze sztuką.

Noc Naukowców to nie jedyny czas, kiedy Politechnika Śląska prezentuje *kamishibai* wśród dzieci. Dzięki wsparciu przełożonych bibliotekarz – biblioterapeuta może udać się z przenośnym teatrem do przedszkoli i szkół, promując w ten sposób działalność szkoły wyższej wśród najmłodszych w regionie. Z takiej oferty skorzystały już dwie placówki oświatowe – Zespół Przedszkoli Miejskich nr 1 (fot. 2) oraz Szkoła Podstawowa nr 14 w Gliwicach, przy czym ważne jest, by wprowadzać co jakiś czas nowy element do spotkania. Dlatego w przedszkolu dzieci wysłuchały *Czerwonego Kapturka* (wyd. Tibum), biorąc po przedstawieniu udział w zabawach i zgadywankach, natomiast w szkole podstawowej przeczytano *Legendę o skarbniku* (wyd. Risprint), wpisując się tym samym w obchody barbórkowe. W planach jest współpraca z „Klubem malucha”, przedszkolem Politechniki Śląskiej oraz dalsze odwiedziny w przedszkolach i szkołach podstawowych. Istnieje też możliwość dostosowania tekstów literackich do starszego odbiorcy – ucznia szkoły średniej czy nawet studenta – w ten sposób szkoła wyższa będzie postrzegana jako jeszcze bardziej przyjazna i otwarta na potrzeby młodego czytelnika.

Fotografia 2. Zajęcia z przedszkolakami – *Czerwony kapturek* w Zespole Przedszkoli Miejskich nr 1 w Gliwicach

Źródło: archiwum własne.

By pełnić funkcję biblioterapeuty, konieczna jest znajomość warsztatu biblioterapeutycznego [3]. By promować sztukę *kamishibai*, konieczne jest przekonanie, że dziecko chłonie literacki tekst oraz obraz, odnajduje w nim siebie i przeżywa spotkanie w sposób radosny, autentyczny i niespodziewany. By biblioteka była miejscem przyjaznym, takim należy ją pokazać ludziom. By szkoła wyższa stała się uczelnią dla wszystkich, trzeba otworzyć umysł i spojrzeć na nią jako na miejsce spotkań człowieka z człowiekiem. Czy warto zaprzętać sobie tym głowę? Z pewnością tak. Dzieci, które uczestniczyły w warsztatach *kamishibai*, pytają, kiedy znowu nadarzy się taka okazja. W związku z tym trzeba mieć nadzieję, że taki młody odbiorca chętniej sięgnie po książkę, bardziej otworzy się na różne formy obcowania ze sztuką i kiedyś do biblioteki wróci, może jako nasz student.

Bibliografia

1. *Bajkoterapia, czyli bajki-pomagajki dla małych i dużych*. Warszawa: Wydawnictwo Nasza Księgarnia, 2015. ISBN 978-83-10-12871-3.
2. BETTELHEIM Bruno. *Cudowne i pozytywne. O znaczeniu i wartościach baśni*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1985. ISBN 83-06-01118-X.
3. HRYCYK Krystyna (red.). *Biblioterapeuta w poszukiwaniu tożsamości zawodowej*. Wrocław: Silesia, 1997. ISBN 83-85689-17-6.
4. KONIECZNA Ewelina J. *Arteterapia w teorii i praktyce*. Wyd. 4. Kraków: Impuls, 2007. ISBN 978-83-7308-972-3.
5. MATSUI Noriku. *Wszystko o Kamishibai. Pytania i odpowiedzi*. Katowice: Tibum, 2017. ISBN 978-83-934052-8-2.
6. MOLICKA Maria. *Bajkoterapia: o lękach dzieci i nowej metodzie terapii*. Poznań: Media Rodzina, 2002. ISBN 83-7278-041-2.
7. TOMASIK Ewa. *Czytelnictwo i biblioterapia w pedagogice specjalnej*. Warszawa: Wyższa Szkoła Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, 1994. ISBN 83-901860-2-0.
8. Kamishibai. In *Wikipedia* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Kamishibai>. Stan z dnia 02.04.2020.
9. WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Mobilna biblioteka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP, 2021. ISBN 978-83-65741-68-4.

Karina Fedynyszyn

Biblioteka Główna Politechniki Opolskiej
e-mail: k.fedynyszyn@po.opole.pl

Joanna Tomaszewicz

Biblioteka Główna Politechniki Opolskiej
e-mail: j.tomaszewicz@po.opole.pl

Przegląd narzędzi internetowych wspomagających warsztat pracy bibliotekarza akademickiego

Słowa kluczowe: narzędzia internetowe, bazy danych, biblioteki cyfrowe, repozytoria, wyszukiwarki naukowe, portale naukowe, portale bibliotekarskie, menedżery bibliografii

Abstrakt: Celem artykułu jest przybliżenie warsztatu pracy bibliotekarzy szkół wyższych. Zaprezentowano w nim wybrane narzędzia stosowane dzięki wykorzystaniu technologii informatyczno-komunikacyjnych, które są pomocne w obsłudze użytkowników, stanowią wsparcie dla efektywnej działalności pracowników biblioteki oraz służą promocji usług bibliotecznych. W artykule wskazano na stałą potrzebę poszerzania wiedzy z zakresu obsługi, funkcjonalności i dostępności stosowanych narzędzi. Praca w bibliotece akademickiej z użyciem narzędzi elektronicznych skutkuje dobrym zorientowaniem bibliotekarzy w przestrzeni Internetu i przyczynia się do wzbogacania wiedzy z wielu dziedzin nauki. Otwartość na nowe technologie idzie w parze z otwartością na społeczeństwo – inspiruje i aktywizuje.

Keywords: Internet tools, databases, digital libraries, repositories, scientific search engines, scientific portals, library portals, bibliography managers

Abstract: The aim of the article is to present the profession of university librarians. It presents selected tools using information and communication technologies, which are helpful in user service, support the effective activity of library employees and promote library services. The article indicates the constant need to expand knowledge in the field of operation, functionality and availability of the tools used. Working in an academic library with the use of electronic tools results in good orientation of librarians in the Internet space and contributes to the enrichment of knowledge in many fields of science. Openness to new technologies goes hand in hand with openness to society – it inspires and activates.

Każdego dnia powstają narzędzia i aplikacje internetowe ułatwiające naukę, pracę, realizowanie pasji i zainteresowań. Ich wybór zależy od potrzeb i indywidualnych preferencji użytkownika. Bibliotekarze akademicy mają do wyboru cały szereg udogodnień, które przyczyniają się do realizacji zadań bibliotecznych. Podstawowe rozwiązania służące pracy

z użytkownikiem to bazy danych przeznaczone do wyszukiwania publikacji naukowych, a wśród nich bardzo popularne biblioteki cyfrowe i repozytoria. Niezwykle przydatne przy ocenie parametrycznej badaczy i jednostek naukowych są narzędzia bibliometryczne oraz bazy danych dotyczące polskiego sektora nauki. Bazy danych Web of Science i Scopus wykorzystywane są najczęściej do analizy cytowań oraz wyznaczania indeksu Hirscha pracowników naukowych uczelni. Informacje dotyczące polskiego sektora nauki udostępniane są poprzez bazy POL-on, Nauka Polska oraz Polska Bibliografia Naukowa. Pomocne w wypełnianiu codziennych obowiązków służbowych są również narzędzia wspierające warsztat pracy bibliotekarza. Publikowanie artykułów naukowych ułatwiają programy do zarządzania bibliografią, takie jak: Mendeley, EndNote, Citavi i Zotero. Bibliotekarze akademicy w codziennej pracy wykorzystują również oprogramowanie do obsługi bibliotecznych stron internetowych (np. Joomla!) oraz szkoleń *online* (np. Moodle). Atrakcyjność przekazu wspomagają programy graficzne takie jak Canva oraz programy do tworzenia prezentacji multimedialnych – Prezi lub PowerPoint Online. Narzędzia do przesyłania plików (np. WeTransfer) oraz przechowywania i przesyłania danych (np. Dysk Google) stwarzają dogodne warunki do współpracy między wieloma osobami na tym samym dokumencie. Z kolei budowanie relacji z czytelnikami ułatwiają narzędzia nowoczesnej komunikacji. Dużą popularnością cieszą się portale społecznościowe (np. Facebook, Twitter) i serwisy internetowe (np. YouTube i Instagram). Wybór odpowiednich narzędzi będzie zależał od wielu czynników, w tym umiejętności ich obsługi oraz aktualnych potrzeb czytelników. Uzyskanie umiejętności efektywnego ich doboru wymaga więc ciągłych szkoleń. W dalszej części artykułu zostaną w związku z tym zaprezentowane niektóre z nich:

- narzędzia służące do pracy z użytkownikiem;
- narzędzia przeznaczone do współpracy z naukowcami;
- narzędzia wspomagające warsztat pracy bibliotekarza;
- narzędzia do nowoczesnej komunikacji z użytkownikiem.

NARZĘDZIA SŁUŻĄCE DO PRACY Z UŻYTKOWNIKIEM

W bibliotekach akademickich najczęściej wykorzystywane narzędzia internetowe to bazy danych służące do wyszukiwania kwerend dla czytelników. Ich zadaniem jest szybki dostęp do źródeł, w dogodnym miejscu i czasie, najlepiej w formie pełnotekstowej. Czytelnicy sami chętnie korzystają ze źródeł informacji, które spełniają powyższe kryteria. Bibliotekarze polecają swoim użytkownikom bazy wielod dziedzinowe lub takie, których tematyka odpowiada na konkretne zapytanie czytelnika.

Bazy danych dedykowane studentom i pracownikom naukowym

Studenci, jak i pracownicy naukowcy – będący klientami bibliotek akademickich – regularnie korzystają z tematycznych baz danych, które są im dedykowane zgodnie z ich profilem kształcenia i nauczania. Do najbardziej popularnych baz tego typu należą: BazTech, BazHum i BazEkon.

BazTech jest jedyną polską bazą indeksującą od 1998 r. zawartość polskich czasopism technicznych, w tym czasopism wydawanych w małym nakładzie przez uczelnie techniczne [14, s. 465]. Wpisuje się w ruch otwartej nauki i rozwija w kierunku pełnotekstowej bazy cytowań. Do opisów artykułów dodawane są od 2005 r. bibliografie załącznikowe, a na podstawie odrębnych umów z wydawcami rekordy uzupełniane są o pełne teksty artykułów [4]. Humanistom przeważnie polecana jest, częściowo pełnotekstowa, baza danych BazHum powstała w 2007 r., która indeksuje czasopisma z zakresu historii, nauk pokrewnych i pomocniczych [14, s. 465]. Bazą indeksującą publikacje z zakresu nauk ekonomicznych i pokrewnych od 1993 r. jest BazEkon. Bazę tę wyróżnia system wyszukiwania cytowań. Opracowana w roku 2011 funkcjonalność „cytowane przez”, uczyniła z BazEkon pierwszy polski indeks cytowań, w którym istnieją bezpośrednie powiązania pomiędzy artykułami naukowymi i ich cytowaniami [17].

Biblioteki uczelni wyższych i innych instytucji nauki zapewniają użytkownikom dostęp do płatnych czasopism elektronicznych poprzez program Wirtualna Biblioteka Nauki. W ramach tego projektu, od 2010 r. instytucje naukowe mogą nieodpłatnie korzystać z ogólnokrajowej licencji na dostęp do czasopism znanych wydawnictw, takich jak Springer, Elsevier, Wiley-Blackwell, a także prestiżowych czasopism, na przykład „Nature” i „Science” [38, s. 514].

Biblioteki cyfrowe

Wśród wielu narzędzi internetowych, którymi dysponuje bibliotekarz, bardzo ważną rolę odgrywają biblioteki cyfrowe. Bibliotekarze szkół wyższych często proponują swoim użytkownikom korzystanie z ich zasobów, a w wielu przypadkach sami uczestniczą w ich tworzeniu lub współtworzeniu. Korzyści takich inicjatyw są bardzo wszechstronne. Przede wszystkim jednak czytelnicy najbardziej doceniają możliwość pracy nad tekstem w dowolnym miejscu i czasie.

Bibliotekę cyfrową można rozumieć jako sumę obiektów, które tworzą system informacyjny, a zarazem zawierają treści będące elektronicznymi odpowiednikami źródeł materialnych oraz unikatowe obiekty cyfrowe, które istnieją tylko w formie cyfrowej [28, s. 20]. Jest to biblioteka, której zasoby mają cyfrową formę zapisu (teksty elektroniczne, bazy danych, multimedia itp.), są opracowywane w postaci cyfrowej (katalogi elektroniczne) i w sposób cyfrowy udostępniane (Internet, sprzęt odtwarzający cyfrowe nośniki informacji) [47, s. 31]. Skarbnicą literatury światowej dla pracowników naukowych i studentów są biblioteki cyfrowe, takie jak: World Digital Library, Europeana i Project Gutenberg.

Jednym z największych projektów tego typu jest World Digital Library (WDL). Światowa Biblioteka Cyfrowa udostępnia w Internecie materiały dotyczące wielu krajów i kultur. Powstała w 2009 r. z inicjatywy bibliotekarza Jamesa H. Billingtona z Biblioteki Kongresu Stanów Zjednoczonych, uzyskując wsparcie UNESCO i licznych instytucji dziedzictwa narodowego z różnych krajów [48].

Inicjatywą o zasięgu europejskim jest Europeana, gromadząca opisy obiektów cyfrowych szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego krajów europejskich. Obejmuje

nie tylko zasoby bibliotek, ale również muzeów i archiwów. Dzięki współpracy z Federacją Bibliotek Cyfrowych zasoby Europeany są zasilane metadanymi z polskich bibliotek cyfrowych [38, s. 511]. Poprzez zakładkę Europeana Research portal umożliwia naukowcom dostęp do znacznie szerszego zakresu materiałów i opinii. Celem projektu jest promowanie wykorzystania zawartych w bazie danych do badań naukowych [13].

Jednym z najśłynniejszych miejsc z darmowymi e-bookami jest Projekt Gutenberg. To tworzona dzięki domenie publicznej ogromna biblioteka cyfrowa książek w kilkudziesięciu językach. Inicjatywa ta polega na umieszczeniu w Internecie elektronicznych wersji książek istniejących w wersji papierowej. Projekt rozwinął Michael Hart, student z Illinois, który na początku lat siedemdziesiątych postanowił zdigitalizować zbiór ważnych utworów. Harta uznaje się powszechnie za wynalazcę książki elektronicznej [12].

Inne biblioteki cyfrowe popularne w Polsce to: Polona, Academica i serwis Federacja Bibliotek Cyfrowych (FBC), prezentujący wyniki wyszukiwania z wielu bibliotek cyfrowych. Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona nie jest tylko biblioteką cyfrową, ale również narzędziem do odkrywania zasobów na wiele sposobów, m.in. poprzez specjalnie tworzone kolekcje widoczne na stronie głównej, takie jak panel prasy przeszukiwanej według kalendarza oraz panel instytucji, które po zarejestrowaniu mogą dodawać swoje zasoby do Polony. Polona posiada również możliwości dodawania notatek, tworzenia własnych kolekcji i zapisywania ich. Uzupełnieniem biblioteki jest jej blog prowadzony przez specjalistów z różnych dziedzin wiedzy. Większość z ponad dwóch milionów zasobów Polony znajduje się w domenie publicznej [11]. W ramach projektu Omnis powstaje Polona w chmurze dla naukowców.

Academica to cyfrowa wypożyczalnia międzybiblioteczna, pełniąca także funkcję biblioteki cyfrowej. Jest innowacyjnym narzędziem administrowanym przez Bibliotekę Narodową. Dzięki systemowi elektronicznych wypożyczeń międzybibliotecznych użytkownicy bibliotek mają możliwość natychmiastowego dostępu do współczesnych publikacji ze wszystkich dziedzin wiedzy z poszanowaniem zapisów prawa autorskiego [29].

Bogate zasoby piśmiennictwa gromadzone są w licznych regionalnych i instytucjonalnych bibliotekach cyfrowych. Udostępniane bezpłatnie w sieci, zapewniają użytkownikom nieograniczony dostęp do wiedzy. Istnieje możliwość przeglądania zasobów w każdej z nich osobno lub za pomocą wyszukiwarki przeszukującej zasoby wielu bibliotek cyfrowych jednocześnie. Od 2007 r. funkcjonuje w Polsce agregator Federacji Bibliotek Cyfrowych. Pozwala on na wyszukiwanie obiektów cyfrowych pochodzących z klasycznych bibliotek cyfrowych, repozytoriów, a także muzeów. Efektywność wyszukiwań w serwisie FBC jest wysoka dzięki zastosowaniu wyszukiwania fasetowego [38, s. 511].

Wyszukiwarki publikacji naukowych

Przeszukiwanie zasobów internetowych do celów naukowych usprawniają wyszukiwarki naukowe, które specjalizują się w indeksowaniu dokumentów o tematyce naukowej. Wyszukiwarki pozyskują informacje o treściach naukowych ze wspomnianych już wcześniej baz danych, bibliotek cyfrowych, repozytoriów itp. W wynikach wyszukiwań

znajdziemy książki, artykuły z czasopism oraz materiały konferencyjne. W Polsce trwają prace nad Zintegrowaną Wyszukiwarką Omnis.

Powszechnie znaną i cieszącą się popularnością wśród naukowców i studentów wyszukiwarką jest Google Scholar. Uruchomiona w 2004 r. ogranicza poszukiwania do prac i publikacji naukowych. Korzystanie z niej jest bardzo proste, a przyjazny interfejs pozwala w łatwy sposób zawęzić pole prowadzonych poszukiwań oraz dostosowywać preferencje wyszukiwania do indywidualnego użytkownika. Google Scholar automatycznie analizuje publikacje na zadany temat i informuje użytkownika, czy są one dostępne *online* [15].

Jedną z największych wyszukiwarek publikacji naukowych udostępnionych w modelu Open Access jest Bielefeld Academic Search Engine (BASE). Umożliwia wyszukiwanie materiałów naukowych z prawie każdej dziedziny wiedzy. Współpracuje z nią wiele polskich bibliotek, co gwarantuje dostęp również do dokumentów polskojęzycznych. Korzystanie z wyszukiwarki ułatwia interfejs dostępny w kilku językach, w tym również po polsku. Dodatkowo dostępna jest wersja mobilna na telefony komórkowe [39].

Kolejną ogólnodostępną wyszukiwarką naukową jest Microsoft Academic. Narzędzie to wykorzystuje technologie wyszukiwania semantycznego. Zapewnia dostęp do informacji o naukowcach, do stron uczelni, wyszukuje prace naukowe, artykuły, strony czasopism, materiały konferencyjne, także w języku polskim [25]. Usługa zastępuje wcześniejszy projekt badawczy Microsoft Academic Search, który zakończył działalność w 2012 r. i ponownie został uruchomiony pod nowym szyldem w 2016 r. [26].

Wyszukiwarki norm i opisów patentowych

Ważną rolę w edukacji technicznej odgrywa dostęp do norm i opisów patentowych. Biblioteki szkół wyższych rekomendują specjalistyczne wyszukiwarki służące do przeszukiwania tego typu dokumentów. Dane dotyczące opublikowanych Polskich Norm i polskich dokumentów normalizacyjnych można znaleźć na stronie internetowej Polskiego Komitetu Normalizacyjnego w ogólnodostępnej wyszukiwarce norm. Spełnia ona jednocześnie funkcję katalogu i umożliwia wyszukiwanie norm według wybranych kryteriów – są to: numer normy i krótki opis jej zakresu tematycznego, data zatwierdzenia i publikacji, sektor i numer Komitetu Technicznego, wyróżnik grupy w ramach Międzynarodowej Klasyfikacji Norm – ICS, a także numer normy, którą dana norma wprowadza lub zastępuje [44, s. 38].

Równie ważna jest literatura patentowa, która gromadzona jest w formie baz danych. Są to w większości typowe bazy relacyjne, tworzone przez instytucje zajmujące się sprawami ochrony własności intelektualnej. Często używane bazy to np. bazy danych Urzędu Patentowego dostępne na stronie Urzędu Patentowego RP. Można w nich wyszukiwać informacje na temat zgłoszeń dotyczących wynalazków, wzorów użytkowych, znaków towarowych, wzorów przemysłowych i zdobniczych oraz oznaczeń geograficznych i topografii układów scalonych. Równie często polecana przez bibliotekarzy naukowych jest baza do wyszukiwania patentów i zgłoszeń patentowych Espacenet. To darmowy, dostępny w Internecie serwis opracowany przez Europejski Urząd Patentowy (EPO) wspólnie z krajami członkowskimi Europejskiej Organizacji Patentowej [19, s. 1862].

Repozytoria naukowe

W odpowiedzi na potrzeby studentów i pracowników naukowych biblioteki akademickie tworzą repozytoria gromadzące publikacje pracowników naukowych oraz inne publikacje o charakterze naukowym. Bibliotekarze upowszechniają dorobek pracowników i studentów uczelni, wprowadzając dane przekazywane przez autorów. Przykładem takich działań jest repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, które zostało założone w 2010 r. jako jedno z pierwszych w Polsce repozytoriów instytucjonalnych. AMUR jest cyfrowym archiwum gromadzącym i udostępniającym w Internecie zasoby naukowe takie jak doktoraty, czasopisma i artykuły powstałe na UAM [10, s. 17].

Przedsięwzięciem, które zapoczątkowało działalność w 2018 r., jest Repozytorium Politechniki Opolskiej. Wraz z Biblioteką Cyfrową stanowi Bazę Wiedzy, mającą na celu upowszechnianie dorobku naukowego pracowników i studentów Politechniki Opolskiej. Jest centralnym systemem ewidencji i archiwizacji dorobku piśmienniczego i wydawniczego Politechniki Opolskiej. Baza Wiedzy PO funkcjonuje w oparciu o oprogramowanie OMEGA-PSIR [5]. Podobnych repozytoriów uczelnianych jest wiele, dysponują nimi niemal wszystkie uczelnie.

Z kolei repozytorium adresowanym do całego polskiego środowiska naukowego jest Centrum Otwartej Nauki. CeON to projekt, w którym mogą umieszczać swoje publikacje pracownicy instytucji nieposiadających własnej platformy zbiorów cyfrowych [38, s. 510].

NARZĘDZIA PRZEZNACZONE DO WSPÓŁPRACY Z NAUKOWCAMI

Nieodzowną częścią pracy bibliotekarzy akademickich jest współpraca z przedstawicielami świata nauki. Podczas takich relacji niezbędna jest znajomość serwisów związanych z polskim sektorem nauki oraz umiejętność korzystania z narzędzi bibliometrycznych. Biegłość w ich obsłudze ułatwia gromadzenie i przekazywanie danych niezbędnych do oceny parametrycznej pracowników i jednostek naukowych. Umożliwia również udzielanie informacji związanych z awansem naukowym pracowników.

Bazy danych dotyczące polskiego sektora nauki

Podstawowe bazy danych dotyczące polskiego sektora nauki to Polska Bibliografia Naukowa, POL-on i Nauka Polska. Gromadzą informacje dotyczące jednostek naukowych, wyższych uczelni i nauki polskiej.

Ważnym źródłem faktycznych informacji na temat pracowników i instytucji polskiej nauki jest pakiet baz Ośrodka Przetwarzania Informacji (OPI), udostępniany na portalu Nauka Polska. W jego skład wchodzi następujące bazy danych: Instytucje naukowe; Publikacje; Ludzie nauki; Prace badawcze; Konferencje, targi, wystawy. Część informacji pochodzących z baz portalu Nauka Polska jest wykorzystywanych w Systemie Informacji o Szkolnictwie Wyższym POL-on, który gromadzi dane o: prowadzonych na uczelniach kierunkach studiów, uprawnieniach jednostek do nadawania stopni naukowych, aparaturze badawczej, infrastrukturze i nieruchomościach placówek naukowych [38, s. 523].

Aby dopełnić obowiązku sprawozdawczego nałożonego na jednostki naukowe, bibliotekarze akademicy lub inni wyznaczeni do tego celu pracownicy uczelni wprowadzają do Polskiej Bibliografii Naukowej dane o publikacjach powstałych na uczelni. PBN to portal Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, gromadzący informacje o publikacjach polskich naukowców, dorobku publikacyjnym jednostek naukowych oraz o czasopismach polskich i zagranicznych. Stanowi on część Zintegrowanego Systemu Informacji o Nauce i Szkolnictwie Wyższym POL-on [33].

Narzędzia bibliometryczne przydatne przy ocenie parametrycznej badaczy i jednostek naukowych

W ramach programu Wirtualna Biblioteka Nauki wszystkie polskie uczelnie i inne instytucje naukowe otrzymały dostęp do dwóch najważniejszych światowych baz bibliograficzno-bibliometrycznych: Web of Science firmy Clarivate Analytics i Scopus firmy Elsevier. Obie bazy mają charakter multidyscyplinarny. Są powszechnie wykorzystywane jako źródła informacji o piśmiennictwie naukowym, a jednocześnie jako wyspecjalizowane narzędzia do oceny czasopism, pracowników i instytucji [38, s. 521]. Licencja krajowa obejmuje ponadto dostęp do baz Journal Citation Reports (JCR) i InCites oraz platformy SciVal.

Popularnym narzędziem do analizy cytowań, szczególnie wśród humanistów, jest Google Scholar Citations, które umożliwia bibliometryczną analizę dorobku naukowców i czasopism. W polskiej nauce pojawia się coraz więcej rankingów opartych na indeksie Hirscha wyliczanych na podstawie bazy Google Scholar. Jest to bardzo nieprecyzyjne narzędzie bibliometryczne. Jego funkcje można doprecyzować, zakładając profil w serwisie. Baza ta bardzo dobrze sprawdza się jako wyszukiwarka do znajdowania ciekawych artykułów i nowych publikacji. Może umożliwić również zasysanie danych bibliograficznych do menedżerów bibliografii [18]. Z kolei narzędziem do importu danych bibliograficznych jest Google Scholar Citations, a moduł obliczania współczynnika wpływu czasopisma naukowego znajduje się w Google Scholar Metrics.

Portale komunikacji naukowej

Serwisy społecznościowe dla naukowców, badaczy, doktorantów to miejsca, które dają możliwość zaprezentowania swojej osoby (profilu), publikacji oraz dzielenia się wiedzą i doświadczeniem z innymi osobami z całego świata o zbliżonych zainteresowaniach naukowych.

Dzięki narzędziom udostępnianym przez platformę ReaserchGate można zbudować własne portfolio zawierające między innymi dane kontaktowe, afiliację i obszar zainteresowań naukowych. Poza serwisem można udostępniać link do swojego profilu w charakterze wizytówki bądź strony domowej [41]. Portal posiada wciąż powiększającą się bibliotekę publikacji naukowych, sprzyja współpracy pomiędzy naukowcami zajmującymi się tą samą dziedziną, a pracującymi w odległych od siebie krajach, prowadzeniu dyskusji otwartych, jak i poufnych. Niektóre funkcje mogą okazać się przydatne dla młodego naukowca, na przykład aplikacja dokonująca semantycznej analizy abstraktu artykułu

naukowego, wyszukująca inne teksty o pokrewnej tematyce, czy program JournalFinder, który na podstawie opisanej analizy sugeruje, które czasopismo byłoby zainteresowane jego publikacją [30].

Innym programem jest Infona. Głównym celem powstania tego portalu było dostarczenie narzędzi dostosowanych do potrzeb współczesnych naukowców zarówno w zakresie obiegu publikacji, jak i współpracy oraz wymiany wiedzy. Infona zawiera publikacje z istniejących już kolekcji na przykład baz czasopism, jak i treści udostępnione przez samych użytkowników. Infona pozwala deponować i udostępniać dokumenty o łącznej wielkości kilkunastu terabajtów. Liczne funkcje serwisu ułatwiają użytkownikom pracę z publikacjami. Jest to m.in. mechanizm wyszukiwania wzbogacony o słowa kluczowe, możliwość tworzenia list publikacji „do przeczytania” oraz ułatwienia w gromadzeniu publikacji. Z kolei Wirtualne Laboratorium Transkrypcji umożliwia konwersję zeskanowanych publikacji do postaci tekstowej [16].

NARZĘDZIA WSPOMAGAJĄCE WARSZTAT PRACY BIBLIOTEKARZA

Bibliotekarze, w ramach swoich codziennych obowiązków, używają licznych, dostępnych narzędzi internetowych, dzięki którym uczą się nowych, potrzebnych umiejętności bądź doskonałą już posiadane. Korzyści są obopólne zarówno dla pracowników, jak i dla użytkowników bibliotek. W pracy wykorzystują m.in. programy do zarządzania bibliografią, programy do obsługi bibliotecznych stron internetowych oraz szkoleń *online*, programy do tworzenia prezentacji multimedialnych, programy graficzne, a także narzędzia do przesyłania plików oraz przechowywania danych.

Programy do zarządzania bibliografią

W procesie tworzenia tekstów naukowych kluczową rolę odgrywają informacje zawarte w pracach innych twórców, pozyskiwane z rozmaitych źródeł takich, jak opracowania monograficzne, artykuły z czasopism, treści udostępniane na portalach internetowych. Dobór odpowiedniej literatury stanowi nieodzowny wstęp przed kolejnym etapem, jakim jest pisanie. Pomocnym rozwiązaniem w tej sytuacji jest skorzystanie z narzędzia, które nie tylko usprawni dobór oraz selekcję materiałów ale także wspomogę zarządzanie danymi przy następnych etapach pracy. Programy do efektywnego organizowania bibliografii określane są jako menedżery bibliografii. Do ich najważniejszych funkcji należą: przegląd baz danych, import istniejących już metadanych publikacji bądź samodzielne tworzenie opisów bibliograficznych, sporządzanie kolekcji tematycznych dla opisów bibliograficznych, opcja dzielenia się własną bazą bibliograficzną z innymi, tworzenie grup społecznościowych.

Istnieje możliwość korzystania z wielu popularnych, dostępnych i darmowych wersji menedżerów bibliografii, między innymi Mendeley, Zotero, EndNote, Citavi. Można również używać płatnych, bardziej rozbudowanych wersji wymienionych programów. I tak Mendeley to program, który działa w dwóch kompatybilnych wersjach: Mendeley Desktop oraz Mendeley Web. Od początku funkcjonowania daje możliwość przechowywania

pełnych tekstów, pobierania metadanych z plików PDF, tagowania, umieszczania zaznaczeń i adnotacji, dzielenia się danymi z innymi badaczami i tworzenia bibliografii załącznikowej [49]. Zaletą programu jest możliwość instalacji na różnych systemach operacyjnych, a przede wszystkim dostępność wersji na urządzenia mobilne, co daje możliwości korzystania z programu bez względu na miejsce i czas. Aktualnie Mendeley tworzy akademicką platformę społecznościową, wciąż dostosowując funkcje do zmieniających się potrzeb użytkowników.

Zotero jest programem bazującym na licencji typu *open source*, funkcjonującym jako: wtyczka do przeglądarki sieciowej Firefox, samodzielny program, a także połączenie obu opcji. Pozwala użytkownikom pobierać automatycznie dane bibliograficzne z katalogów bibliotecznych, baz danych i różnych stron internetowych [37, s. 1]. Tworzenie bibliografii nie jest jedyną opcją tego programu – pozwala on stworzyć pełny obraz strony, pochodzącej z sieci wraz z linkiem i etykietą oraz ustawić dla niej kategorię i zapisać datę dodania. Kolejną funkcją Zotero jest także zapisywanie ogólnych informacji identyfikujących stronę, to jest jej opisu, danych o autorze, języku itp. Program pozwala także na samodzielne wprowadzanie komentarzy, dodawanie notatek i tworzenie powiązań pomiędzy poszczególnymi pozycjami [32, s. 137].

EndNote to udostępniany na platformie Web of Science program służący do gromadzenia opisów bibliograficznych i tworzenia, na ich podstawie, przypisów oraz bibliografii załącznikowej. Pozwala na przeszukiwanie baz danych i katalogów *online*, przenoszenie wybranych opisów bibliograficznych do własnych folderów utworzonych w programie, dobór odpowiedniego formatu opisu bibliograficznego (w wersji ogólnodostępnej wybór jest ograniczony) oraz dzielenie się posiadanymi danymi bibliograficznymi z innymi osobami [36].

Kolejne narzędzie – Citavi – jest menedżerem bibliografii stworzonym w celu optymalizacji tekstu przy redagowaniu artykułów do polskich czasopism. Bezplatna wersja testowa pozwala na pracę przy projekcie do 100 rekordów, co jest wystarczające do zredagowania mniejszych prac. Citavi, analogicznie do Zotero, posiada wtyczkę pozwalającą na pobranie danych bibliograficznych wprost z okna przeglądarki oraz z czytnika plików PDF. Nowym rozwiązaniem jest okno asystenta publikacji, który pozwala na wprowadzenie cytowań metodą Drag&Drop oraz formatowanie [23].

Programy do obsługi bibliotecznych stron internetowych oraz szkoleń *online*

Strony internetowe tworzy się w różnym celu. W zależności od tego, jakie zadania strona ma spełniać, dobierane są odpowiednie funkcjonalności. Oprócz elementów tekstowych często wykorzystywane są obiekty multimedialne. Dobrze skonstruowana strona, intuicyjna dla użytkownika i działająca bez zakłóceń, wpływa pozytywnie na wizerunek biblioteki [46].

Joomla! (system zarządzania treścią) to oprogramowanie umożliwiające łatwe projektowanie stron www i zarządzanie nimi dzięki odseparowaniu procesu tworzenia treści od mechanizmów kluczowych przy prezentowaniu treści w witrynie. Technologia ta pozwala osobom posiadającym wiedzę techniczną (lub też bez niej) tworzyć dynamiczne strony internetowe, które dodatkowo będą proste w obsłudze [24, s. 24].

Kształcenie na odległość jest mocno rozwijającą się dziedziną powiązaną z edukacją, zarówno szkolną, jak i akademicką. Jedną z form nauki na odległość jest e-learning. Ten typ nauczania wykorzystuje różnorodne nowoczesne technologie i do tej grupy można zakwalifikować internetową platformę e-learningową jaką jest Moodle [8, s. 13]. Moodle kojarzy się z platformami blogowymi, ale w przeciwieństwie do nich posiada specjalistyczne narzędzia pozwalające na lepszą kontrolę i uatrakcyjnienie procesu uczenia. Jest jednym z popularniejszych systemów zarządzania treściami edukacyjnymi. To platforma elastyczna, prosta w obsłudze, bezpieczna i przede wszystkim darmowa. Moodle od momentu zainstalowania na serwerze jest wyposażony w funkcje takie jak dziennik ocen, kalendarz czy moduły pozwalające na szybkie sprawdzanie wiedzy i przesyłanie plików [45].

Programy do tworzenia prezentacji multimedialnych, programy graficzne

Obraz towarzyszy obecnie niemal wszystkim wykładom, wystąpieniom i konferencjom. Z tego też powodu powstało zapotrzebowanie na programy, które w sposób nieskomplikowany i szybki pomogą przygotować prezentacje. Dostępność i różnorodność narzędzi do ich tworzenia jest obecnie ogromna [2].

Darmowym narzędziem *online*, przy pomocy którego można stworzyć różnego rodzaju grafiki (plakaty, postery, infografiki, kolaże, ogłoszenia czy grafiki odpowiednie pod media społecznościowe) jest Canva. Program dysponuje szerokim wyborem wielu darmowych szablonów, w których każdy element jest w pełni edytowalny – można z łatwością zmieniać tło, teksty lub czcionki, dodawać zdjęcia lub kształty. Interesującą opcją jest możliwość wspólnej edycji projektów. Po zakończeniu pracy rezultat koncepcji można udostępnić innym z możliwością edycji i poprawiania projektu. Ukończoną kompozycję graficzną można pobrać i zapisać w formacie JPG, PNG lub wyeksportować do pliku PDF. Istnieje także opcja udostępnienia jej bezpośrednio w sieci na portalach społecznościowych, blogu czy stronie internetowej [9].

Drugą platformą do tworzenia prezentacji multimedialnych, dysponującą programem desktopowym i aplikacją mobilną jest Prezi. Układ treści w prezentacjach wykonanych przy pomocy Prezi nie jest linearny, przypomina „mapę myśli”, a nie kolejkę slajdów. Tworzenie prezentacji polega na wybraniu szablonu (jest też opcja z pominięciem tego kroku), a następnie ukazują się informatory w postaci dymków. Można dodawać różne treści: grafiki, wideo, filmy z YouTube, pliki PDF, a nawet prezentacje PowerPoint. Można również rysować linie bądź strzałki oraz zakreślać mazakiem wybrane elementy. Prezentacje są efektowne i sprawiają wrażenie trójwymiarowych. W trakcie wyświetlania widok przybliży się i oddala, w określonej przez prezentującego kolejności śledzić można elementy umieszczone na jednej mapie [3].

Z kolei PowerPoint Online to aplikacja opracowana do użytku z przeglądarką internetową Google Chrome. Zaprojektowana została tak, aby umożliwić użytkownikom tworzenie prezentacji, wykorzystując przy tym funkcjonalność i narzędzia ze standardowej wersji komputerowej. Dla użytkowników pakietu narzędzi Microsoft Office aplikacja

posiada aktualizację dostępności, dzięki której można pracować *online* i zapisać swoją pracę do późniejszego wykorzystania na innym urządzeniu [34].

Narzędzia do przesyłania plików oraz przechowywania danych

Obecnie w Internecie działa wiele serwisów, które pozwalają na przesyłanie plików o dużych rozmiarach przekraczających możliwości klasycznej poczty e-mail. Serwisy zaprojektowane zostały w taki sposób, aby oferowana usługa była dla użytkownika prosta w użyciu oraz intuicyjna – kopia zostaje na serwerze, a dostarczony link można pobrać na własny dysk.

Jednym z popularniejszych serwisów do transferu plików jest WeTransfer. Pozwala na przesyłanie plików o wielkości do 2GB. Można to robić bez ograniczeń, limit dotyczy tylko pojedynczego pliku. Plik można wysłać przez serwis e-mailem lub skopiować link. Warto wspomnieć, że linki mają ograniczenie i po pewnym czasie przestają działać [1]. WeTransfer udostępnił także aplikację mobilną Collect by WeTransfer, która oprócz przesyłania danych pozwala na ich porządkowanie, grupowanie i dostęp do danych dla kilku osób jednocześnie [31].

Nieco inną usługą jest Dysk Google, który umożliwia przechowywanie zapisywanych plików w chmurze, a następnie uzyskiwanie do nich dostępu ze smartfona, tabletu lub komputera. Pozwala gromadzić dokumenty, obrazy, filmy, tworzyć kopie zapasowe całego dysku. Usługa ułatwia przesyłanie plików z jednego urządzenia na drugie bez konieczności wysyłania ich na przykład tradycyjną pocztą elektroniczną. Daje także możliwość dzielenia się dokumentami z innym użytkownikami i gwarantuje bezpieczeństwo danych, jeśli komputer przestanie działać [42].

NARZĘDZIA DO NOWOCZESNEJ KOMUNIKACJI Z UŻYTKOWNIKIEM

Komunikacja za pośrednictwem Internetu jest już powszechna, przyczynia się do tego ciągle wzrost popularności różnych serwisów, w tym portali społecznościowych. Znikają bariery czasowe oraz przestrzenne [40]. Tendencje te istotnie wpływają na sposób komunikacji bibliotekarzy z otoczeniem.

Portale społecznościowe i serwisy internetowe

Potencjalną wartość mediów społecznościowych dla bibliotek zauważono już na początku powstawania tego typu serwisów. Rozwój mediów społecznościowych sprawił, że biblioteki zaczęły używać ich, aby przyciągnąć użytkowników w środowisku sieciowym [20, s. 185].

Najczęściej wykorzystywanym przez instytucje kultury i nauki portalem społecznościowym jest Facebook. Prawdopodobnie wynika to z faktu, że portal ten, mając największą liczbę użytkowników, jest najczęściej odwiedzaną wirtualną witryną i stał się kluczową przestrzenią do zaistnienia w sieci [20, s. 200]. Najważniejszą funkcją serwisu jest

możliwość tworzenia własnego profilu, który stanowi wizytówkę użytkownika. Do dyspozycji jest również tablica, czyli miejsce wyrażania własnych opinii i dzielenia się spostrzeżeniami z innymi. Jest to centralny element profilu. Poprzez Facebooka można informować także o aktualnych bądź zbliżających się wydarzeniach [43, s. 120].

Również w serwisie Instagram można znaleźć wiele profili różnego rodzaju bibliotek, w tym naukowych. Publikowane treści to w większości prezentacje zbiorów bibliotecznych, przede wszystkim najnowsze tytuły. Instytucje pokazują również najcenniejsze zbiory, takie jak starodruki czy albumy, które nie są na co dzień udostępniane użytkownikom. Oprócz zwykłych zdjęć pojawiają się także kompozycje oraz tak zwane zdjęcia „od kuchni”, które pozwalają na bliższe poznanie bibliotekarza i jego środowiska pracy [27].

Kolejnym serwisem wykorzystywanym przez biblioteki jest YouTube. Jest to pewnego rodzaju archiwum, gdzie znajdują się materiały audiowizualne tworzone przez daną instytucję. Dzięki subskrypcjom użytkownicy otrzymują informacje w postaci filmów, które są dla nich interesujące, czego efektem jest możliwość ciągłej obserwacji aktywności danej biblioteki w serwisie. Obecnie YouTube stanowi narzędzie, które bardzo dobrze funkcjonuje w kulturze popularnej. Portal należy do mediów sieciowych, mających ogromny wpływ na proces globalizacji, zwłaszcza w zakresie medialno-informacyjnym [21].

Biblioteki korzystają również z funkcji promocyjnych, jakie daje mikroblog Twitter. Jego działanie opiera się na wysyłaniu i odczytywaniu tak zwanych tweetów, czyli krótkich wiadomości tekstowych, wyświetlanych na profilu użytkownika i udostępnianych jego obserwatorom. Wiadomość ograniczona jest limitem znaków, dlatego biblioteki zwykle zachęcają do zapoznania się z pewnymi informacjami, podając link i odsyłając do strony, na której są one zawarte. Twitter jednak może być też miejscem publicznej debaty w czasie rzeczywistym, gdyż aktualizacji wpisów dokonuje się za pomocą różnych kanałów, na przykład strony internetowej serwisu, czy SMS-a z telefonu. Dla użytkownika jest jeszcze jednym kanałem komunikacyjnym, za pomocą którego może on wyrazić swoje obawy i zwrócić się z pytaniem czy prośbą o wyjaśnienie, natomiast dla biblioteki jest narzędziem do pozyskania zaufania użytkowników [22].

Portale o książkach i bibliotekach

Zadaniem tego typu portali jest przede wszystkim integracja środowiska skupionego wokół książki i biblioteki. Ułatwiają one wymianę opinii oraz doświadczeń, dzielenie się pomysłami, mogą być także źródłem inspiracji oraz rozwoju. Warto omówić w tym miejscu serwis społecznościowy BiblioNETka, skierowany do osób lubiących książki. Zawiera katalog i recenzje książek stworzone przez użytkowników, komentarze dotyczące recenzji, a także forum, na którym odbywają się dyskusje o publikacjach. Jest również Czytatnik, miejsce, gdzie użytkownicy dzielą się refleksjami na temat lektur oraz mogą zamieszczać własne utwory literackie. BiblioNETka udostępnia użytkownikom unikatowy system rekomendujący książki, który, analizując wpisane przez użytkownika oceny przeczytanych dzieł, znajduje i poleca mu kolejne. Serwis informuje o utworach, zachęca do czytania, daje możliwość dyskusji o książkach [7]. Może być przydatnym narzędziem tak dla bibliotekarzy, jak i dla czytelników.

Popularnym portalem informacyjnym dla bibliotekarzy i pracowników informacji oraz studentów jest EBIB czyli Elektroniczna Biblioteka. Strona internetowa zawiera różne serwisy tematyczne, które są aktualizowane w miarę potrzeb, a dotyczą m.in. polskich serwisów i baz czasopism, grantów dla bibliotek, bieżących oraz archiwalnych konferencji w Polsce i na świecie. Na platformie udostępniane jest również fachowe czasopismo „Biuletyn EBIB”, dostarczające wiedzę środowisku bibliotekarzy. Portal tworzony jest przez bibliotekarzy pracujących w różnych typach bibliotek. EBIB posiada również swój profil na Facebooku [6].

Ciekawym serwisem bibliotecznym dedykowanym bibliotekarzom i miłośnikom książek jest Lustrzany Biblioteki. Prezentowane są tu treści zarówno naukowe, ale także o charakterze informacyjnym i rozrywkowym. Serwis zyskał poparcie wśród znanych osób ze środowiska bibliotekarskiego, cenionych autorów książek i czytelników. Jest źródłem rzetelnej informacji i porad dla bibliotekarzy. Na łamach Lustrzany Biblioteki zamieszczane są także wyselekcjonowane BiblioNewsy, czyli wiadomości związane z bibliotekami, czytelnictwem, nowymi technologiami. Stanowi także źródło inspiracji dla bibliotekarzy oraz platformę z interesującymi materiałami [35].

W Internecie można znaleźć wiele przydatnych i funkcjonalnych narzędzi. Dzięki odpowiedniej selekcji otrzymamy zestaw, który usprawni pracę i naukę, a także pozwoli na realizację zainteresowań. Pomoże także bibliotekarzom w wyszukiwaniu rzetelnych, aktualnych i potrzebnych informacji, rozeznaniu w nowych trendach i samokształceniu.

Narzędzia internetowe są nieocenionym wsparciem dla działań promocyjnych biblioteki oraz aktywizacji użytkowników. Dzięki nim można przygotować prezentacje multimedialne, plakaty, grafiki, a także zarządzać stroną internetową jednostki. Mogą być użyteczne przy prowadzeniu szkoleń, warsztatów bądź spotkań. Standardem jest posiadanie konta w mediach społecznościowych, co służy budowaniu relacji, nawiązywaniu kontaktów, a także informowaniu o bieżącej działalności biblioteki.

W praktyce bibliotekarskiej stosuje się wiele baz danych, a ich rozpowszechnienie zależy od preferencji użytkowników. Bibliotekarz działający i dobrze zorientowany w przestrzeni Internetu, będzie posiadał wiedzę z wielu dziedzin, obszarów nauki, lepiej rozumiał i komunikował się z użytkownikami.

Zaprezentowane narzędzia internetowe są wysoko pozycjonowane w przeglądarkach internetowych, co umożliwia sprawne ich wyszukiwanie i co równie istotne – są darmowe. Z reguły, aby móc z nich skorzystać, wymagana jest rejestracja oraz założenie konta użytkownika. Przedstawione przykłady nie wyczerpują jednak tematu, ponieważ każdego dnia powstają nowe strony i aplikacje internetowe ułatwiające naukę, pracę, realizowanie pasji i zainteresowań, z których mogą korzystać zarówno bibliotekarze, jak i czytelnicy.

Bibliografia

1. 10 najpopularniejszych usług do przesyłania plików. Tryb Awaryjny [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://trybawaryjny.pl/10-uslug-do-transferu/>. Stan z dnia 14.04.2019.
2. ADASZEWSKA Monika. 9 aplikacji do tworzenia prezentacji online. In *Blog Nowe Kompetencje* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://blog.nowekompetencje.pl/artykuly/9-aplikacji-online/>. Stan z dnia 11.04.2019.
3. AL-JAWAHIRI Agnieszka. Najlepsze programy do prezentacji. *Komputer Świat* [Dokument elektroniczny]. 2017. Tryb dostępu: <https://www.komputerswiat.pl/artykuly/redakcyjne/najlepsze-programy-do-prezentacji/jr3zyk5>. Stan z dzień 14.04.2019.
4. Baza danych o zawartości polskich czasopism technicznych. *BazTech* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://baztech.icm.edu.pl/>. Stan z dnia 11.04.2019.
5. Baza Wiedzy Politechniki Opolskiej [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://bg.po.edu.pl/omega/index.php/pl/>. Stan z dnia 10.04.2019.
6. BEDNAREK-MICHALSKA Bożena. EBIB historycznie rzecz ujmując... *Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [Dokument elektroniczny]. 2000, nr 4. Tryb dostępu: http://www.ebib.pl/biuletyn-ebib/12/a.php?bednarek_michalska. Stan z dnia 22.04.2019.
7. *BiblioNetka* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.biblioetka.pl/about.aspx>. Stan z dnia 14.04.2019.
8. BRZÓZKA Piotr. *Moodle dla nauczycieli i trenerów: zaplanuj, stwórz i rozwijaj platformę e-learningową: Moodle – naucz się, jak uczyć innych*. Gliwice: Helion, 2016. ISBN 978-83-283-0255-6.
9. Canva – narzędzie do tworzenia grafik. In *Blog Gozych* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://gozych.edu.pl/aktualnosci/canva-narzedzie-do-tworzenia-grafik/>. Stan z dnia 14.04.2019.
10. CHODERA-LEWANDOWICZ Danuta. AMUR – otwarte okno na świat. *Życie Uniwersyteckie*. 2012, nr 2, s. 17. ISSN 1231-8825.
11. *Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona. Otwarte zasoby* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://otwartezasoby.pl/cyfrowa-biblioteka-narodowa/>. Stan z dnia 08.04.2019.
12. DRÓZD Robert. 40 tysięcy książek w projekcie Gutenberg i parę słów o jego twórcy. *Świat Czytników* [Dokument elektroniczny]. 2012. Tryb dostępu: <https://swiatczytnikow.pl/40-tysiecy-ksiazek-w-projekcie-gutenberg-i-pare-slow-o-jego-tworcy/>. Stan z dnia 08.04.2019.
13. *Europeana Research* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://pro.europeana.eu/what-we-do/academic-research>. Stan z dnia 11.04.2019.
14. FRĄCZEK Renata, SWOBODA Izabela. Współpraca w zakresie tworzenia i udostępniania źródeł informacji. In TOKARSKA Anna (red.). *Bibliotekarstwo*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2013, s. 463–477. ISBN 978-83-61464-95-2.
15. GMITEREK Grzegorz. *Nie tylko Google – wyszukiwarki naukowe i edukacyjne. Uczyć się z historii* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://uczyc-sie-z-historii.pl/pl/artykuly/zobacz/64>. Stan z dnia 09.04.2019.
16. *Infona – portal komunikacji naukowej* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: https://pracownik.us.edu.pl/sites/pracownik.us.edu.pl/files/imce/pliki/infona_portal_komunikacji_naukowej_-_informacja_fin.pdf. Stan z dnia 22.04.2019.
17. KULCZYCKI Emanuel. Bibliograficzna baza BazEkon – tak się powinno robić polską bazę cytowań. In *Warsztat badacza* [Dokument elektroniczny]. 2012. Tryb dostępu: http://ekulczycki.pl/warsztat_badacza/bibliograficzna-baza-bazekon-tak-sie-powinno-robic-polska-baze-cytowan/. Stan z dnia 08.04.2019.
18. KULCZYCKI Emanuel. Do czego nie należy używać Google Scholar? In *Warsztat badacza* [Dokument elektroniczny]. 2013. Tryb dostępu: http://ekulczycki.pl/warsztat_badacza/do-czego-nie-nalez-y-uzywac-google-scholar/. Stan z dnia 10.04.2019.
19. KWAPISZ Arkadiusz, KACZMARSKA Bożena, GIERULSKI Wacław. Przeszukiwanie baz danych w aspekcie ochrony patentowej urządzeń mechanicznych. *Mechanik*. 2016, nr 12, s. 1861–1865. ISSN 0025-6552.

20. LAMBERTI Maria, THEUS Monika. Media społecznościowe w polskich bibliotekach, archiwach i muzeach. *Biblioteka*. 2016, nr 20, s. 185. ISSN 1506-3615.
21. LANGER Beata. YouTube jako archiwum wideo oraz kanał masowej komunikacji polskich bibliotek akademickich. *Biblioteka i Edukacja* [Dokument elektroniczny]. 2014, nr 5. Tryb dostępu: <http://www.bg.up.krakow.pl/newbie/index.php/bie/article/view/71/70>. Stan z dnia 22.04.2019.
22. MACHCIŃSKA Katarzyna. Facebook, YouTube, Twitter – jak promują się biblioteki? Marketing społecznościowy w bibliotece. *Forum Bibliotek Medycznych* [Dokument elektroniczny]. 2013, nr 2. Tryb dostępu: <http://cybra.lodz.pl/dlibra/doccontent?id=7569>. Stan z dnia 22.04.2019.
23. MACIĄG Kamil. *Zalety popularnych managerów bibliografii – sprawdź, który spełni Twoje oczekiwania* [Dokument elektroniczny]. 2014. Tryb dostępu: <https://biotechnologia.pl/biotechnologia/zalety-popularnych-managerow-bibliografii-sprawdz-ktory-spelni-twoje-oczekiwania,13999>. Stan z dnia 11.04.2019.
24. MARRIOT Jennifer, WARING Elin. *Joomla!* Gliwice: Helion, 2012. ISBN 978-83-246-3608-2.
25. *Microsoft Academic* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.microsoft.com/en-us/research/project/academic/>. Stan z dnia 09.04.2019.
26. Microsoft Academic. In *Wikipedia* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: https://en.wikipedia.org/wiki/Microsoft_Academic. Stan z dnia 09.04.2019.
27. MILC Piotr. Polskie biblioteki akademickie na Instagramie. *Biblioteka i Edukacja* [Dokument elektroniczny]. 2018, nr 13. Tryb dostępu: <http://www.bg.up.krakow.pl/newbie/index.php/bie/article/view/2299565X.13.4/203>. Stan z dnia 22.04.2019.
28. MORAWIEC Barbara Maria. *Biblioteki cyfrowe*. Gliwice: Wydawnictwo Helion – Onepress, 2016. ISBN 978-83-283-2658-3.
29. *Nowa jakość wypożyczeń międzybibliotecznych. Academica Wypożyczalnia* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: https://academica.edu.pl/about/new_quality. Stan z dnia 10.04.2019.
30. ORŁOWSKI Krzysztof. ReaserchGate: naukowcy w sieci. In *Blog Portalu Innowacji* [Dokument elektroniczny]. 2012. Tryb dostępu: https://www.pi.gov.pl/PARP/chapter_86365.asp?soid=B8871BF2E9C6425D85DA98E3B4A1FC1D. Stan z dnia 22.04.2019.
31. PAJAK Andrzej. WeTransfer zaktualizował aplikację mobilną. *Chip* [Dokument elektroniczny]. 2018. Tryb dostępu: <https://www.chip.pl/2018/11/wetransfer-zaktualizowal-aplikacje-mobilna/>. Stan z dnia 14.04.2019.
32. PIOTROWSKI Dominik Mirosław. Zotero – naukowe narzędzie nowej generacji. *Toruńskie Studia Bibliologiczne*. 2009, nr 1, s. 135–146. ISSN 2080-1807.
33. Polska Bibliografia Naukowa – publikacje, naukowcy, czasopisma. In *PBN – Polska Bibliografia Naukowa* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://pbn.nauka.gov.pl/>. Stan z dnia 10.04.2019.
34. *PowerPoint* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://powerpoint-online.softonic.pl/#tab-review>. Stan z dnia 14.04.2019.
35. Praktyka dla Praktyka. In *Lustro Biblioteki* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://praktykadla-praktyka.pl/lustro-biblioteki-patronat/>. Stan z dnia 14.04.2019.
36. Programy do tworzenia przypisów i bibliografii załącznikowej na przykładzie Mendeley. In *Biblioteka GU-Med* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://biblioteka.gumed.edu.pl/dydaktyka/nim/index.php?page=refworks>. Stan z dnia 11.04.2019.
37. PUCKETT Jason. *Zotero: a guide for librarians, researchers and educators*. Chicago: American Library Association, 2011. ISBN 978-0-8389-9333-0.
38. PULIKOWSKI Arkadiusz. Zasoby i wyszukiwanie informacji naukowej. In BABIK Wiesław (red.), *Nauka o informacji*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2016, s. 507–532. ISBN 978-83-64203-82-4.
39. RASAŁA Agnieszka. Wyszukiwarka BASE – publikacje naukowe w wolnym dostępie. *Rynek Informacji* [Dokument elektroniczny]. 2015. Tryb dostępu: <https://rynekinformacji.pl/wyszukiwarka-base-publicacje-naukowe-w-wolnym-dostepie/>. Stan z dnia 09.04.2019.
40. ROSZMANN Magdalena, WILCZEWSKA Katarzyna. Internet jako nowoczesne medium komunikacji w społeczeństwie. In *Koło Naukowe e-Biznesu* [Dokument elektroniczny]. 2014. Tryb dostępu: <http://kneb.wpit.umg.edu.pl/?p=513>. Stan z dnia 14.04.2019.

41. ROZKOSZ Ewa. Serwisy społecznościowe dla naukowców (SSN) na przykładzie Researchgate i Academia.edu. *Forum Bibliotek Medycznych* [Dokument elektroniczny]. 2014, nr 2. Tryb dostępu: <http://forum.bg.umed.lodz.pl/images/forum/F14/ForumNr14.pdf>. Stan z dnia 22.04.2019.
42. RUTNIK Mitja. *How to use Google Drive — everything you need to know. Android Authority* [Dokument elektroniczny]. 2019. Tryb dostępu: <https://www.androidauthority.com/how-to-use-google-drive-860193/>. Stan z dnia 14.04.2019.
43. SCHEFFS Marcin. Facebook jako forma promocji biblioteki. *Toruńskie Studia Bibliologiczne*. 2012, nr 1, s. 120–121. ISSN 2080-1807.
44. STANULA Małgorzata. Normy i normalizacja w Polsce. *Bibliotheca Nostra: Śląski Kwartalnik Naukowy*. 2013, nr 4, s. 30–40. ISSN 1734-6576.
45. SZLAGOR Piotr. Moodle: najlepsza platforma edukacyjna. *Komputer Świat* [Dokument elektroniczny]. 2015. Tryb dostępu: <https://www.komputerswiat.pl/poradniki/sprzet/moodle-najlepsza-platforma-edukacyjna/wz5j35f>. Stan z dnia 11.04.2019.
46. Tworzenie stron internetowych: Jak wygląda proces tworzenia stron www? Ile kosztuje strona internetowa? Na co warto zwrócić uwagę przy tworzeniu strony internetowej? In *Neo Fusion* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://neofusion.pl/tworzenie-stron-internetowych.html>. Stan z dnia 11.04.2019.
47. WOJCIECHOWSKA Maja, KAMIŃSKA Joanna, ŻOŁĘDOWSKA-KRÓL Beata, JASKOWSKA Bożena. *Leksykon zarządzania i marketingu w bibliotekoznawstwie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2019. ISBN 978-83-65741-17-2.
48. World Digital Library Project – powstaje światowa biblioteka cyfrowa. *Historia i Media* [Dokument elektroniczny]. 2007. Tryb dostępu: <http://historiaimedia.org/2007/10/20/world-digital-library-project-powstaje-swiatowa-biblioteka-cyfrowa/index.html>. Stan z dnia 08.04.2019.
49. ZAWADA Justyna. Efektywne zarządzanie bibliografią – poradnik użytkownika Mendeley. *Spółeczeństwo Informacyjne* [Dokument elektroniczny]. 2018, z. 1, vol. 2. Tryb dostępu: <http://informacja-naukowa.pl/czasopismo/zeszyt-1-wolumin-2-2018/efektywne-zarzadzanie-bibliografia-poradnik-uzytownika-mendeley>. Stan z dnia 10.04.2019.

Agata Bobrowska
Uniwersytet Gdański
e-mail: agata.m.bobrowska@gmail.com

Metody promocji książki

Słowa kluczowe: promocja, rynek książki, reklama, *public relations*, marka

Abstrakt: W artykule zaprezentowano podstawowe zagadnienia związane z promocją książek realizowaną przez wydawnictwa i biblioteki. Skupiono się na procesie PR oraz marce. Omówiono formy i funkcje promocji na rynku książki. Podkreślono rolę komunikacji marketingowej jako instrumentu informacyjnego i perswazyjnego.

Keywords: promotion, book market, advertising, public relations, brand

Abstract: The article presents the basic issues related to the promotion of books by publishing houses and libraries. It focuses on the PR process and the branding. Forms and functions of promotion on the book market are discussed. The role of marketing communication as an information and persuasive instrument is also emphasized.

W działaniach na rzecz popularyzacji czytelnictwa kluczową rolę odgrywa promocja, dzięki której możliwe jest wzbudzenie zainteresowania konkretnym tytułem lub serią wydawniczą. Stanowi ona element marketingowej komunikacji z czytelnikiem. Powinna ułatwiać kontakt z odbiorcami, może też być podstawą do budowania relacji z jej adresatami. Wspiera ponadto kreowanie wizerunku wydawnictwa lub biblioteki [szerz. zob. 15]. Jest także cennym narzędziem w prowadzeniu ciągłej komunikacji z potencjalnymi odbiorcami książki, stwarza nić porozumienia między wydawnictwem, a jego klientem. Przybiera różne formy – im barwniejszy jest sposób przekazu, tym większa szansa, że będzie skuteczna. Jak pisze Tadeusz Sztucki, promocja jest „formą społecznej komunikacji w niezwykle ważnej dziedzinie zaspokajania potrzeb materialnymi oraz intelektualnymi wytworami ludzkiej pomysłowości” [11, s. 17].

Kupno lub pożyczenie książki wiąże się często z chęcią zaspokojenia zarówno potrzeby estetycznej, jak i intelektualnej. Warstwa materialna książki oraz jej walory artystyczne mogą podkreślać, do którego odbiorcy jest adresowany utwór literacki. Warstwa estetyczna publikacji powinna zatem korespondować z jej treścią. Promocja książki ma zwiększać wiedzę odbiorcy nie tylko na temat konkretnego wydania, lecz także na temat wydawnictwa i autora. Promocja dzieł literackich winna przełamać niechęć oraz obawy odbiorców przed kupnem publikacji. Tadeusz Sztucki wymienia metody promocji (zwane *promotion – mix*), tj. reklamę, aktywizację sprzedaży, *merchandising*, sprzedaż bezpośrednią lub

osobistą, sponsoring i *public relations* [11, s. 19]. Są to narzędzia pozyskiwania korzystnej opinii czytelników. Sztuki w swojej książce pisze: „Promocja jest wiedzą i sztuką wyboru właściwej kompozycji *promotion – mix*, jak i sposobu wykonania oraz dotarcia pożądanego przekazu do adresatów” [11, s. 19]. Zatem kluczową rolę pełni tu wiedza o właściwym doborze środków reklamy książki.

Początkowy etap to zapoznanie czytelnika z wydawnictwem. Może on opierać się na działaniach *public relations* (PR). Jak pisze Kuba Frolow w książce *Public relations na rynku książki*: „PR są to wszystkie działania, które w oczach otaczającego świata czynią nas takimi, jakimi chcielibyśmy być lub jak chcielibyśmy być przez to otoczenie postrzegani” [4, s. 11].

Dział PR zajmuje się budowaniem wizerunku wydawnictwa. Pracuje nad tym, jak jest postrzegane oraz jak będzie postrzegane w przyszłości. Według Roberta Stępowskiego *public relations* to: „komunikacja z różnymi, istotnymi z punktu widzenia firmy i marki grupami interesariuszy: klientami, dostawcami, pracownikami, dziennikarzami, mieszkańcami osiedla znajdującego się w sąsiedztwie naszego przedsiębiorstwa, inwestorami itd.” [10, s. 148]. Działania *public relations* pomagają w utrzymaniu dobrych relacji z bliższym i dalszym otoczeniem. Philip Kotler i Kevin Lane Keller definiują PR jako działanie obejmujące zróżnicowane programy, których celem jest promowanie lub ochrona wizerunku firmy i poszczególnych jej produktów [5, s. 564].

Do zadań działu *public relations* wydawnictwa należy informowanie prasy o jego działaniach, poszerzanie wiedzy otoczenia na temat jego oferty, komunikacja wewnętrzna i zewnętrzna wydawnictwa, udzielanie rad zarządowi w momentach kryzysowych. Kotler oraz Keller wymieniają także odmianę *public relations*, którą jest *marketing public relations* (MPR) [5, s. 565]. Jego zadania to wprowadzanie nowych tytułów, odświeżanie pozycji na rynku, zwiększanie zainteresowania książkami, wywieranie wpływu na docelowe grupy czytelników, rzecznictwo w chwili kryzysu oraz budowanie wizerunku firmy. Nie należy również zapominać, że procesy PR mogą zwiększać wiedzę instytucji związanych z książką (wydawnictw, bibliotek) na temat swoich klientów [szerz. zob. 16].

Etapem następującym po skutecznym *public relations* jest zachęta do kupna danego tytułu. Powinna składać się z reklamy, aktywizacji sprzedaży, *merchandisingu* (to znaczy efektownej prezentacji książek w miejscu ich sprzedaży lub wypożyczenia [17]), sprzedaży osobistej lub bezpośredniej. Wskazane elementy mają wpływ na odbiór dzieła przez czytelnika, zarówno przed, jak i po jego zakupie.

Na uwagę zasługuje również promocja. Ireneusz Bielski w swojej książce *Współczesny marketing. Filozofia, strategię, instrumenty* pisze, że jej celem jest: „poinformowanie otoczenia (nie tylko konsumentów) o działalności i ofercie firmy, kształtowanie i utrwalanie pozytywnego obrazu firmy, a przez to tworzenie i pobudzanie popytu zgodnie z jej intencjami i interesem” [2, s. 379]. Według Bielskiego promocja jest zatem ciągłym utrwalaniem pozytywnego wizerunku marki, co ma doprowadzić do zwiększenia popytu. Promocja książki jest również komunikowaniem się z czytelnikami. Należy jednak świadomie tworzyć komunikaty, kierując je do określonych odbiorców. Oznacza to, że instrumenty promocji powinny zostać skierowane do osób, które byłyby potencjalnie zainteresowane ofertą wydawnictwa. W trakcie promocji

wydawnictwo oddziałuje na wielu odbiorców, między innymi na potencjalnych nabywców, pośredników, ekspertów (np. literaturoznawców), liderów opinii (np. krytyków literackich), dziennikarzy. Nie należy także zapominać o innych wydawnictwach, czyli konkurencji, bacznie obserwującej kroki pozostałych oficyn wydawniczych.

Według Genowefy Sobczyk oraz Anety Celoch istotę promocji stanowi: „zestaw środków, za pomocą których firma przekazuje na rynek informacje związane z produktem, kształtuje potrzeby konsumentów oraz kieruje popytem” [3, s. 152]. Promocja jest więc nie tylko informowaniem o ofercie wydawnictwa, ale ma znaczący wpływ na tworzenie ludzkich potrzeb. Autorki rozumieją promocję jako proces komunikacji z rynkiem, który to proces ma wywołać oczekiwane zachowania w postaci zainteresowania odbiorców. Poza tym promocja powinna spełniać trzy funkcje, by okazała się skuteczna: informacyjną, pobudzającą oraz konkurencyjną. Funkcja informacyjna, jak sama nazwa wskazuje, jest związana z dostarczaniem informacji odbiorcom na temat oferty wydawnictwa. Funkcja pobudzająca to wywoływanie pozytywnych reakcji odbiorców i tym samym zwiększanie popytu. Ostatnia, konkurencyjna funkcja promocji, służy budowaniu rywalizacji spośród wydawnictw.

Tymczasem, jak piszą Björn Lundén i Ulf Svensson, promocja jest tylko częścią działań marketingowych: „Trudno dokładnie opisać istotę marketingu. Na ogół jest on kojarzony z promocją i reklamą albo sprzedażą. Są to jednak tylko niektóre z jego elementów” [7, s. 10]. Marketing wydawniczy, poza promocją i reklamą, składa się z kilku innych części tj.: badań rynku wydawniczego, dystrybucji książki, technik sprzedaży, wreszcie wpływania na kształt dzieła. Lundén i Svensson wspominają o modelu wyjaśniającym proces przekonywania odbiorcy do wybranego dzieła literackiego, czyli modelu AIDAS, na który składają się:

- *Attention* (uwaga);
- *Interest* (zainteresowanie);
- *Desire* (pragnienie);
- *Action* (działanie);
- *Satisfaction* (satysfakcja).

Postępowanie zgodnie z przywołanym schematem polega na zatrzymaniu uwagi czytelnika, następnie zainteresowaniu publikacją oraz sprawieniu, by klient chciał przeczytać proponowany mu utwór. Później należy nakłonić go do działania, to znaczy zakupu. Docelowym i zamierzonym etapem jest odczucie satysfakcji z zakupu.

Jan W. Wiktor w książce pod tytułem *Promocja. System komunikacji przedsiębiorstwa z rynkiem* definiuje promocję jako: „Zespół działań i środków, za pomocą których przedsiębiorstwo przekazuje na rynek informacje charakteryzujące produkt i/lub firmę, kształtuje potrzeby nabywców, pobudza i ukierunkowuje popyt oraz zmniejsza jego elastyczność cenową” [13, s. 40]. Skuteczna promocja ma wpływ na stabilizację cenową książki i utrwala jej pozycję na rynku wydawniczym. Wartość popularnego utworu nie powinna ulegać znaczącym wahaniom. Wiktor odwołuje się do łacińskich terminów *promovere* oraz *promotio*, które oznaczają „popieranie, sprzyjanie, lansowanie”. Działania promocyjne służą więc „lansowaniu” wydawnictwa oraz książki. Słowo „lansować”, choć zapożyczone zostało

z języka potocznego, dobrze oddaje charakter czynności, jaką jest promocja. Jak wyjaśnia *Miejski słownik slangu*: „lansować” znaczy tyle, co „pokazywać się z jak najlepszej strony, celem zwrócenia na siebie uwagi” [6]. Promocja jest właśnie zwracaniem uwagi na wydawnictwo i na jego asortyment. Opiera się na kreowaniu wizerunku wydawnictwa oraz na spójnej, stabilnej ofercie przeznaczonej dla konkretnego odbiorcy.

Promocja, reklama, PR to zatem elementy marketingu. Philip Kotler oraz Kevin Lane Keller piszą, że: „Marketing ma na celu rozpoznawanie oraz zaspokajanie ludzkich i społecznych potrzeb. Jedna z najkrótszych dobrych definicji marketingu brzmi następująco: «Zaspokajać potrzeby, osiągając zysk»” [5, s. 5]. Wspomniane elementy umożliwiają odkrywanie literackich potrzeb czytelników oraz szukanie sposobu, by je zaspokoić. Odpowiedzią na potrzeby czytelników może być nie tylko wprowadzenie na rynek nowej książki, ale także ułatwienie dostępu do dzieł poprzez różne możliwości dostawy czy wydanie tytułu w innej formie, na przykład książki elektronicznej. Informowaniu nabywców o podjętych działaniach służy komunikacja marketingowa, czyli: „różne sposoby, na jakie firmy próbują informować i przekonywać konsumentów oraz przypominać im – bezpośrednio lub pośrednio – o produktach i markach, które mają w ofercie” [5, s. 510].

Komunikacja marketingowa to stałe przypomnianie o działaniach wydawnictwa, jego ofercie oraz zachęcanie do kupna dzieł literackich. Składa się z kilku narzędzi, czyli reklamy (prezentacji towaru), promocji sprzedaży (zachęty do nabycia towaru), marketingu wydarzeń i doświadczeń (interakcje z odbiorcami), *public relations* i *publicity*, marketingu bezpośredniego (bezpośredniego zachęcania odbiorców do dialogu), marketingu interaktywnego (zaangażowania odbiorców do interakcji w przestrzeni Internetu), marketingu szeptanego (komunikacji między ludźmi), a także sprzedaży osobistej (osobistej interakcji z odbiorcą) [5, s. 512].

Promocja i reklama książki są obecne już od starożytności, o czym wspomina Maja Wojciechowska w swoim artykule pod tytułem *Współczesne formy reklamy książki* [18]. Fakt, że nadal stosuje się różne formy reklamy, świadczy o jej ponadczasowości i użyteczności oraz obopólnych korzyściach, którą ze sobą niesie. Dzięki niej korzysta wydawnictwo, zyskując nowych czytelników, ale zyskują także czytelnicy, dowiadując się o dostępnych na rynku wydawniczym nowościach. Na reklamę miał z pewnością wpływ rozwój szkolnictwa oraz rosnąca w społeczeństwie umiejętność czytania, która umożliwiła odczytywanie reklamy pisanej oraz jej interpretację. Autorka w artykule mówi o mnogości typów reklamy stosowanej współcześnie. Wymienia między innymi bardzo popularny dzisiaj marketing internetowy, polegający na promowaniu książek w Internecie. Ponadto wymienia także reklamę telewizyjną, radiową, telemarketing, sponsoring, spotkania z autorami oraz rządziej funkcjonujące dzisiaj ulotki. Ważne dla wydawnictw szkolnych są najpewniej reklamy okazowe, polegające na wręczaniu darmowych egzemplarzy podręczników nauczycielom w celu zainteresowania ich ofertą wydawnictwa. Istotne dla rynku wydawniczego są także recenzje książek, mające duży wpływ na decyzje czytelnicze.

Skuteczną promocję należy oprzeć na stabilnym wizerunku marki, o czym pisze Paweł Tkaczyk już w pierwszych słowach swojej książki pod tytułem *Zakamarki marki* [12, s. 10]. Tkaczyk odwołuje się do definicji Davida Aakera, który twierdzi, że podstawą stabilnej

marki są cztery składniki: produkt, organizacja, osoba i symbol. Dodaje jednak, że zwykle nie są potrzebne wszystkie cztery składniki, by zbudować markę. Wydawnictwo, mogące poszczycić się solidnym produktem, czyli interesującą książką, liczy się z tym, że „jego gwiazda zaczyna świecić jaśniej od samej firmy” [12, s. 11]. Wydanie i promowanie książki, która zacznie być „gwiazdą” wydawnictwa, czyli bestsellerem może okazać się dla niego niezwykle korzystne. Promowanie bestselleru silnie wiąże się bowiem z promowaniem marki wydawniczej oraz wpływa na wizerunek wydawnictwa.

Jedną z metod budowania pozytywnego wizerunku wydawnictwa jest strategia informacyjna, uwzględniająca informacje o poszczególnych tytułach, autorach oraz całym wydawnictwie. Jednak budowanie reputacji wydawnictwa opierającej się przede wszystkim na wizerunku osoby autora może być ryzykowne ze względu na to, że „kiedy osoba – marka odejdzie (umrze czy zostanie zwolniona), firmę czeka trudny okres przekonywania konsumentów, że jednak nic się nie zmieniło i dalej można jej ufać” [12, s. 12]. Jako najtrudniejszy do zbudowania fundament (ale zarazem też najtrwalszy) autor wskazuje zamienienie marki w symbol (czasów, zachowania, stylu lub filozofii), który kojarzy się z filozofią marki, ze stylem lub jakością. Wydawnictwo ma stać się zatem symbolem jakiejś wartości, ważnej w czasach swojego trwania. Brak opracowanej strategii opartej na wymienionych czterech filarach może zwiastować negatywne skutki dla wizerunku wydawnictwa. Z kolei stosowanie się do wizerunkowych zasad może przynieść trwałe korzyści dla marki.

Planując marketing wydawnictwa, należy wziąć pod uwagę odbiorców, do których chce się trafić z danym tytułem. Informacja o książce musi bowiem dotrzeć do określonego typu czytelnika. Zatem chcąc wykreować wizerunek wydawnictwa dziecięcego, można starać się dotrzeć z komunikatem na przykład do matek lub rodzin. Komunikację z odbiorcą ułatwiają zaawansowane narzędzia, które oferują m.in. media społecznościowe – pomagają w wybieraniu odbiorców, do których chce się dostarczyć informację o książce. Pierwsze spotkanie z książką danego wydawnictwa powinno zapaść czytelnikowi w pamięć. Winno być początkiem relacji wydawnictwa z odbiorcą. Pomaga to w ustabilizowaniu sytuacji rynkowej oficyny. Zostać zapamiętanym i kojarzonym z dobrą jakością, to cel długofalowych działań reklamowych oraz działań w obszarze *public relations*. Prowadzenie regularnych kampanii może zatem przynieść pozytywne i długotrwałe skutki. Informowanie otoczenia o istnieniu wydawnictwa zwiększa szanse na bycie zapamiętanym oraz wpływa na lepszą promocję konkretnych tytułów.

Według autora książki *Zakamarki marki* pozyskanie lojalności odbiorców staje się łatwiejsze, gdy do konkretnego dzieła doda się w reklamie emocje: „emocje sprzedają produkt lepiej niż ozdoby [...]. Dużo łatwiej przywiązać konsumenta do marki, uczynić go lojalnym, jeśli czuje z nią jakąś więź” [12, s. 55]. Emocje reprezentują wartość dodaną książki. Powodują natychmiastowe działanie, bez wcześniejszego rozważania pozytywów i negatywów, dzięki czemu stają się skuteczniejsze. Jeśli czytelnik skojarzy wydawnictwo z dobrą jakością, nie będzie musiał zastanawiać się szczególnie nad kupnem wybranej pozycji. Przypisanie pozytywnych emocji do marki wydawniczej gwarantuje efektywną promocję książki. Budowanie więzi emocjonalnej czytelnika z wydawnictwem jest strategią ułatwiającą przekazywanie komunikatu oraz pozytywnego odbioru.

Paweł Tkaczyk pisze również o tym, jak ważne jest kojarzenie marki z konkretnym miejscem: „Marka, którą tworzysz, powinna wpisywać się w styl życia Twojego klienta. Ten styl życia kręci się wokół dwóch głównych ośrodków: domu i pracy. Ale nie tylko. [...] Koncepcja „trzeciego miejsca” (czy też ogólnie, trzech ośrodków naszego życia społeczne-go) pozwala nam lepiej dopasować rolę konkretnej marki do życia naszego konsumenta” [12, s. 37]. Autor dzieli rodzaje marek na te kojarzone z domem (czyli te najbliższe, najlepiej znane), zawodowe (związane z życiem zawodowym) oraz marki związane z tak zwanym „trzecim miejscem”, czyli ulubionym przez konsumenta, do którego wlicza na przykład teatr, klub dyskusyjny czy bibliotekę. „Trzecie miejsce” związane z książką może stać się częścią stylu życia. „Trzecie miejsce” najdokładniej określa powiedzenie „dom z dała od domu”. Jest to miejsce ważne, ale niezwiązane ani z rodziną, ani z pracą [12, s. 38]. „Trzecie miejsce” ułatwia odbiorcom angażowanie się w społeczne aktywności. Biblioteki, a także wydawnictwa mogą to czynić z dużymi sukcesami.

Wydawnictwo w powszechnym odbiorze może kojarzyć się z domem, ponieważ to właśnie tam najczęściej zasiada się wygodnie w fotelu z książką – można wykorzystać ten fakt przy promocji na przykład literatury popularnej. Możliwe jest także kojarzenie książek z miejscem pracy, wtedy jednak najczęściej będzie chodzić o literaturę fachową. „Trzecie miejsce” daje jednak największe pole do działania, ponieważ czytać można właściwie wszędzie – w tramwaju, w kawiarni, w pociągu, na plaży. Można zatem odwołać się do wielu różnych możliwości – zależnie od przyjętej strategii.

W promowaniu literatury istotny jest sposób, w jaki wydawnictwo komunikuje się z czytelnikami. Przede wszystkim promocja powinna być oryginalna i wyróżniająca: „Aby marka odniosła sukces, nie może jedynie powielać sprawdzonych już pomysłów. [...] W świadomości konsumentów musimy odróżnić się od innych – służy do tego tzw. pozycjonowanie marki” [12, s. 61]. Pozycjonowanie to inaczej dbałość o unikalny charakter wydawnictwa czy biblioteki oraz indywidualny charakter publikowanych dzieł. Ważna jest analiza konkurencji, jej wad i zalet oraz znalezienie cechy wyróżniającej placówkę (wydawnictwo czy bibliotekę) od innych. Poszukiwanie w wydawnictwie tak zwanego punktu wyróżnienia pozwoli na ugruntowanie pozycji na rynku wydawniczym. To inaczej szukanie cechy, która powoduje, że wydawnictwo ma coś, czego nie ma konkurencja lub inne podobne placówki oraz uwypuklenie jej.

W promocji marki pomocna może być nazwa adekwatna do tego, czym zajmuje się dana firma. Podobnie jest z wydawnictwami – ich nazwy zapadają w pamięć, jeśli informują czytelnika, jaką literaturą zajmuje się wydawnictwo. Ponadto komunikację z odbiorcą ułatwia nazwa, która nie tylko informuje o specjalności wydawnictwa, ale również niesie ze sobą emocjonalne skojarzenia. Nazwa, która nie przynosi skojarzeń, jest wprawdzie bezpieczna, ale nie umożliwia rynkowego rozpędu. Jak pisze Tkaczyk: „Jeśli firma, marka lub produkt ma dobrą nazwę, pozwala jej to szybciej przebić się na rynku” [12, s. 67].

Odpowiednia nazwa ułatwia także promocję i reklamę pod względem technicznym. Chwytna nazwa może zostać łatwiej zapamiętana przez czytelników, a krótka nazwa umożliwia krótszy i tańszy zarazem spot reklamowy. Nazwa wydawnictwa powinna także ułatwiać komunikację z odbiorcą i komponować się ze strategią marketingową

wydawnictwa. Profesjonalne nadawanie nazwy marce to *naming*. Zadanie to można zlecić profesjonalnej firmie, zajmującej się namingiem. Takie instytucje biorą pod uwagę wszystkie czynniki wspomagające promocję marki (w tym także spójną komunikację z odbiorcą). Przykładem dobrze skomponowanej nazwy może być wydawnictwo Dziwny Pomysł, którego nazwa wskazuje, że wydawane przez nie książki kierowane są do młodzieży i dzieci, które czują się inne i poszukują postaci literackiej, z którą mogłyby się utożsamić.

Kolejną wartą uwagi kwestią jest pisanie tekstów reklamowych. Można zlecić to instytucji specjalizującej się w marketingu, ale można też tworzyć je samodzielnie. Jeżeli jednak podjęto decyzję o samodzielnym tworzeniu tekstów promocyjnych należy pamiętać o podstawowych zasadach. Istotne jest odwoływanie się do najważniejszych cech promowanej książki, najlepiej podkreślając zalety, które są łatwo dostrzegalne przez czytelników lub takie, które wyróżniają książkę spośród innych. Tekst reklamowy powinien przykuć uwagę od razu, na przykład nagłówkiem. Należy pamiętać o konieczności budowania spójnego i łatwego do zapamiętania komunikatu. Informacja promująca książkę nie powinna być zbyt rozwlekła, ale zwarta i przejrzysta. Najskuteczniejsze komunikaty pisane są zgodnie z zasadą piramidy, czyli od ogółu do szczegółu. Najważniejsze fragmenty komunikatu powinny być zawarte na samym początku, a szczegółowe informacje w dalszej części przekazu. Ponadto skuteczne jest pisanie „językiem korzyści”. Czytelnik powinien zostać zapewniony o korzyściach płynących z lektury promowanej książki za pomocą konkretnych argumentów. Ważne jest również zwracanie się do konkretnego odbiorcy, ponieważ może to sprawić, że poczuje się wyróżniony. Warto w tym miejscu przytoczyć przykład krótkiego i zarazem dobrze napisanego tekstu reklamowego na temat książki *Morderstwo na Île Sordou* Mary Lou Longworth: „*Morderstwo na Île Sordou* to wykwintna i dojrzała zagadka kryminalna. Mistrzynie literackich aluzji Mary Lou Longworth serwuje zbrodnię doskonałą jak francuskie wino. Dynamika relacji fascynuje, śródziemnomorski krajobraz zniewala, morderstwo intryguje. Premiera książki już 6 lipca” [8].

Alison Baverstock w książce *Marketing w wydawnictwie* [1] odwołuje się do idei profesora Neila Bordena z Harvard Business School, która to idea mówi o wykorzystaniu wielu środków marketingowych. Tak zwana „kompozycja marketingowa” lub „kompozycja promocyjna” powinna obejmować wszystkie wymienione pozycje tj.:

- właściwy produkt;
- właściwych ludzi;
- właściwe działania;
- właściwy sposób;
- właściwy czas;
- właściwe miejsce [1].

Według Baverstock „właściwy produkt” w kontekście wydawniczym może oznaczać książkę, która jest spójna pod względem poziomu i ceny oraz dostosowana do aktualnych potrzeb rynku. Jak czytamy: „to, co autor po raz pierwszy przedstawia wydawnictwu, niekoniecznie równa się temu, co ostatecznie ukazuje się w druku. Odpowiednia i profesjonalna prezentacja produktu jest bardzo ważnym elementem procesu wydawniczego” [1, s. 25].

Pracując nad książką, która przechodzi wszystkie procesy od redakcji, korekty aż po projekt okładki i druk, należy pamiętać o tym, by była jednolita pod względem formy i treści, tak by trafiła do odpowiednich odbiorców. To do nich odnosi się pojęcie *właściwych ludzi*. Są to ludzie, którzy „dają największą gwarancję, że kupią produkt” [1, s. 26]. Jak pisze autorka: „w poszukiwaniu właściwych ludzi można wykorzystać szereg źródeł informacji: specjalistyczną wiedzę autora; dane socjoekonomiczne; badania list adresowych klientów; analizę wzorców zakupów produktów pokrewnych itd.” [1, s. 26]. Aktualnie wielu narzędzi dostarcza Internet. Można skorzystać z reklamy dopasowanej do odbiorcy, na przykład w mediach społecznościowych.

Pod pojęciem „właściwych działań” kryją się czynności mające na celu podkreślenie kilku najważniejszych zalet promowanej książki oraz przyciągnięcie w ten sposób uwagi odbiorców. Istotne jest skoncentrowanie na najważniejszych atrybutach publikacji (na przykład nagradzany autor). „Właściwy sposób” promocji książki opiera się na doborze trafnego języka oraz odpowiedniej szaty graficznej, typografii itd. Sposób przemawiania powinien być dostosowany do typu odbiorcy, do którego ma dotrzeć.

Duże znaczenie w promocji książki ma także „właściwy czas”. Jak pisze Alison Baverstock: „Najlepszy czas na zawiadamianie szkół o planach wydawnictwa w zakresie książek edukacyjnych przypada na okres planowania przez nich budżetów (od stycznia do marca) albo na początek roku szkolnego (wrzesień). Jeśli wyślemy listy w lipcu, nie będzie nawet miał ich kto przeczytać” [1, s. 27]. Przykład książek edukacyjnych doskonale obrazuje pojęcie „właściwego czasu” na promocję książki. Równie istotne jest znalezienie „właściwego miejsca” na promocję, czyli „medium, za którego pośrednictwem nasza informacja dotrze do największej liczby potencjalnych klientów” [1, s. 27].

Według Baverstock na skuteczną promocję książki niebagatelny wpływ ma plan marketingowy, który powinien zaczynać się od ustalenia „wszystkich standardowych środków promocyjnych służących reklamie każdego tytułu naszego wydawnictwa” [1, s. 28]. Wśród środków tych mogą znaleźć się następujące elementy: zapowiedź wydawnicza (która zawiera krótkie hasło reklamowe oraz najważniejsze informacje na temat książki), włączenie do katalogów lub list nowości, ogłoszenia, wysyłka okładek do księgarń i bibliotek oraz cichy sprzedawca (promocje w czasopiśmie branżowych, środkach przekazu) [1, s. 28–29]. Istotne jest również przyjęcie konkretnej strategii. Należy zadać sobie pytanie, co chce się osiągnąć dzięki promocji? Ważne są także badania na temat książki oraz podstawowe informacje, jak np. czy autor książki jest znany? Czy jest debiutantem? Należy również przyrzeć się tytułowi i spisowi treści oraz całości książki na każdym etapie korekty i redakcji. W badaniu może pomóc także analiza „konkurentów” książki, to znaczy informacje na temat innych tytułów i autorów oraz o tym, jak były one promowane.

Baverstock proponuje kilka pytań pomocnych przy organizacji promocji książki:

1. Co to jest?
2. Czemu ma służyć?
3. Dla kogo to jest?
4. Co w tym jest nowego?

5. Czy to jest aktualne? Czy zaspokaja potrzeby nowe, czy odkryte na nowo?
6. Z czym będzie konkurować?
7. Co zastępuje?
8. Jakich dostarcza korzyści, jakie ma zalety?
9. Ile kosztuje? Jaka wartość posiada?
10. Jakie daje gwarancje zaspokojenia potrzeb?
11. Czy mamy do dyspozycji rekomendacje lub cytaty – mikrorecenzje? [1, s. 34].

Proponowana przez wydawnictwo książka powinna zaspokajać choć jedną potrzebę czytelnika. W zależności od tytułu może to być na przykład uzyskanie konkretnej informacji, pomoc w rozwiązaniu jakiegoś problemu lub też odczucie przyjemności czy relaks.

Baverstock przedstawiła w swojej książce listę czynników decydujących o tym, czy książka jest atrakcyjna dla rynku. Pośród tych czynników znalazły się:

- rynek – właściwi ludzie (kierowanie promocji do odbiorców potencjalnie zainteresowanych tytułem);
- to, co mówimy – właściwy sposób (skuteczność przekazu);
- rodzaj materiału – właściwe działania (ustalenie sposobu promocji, drogi przekazu);
- planowanie harmonogramu – właściwy czas (znalezienie odpowiedniej pory na promowanie książki);
- wybór środków przekazu – właściwe miejsce (znalezienie najlepszych środków do promowania tytułu) [1].

W opracowywaniu materiałów promocyjnych dotyczących książki lub wydawnictwa niewątpliwie istotne jest przyjęcie odpowiedniej formy. Jak wskazuje Baverstock [1, s. 66], należy zacząć od zapowiedzi wydawniczych rozsyłanych do osób i instytucji zainteresowanych tytułem (na przykład księgarń oraz przedstawicieli handlowych wydawnictwa). Prócz zapowiedzi cenne mogą okazać się ulotki, foldery, informacje umieszczane w prasie, plakaty, reklamy, artykuły. Ogłoszenie ma przykuwać zainteresowanie czytelnika i zatrzymać jego uwagę na dłużej. Dlatego warto postawić na ciekawą grafikę, ilustracje oraz nagłówek. W książce *Marketing w wydawnictwie* autorka podkreśla, że: „Celem ogłoszenia jest oddziaływanie na czytelnika, dostarczenie mu bodźca, by zechciał się zapoznać z naszą informacją. Jednolity styl wydawnictwa ma działanie dokładnie przeciwne – sugeruje on czytelnikowi, że wszystkie nasze produkty są takie same” [1, s. 90–91].

Ważnym elementem promocji książki jest *blurb*, czyli tekst umieszczany na okładce lub obwolucie, który ma skupić uwagę odbiorcy i skłonić do lektury. Aby książka zainteresowała potencjalnego czytelnika, powinna charakteryzować się również atrakcyjną stroną graficzną. Efektowny projekt graficzny nie tylko zwróci uwagę czytelnika, ale także zachęci go do zakupu książki. Często to poprzez okładkę podkreśla się styl graficzny wydawnictwa lub danej serii wydawniczej.

W swojej książce Baverstock podkreśla rolę konferencji oraz wystaw i targów książki [1, s. 192]. Autorka opisuje szczegółowo zasady, które warto stosować, by osiągnąć cel.

Podczas targów książki dużą rolę odgrywa choćby wygląd stoiska. Powinno ono prezentować się atrakcyjnie dzięki zastosowaniu między innymi plakatów oraz dbałości o to, by blat z materiałami promocyjnymi i tytułami nie był pusty. Cenne są materiały promocyjne w postaci broszur i katalogów, które można wręczyć odwiedzającym zaciekawionym ofertą wydawnictwa. Warto także zatrudnić więcej osób, które podczas targów zajmą się promocją wydawnictwa. Ich zachowanie w trakcie trwania wydarzenia jest istotne, ponieważ może zachęcić do kontaktu potencjalnych czytelników. Pracownicy zamknięci, niedostępni, dyskutujący między sobą w grupie mogą zniechęcić klienta do rozmowy.

Coraz większe znaczenie w promocji książki ma działalność w Internecie. Barbara Stawarz-Garcia mówi o nowoczesnym podejściu do promocji w sieci, za które można uznać *content marketing*. Według autorki to: „potężne narzędzie, które jest rozmową, wartością i lokomotywą napędzającą biznes” [9, s. 9]. Stawarz-Garcia podaje definicję *content marketingu* określając go jako „tworzenie wartościowych treści, które będą realizować strategię komunikacji, a jednocześnie będą doskonale wpisane w *insight* konsumencki, czyli dogłębną potrzebę grupy docelowej. Wreszcie i może przede wszystkim, content marketing ma realizować cele biznesowe firmy” [9, s. 11]. Narzędzie to może zatem służyć promocji książek i polega na zaplanowaniu długofalowych działań w tym obszarze. Wartościowe treści umożliwiają bowiem skuteczną komunikację z czytelnikami. Zależnie od tego, czy wydawnictwo zajmuje się książką dla dzieci czy literaturą naukową, odbiorca powinien być jasno określony podczas wybierania kanału i formy promocji. Jak wskazuje autorka, częstym błędem przy tworzeniu komunikatów jest brak wcześniej ustalonej strategii [9, s. 21]. Jeśli wydawnictwo nie jest pewne, do kogo będzie kierować komunikaty, to mogą się one okazać stratą czasu i funduszy. Ważne jest bowiem znajomość oczekiwań i potrzeb czytelników.

W badaniu potrzeb odbiorców pomaga badanie przy pomocy person, o którym wspominają Philip Kotler i Kevin Lane Keller „Persony są szczegółowo opisanymi profilami jednego bądź kilku hipotetycznych klientów na rynku docelowym, scharakteryzowanymi pod względem demograficznym, psychograficznym, geograficznym oraz pod względem ich przekonań i zachowań. Badacze mogą korzystać ze zdjęć, obrazów, imion lub krótkich biogramów, by oddać cechy szczególne danej osoby” [5, s. 124].

Tworzenie person pozwala na zrozumienie docelowego rynku czytelniczego. Opis persony umożliwia przyjrzenie się hipotetycznym aktywnościom czytelników. Istotne są etapy, które pokonuje czytelnik decydujący się na dany tytuł oraz narzędzia promocji, które odpowiadają owym etapom. Przyciąganie to etap, w którym czytelnik szuka dla siebie tytułu, który go zainteresuje. Na tym etapie odbiorca może korzystać na przykład z blogów, mediów społecznościowych lub stron www. Następnie poszukujący zmienia się w odwiedzającego, czyli w osobę, która decyduje się na konkretny tytuł. W trzecim etapie czytelnik dokonuje zakupu. Ostatnim etapem jest zbudowanie relacji z czytelnikiem, podtrzymywanej przez media społecznościowe, e-maile, blogi oraz strony internetowe [9, s. 29].

Stawarz-Garcia wymienia składniki, które są istotne podczas tworzenia persony. Poza podstawowymi, takimi jak imię, nazwisko, zawód, stanowisko, dane demograficzne oraz psychograficzne, istotna jest także sytuacja życiowa, pasje, zainteresowania, cele i wyzwania

persony, informacje, jak często korzysta z Internetu oraz jak podtrzymać jej zainteresowanie marką wydawniczą. Autorka zaleca także stworzenie mapy empatii dla swojego odbiorcy oraz zastanowienie się nad tym, co persona czuje, robi, słyszy, widzi, mówi, myśli [9, s. 29–30]. Warto również wyobrazić sobie sytuację, w której persona doświadcza dyskomfortu związanego na przykład z brakiem pożądanego utworu w księgarni oraz zastanowić się, jaka będzie jej reakcja. Takie działanie służy lepszemu poznaniu osoby i jej reakcji na niekomfortowe sytuacje. W tym miejscu trzeba nadmienić, że obecnie dużą rolę w kontaktach z czytelnikami odgrywa indywidualizm, przez co wydawnictwa dostosowują się do ich specyficznych preferencji, oferując im formy indywidualnego kontaktu. Współcześni czytelnicy liczą na szybką reakcję i pomoc w razie problemów, na przykład przez media społecznościowe [9, s. 34].

Niezwykle ważne w promocji książki w Internecie jest tworzenie tekstów promocyjnych dostosowanych do przyzwyczajen współczesnego czytelnika, który często dziś korzysta z urządzeń mobilnych, co zmienia sposób odbioru tekstu. Pisząc o książce w Internecie, warto mieć na uwadze to, w jaki sposób czytelnik odbiera tekst. Strony internetowe wydawnictw powinny zatem posiadać wersję mobilną i być dostosowane do małych ekranów, które są obecnie popularne [9, s. 42]. Chcąc zachęcić adresata tekstu promocyjnego do lektury wybranego tytułu, warto zacząć od najważniejszych informacji, a następnie przejść do szczegółów i wątków pobocznych. Tekst promocyjny powinien być zwięzły i rzeczowy, atrakcyjny pod względem tematu i przydatny. Istotna jest także przejrzystość (pozwalająca na sprawniejsze czytanie) oraz czytelność tekstu. Internetowy tekst promocyjny pozwala też na hipertekstowość oraz interaktywność. Dyskusja w sekcji komentarzy i zmniejszenie dystansu ułatwiają czytelnikom wymianę myśli oraz zadawanie pytań.

Według autorki *Content marketingu i social mediów* nie tylko treść tekstu promocyjnego jest istotna, ale również tytuł artykułu, który jako pierwszy przyciąga uwagę [9, s. 57]. Uwagę skupiają także nazwy dużych firm oraz nazwiska znanych osób, a także teksty z poradami. W budowaniu tytułów ma pomagać technika zwana TITLES:

- *Teasers* (zagadki);
- *Instructions* (instrukcje, porady);
- *Threats* (zagrożenie, wszelkie straszaki);
- *Lists* (wyliczanki, listy, rankingi, porównania);
- *Engagement* (opinie, emocje, kontrowersja, prowokacja);
- *Secrets* (tajemnica, tajemna wiedza) [9, s. 59].

Tekst promocyjny powinien być przede wszystkim przydatny dla odbiorcy, a jego tytuł powinien podkreślać to, co jest w nim najważniejsze. Styl wypowiedzi promującej daną książkę lub serię wydawniczą również nie jest obojętny i zwykle odpowiada stylowi wypowiedzi na stronie internetowej oraz w mediach społecznościowych. Technika ułatwiająca odbiór tekstu jest stosowanie nagłówków, wypunktowań, pogrubień, zwiększenie przerw między akapitami.

Ważne jest, aby wydawnictwa prowadziły regularną analizę swoich działań oraz planowały internetowe strategie promocji książki. Przeprowadzenie analizy umożliwia rozpatrywanie korzyści i zagrożeń płynących z obranej strategii promocyjnej, a także ułatwia zbadanie słabych i mocnych stron wydawnictwa. Analizie można także poddać działania konkurencyjnych wydawnictw, co pozwoli na efektywniejszą pracę nad strategią komunikacji [9, s. 69]. Podczas badania zasięgu treści udostępnianych na stronach internetowych oraz w mediach społecznościowych wydawnictw zadaje się pytania, które ułatwiają analizę. Na przykład: jakie treści uzyskują największy zasięg? Które są najczęściej udostępniane? Jaka tematyka jest najciekawsza dla czytelników? [9, s. 70].

W dobie dostępnego dla wszystkich Internetu pojawiają się coraz to nowe narzędzia służące promocji literatury oraz kształtowaniu wizerunku instytucji związanych z książką [szerz. zob. 14]. Barbara Stawarz-Garcia wymienia kilkanaście. Należą do nich:

- artykuły (pozwalające na dialog między wydawnictwem a czytelnikami);
- zdjęcia (mogące posłużyć jako post w mediach społecznościowych);
- zdjęcia 360 (pomocne w promocji miejsc);
- *Visual Thinking* (rysowanie własnych myśli);
- *Mind Mapy* (porządkowanie, rysowanie mapy myśli);
- blogi, e-booki, nagrania wideo, podcasty, infografiki (pozwalają na zobrazowanie tematu);
- prezentacje;
- webinaria;
- *e-mail marketing*;
- *public relations* [9, s. 90].

Coraz większą rolę w promocji książki i wydawnictw odgrywają materiały wizualne, które ułatwiają i przyspieszają odbiór treści oraz serwisy społecznościowe, które umożliwiają ich publikowanie [9, s. 93]. Najczęściej używanymi w Polsce serwisami społecznościowymi są Facebook, YouTube, Instagram, Twitter, LinkedIn, SlideShare i Pinterest. To właśnie w tych kanałach komunikacji z czytelnikami często upowszechniane treści to właśnie obrazy, filmy lub zdjęcia.

Promowanie książek na portalach społecznościowych typu Facebook pozwala na budowanie relacji z czytelnikami, dzięki możliwości udostępniania zdjęć, pisania tekstów promocyjnych, planowaniu postów. Ta platforma społecznościowa umożliwia udostępnianie informacji wybranym grupom użytkowników – pozwala na określenie odbiorców wiadomości z uwagi na wiek, miejsce zamieszkania, poziom wykształcenia i inne szczegółowe informacje. Można zatem precyzyjnie ustalić adresatów komunikatów oraz dowiedzieć się, do kogo skierować informację na temat książki o wybranej tematyce. Barbara Stawarz-Garcia pisze, że przed rozpoczęciem promocji najlepiej zadać sobie następujące pytania:

1. Kto jest moją grupą docelową?
2. Jakie cele chcę realizować w komunikacji na Facebooku?
3. O czym ma być moja strona? Jaka to będzie tematyka, w jakim tonie prowadzona?
4. Dlaczego ktoś miałby tę stronę obserwować? Jaka wartość dam swoim fanom?

5. O czym będę pisać? W jaki sposób będę realizować założony temat w punkcie trzecim?
6. Jaka będzie nazwa profilu? [9].

Pytania pomagają zacząć popularyzację książki w serwisie społecznościowym dzięki ustaleniu docelowego odbiorcy, celów, do których dąży wydawnictwo w przestrzeni mediów społecznościowych, tematyki i tonu wypowiedzi.

Ważnym narzędziem jest także Instagram, który umożliwia publikację zdjęć oraz krótkich filmików. Pozwala również na zaangażowanie czytelników w popularyzację czytelnictwa. Użytkownicy Instagrama mogą oznaczać książki w swoich postach, wpływając na ich popularność wśród znajomych oraz innych użytkowników. Instagram umożliwia także przyjrzenie się zainteresowaniom czytelników dzięki wglądowi w zdjęcia i posty, które udostępniają. Wiedza ta pozwala odwołać się do wartości, które są ważne dla potencjalnych odbiorców wydawnictwa. Posty umieszczane na Instagramie opierają się głównie na warstwie estetycznej. Umieszczane tam zdjęcia często przykuwają uwagę artystycznym, a publikujący dążą do tego, by osiągnąć jak największy zasięg w sieci dzięki hashtagom. Dlatego zaangażowanie czytelników w publikację zdjęć z książką, na przykład w ramach konkursu, może pozytywnie wpłynąć na jej promocję.

Ciekawym portalem społecznościowym jest Twitter, w którym promocja książki zależy od ilości podejmowanych interakcji wydawnictwa z innymi użytkownikami. Jego specyfiką są krótkie, treściwe wiadomości, ograniczone do określonej liczby znaków, tzw. *tweety*.

Platformą, która pozwala na publikację dłuższych recenzji książek, spotkań na żywo z autorami i wydawcami, jest YouTube. Czytelnicy mogą udzielać się w sekcji komentarzy, a podczas relacji na żywo zadawać pytania twórcom. Filmy promujące książki mogą też być przesyłane innym użytkownikom. YouTube często wykorzystywane jest przez wydawnictwa do publikowania filmów promujących książki (tzw. spotów reklamowych).

Platformą społecznościową, która pozwala z kolei na zawarcie kontaktów na płaszczyźnie biznesowej, jest LinkedIn. Portal przeznaczony do budowania profesjonalnych relacji, może także służyć do obserwowania działań innych wydawnictw, zatrudniania edytorów i pozostałych specjalistów działających na rynku książki.

Jak widać, media społecznościowe pełnią wiele funkcji. Poza komunikacją umożliwiają zaangażowanie czytelników – na przykład poprzez organizację konkursów. Pomagają także w promocji wydarzeń książkowych – spotkań z autorami, redaktorami, pracownikami wydawnictw. Dzięki portalom społecznościowym czytelnicy mogą sprawniej przekazywać sobie informacje na temat danego wydarzenia, co sprawia, że dowiaduje się o nim więcej osób. Ponadto większość mediów społecznościowych daje możliwość organizowania wydarzeń na żywo *online* z możliwością komentowania na bieżąco, zadawania pytań prowadzącym, co dodatkowo angażuje uczestników. Ich istotną funkcją jest też możliwość współpracy z wpływowymi osobami znanymi z działalności w Internecie, czyli influencerami i blogerami. Taka współpraca może pozytywnie wpłynąć na promocję książki wśród wybranych grup zainteresowanych konkretnym obszarem tematycznym przedstawionym w publikacji.

Przydatnym narzędziem w promocji książek w Internecie może być także blog tematyczny. Dzięki prowadzeniu bloga wydawnictwo zyskuje większą popularność w sieci, a także ma możliwość budowania pozycji eksperta w wybranej tematyce. Regularne publikacje na stronie wydawnictwa pozwalają zdobyć zaufanie czytelników oraz zbudować reputację. Blog wydawniczy umożliwi również bezpośredni kontakt z odbiorcami oraz reagowanie w sytuacjach kryzysowych, a także zachęcanie do częstego odwiedzania strony www wydawnictwa. Należy jednak pamiętać, że w prowadzeniu bloga istotne jest regularne publikowanie tekstów oraz dokładna analiza typu odbiorców, dla których przygotowywane są materiały prasowe.

Jak widać, form promocji książki jest wiele. Mogą wykorzystywać je zarówno wydawnictwa, jak i biblioteki. Kluczowe jest, aby zachować aktywność i dynamikę działania, tak by nawiązać dynamiczną i żywotną relację z czytelnikami.

Bibliografia

1. BAVERSTOCK Alison. *Marketing w wydawnictwie*. Kraków: BMR, 1997. ISBN 83-86554-10-X.
2. BIELSKI Ireneusz. *Współczesny marketing. Filozofia, strategię, instrumenty*. Warszawa: Wydawnictwo Studio Emka, 2006. ISBN 83-88607-68-5.
3. FILAR Dorota. *Współczesny marketing. Skuteczna komunikacja i promocja*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2013. ISBN 978-83-63503-05-5.
4. FROŁOW Kuba. *Public relations na rynku książki*. Warszawa: Biblioteka Analiz, 2001. ISBN 978-83-89143-80-8.
5. KOTLER Philip, KELLER Kevin Lane. *Marketing*. Poznań: Dom Wydawniczy Rebis, 2020. ISBN 978-83-8188-117-3.
6. *Miejski słownik slangu* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: https://www.miejski.pl/slowo-lans+_lansowa%C4%87. Stan z dnia 14.05.2020.
7. PAWŁOWSKA Bratumiła, LUNDÉN Björn. *Marketing dla małych i średnich przedsiębiorstw*. Gdańsk: Wydawnictwo BL Info Polska, 2006. ISBN 978-83-89537-03-4.
8. *Smak Słowa* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://sklep.smakslova.pl/>. Stan z dnia 09.09.2020.
9. STAWARZ-GARCIA Barbara. *Content marketing i social media*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2019. ISBN 978-83-01-19669-1.
10. STĘPOWSKI Robert. *Promocja marki. Poradnik dobrych praktyk*. Lublin: Wydawnictwo Słowa i Myśli, 2014. ISBN 978-83-63566-33-3.
11. SZTUCKI Tadeusz. *Promocja: sztuka pozyskiwania nabywców*. Warszawa: Agencja Wydawnicza Placet, 1995. ISBN 83-85428-08-9.
12. TKACZYK Paweł. *Zakamarki marki*. Gliwice: Helion, 2011. ISBN 978-83-246-3334-0.
13. WIKTOR Jan W. *Promocja. System komunikacji przedsiębiorstwa z rynkiem*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001. ISBN 83-01-13646-4.
14. WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Elektroniczny wizerunek biblioteki*. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum – Szkoły Wyższej, 2008. ISBN 978-83-61079-01-9.
15. WOJCIECHOWSKA Maja. Budowanie wizerunku biblioteki. *Zarządzanie Biblioteką*. 2019, nr 1, s. 163–168. ISSN 2081-1004.
16. WOJCIECHOWSKA Maja. Działania public relations jako źródło informacji marketingowej o klientach bibliotek naukowych. In PIETRUCH-REIZES Diana, BABIK Wiesław (red.), FRĄCZEK Renata (współpr.). *Zarządzanie informacją w nauce*. Katowice: Polskie Towarzystwo Informacji Naukowej, 2010, s. 193–200. ISBN 978-83-904561-9-5.

17. WOJCIECHOWSKA Maja. Merchandising – wizualna promocja biblioteki. Wprowadzenie do problematyki. In *Zarządzanie Biblioteką*. 2011, nr 1, s. 63–85. ISSN 2081-1004.
18. WOJCIECHOWSKA Maja. Współczesne formy reklamy książki. *Zarządzanie Biblioteką*. 2009, nr 1, s. 97–110. ISSN 2081-1004.

Biblioteki i bibliotekarze za granicą

Janice Fernandes

Rochampton Library
e-mail: janicefernandes@yahoo.com

Hanna Grabowska-Maciejewska

Poznan University Library
e-mail: hanna.grabowska@amu.edu.pl

Recruitment practices of academic librarians in the UK

(Proces rekrutacji bibliotekarzy akademickich w Wielkiej Brytanii)

Słowa kluczowe: proces rekrutacji, bibliotekarze akademicy, zatrudnienie

Abstrakt: Znacząca liczba instytucji akademickich w Wielkiej Brytanii oraz obowiązek posiadania biblioteki przez każdą z nich wymaga zatrudnienia dużej grupy bibliotekarzy. W artykule przedstawiono procedurę rekrutacji bibliotekarzy w bibliotekach akademickich w Wielkiej Brytanii, począwszy od etapu poszukiwania zatrudnienia, przez proces rekrutacji, aż po wprowadzenie do pracy nowo zatrudnionych bibliotekarzy. Niniejszy tekst przybliży proces rekrutacji kandydatów na stanowiska bibliotekarzy akademickich w Wielkiej Brytanii, a także pozwala dokonać porównania tego procesu z rozwiązaniami stosowanymi w innych krajach.

Keywords: recruitment practices, academic librarians, jobs, vacancies

Abstract: The vast number of academic institutions in the UK and the pre-requisite of a library in each of them calls for employment of a huge workforce. The process is systematic, time bound and free of any bias due to the nature and type of the sub processes involved. This paper seeks to enumerate and explain the procedure of recruitment in academic libraries in the UK right from the advertisement to the selection and induction stage. It is envisaged that this paper will help applicants as well as employers both from the UK and other countries to understand the process and compare it with their own.

Introduction

An academic library is a library that is attached to a higher education institution and serves two complementary purposes: to support the curriculum, and to support the research of the university faculty and students.

There are about 950 academic libraries in the UK. Academic libraries serve colleges and universities, they could also be community college libraries or vocational and technical college libraries. Larger institutions may have several libraries on their campuses dedicated to serving particular schools such as law and science libraries, and hence academic librarianship offers a great opportunity to utilize subject expertise. Professional status varies by institution, but many academic librarians have faculty status including tenure.

In 2018–2019, there were 165 higher education institutions in the UK that returned data to the Higher Education Statistics Agency (HESA). In 2018–2019, there were 2.38 million students studying at UK higher education institutions. In 2018–2019, there were 439.955 staff (excluding atypical staff) employed at UK higher education institutions. Staff employed on academic contracts made up 49% of the population.

Need for the study

The need of this study was perceived because of the following factors:

1. The authors were keen to understand the various elements of recruitment practices for academic libraries in the UK.
2. It is perceived that there is no set policy or single website for the advertisement of these vacancies.
3. Different academic institutions follow similar yet slightly different practices.
4. The experience of the authors in applying for varied positions in different academic organizations could provide an insight for new entrants.

Objectives of the study

The following can be enumerated as the objectives of this study:

1. To understand the trend of ever increasing academic institutions in the UK deploying a large library workforce.
2. To delve methodically into the process of recruitment to these academic librarian jobs.
3. To explain the systematic and step-by-step procedures to recruitment of academic librarians.
4. To appreciate the unbiased process in selecting the right candidate for the job.
5. To suggest similar methods of recruitment in other countries and thereby add value to the process of librarianship on a global level.

Scope and limitations of the study

The following are listed as the scope and limitations of this study:

1. The geographical scope of the study is limited to the UK.
2. The scope of academic institutions is limited to Higher Educational Institutions.
3. This study does not differentiate between the different types of academic institutions.
4. There may be other recruitment practices that the authors are unaware of and have not been pursued during the course of this study.

Beneficiaries of the study

It is hoped that this study will benefit both new entrants from other countries seeking to apply for academic librarian jobs in the UK. It will also help current and prospective librarians to gain an insight into the various elements of a recruitment process. It is envisaged that this study will assist policy makers and HR departments of various academic organizations in streamlining and standardizing the advertisements and recruitment process.

Research methodology

The setting out of a research methodology helps to approach the topic in a systematic manner, takes all aspects into consideration, defines what the limitations are, clearly outlines the steps undertaken, methods of data collection, time frame etc. The research methodology involved a thorough investigation of various websites of academic institutions as well as those connected with vacancies and recruitment. The authors have drawn on their rich and varied personal experiences of applying for posts in academic libraries. The method of observation and sharing of tacit knowledge has also been followed in obtaining related information.

DEFINITION OF TERMS

Job Description

According to wikijob.co.uk [8] a job description is a document intended to provide job applicants with an outline of the main duties and responsibilities of the role for which they are applying. It underlines the nature of work to be performed. The HR department of the University of Southampton www.southampton.ac.uk [2] explains that a job description is an informative document, detailing the scope of accountability for key duties, responsibilities as well as the working conditions related to the job.

A job description generally includes the name of the organization, department / section, post, subordination, brief description of the purpose of employment and detailed scope of tasks and responsibilities [1]. Most job descriptions also include the rate of pay. The job description prepared in this way is used not only in the recruitment and selection of employees but is also the basis for the training of a newly hired employee, is used for periodic assessment of staff and helps to determine training needs.

Person Specification

A person specification is a list of skills and attributes that the organization looks for in the prospective applicant [4]. It consists of two parts – essential and desirable.

The HR department of SOAS university www.soas.ac.uk [3] explains that a person specification is a description of the qualifications, skills, experience, knowledge and other attributes which a candidate must possess in order to perform the duties of the job.

According to www.reedglobal.com a person specification not only helps job seekers to assess themselves but also ensures that candidates are tested against pre-determined skills, thus making the process free from bias.

All jobs advertised for academic librarians in the UK describe in detail the job description and person specification. This ensures that even though applicants might be confused by the job title, they fully understand the nature of the job and what they are expected to do. This can help them assess if this is the right job for them. This is one step closer to ensuring that the organization finds the right candidate for the post.

Results of the study

The results of this study can be sub-divided into the following:

1. Types of posts.
2. Types of job roles (duration).
3. Steps in the Recruitment process:
 - 3.1. The advertisement.
 - 3.2. The application proces.
 - 3.3. The short-listing of candidates.
 - 3.4. The interview date and requirements.
 - 3.5. The interview process.
 - 3.6. The successful candidate.
 - 3.7. The post and person matched together.
 - 3.8. The probation and review process.

Each of these are explained in more detail below.

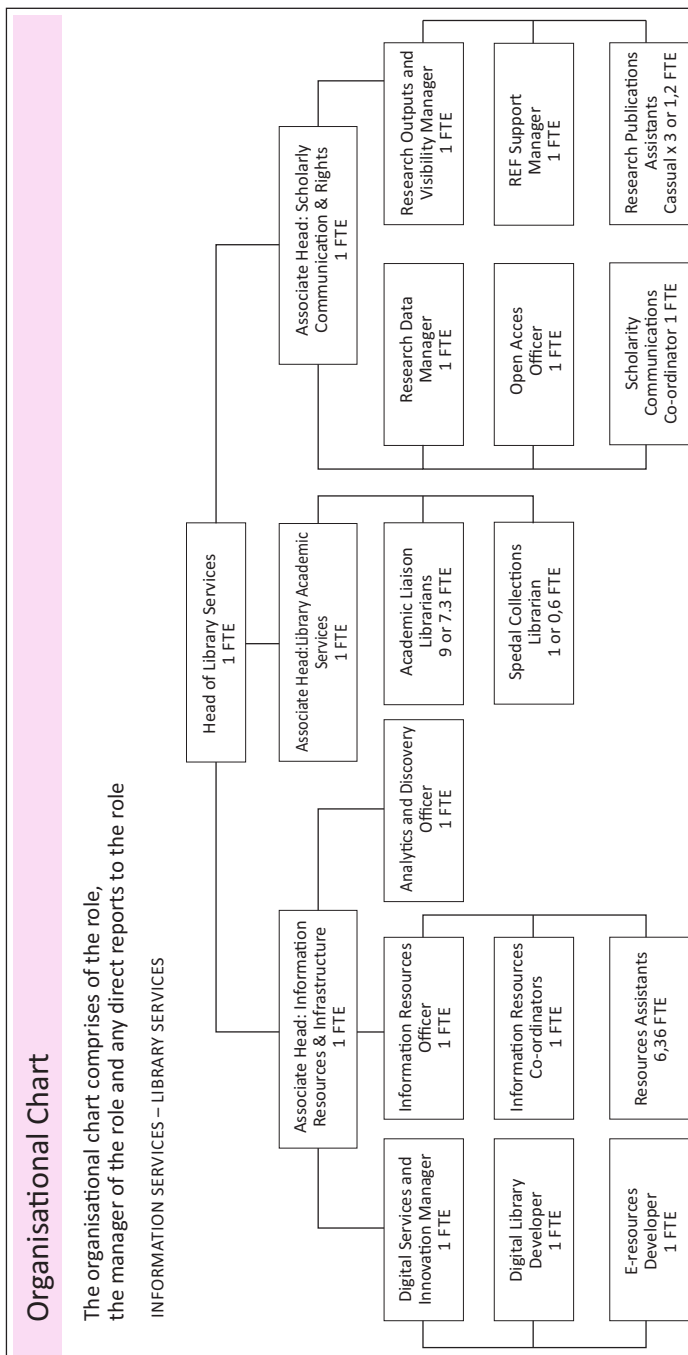
1. Types of posts

The Bodleian Libraries at the University of Oxford is the largest university library system in the United Kingdom. It includes the principal University library – the Bodleian Library – as well as 30 libraries across Oxford including major research libraries and faculty, department and institute libraries.

The basic role that is being spoken about here is ‘Librarian’. However based on the nature of the instruction provided by the academic institution, the variety of courses, the location of the individual library and the needs of its students, library posts are often varied in nature and hierarchical in structure proceeding vertically and laterally.

A simple structure begins from a less demanding post of library assistant or weekend library assistant and goes upwards to senior library assistant, assistant librarian, deputy librarian, librarian and library director. In between are a number of related posts like Academic Liaison Librarian, Acquisitions Librarian, Cataloguing Librarian, Academic skills coordinator, Subject librarian, Information Management Specialist, Head of Scholarly communication, Library communication and engagement officer, Research Support Librarian, Content Manager, Document delivery co-coordinator, Metadata manager and many more.

Figure 1. An example of organisational chart of academic library

Source: self-elaboration.

The organizational chart of each academic library shows its hierarchical structure. This is often unique to a particular library although there may be some similarities. The chart is available on the library website or is sometimes sent to the short-listed candidates prior to interview. It defines the position of the advertised post in the organization and helps the applicant to understand who their superiors, subordinates and peers are. A typical organizational chart can be demonstrated as follows (see fig. 1).

2. Types of job roles (duration)

The working structure of academic institutions in the UK coupled with the work culture as well as government support allows for different work roles. Although most of the jobs advertised are for permanent posts and often state that they are term time, there could also be temporary positions, part time jobs, maternity cover, flexible working, weekend cover, working on different locations etc.

3. Steps in the recruitment process

Recruitment is a systematic two-way process benefitting both the organization and the applicant. The complete recruitment process, as seen in the UK comprises of the following twelve steps outlined in detail below.

3.1. The advertisement

Job offers for library positions are placed on the respective University websites, or on dedicated job search websites like www.indeed.com, www.reed.co.uk, www.totaljobs.com, www.cv-library.co.uk etc. The advertisement contains the job description and person specification as well as the last date for applying. It also contains the details of the person one can contact to obtain more information about the job.

Prospective candidates are required to apply online by filling out a detailed application form on the University website. CVs are generally not accepted. This makes the process streamlined and free from bias.

3.2. The application process

The application form is often long, consisting of 3-9 pages and requests the following information:

- Personal details – this includes name, surname, email, id number, telephone number, etc. It also requests information about current status in terms of entitlement to work in the UK. This investigates whether the candidate is a British citizen/EEU national/dependent of EU National/has a work permit.
- Professional qualifications – this includes school, college and university qualifications and ensures that the candidate meets the basic requirements.
- Employment and experience – here the candidate lists all experience in chronological order, generally beginning with the current employment first. Sometimes this is

a simple table but often it also includes job responsibilities, reason for leaving and notice period. This helps both the candidate and employer agree that the right job is being applied for.

- Professional development – this a sign that the candidate is keeping abreast of current developments in the field and is asked to list training courses, seminars etc. attended.
- Professional membership – candidates often have the membership of professional organizations like CILIP (Chartered Institute of Library and Information Professionals) or the ALA, IFLA, etc.
- Other interests and activities – this option gives applicants a chance to mention their hobbies, voluntary work, various causes they support or believe in, etc.
- Referees – employers take into account the opinion of previous employers and other referees, so it is necessary to put their contact details in order to obtain a reference. Academic institutions often ask for the name and contact details of two referees who can vouch for the applicant. Most times the first referee will have to be the current employer. One can also select whether the referee can be contacted before or after the interview.
- Criminal Records Disclosure – the candidate has to disclose all criminal records and any unspent convictions. For certain roles an employer can request a more detailed Disclosure and Barring Service check, for example if the post entails working with children or vulnerable people or in healthcare.
- Equality of Opportunity – this is the state of fairness in which all applicants are treated equally with no prejudice or preference. The idea is that the job should go to the person who is most suited for the post irrespective of sex, race, ethnicity, gender or disability. It seeks to ensure that having high profile connections or knowing people inside the organization will not get you the job unless you are qualified for it. This is the basis of the whole recruitment process – to ensure that the right candidate is selected so as to be an asset to the organization.
- Disability and adjustment – the candidate is asked about any disability in case adjustments need to be made to some of the job responsibilities.
- Recruitment source – the candidate is asked about the source from where this vacancy was noticed. This helps HR to understand where their marketing strategy works best and what is the best medium for advertisement of vacancies.
- Supporting statement – this is one of the most important parts of the application form. It can be either in a question-answer form or an essay form. Sometimes a particular case study might be given. Often it calls for a definite word count. This is where the candidate has a chance to express their viewpoints, strengths, skills and attitude, experiences, etc.

Some examples are:

- experience of engaging with library customers;
- use of library management software;

- experience of working in an academic library environment;
- delivery of key objectives;
- project management skills;
- team management, staff development;
- management of specialist library systems;
- liaison and networking;
- decision making and problem solving approach;
- service delivery;
- analysis and research.

Some questions could be:

- With reference to the person specification for this post, please describe your experience of working with academics to prepare data management plans.
- This post calls for an ability to communicate effectively at all levels of an organisation. Please give examples to show your suitability for this role.
- Tell us how you design and deliver information skills training workshops.
- Describe how you have had to work under pressure in a busy and demanding environment and how you have handled such situations.
- How would you outline your understanding of confidentiality and its particular importance to this role.
- Tell us about your experience of working with budgets and financial control.
- What is your experience in delivering student support services.
- Give an example of an event that you have organized. Explain your role in organising the event, its objectives, outcomes and what you learned from the experience.
- Tell us about the IT skills you have that are relevant to this post and how to use them to be effective in the workplace. What is the most challenging work situation you have experienced? How did you handle it?
- What do you think is the single most pressing issue for higher education and why?
- How do you keep your relevant professional knowledge and skills up to date?

3.3. The short-listing of candidates

Candidates are short-listed based on their information and responses on the application form. The successful candidates are then invited to a face-to-face interview. Unsuccessful candidates have an option to ask for feedback. This is generally done through a pre-arranged telephone call and helps the applicant to understand what skills/experience they might need to acquire over time.

3.4. The interview date and requirements

The candidate receives an email with the confirmation of being shortlisted and an invitation to attend the interview along with other relevant details:

- name of post applied for;
- date of interview;
- time of interview;
- location of interview (often a map of the University and directions);
- personal details of recruiters;
- access arrangements.

The candidate is asked to confirm whether they will be able to attend the same. If the candidate has a disability and needs any specific arrangements for the interview they should inform the employer when confirming the attendance so that other arrangements such as staircases, access routes, drinking water, toilets etc. can be considered.

3.5. The interview process

The interview panel usually consists of three people – Head of the Library (Panel Chair), Manager of the Department and Line Manager or HR Administrator. The candidate is usually invited to a campus tour (presentation of the library building and work space, meeting the team etc.). The interview is quite relaxed and friendly and is aimed to put the candidate at ease. The questions are usually asked in turns and the responses are recorded. The candidate may be asked to prepare a presentation on a particular subject and is given the time limitation for presentation. The candidate may be asked to complete some exercise online for example: test of prioritisation, numerical and non-verbal reasoning, IT skills, organisational and written communication skills or Marc 21 coding test. The interview process generally takes from about 45 minutes to an hour or even more depending on the hierarchy of the post.

The candidate is also asked about notice period, suitability of timings, other parallel jobs, notice period, holidays booked for etc. The panel invites the candidate to put forth questions about any information they might need like remote working, working at different job locations, combining different roles or multiple supervisory capacity, probation period, etc.

3.6. The successful candidate

The successful candidate receives an email offering an appointment to the post. The email explains the position applied for, salary, prospective date of joining, line manager, location, period of probation and other important information.

The offer of appointment is conditional on the following employment clearances:

- The receipt of references which are satisfactory to the employer.
- The proof of identity and right to work in UK. The candidate is asked to arrange an appointment with his HR administrator in order to present the original documents.
- The proof of qualifications as stated in the application form.

- The candidate continuity of fitness to work. The candidate has a responsibility to notify the Occupational Health Service if there are any changes to their health which may impact to his ability to carry out his role safely.

The candidate is informed that in some cases, they can commence work prior to receiving employment clearances. This is especially so in case a handover needs to be done quickly for example maternity cover posts or redeployment. However the candidates' offer of employment would not be confirmed until these have been received, and may be withdrawn if they prove to be unsatisfactory.

3.7. The post and person matched together

The successful candidate, if they are satisfied with the terms of employment as stated in the letter of appointment can accept the same and decide on the date of joining. It is generally set to the first day of the week. This is called induction and deployment. A timetable is worked out taking into consideration introductions, training, location visits, meeting superiors and colleagues, understanding roles and tasks, Health and Safety, Fire Safety, First Aid etc. It is a period of satisfaction both for the employer and employee that the post and the person are matched together.

3.8. The probation and review process

The University of Cambridge website www.cam.ac.uk [7] explains that probation is a formal arrangement at the start of an appointment, whereby new members of staff demonstrate their suitability for a particular job within a set timescale. The probation period for an appointment is set out in the offer letter and contract of employment. During this time, the candidate will be given an induction programme, guidance and training and their performance will be monitored and reviewed.

There are responsibilities for both the employer and the employee during the probationary period. The new recruit will need to demonstrate that they have the capability to undertake the duties of the role to which they have been appointed. On the other hand the line manager needs to be proactive in setting out the requirements of the job, monitoring progress, identifying areas where further training and development are needed, and ensuring its provision within an appropriate timescale.

At the commencement of the probationary period, the line manager and recruited staff will meet together to set targets, which will be reviewed half way through the probationary period and again towards the end of the probationary period. Any support needs should also be discussed at the outset and reviewed in tandem with progress against targets. The length of the probation period usually lasts for six months (it depends on the type of the post) and consists of mid-point review and final probation assessment. At the end of this if all requirements are met the candidate becomes a permanent employee of the organization and the recruitment process is complete.

Advantages of the recruitment process

- The initial process is online and can be done from home.
- The process is free from bias and transparent at every stage.
- It attracts a wider audience.
- Communication channels are open at every stage.
- It costs less both to the employer and employee.
- Better competition and better chance of finding the right candidate for the post.
- Offers can be made confidentially.
- Feedback can be asked for by unsuccessful candidates.

Disadvantages of the recruitment process

- The process is lengthy and time consuming.
- Does not need proof of qualifications or other documentation at the initial stage.
- Needs good communication skills and proficiency in English.
- Increased number of applications.
- Sometimes candidates might use the appointment letter to negotiate with their current employers.
- Candidates might not be able to adjust to the culture, goals and setup of the organization.
- There is no set policy or single website for the advertisement of these vacancies.
- Different academic institutions follow similar yet slightly different practices.

Conclusion

The recruitment process for academic librarians in the UK seeks to advertise, short list, interview, select and deploy the right candidate for the right job. If this match is perfect then both the employer and the employee seek to benefit. The employee brings with them their own skill sets, knowledge and experience and become an asset to the organization. The process is free of bias and consists purely of matching the qualifications and competences of the candidate with the job profile. However since there is no set policy or single website for recruitment, therefore qualified candidates often miss out on the advertisement. Further a number of recruiting agencies might be involved in the process. A professionally conducted recruitment process in British libraries minimizes the risk of mismatching the candidate's qualifications, competences and expectations to the type of work performed. A candidate thus selected derives satisfaction from the work performed and the possibility of using one's own skills and experience which influences involvement in work and identification with the organization this deriving job satisfaction.

References

1. ADOLPHUS Margaret. *Recruitment and retention in librarianship* [Dokument elektroniczny]. 2020. Tryb dostępu: https://www.emeraldgroupublishing.com/archived/librarians/management/viewpoints/hrissues_1.htm. Data dostępu: 28.08.2020.
2. *Southampton University* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.southampton.ac.uk/>. Data dostępu: 20.08.2020.
3. *SOAS University of London* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.soas.ac.uk/>. Data dostępu: 20.08.2020.
4. Society of College, National and University Libraries, London, UK. *Human Resources Best Practice Guidelines* [Dokument elektroniczny]. 2005. Tryb dostępu: http://www.SCONUL.ac.uk/topics_issues/hr/hrbp_guidelines.pdf. Data dostępu: 20.09.2020.
5. STAMBAUGH Laine. Recruitment and selection in academic libraries. In SIMMONS-WELBURN Janice, MCNEIL Beth (red.). *Human Resource Management in Today's Academic Library: Meeting Challenges and Creating Opportunities*. Westport: Libraries Unlimited, 2004, p. 27–36. ISBN 0-313-32076-4.
6. WILDER Stanley J. New hires in research libraries: demographic trends and hiring priorities. In SIMMONS-WELBURN Janice, MCNEIL Beth (red.). *Human Resource Management in Today's Academic Library: Meeting Challenges and Creating Opportunities*. Westport: Libraries Unlimited, 2004, p. 19–26. ISBN 0-313-32076-4.
7. The University of Cambridge [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: www.cam.ac.uk. Data dostępu: 20.08.2020.
8. *WIKIJOB* [Dokument elektroniczny]. 2020. Tryb dostępu: <https://www.wikijob.co.uk/>. Data dostępu: 01.09.2020.

Marcin Pędich

e-mail: mpedich@gmail.com

Power Distance in library architecture. An analysis of selected new library buildings in former East Germany

(Dystans Władzy w architekturze bibliotek. Analiza wybranych nowych budynków bibliotek na terenie Wschodnich Niemiec)

Słowa kluczowe: kultura organizacyjna, Dystans Władzy, budynki biblioteczne, biblioteki niemieckie

Abstrakt: Artykuł porusza problem przestrzeni bibliotecznej będącej jednym z elementów kształtujących kulturę organizacyjną biblioteki. Model wymiarów kulturowych Hofstede'go stanowi podstawę analizy oraz porównania budynków bibliotecznych zaprezentowanych w artykule. Tekst skupia się na wymiarze Dystansu Władzy. Artykuł jest kontynuacją wcześniejszych publikacji dotyczących wymiarów Indywidualizmu i Unikania Niepewności.

Keywords: organizational culture, Power Distance, library buildings, German libraries

Abstract: The article addresses the problem of library space as a component of a formative element of organisational culture. In particular it uses Hofstede's cultural dimensions as a tool to analyse and compare library buildings with each other and with an idealised theoretical model of a library. It focuses on Power Distance and is a continuation of earlier articles covering Individualism and Uncertainty Avoidance.

Introduction

This is the third in a series of articles aiming to address library space as a formative element and manifestation of the organisational culture of a library. As in the previous instances [15; 17] it makes use of parts of Hofstede's six dimensional culture model as a tool facilitating the analysis and comparison of library buildings with both each other and an idealised theoretical model. While the previous articles addressed Individualism (IDV) and Uncertainty Avoidance (UAI) this one focuses specifically on Power Distance (PDI). This paper will not include a discussion of the basics of culture theory, a description of Hofstede's model, or a justification for using it in this context, as these topics have been discussed extensively in the first article in this series [15]. They have also been addressed at length in my earlier publications [13; 14; 16]. The aforementioned article [15] also characterises the research method and the research area of the study that forms the foundation of this analysis.

Power Distance – definitions

Power Distance (PDI) is the first cultural dimension discussed by Hofstede, although in my research it has turned out to be less prominent in spatial organisation than Individualism and Uncertainty Avoidance. Hofstede defines this dimension of culture as the range of expectation and acceptance for unequal distribution of power, expressed by less influential (subordinate) members of an institution or organization [5]. Power Distance affects the relationship between superiors and subordinates, between parents and children, between the teacher and students, or between the librarian and the reader. In other words, this dimension describes dependency relationships. In high PDI cultures there is a strong, one-sided dependence of subordinates on their superiors, accompanied by significant emotional distance. As a result, subordinates rarely address their superiors directly and do not oppose them. On the other hand, in low PDI cultures there is a relationship of interdependence accompanied by a small emotional distance. Therefore, subordinates have no problem addressing their superiors or expressing objections. In Hofstede's research Malaysia and Slovakia have the highest Power Distance (PDI = 104) and Austria has the lowest (PDI = 11) [5, p. 57–59].

In high PDI cultures organizations tend to be centralized, with an extensive, hierarchical leadership structure. Superiors expect subordinates to comply, while subordinates expect the supervisor to tell them what to do and how to do it. The relationship between subordinates and superiors has a strong emotional charge and the supervisor is often seen in a fatherly role. Differences in position within an organization result in significant differences in pay and in status, which also extends beyond the workplace and is emphasized by status symbols. A similar assumption is made about other areas of social life: it is believed that skills, wealth, and power should be related and therefore people holding them are entitled to privileges. Countries with high PDI often have autocratic or oligarchic governments and, since high PDI cultures tend to put rulers above the law, any trappings of democracy are mostly symbolic. These models of power are strengthened from childhood by school and family. Children are, above all, expected to obey and respect their elders. The teacher is a 'guru', who communicates personal wisdom to the students, and their authority, like parental authority, is unquestionable.

In low PDI cultures, superiors are treated more like ordinary employees, but with specific duties and powers. Open criticism of superiors is acceptable and they themselves often consult their subordinates. Accordingly, the other employees are expected to display initiative. As a result, organizations tend to decentralize and the relation between subordinates and superiors is more pragmatic than emotional. Differences in status between subordinates and superiors are small and do not extend beyond the workplace. Hence, the wage differences are smaller than in high PDI cultures and less importance is attached to status symbols. Government is treated similarly to leadership in organizations. Governments are democratically elected and their competences and privileges are strictly defined. It is commonly believed that everyone should have equal rights and using the privileges of power for personal needs is stigmatized. Such attitudes are strengthened by upbringing – teachers

and parents treat young people as partners and students are expected to show initiative. Communicating objective factual information is emphasised in teaching.

Power Distance in the library

Discussion of the importance of Power Distance in the organizational culture of a library must take into account that libraries are usually institutions with educational functions. Therefore, the relations between librarians and readers are analogous to those between teachers and students, especially in school and university libraries. This means that Power Distance is reflected not only in the relations between library staff and management, but also (and perhaps more importantly) in the relations between librarians and patrons. So is the performance of library tasks better facilitated by a smaller or greater Power Distance? In high Power Distance cultures the need to emphasize the status of librarians can lead to unnecessary barriers in access to collections and services. Therefore, it seems that it would be more beneficial for the realization of a library's tasks to have lower Power Distance, especially for public libraries. In the school library, on the other hand, greater Power Distance may support the role of the librarian as a teacher and guide. In this case, a lot depends on the prevalent teaching style in a given culture. It is difficult to say what the organizational culture of an academic library should look like in this context. It is worth noting that the organizational solutions used in contemporary libraries that increase the reader's independence, such as open stacks and on-line services, help to reduce Power Distance. An organizational culture characterised by high Power Distance may lead to clashes between the need to emphasize the librarian's status and the organisation of modern library work.

A number of scholars have expressed (more or less directly) their opinions regarding Power Distance, or some of its aspects, in the organisational culture of libraries. Henryk Hollender stated (albeit without much conviction) that the privileges of readers in a research library cannot be standardized, implying that, for example, professors should access collections on different terms than students, which points to a higher Power Distance (or possibly collectivism) as the norm in an academic library [6]. It is indeed sometimes the case that university staff hold certain privileges. For instance, in the University of Białystok University Library teaching staff used to have priority access to private study rooms and pay no fines for overdue books. Although it must be admitted that such minor advantages are justified more by their specific tasks related to research work than by the undoubtedly hierarchical nature of university organisation, which is reflected more clearly in informal gestures and attitudes.

On the other hand, a „high level of information culture” proposed by Katarzyna Materska as valuable in a library [11, p. 15] may be associated with a smaller Power Distance. This is suggested by such features of this „developed information culture” as „stimulating direct communication”, top down communication, and „being able to participate in the decision-making process,” [11, p. 15]. Zdzisław Gębołyś invoked the example of a German library which describes a new organizational culture characterised by decentralization of decision making and abolishing hierarchy. This indicates an intent to lower Power

Distance [4, p. 143]. Hanna Andruszko's discussion of talent management also seems to favour a lower Power Distance [1, p. 181]. Joanna Kamińska points out that in managing a library as a learning organization, one should, among others, encourage employees to suggest new solutions [7, p. 206]. The author considers a democratic management style to be the best suited for a library [7, p. 207], which also indicates a lower Power Distance.

Maja Wojciechowska lists delegating authority, which is more likely in a low Power Distance cultures, as a feature of an organisation focused on efficiency, innovation, and personal development of librarians [18, p. 221–226]. Jadwiga Kotulska also points out that leaders should delegate authority and responsibility to librarians [8, p. 194]. At the same time, however, her very clear emphasis on the role of the individual leader in shaping the organizational culture and managing the library indicates rather a paternalistic culture with a large Power Distance [8, p. 194]. The importance of the manager's personal authority is also emphasized by Kamińska [7, p. 207].

As for the organisation of library space, the third principle of Harry Faulkner-Braun's so-called „Decalogue” [3] – Accessibility – indicates a lower Power Distance as a preferred value in the organizational culture of libraries. What is more any solution that makes the patrons dependent on the help or decision of the other librarian will serve to raise the status of the latter in their mutual relationship, but also limit accessibility. Obstacles making it harder for patrons to access services and collections have the same effect. Thus, in order to ensure compliance with the principle of accessibility and to take full advantage of the architectural solutions supporting it, the organizational culture of the library should be characterized by a small Power Distance. This should also work in the other direction: a library built for accessibility can be expected to support the development of a low Power Distance culture.

Status symbols play an important role in high Power Distance cultures. All elements emphasizing the status of the library, librarians, and people in managerial positions, increase Power Distance. An excessively sumptuous décor in the library building might be one such element. The entrance to the library building is also a significant symbol. Power Distance may be increased by elements such as the need to cover a longer distance from the entrance to the nearest librarian or the need to climb stairs (especially if they are large and impressive).

An emphasised cloak room or security point at the entrance has a similar effect. Whereas in an individual department it might be a door that only opens from the inside. The appearance of the librarian's workstation also affects Power Distance – large desks on raised platforms emphasize the librarian's status. A closed stacks system also creates greater Power Distance than open stacks, as it forces readers to rely on intermediaries to search and access the collections.

The Power Distance between library management and staff is increased in a similar fashion. Large, well-equipped offices, guarded against uninvited guests by a secretary, separate offices for lower-level managers – these elements emphasize the hierarchy and increase the distance between superiors and subordinates. The location of these offices is also important: if the manager's office is closer to the main entrance than the information

desk, then we are probably dealing with a hierarchical organizational culture with a large Power Distance.

Conversely, reducing the Power Distance in the library is achieved primarily by avoiding these organisational solutions. The pragmatic aspect should dominate the design and spatial organization of a library building. One should strive to break down barriers (even symbolic ones) between readers, librarians, and collections, as well as between employees and management. Therefore, open stacks serve to reduce Power Distance. The presence of rooms where the director may hold meetings with employees is an indicator of a more participatory management style and lower Power Distance.

Power Distance in research

The nature of the research project has been discussed in detail in the first article [15]. In brief, the research was based on a questionnaire, completed by an observing researcher, regarding a number of features related to either high or low IDV, UAI (discussed in previous two articles [15; 17]), and PDI, which is the subject of this paper. What follows is a detailed discussion of the questions linked primarily to Power Distance.

The first question related to this dimension of culture asked whether the library appears to be open and easily accessible. Openness is a quality that may be difficult to unambiguously define. The impression that a library building makes on the reader plays a very important role in creating the atmosphere of openness. Although this is often subjective, it is possible to identify certain characteristic features of spatial organisation that affect an atmosphere of openness. The questionnaire assumes two standard affirmative answers and two negative ones. The first possibility is that openness is built by physically opening the library space, making it easily accessible to patrons. The second option is that much of the library is visible to readers, while physical divisions are maintained, thanks to the use of glass partition walls. On the negative side, a lack of openness may be projected by either an imposing, unfriendly style or actual obstacles preventing readers from freely accessing the library.

In many modern library buildings, the interior of the library is a single open space devoid of physical divisions. This gives patrons tangible freedom of movement in the library. Therefore, it may be associated with a smaller Power Distance on the one hand and weak Uncertainty Avoidance on the other. Actual freedom of movement limits the librarian's ability to control patrons and increases the unpredictability of their behaviour. Thus, it can be considered a symptom of low Uncertainty Avoidance. At the same time, by making the reader aware of this freedom of movement, one gives them a sense of independence and limits the role of the librarian, thus reducing Power Distance. Of course, the librarian is still very much needed in the library, but the patrons do not feel like they cannot do anything without the staff's help and supervision. A similar, although more subtle, effect is gained from opening the visual field: the absence of walls allows the users to see the entire interior, giving them a feeling of being in control of the situation instead of being controlled. It also limits the possibility of visual separation of employees (i.e. makes it harder for them to

„hide”), which also serves to reduce the distance between them and the readers. The use of glass partition walls has a similar symbolic overtone, while allowing greater control over the movement of people in the library. It can also increase the transparency of the institution’s operations. The key element here is the lack of visual separation.

These two answers were separated, because open planning is also the most flexible way of arranging space, requiring the least amount of effort and resources to transform it to fit changing needs. Therefore, it provides the ability to react quickly to changes and innovations and to experiment with new spatial arrangements. This suggests low Uncertainty Avoidance, alongside low Power Distance. Dividing space with glass partition walls does not provide this quality. It has to be noted, for due diligence, that this solution is often used as a compromise between the desire to keep the library open and the need to keep it quiet, especially in libraries too small for distance alone to separate more and less noisy areas sufficiently.

Two distinctive features, which make the library seem less open and accessible, have also been listed. The first problem may be the style and décor of the library. It is difficult to fully define this problem, as it is somewhat subjective, but there are certain elements that make the library seem „inaccessible and unfriendly”. Tomasz Kruszewski points to the importance of the design of the main entrance in this context [9, p. 298–306]: heavy, overly large or numerous doors may intimidate patrons. This also applies to doors inside the library. Illegible or insufficient signage may also be a problem. Long, narrow corridors may also be a source of anxiety for users, especially if they are insufficiently lit. Similarly, lack of sufficient lighting in general can be intimidating (in addition to the obvious practical problems it creates). An important stylistic element that creates the impression of inaccessibility is an excess of librarians’ status symbols, such as large, elevated counters, closed offices, or librarians’ desks „guarding access” to reading rooms. This „unfriendly” style can be associated with high Power Distance.

The second factor that makes a library building seem inaccessible is emphasising its divisions, as well as the presence of too many closed doors, an opaque interior plan, and a lack of clear information signs. Patrons who keep finding closed doors in their way feel like their presence in the library is undesirable. The resulting impression that using the library is a privilege rather than a right, as well as the necessity to ask librarians for help that often accompanies it, is associated with greater Power Distance, while excessive control over the movement of people may indicate strong Uncertainty Avoidance.

The next question asked to what extent the building complies with the requirements of the library’s work. First of all, does it perform functions that go beyond the basic tasks of a library? Many modern libraries devote some of their space to other goals – organizing exhibitions, conferences, workshops, or simply creating a place where readers can spend their free time. Making the library a „third place”, where patrons not only work but also spend time on other activities, gives them a greater sense of freedom and being „at home”, thus reducing Power Distance. On the other hand, devoting a significant part of library space to areas serving mostly to build up prestige at the expense of the readers might be

considered a status symbol. Similarly, if much of an academic library building is taken over by spaces serving the broader needs of the university, such as lecture halls or offices, it points to a more hierarchical organisational structure suggestive of high Power Distance.

There is also a question regarding the presence of greenery in the building, which seems to be the norm in Polish libraries. However, there is no essential part of library work that would require the presence of flowers or potted plants. This seems to be a manifestation of an aspect of organizational culture common to most libraries in Poland. Flowers and greenery create a friendly atmosphere, which may be an indication of a lower Power Distance. They are also associated with the feminine aspect of the dimension of Masculinity [5, p. 135–186] and thus may be a result of the librarian profession being dominated by women in Poland. Nevertheless, the homely atmosphere they create could serve to reduce Power Distance.

The style and aesthetics of the building of a library (its equipment and interior design), which are the subject of the next point in the questionnaire, say a lot about its organizational culture. First of all, they have a significant impact on developing the organizational culture by playing a key role in shaping the atmosphere of the library and its image in the minds of readers and librarians. They can also be the result of (conscious or not) beliefs of the people responsible for the design – librarians should be among these people, perhaps transferring the existing organizational culture of the institution to its new building. It is impossible to predict all the potential features of style and aesthetics of a library building and their cultural aspects. Therefore, this question has a more open character than the previous ones. Although there were a dozen or so typical answers describing stylistic and aesthetic features that a library building may have several of, it was impossible to predict all of them.

Aesthetics seem to be most strongly associated with Power Distance – an impressive, threatening, or monumental building increases PDI. Similarly, displays of wealth or a so-called „temple style” are status symbols and as such suggest greater Power Distance. In turn, a style that could be described as warm and friendly reduces this distance. Similarly, the pragmatic style reduces PDI, mostly because it lacks status symbols. Many aspects of style and décor may also be associated with other cultural dimensions, some of which have been discussed in previous articles [13; 15; 17].

The importance of doors and other visible and invisible barriers to accessing the library is addressed by the question „how many doors must the reader go through before reaching the first bookshelf or librarian’s desk?” This question applies not only to literal doors, but also to other obstacles: stairs, gates, etc. A large number of these, separating the reader from the librarian and library services, may be intimidating and create the impression that using the library is some sort of special privilege, which suggests high Power Distance.

It is also important what facility is placed closest to the library entrance. If it is an information desk, it indicates openness to the reader and low Power Distance, and if it is a computer station or open stacks area, it suggests even lower PDI, as well as strong Individualism. On the other hand, if administration is located at the entrance, especially

the director's office, it suggests greater Power Distance, because it indicates that the work done by the librarians (especially the head librarian) „behind the scenes” takes priority over library services. Greater Power Distance can also be inferred from placing status symbols near the entrance, or elements which serve to build up the prestige of the library, such as exhibition halls. As with style, it is difficult to predict all the possible answers and their implications here.

Power Distance in an idealized model

Subject literature and examples of good practice seem to point to the value of status symbols in relation to the library building as a whole, but not the librarian's status in relation to the reader. On the contrary, it is rather recommended that there be few status symbols, as they may conflict with functionality (e.g. registration required), accessibility (e.g. closed reading rooms, secretariats), or adaptation to the needs of the disabled (high counters and desks). The most important features of a modern library are openness [2] and accessibility [3; 12]. It seems obvious that these features should be reflected in the spatial organization of the library building. Glass partition walls serve only partially to create the impression of openness and accessibility.

To what extent should the building conform to the requirements of library work? Should it perform functions that go beyond its basic tasks (i.e. the circulation of collections and information services)? It would seem that the answer is yes [19, p. 169]. This is required by the concept of the library as „the third place” [10]. Also, in various articles presenting examples of good practice, authors usually boast about the presence of conference centres and such in their libraries.

The presence of greenery may not be an essential aspect of the spatial organization of libraries, but it is presented as desirable [19, p. 172] rather than harmful. It is also conducive to making the building more varied, which is a desirable feature [12].

It is impossible to clearly define what features should appear in the style and aesthetics of a library building, but there are several that are particularly advantageous. First of all, it should be original. It also seems desirable to demonstrate other features of good spatial organization, such as comfort, safety, efficiency [3; 12], or a modern and „friendly” style [19, p. 172–173]. Features such as excessive monumentalism, on the other hand, are undesirable.

The principle of accessibility requires that the first thing that a reader encounters after entering the library should be an information desk (or possibly a computer) and/or collections. They should also be separated from these facilities by as few obstacles (doors, stairs, etc.) as possible.

Summing up, analysis of the literature on the spatial organization of libraries clearly shows that it is desirable to reduce the Power Distance in the librarian-reader relationship as much as possible. Recommendations in this regard seem even firmer than for the previously discussed dimensions [15; 17]. The library is to be an open and friendly place where the reader feels at home.

Libraries in Germany

A general overview of the German libraries included in the study has already been presented in previous articles [15; 17], so I shall move straight into a discussion of the research results.

Philologische Bibliothek der Freien Universität [Philological Library of the Free University]

This three-storey circular building designed by sir Norman Foster is a part of the Rost-und Silberlaube campus of the Free University in Berlin and one of the more famous library designs. However, there are no status symbols in the library to accompany its relative fame. Although the first thing a reader encounters after entering the building are the information/circulation desks (even the locker rooms are further away, to the side), there is no need to check in and the counters are utilitarian and fairly low, so that the reader looks down at the librarians. The library also gives the impression of being very open and easily accessible. The entire building is a single open space with no divisions. The main staircase is open, with unrestricted view of almost the entire interior. There are hardly any doors in the library (and one of the few that there are opens automatically) and one would be hard pressed to find one that says '*keine eintritt*' ('no entry') – these appear in only two places in the library, one of which is in the basement at the bottom of the fire escape. There are closed and unmarked doors to some technical facilities, but they are inconspicuous – for the average reader they do not differ from a wall.

Neither are there any barriers to enter the library itself. A single revolving door leads to it, there is no visible security, no need to report to librarians or register in any way. Readers are required to leave coats or bags behind, but there is not even a typical cloakroom – items are left in automated (and very user friendly) lockers. The only issue with accessibility for outside visitors is that, although the library is located in a separate building, the entrance to it is inside the Freien Universität campus and there is no information outside that there indeed is a library in there. This is normal practice for a departmental library, but rare for a standalone building. It should be noted, however, that students are the intended users of the library, so this cannot be taken as a significant problem. Nonetheless, as someone who has spent quite some time looking for the library I cannot but wonder at why this would be the case. The building itself is dedicated solely to library work – there are no cafes, conference rooms, etc. This is probably because the library building is integrated into the university campus that performs these functions. Indeed, even the rest areas and social functions have been relegated to the corridors outside.

The style and aesthetics of the equipment and décor of the library building can be described as modern and original (mainly due to its overall shape that is meant to resemble the human brain). However, it is characterized by excessive standardization. Even the works of art all follow the same theme (see image 1). Nor is there any greenery in the library. Its style and furnishings are predominantly pragmatic. All in all, the *Philologische Bibliothek* building suggests an extremely low Power Distance, following the idealised model presented above.

Image 1. The characteristic ‘handwriting’ motif reproduced in all works of art throughout the library

Source: author’s collection.

Veterinärmedizinische Bibliothek der Freien Universität [Veterinary Medical Library of the Free University]

This small but delightful library is located in the adapted building of a riding hall at the campus of the Faculty of Veterinary Medicine of Berlin’s Free University. The building is simple in shape and there are no visible status symbols in the library. The presence of staff is hardly felt at all, as there is only one information desk at the entrance, which is justified by the small size and open character of the library. The main part of the library is an open stacks area without unnecessary divisions. The sense of openness is enhanced by the high ceiling and large light well in the middle of the building.

It would seem that the building is too small to accommodate any additional functions and indeed there are no cafes and such, but there are seminar rooms, a nursing mother’s room, a children’s playroom, and a relaxation room (with an explicit prohibition against working in it), as well as numerous museum exhibits (see image 2). There is also a lot of greenery inside. This variety and the rich collection of zoological exhibits and animal-themed works of art make the interior design traditional and original at the same time. The library seems intimate and friendly.

Image 2. Interior of the Veterinärmedizinische Bibliothek der FU

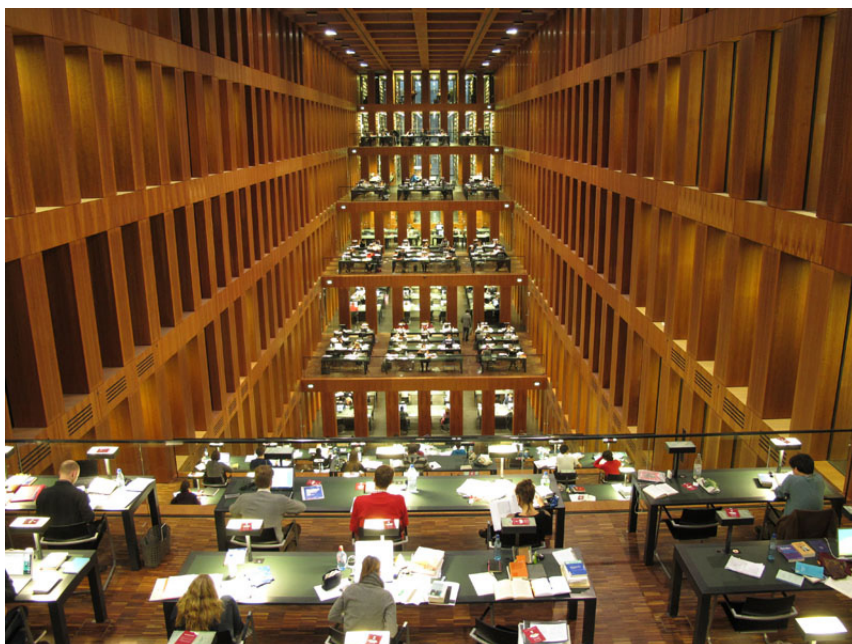
Source: author's collection.

A few steps lead to the entrance door, which in turn opens directly into a locker room, from which a single door takes readers straight into the open stacks area and the information desk, which is right next to the entrance. The space of the Veterinary Library of the Freien Universität follows modern standards in displaying a very low Power Distance.

Jacob-und-Wilhelm-Grimm-Zentrum [Jacob and Wilhelm Grimm Center]

This impressive building, housing the main Humboldt University library is best known for its cavernous main reading hall (see image 3). The library building is modern and original. It is also very impressive, although it can also be rather overwhelming. The building as a whole is decidedly monumental, but there are few librarians in it and there are no visible status symbols.

Image 3. Grimm Zentrum reading hall decks

Source: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Grimm-Zentrum_Leseterrassen.jpg#/media/File:Grimm-Zentrum_Leseterrassen.jpg

Glass is used in the walls of the central part of the building, but the panes are placed between thick pillars so that one cannot see much through them. Furthermore, the main reading room doors are narrow and almost indistinguishable from the glass panes in the walls, so it is possible for a visitor to simply not know how to enter it. The central open space allows users to see other parts of the library, but the thick pillars make the view very fragmented, while the cavernous size of this area and the resulting distances create a sense of separation rather than openness, especially since the reading „rooms” on staggered terraces are separated by the canyon-like „gap” in the middle. In addition, the rest of the building is a maze of narrow corridors, doors, and closed-off passages.

The building performs various functions that go beyond the basic tasks of the library. There is a bar here, although it is small for such a big library and overcrowded, so it is useful

for readers only. There is also an auditorium, numerous lecture halls, a video conference room, and publicly accessible computer stations in the entrance hall.

The first information desk is located in the entrance hall (which is separated from the street by a single door), although during the author's visit (in January 2016) it was not in use because of the low temperatures in this hall. However, it is the computer stations that are closest to the entrance. The collections are somewhat further away, since one has to go through one more door and a security gate behind the entrance hall and then either go around the ground floor of the building or up to the first floor.

Summing up, the spatial organization of the Jacob-und-Wilhelm-Grimm-Zentrum building suggests fairly small Power Distance, although it should be noted that it generally has very few features that relate at all to this dimension of culture. However, it should also be noted that the few features that increase Power Distance – namely the imposing, not to say intimidating, central hall and the labyrinthine floor plan – are particularly prominent.

Volkswagen Universitätsbibliothek [Volkswagen University Library]

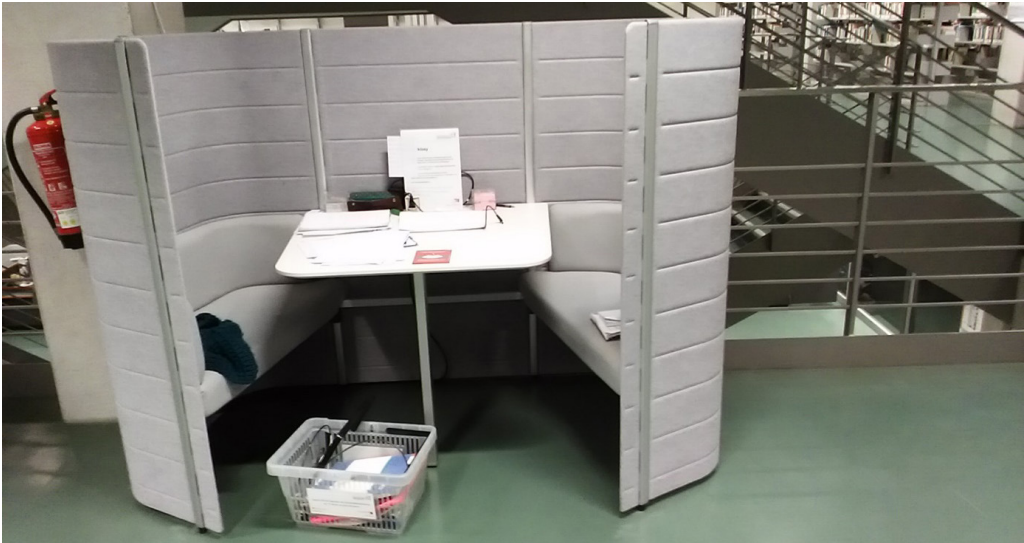
Named after its corporate sponsor, this modern building in central Berlin houses the libraries of the Technical University of Berlin and the Berlin University of the Arts. It is a very simple, albeit huge, structure, with hardly any status symbols inside (or indeed outside) the library. The counters are low and mostly placed off to the side. Librarians' presence is visible, but not overbearing. The library clearly focuses on self-service and one can use it freely without having any contact with its employees. Even borrowing books from the closed stacks collections (if the enormous open stacks area does not offer what one needs) is done without direct assistance from a librarian – the books are not handed out at a circulation desk but taken to a special room where they are placed on shelves, from which the readers who ordered them can take them themselves (and check them out using self-service terminals). The only exception is the small multimedia collection.

The spatial organization of the library gives a very strong impression of openness and accessibility. Apart from the requirement to leave bags and coats in a locker, there are no restrictions on accessing the library. A certain limitation may be presented by the need to have one's own padlock for the lockers (this is surprisingly common in Berlin's libraries). There also seem to be too few of those lockers. As a result many readers simply leave things on a shelf or on the lobby floor; there are in fact so many of them that it is very unlikely for any one particular bag to be stolen. While this is by no means a perfect or deliberate solution, it actually adds to the sense of easy-going latitude. The interior itself is an open space, mostly devoid of walls and doors. The one exception is the periodicals reading room in the basement, which seems to have been adapted from a closed stacks area. A winding hallway with walls of unpainted white bricks leads to it. It all looks somewhat improvised, which would explain the discrepancy with the rest of the library. It is also the only area of the library that is partly closed to the patrons.

There are several lecture halls, a bar, and a bookshop in the building, although they take up little space compared to the vast size of the entire library. The building is the

epitome of functionality. Its design emphasizes efficiency, modernity, and pragmatism. Most of the equipment is standardized, there are few ornaments, nor is there a lot of greenery. On the other hand, the library setup allows a variety of working styles and there are some elements of equipment that are more unique in character, such as the felt-covered two-person cubicles shown in image 4.

Image 4. Two-person cubicle in the Volkswagen Haus

Source: author's collection.

Readers coming in from the street only need to pass through a single revolving door to the main lobby and the doors to the main part of the library, directly behind which there is an information desk and collections in open stacks. The area closest to the entrance is the bookstore, followed by the lockers where readers leave their bags and jackets.

In conclusion, the spatial organization of the Volkswagen Universitätsbibliothek building is devoid of any elements that would increase Power Distance, which is in line with the extremely small Power Distance suggested by the idealised model.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden [Saxon State Library - Dresden State and University Library]

The main building of the Land, City and University Library in Dresden (SLUB for short) consists of two five-storey buildings joined by an extended underground space, which houses most of the readers' area. The librarians' desks are utilitarian and not particularly exposed or emphasised and the only status symbol might be the building itself, which is monumental and somewhat overwhelming. However, the library feels very open, if perhaps not very accessible. On the one hand, there are no barriers either to access the library from

the outside or to move around the building itself: there are few closed doors and they are in remote areas; nor is there excessively noticeable supervision by librarians. On the other hand, the library is big and the layout of the interior is not very clear, which makes it easy to become disoriented or even get lost.

There are several lecture halls, a café, and a book museum in the buildings, although they are small in relation to the scale of the entire library. The publicly accessible garden should also be considered a part of the library space. Although, the term garden here is not entirely accurate, because there is little vegetation here, other than grass. Nor is there any greenery inside the building. The library has a rather distinctive décor – on the one hand, it is very modern and on the other, it has many elements invoking the libraries of old – e.g. widespread use of wooden elements or an elevated walkway with bookshelves around the main reading room.

Image 5. SLUB's central reading hall with the visible light roof

Source: author's collection.

A single entrance door (and possibly revolving security gates) is all people entering the library have to cross, before encountering the first librarian. The first thing the reader encounters after entering are lockers for bags and clothes and something of a „waiting room” with sofas set up in the entrance hall. From here the readers move to the circulation desk or reading room, depending on the direction they choose.

To sum up, the spatial organization of the Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden is practically devoid of elements that increase Power Distance, which is in line with the recommendations of the theoretical model.

Bereichsbibliothek DrePunct [DrePunct Departmental Library]

This is one of SLUB's departmental libraries, located right across the street from the Central Library. There are no visible status symbols in the library. Librarians' presence is hardly visible at all. There are only two information desks, both at the entrance. The building also gives the impression of being open and easily accessible. Almost the entirety of it is an open space without divisions and the few partitions present are mostly made of glass or quite low (not reaching the ceiling). The only clearly separated rooms are workshops that are part of the so-called „Maker Space”. The impression of accessibility is not that strong from the outside, because the library is entered through the adjacent faculty building, which separates it from the street and has a completely different shape and function.

The main library building itself is completely devoted to fulfilling its primary functions. The only area that does not serve to implement its basic tasks is the aforementioned „Maker Space”. However, one can think of this facility as more of a separate institution managed by the library than an inseparable part of it and in any case, though it is accessed from the library it is also located in the adjacent building.

The style and aesthetics of the library emphasize modernity and efficiency, but are also not especially varied. In terms of décor, the library seems like little more than a warehouse (see image 6). There are very few decorative elements, all furniture is uniform, and there are no plants, other than the trees visible through the glass exterior walls. In conclusion, the spatial organization of the DrePunct library shows rather a small Power Distance (similar to what is suggested by the theoretical model), but has few elements relating to this cultural dimension at all.

Image 6. Inside the DrePunct library

Source: author's collection.

Zweigbibliothek Erziehungswissenschaften [Branch Library for Educational Sciences]

This small library occupies a modest building, devoid of any visible status symbols. There is only one librarian's station, and the reader's freedom of movement is unrestrained (see image 7). Only the group study rooms and the parents' with children reading room are harder to reach, because they are accessed from a closed-off staircase. It seems that they were not included in the original plan and only later were rooms adapted for this purpose, which had originally been outside of the readers' area of the library. There are no areas in the building that do not support the library's basic tasks, which is not surprising considering its small size.

The equipment and décor of the library are modern, but quite simple – pragmatic and uniform. There are, however, some potted plants in the building. The information desk closest to the entrance to the library is only separated from the street by double doors. All in all, there is little to say about this unassuming library, but what there is indicates very low Power Distance, in line with the recommendations of the theoretical model.

Image 7. The open stacks area of the Zweigbibliothek Erziehungswissenschaften

Source: author's collection.

Zweigbibliothek Forstwesen [Forestry Branch Library]

Although this library is part of the SLUB library system, it is located not in Dresden, but in the nearby town of Tharandt, which houses the Faculty of Forestry. It is a simple but modern building, with no visible status symbols in the library. Although the central information desk clearly dominates the main hall, which itself is in the building's centre of gravity, it is the only librarian's station in the library, so the presence of staff is not overbearing. The information desk is also quite far away from the entrance (the canteen is closest to it), because readers have to go upstairs (so they need to pass the front door, take the stairs or the elevator, and pass through the door to the open stacks area) to get to it. Besides that,

there are no barriers (neither physical nor organizational) limiting access to the library: there are two entrances (quite a lot for such a small building), most partition walls are glazed and the open stacks area is a single open space (see image 8). The closed stacks area on the second floor is closed off to readers, but since it takes up an entire floor, visitors do not really notice this inaccessible part of the library.

The only part of the library that does not directly serve its basic functions is the canteen, although it should be noted that it occupies a significant part of the building. Allocating the entire ground floor to „non-library” functions is a thought out move in this case, as it is meant to protect the collections against the risk of flooding. The previous building of Zweigbibliothek Forstwesen sustained water damage during a flood in 2002, which informs much of the new building’s design.

Finally, the building lacks a vivid style – it is modern and pragmatic and nothing else. Summing up, the spatial organization indicates a low Power Distance, although slightly larger than in the other German libraries included in the study or in the theoretical model. This library diverged from the German norm also on other dimensions [15; 17]. This can be attributed primarily to solutions motivated by the aforementioned fear of flooding.

Image 8. Interior of the Zweigbibliothek Forstwesen

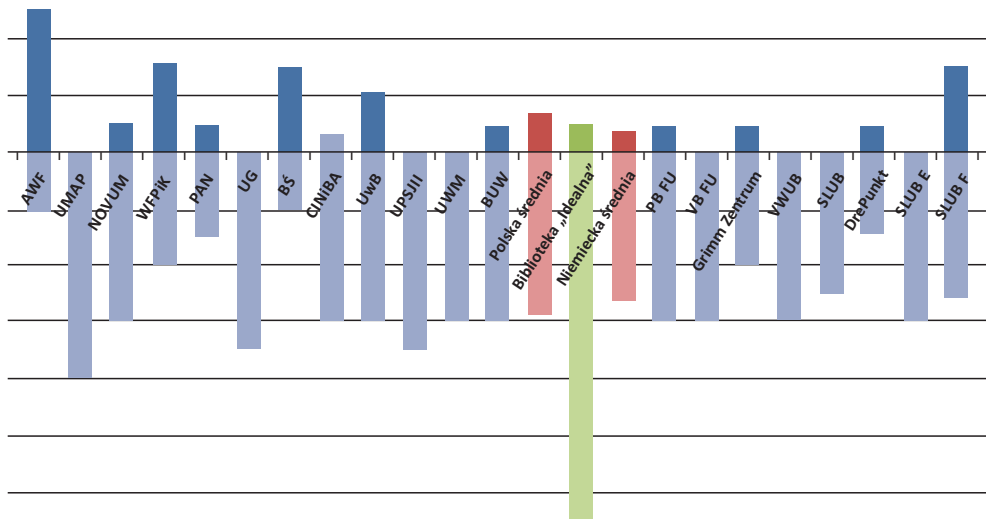
Source: author’s collection.

Conclusions

Figure 1 presents the relative Power Distance suggested by the spatial organization of the analysed libraries. It should be emphasized that the Power Distance analysis is based on a smaller number of data points than that of the two dimensions discussed in the previous articles [15; 17]. This is due not so much to the inclusion of a (slightly) smaller number of these points in the observation questionnaire, but because there were fewer elements in the

spatial organization of the analysed libraries that would affect Power Distance one way or another. This is particularly evident when comparing the results from individual libraries to the theoretical model (marked in green in fig. 1), which is significantly lower on the negative side of the PDI scale than any of the analysed libraries. The number of elements suggesting high Power Distance is shown above the axis, and the number of elements suggesting low PDI is shown below the axis¹.

Figure 1. The relative Power Distance suggested by the spatial organization of the analysed libraries

Source: author's research.

Similarly to the dimensions of Individualism and Uncertainty Avoidance, presented in the previous articles [15; 17], there is greater differentiation among libraries in Poland than in Germany, although the sample seems to be more uniform with regard to this dimension. Only three libraries in Poland and one in Germany stand out from the other analysed libraries (both Polish and German). The averages for both countries are also similar. Therefore, this is the only dimension of culture for which the results of the observations do not fully agree with Hofstede's cultural research results. Hofstede ascribes a much greater Power

¹ Key: AWF – AWF library in Poznań, UMP – Library of the Medical University in Poznań, Novum – Novum Philological Library in Poznań, WFPIK – Polish and Classical Philology Library of the Adam Mickiewicz University, PAN – Polish Academy of Sciences Library in Gdańsk, UG – Gdańsk University Library, BS – Silesian Library in Katowice, CINIIBA – Scientific Information Centre and Academic Library in Katowice, UWB – University of Białystok Library, UPJPII – Library of the Pope John Paul II University in Kraków, UWM – University Library in Olsztyn, BUW – Warsaw University Library, Polska średnia – the average result for all analysed Polish libraries, Biblioteka „Idealna” – idealised theoretical model of library space based on literature and best practices, Niemiecka średnia – the average result for all analysed German libraries, PB FU – Philologische Bibliothek der Freien Universität, VB FU – Veterinärmedizinische Bibliothek der Freien Universität, Grimm-Zentrum – Jacob-und-Wilhelm-Grimm-Zentrum, VWUB Volkswagen Universitätsbibliothek, SLUB – Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, DrePunkt – Bereichsbibliothek DrePunkt, SLUB E – Zweigbibliothek Erziehungswissenschaften, SLUB F – Zweigbibliothek Forstwesen.

Distance to Polish culture. Although it should be noted that the Polish sample included two libraries whose spatial organization clearly indicated a large Power Distance, in direct contravention of industry standards and theoretical recommendations. There were no such libraries in the German sample.

In general, most libraries in the sample (18 out of 20) are characterized by a much greater number of aspects of their spatial organization that point toward a low Power Distance than elements suggesting high PDI. In most of them, there are indeed very few, if any, elements suggesting a high Power Distance. Therefore, it can be said that in relation to this dimension, most of the analysed libraries follow the recommendations of the theoretical model. However, it should be noted that, unlike in the case of dimensions discussed in the previous articles [15; 17], in none of the analysed libraries does the number of elements of spatial organization suggesting low Power Distance even come close to the idealised library model. Therefore, it can be said that the discussed library buildings owe their apparent low PDI more to a lack of elements that would increase it than to a conscious effort to decrease it.

As in the case of the other two dimensions, discussed in previous articles [15; 17], there seems to be no correlation with the library's establishment date or the region or city where it is located. However, the use of open stacks (or lack thereof), which was a key factor shaping the dimensions discussed in previous articles seems to be less important. Admittedly, both library buildings that seem to have a distinctly high Power Distance, have a closed stacks system, as does the Zweigbibliothek Forstwesen in Tharandt, which has a slightly greater Power Distance than other German libraries. However, the Gdańsk Library of the Polish Academy of Sciences and the University Library in Białystok, which use a closed stacks system, seem to have a low Power Distance; lower than the Library of the Faculty of Polish and Classical Philology of the Adam Mickiewicz University, which uses open stacks. As for the analysed German libraries in particular, their results can be generally attributed to the fact that, while no great effort was made to intimidate the readers and build a Power Distance between them and the librarians, little was also done to make the library seem more friendly.

References

1. ANDRUSZKO Hanna. „Hymn o perle”, czyli zarządzanie talentami w bibliotece. In BRZEZIŃSKA-STEĆ Halina (red.). *Kultura organizacyjna w bibliotece: ogólnopolska konferencja naukowa, Białystok, 4-6 czerwca 2007*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2008, p. 163–185. ISBN 978-83-7431-159-5.
2. BAŁ Joanna [et al.]. *Biblioteka: małe pomysły na wielkie zmiany*. Warszawa: Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego, 2009.
3. FAULKNER-BROWN Harry. Planning and designing library buildings: The tuition of architects. In DEWE Michael (ed.). *Library Buildings: Preparations for planning: Proceedings of the Seminar held in Aberystwyth, August 10-14, 1987*. München [etc.]: K.G. Saur, 1989, p. 49–62. ISBN 3598217781.
4. GĘBOŁYŚ Zdzisław. Zespołowa organizacja pracy jako wyznacznik nowoczesnej kultury organizacyjnej bibliotek na przykładzie bibliotek niemieckich. In BRZEZIŃSKA-STEĆ Halina (red.). *Kultura organizacyjna w bibliotece: ogólnopolska konferencja naukowa, Białystok, 4-6 czerwca 2007*. Białystok: Wy-

- dawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2008, p. 138–151. ISBN 978-83-7431-159-5.
4. HOFSTEDE Geert, HOFSTEDE Geert Jan, MINKOV Michael. *Cultures and organizations: Software of the mind*. New York; London: McGraw-Hill, 2010. ISBN 978-0071664189.
 5. HOLLENDER Henryk. Nowe nośniki informacji i nowe tendencje w organizacji bibliotekarstwa. In CHRUŚCIŃSKA Jadwiga, KUBISZ Ewa (red.). *Biblioteki jutra: nowa perspektywa organizacji przestrzennej i funkcjonalnej*. Warszawa: CEBID, 2001, p. 17–24. ISBN 83-88581-00-7.
 6. KAMIŃSKA Joanna. Wpływ stylu kierowania na kulturę organizacyjną biblioteki. In BRZEZIŃSKA-STEC Halina (red.). *Kultura organizacyjna w bibliotece: ogólnopolska konferencja naukowa, Białystok, 4-6 czerwca 2007*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2008, p. 197–208. ISBN 978-83-7431-159-5.
 7. KOTULSKA Jadwiga. Rola liderów w kształtowaniu kultury organizacyjnej biblioteki akademickiej. In BRZEZIŃSKA-STEC Halina (red.). *Kultura organizacyjna w bibliotece: ogólnopolska konferencja naukowa, Białystok, 4-6 czerwca 2007*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2008, p. 186–196. ISBN 978-83-7431-159-5.
 8. KRUSZEWSKI Tomasz. *Przestrzenie biblioteki: O symbolicznej, fizycznej i społecznej obecności instytucji*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2012. ISBN 978-83-231-2830-4.
 9. MATERSKA Katarzyna. Biblioteka jako „trzecie miejsce”. In *Biblioteki w społeczeństwie wiedzy: strategie dla przyszłości* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://projekt18.blox.pl/2010/07/Biblioteka-jako-trzecie-miejsce.html>. Stan z dnia 21.07.2012.
 10. MATERSKA Katarzyna. Kultura informacyjna w organizacji opartej na wiedzy. In BRZEZIŃSKA-STEC Halina (red.). *Kultura organizacyjna w bibliotece: ogólnopolska konferencja naukowa, Białystok, 4-6 czerwca 2007*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2008, p. 13–24. ISBN 978-83-7431-159-5.
 11. MCDONALD Andrew. The ten commandments revisited: the qualities of good library space. *Liber Quarterly* [Dokument elektroniczny]. 2006, vol. 16, issue 2. Tryb dostępu: <https://www.liberquarterly.eu/articles/10.18352/lq.7840/>. Stan z dnia 10.11.2020.
 12. PĘDICH Marcin. Biblioteka w pięciu wymiarach – budownictwo biblioteczne w kontekście wymiarów kultury według Geerta Hofstedeego. In BRZEZIŃSKA-STEC Halina (red.). *Kultura organizacyjna w bibliotece: ogólnopolska konferencja naukowa, Białystok, 4-6 czerwca 2007*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2008, p. 427–439. ISBN 978-83-7431-159-5.
 13. PĘDICH Marcin. Biblioteka w świetle teorii wymiarów kultury. *Zarządzanie Biblioteką*. 2014, nr 1, p. 33–42. ISSN 2081-1004.
 14. PĘDICH Marcin. Individualism and Collectivism in Library Architecture. An Analysis of Selected New Library Buildings in the Former East Germany. *Zarządzanie Biblioteką*. 2018, nr 1, p. 118–142. ISSN 2081-1004.
 15. PĘDICH Marcin. Siedem wymiarów biblioteki. Architektura i organizacja przestrzenna biblioteki w kontekście wymiarów kultury zaproponowanych przez F. Trompenarsa i C. Hampden-Turnera. In CHŁOPIŃSKI Władysław, JODŁOWIEC Maria (red.). *Język a komunikacja 25: Słowo w dialogu międzykulturowym*. Kraków: Krakowskie Towarzystwo Popularyzowania Wiedzy o Komunikacji Językowej „Tertium”, 2010, p. 47–53. ISBN 978-83-61678-12-0.
 16. PĘDICH Marcin. Uncertainty Avoidance in Library Architecture. An Analysis of Selected New Library Buildings in the Former East Germany. *Zarządzanie Biblioteką*. 2019, nr 1, p. 125–148. ISSN 2081-1004.
 17. WOJCIECHOWSKA Maja. Kultura organizacyjna jako przedmiot zarządzania niematerialnymi wartościami organizacyjnymi biblioteki. In BRZEZIŃSKA-STEC Halina (red.). *Kultura organizacyjna w bibliotece: ogólnopolska konferencja naukowa, Białystok, 4-6 czerwca 2007*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2008, p. 221–226. ISBN 978-83-7431-159-5.
 18. ZYBERT Elżbieta Barbara. *Kultura organizacyjna w bibliotekach: nowe i stare idee w zarządzaniu biblioteką*. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2004. ISBN 83-89316-21-8.

Sławomir Sobczyk

Akademia Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie
e-mail: ssobczyk@asp.krakow.pl

Bibliotheca Angelica – „złota” biblioteka Rzymu

Słowa kluczowe: Bibliotheca Angelica, biblioteki włoskie, biblioteki zakonne, biblioteki rzymskie, Galleria Angelica

Abstrakt: Miasto Rzym jest kolebką cywilizacji i kultury. W nieskończoność można obcować tu ze starożytnymi i średniowiecznymi zabytkami, imponującymi kościołami, fontannami, pomnikami oraz dziełami sztuki wybitnych artystów. Rzym jest również miejscem, w którym można znaleźć wiele ciekawych pisemnych dzieł przechowywanych w jego bibliotekach – doskonałym przykładem jest rzymska Bibliotheca Angelica. Artykuł przedstawia historię, architekturę, księgozbiór oraz dzisiejszą działalność Biblioteki Angelica.

Keywords: Bibliotheca Angelica, italian libraries, monastic libraries, roman libraries, Galleria Angelica

Abstract: The city of Rome is the cradle of civilization and culture. Here you can experience the ancient and medieval monuments, impressive churches, fountains and works of art by outstanding artists. Rome is also a place where you can find many interesting written works stored in the city libraries – a perfect example is the Roman Bibliotheca Angelica. The article presents the history, architecture, book collection and daily activities of the Angelica Library.

W samym centrum Rzymu, nieopodal Piazza Navona, przy Piazza Sant`Agostino 8, znajduje się najpiękniejsza i najciekawsza rzymska biblioteka. Bibliotheca Angelica, otwarta dwa lata po słynnej Bodleian Library w Oxfordzie, jest jedną z pierwszych europejskich bibliotek publicznych. Fundatorowi biblioteki od początku przyświecała intencja udostępnienia księgozbioru jak najszerzej rzeszy czytelników, niezależnie od pozycji społecznej i statusu ekonomicznego. Bibliotheca Angelica działa do dnia dzisiejszego i również obecnie realizuje ideę promowania włoskiej kultury i sztuki, między innymi dzięki powołaniu do życia galerii sztuki.

Historia Biblioteki

Bibliotheca Angelica została założona w 1604 r., początkowo należała do klasztoru Augustiańskiego, a w 1609 r. stała się drugą we Włoszech (po Bibliotheca Ambrosiana w Mediolanie) biblioteką publiczną [4, s. 366]. Instytucja ta swoją nazwę (nadaną w 1626 r.) zawdzięcza fundatorowi, augustiańskiemu biskupowi Angelo Rocca, znanemu też pod zakonnym imieniem Camers Camerinus (fot. 1) [5, s. 503].

Fotografia 1. Portret biskupa Angelo Rocca

Źródło: <http://www.bibliotecaangelica.beniculturali.it/index.php?it/166/angelo-rocca>.

Ten pisarz, badacz historii i erudyta, odpowiedzialny w okresie pontyfikatu papieża Sykstusa V za Drukarnię Watykańską, był też zapalonym kolekcjonerem rzadkich książek [6, s. 100]. Co niezwykle istotne, pracował nad przygotowaniem *Biblia Sistina*, pierwszej łacińskiej wersji Biblii od 1471 r. [6, s. 100]. Swój bogaty księgozbiór, liczący ok. 20 tys. woluminów, Rocca przekazał pod koniec XVI w. konwentowi św. Augustyna w Rzymie, w którym od stuleci gromadzono cenne manuskrypty podarowane przez dostojników rzymskich oraz książki należące wcześniej do braci zakonnych [3]. Przed rokiem 1604 biblioteka stanowiła integralną część klasztoru Augustianów, a jej zbiory były dostępne jedynie dla mnichów. Dopiero dzięki Angelo Rocca biblioteka klasztorna zyskała odpowiedni budynek i środki na bieżące utrzymanie, sformułowano także zasady jej funkcjonowania. Biskupowi zależało przede wszystkim na otwarciu biblioteki dla wszystkich czytelników oraz „uwolnieniu” jej od jakiegokolwiek cenzury i ograniczeń rządowych [3]. Cenne książki musiały oczywiście być przechowywane w specjalnie do tego celu zaprojektowanych szafach, a dostęp do księgozbioru wymagał pobrania klucza. Sformułowane przez fundatora zasady funkcjonowania biblioteki były w tym okresie innowacyjne, budziły duże zainteresowanie w środowisku bibliotekarskim i zostały szybko implementowane przez inne biblioteki. W roku 1608 Rocca opublikował krótki tekst pt. *Bibliotheca Angelica* (opisujący w skrócie księgozbiór), który można uznać za jeden z pierwszych folderów popularyzujących bibliotekę [1].

W roku 1614 papież Klemens VIII zatwierdził darowiznę Bibliotheca Angelica na rzecz zakonu augustianów, w uznaniu jego zasług dla kultury [6, s. 100]. Mnisi zawsze cieszyli się zaufaniem i szczególnymi względami papieża. Otrzymali na przykład zgodę na przechowywanie w bibliotece tzw. ksiąg zakazanych (*libri prohibiti*), ocenianych przez Święte Oficjum (*Santo Ufficio*). Kolejnym cennym nabytkiem Bibliotheca Angelica był liczący 3 tys. woluminów zbiór Lucasa Holste'a, kuratora Biblioteki Watykańskiej, przekazany

augustianom w 1661 r. W roku 1704 do Bibliotheca Angelica przekazany został księgozbiór biblioteki kardynała Enrico Norrisa [7].

W pierwszej połowie XVIII w. biblioteka zgromadziła znaczący księgozbiór dotyczący reformacji i kontrreformacji, będący do dnia dzisiejszego najbogatszym źródłem wiedzy na temat tego burzliwego okresu. W 1762 r. bracia zakonnicy podjęli decyzję o zakupie księgozbioru zmarłego rok wcześniej kardynała Domenico Passionei, wieloletniego legata papieskiego w różnych krajach protestanckich, łączonego z kręgiem rzymskich jansenistów, kolekcjonera tekstów religijnych i polemicznych [10]. Nabytek, pozyskany dzięki środkom przyznanych bibliotece przez biskupa Rocca, dwukrotnie zwiększył dotychczasową kolekcję, ale przede wszystkim dostarczył badaczom nieocenionych informacji naukowych [3].

Fotografia 2. Portret pierwszego świeckiego dyrektora Ettore Novelliiego

Źródło: <http://www.bibliotecaangelica.beniculturali.it/>.

Największy wpływ na rozwój Bibliotheca Angelica w XVIII w. miał pochodzący z Czech Kosmas Schmalfus, pełniący w latach 1766-1776 rolę asystenta generała zakonu augustianów w Rzymie. Schmalfus całkowicie zindeksował katalog rzeczowy oraz w połowie katalog autorów [1]. Prace nad katalogiem autorów zakończył następca Schmalfusa, pochodzący z Niemiec, Richard Tecker. Katalogi autorstwa Schmalfusa i Teckera składają się z 54 tomów i są używane praktycznie do dnia dzisiejszego [1].

Dalsze losy Bibliotheca Angelica są ściśle związane z historią Włoch. W 1873 r. biblioteka została przejęta przez nowo powstałe państwo włoskie. Pierwszy świecki dyrektor biblioteki, Ettore Novelli, zakupił 171 manuskryptów i 599 książek z biblioteki rodzinnej księcia Massimo [10] (fot. 2).

W 1919 r. księgozbiór biblioteki powiększył się o kolekcję prac Giambattista Bodoniego, w 1975 r. o kolekcję krytyka literackiego Arnaldo Bocellisego, a pod koniec XX w. o 954 dziełnastowiecznych librett operowych z kolekcji Nicola Santangelo [3]. Od 1940 r. biblioteka przechowuje składające się z 10 tys. woluminów archiwa Accademia Letteraria dell' Arcadia. Od 1975 r. Bibliotheca Angelica znajduje się pod nadzorem włoskiego Ministerstwa Kultury [3].

Architektura budynku i wnętrza

Mniej więcej 30 lat po śmierci biskupa Rocca księgozbiór Bibliotheca Angelica był już tak duży, że przestał mieścić się w murach klasztoru. Augustianie zakupili więc kilka działek po drugiej stronie ulicy i postanowili przenieść tam bibliotekę. Autorem projektu był architekt Francesco Borromini, któremu zadanie to powierzył papież Aleksander VII. Biblioteka stanęła w miejscu wyburzonych pięciu starszych budynków, po prawej stronie fasady kościoła Sant`Agostino. Dzieło Borrominiego po latach również zostało zrównane z ziemią na polecenie augustianów, przed kolejną przebudową klasztoru [12, s. 314]. Po budynkach autorstwa Borrominiego zostało jedynie kilka szkiców znajdujących się obecnie w Bibliotece Albertina w Wiedniu oraz szczegółowy opis wykonany w 1674 r. przez prawnika, Carlo Cartariego [11, s. 15].

Znacząca rozbudowa księgozbioru w 1762 r. wymusiła ostatecznie przebudowę klasztoru, która została zlecona przez przeora generalnego Francisco X Vazqueza. Ostatecznie biblioteka była zamknięta z powodu renowacji w latach 1748-1786, a po otwarciu czytelnicy mogli już korzystać z pisanych odręcznie katalogów bibliotecznych. Za rozbudowę i dzisiejszą aranżację czytelnicy odpowiedzialny jest architekt Luigi Vanvitelli [11, s. 26]. Obecnie biblioteka znajduje się na pierwszym piętrze budynku przy Piazza Di Sant`Agostino 8, do którego wejście prowadzi przez szerokie, drewniane drzwi (fot. 3).

Fotografia 3. Wejście do biblioteki

Źródło: fotografia własna.

Na szczycie schodów można podziwiać marmurowe popiersia: Klemensa XIII, Benedykta XIV, Enrico Norisa i Egidio Colonna (fot. 4).

Fotografia 4. Płaskorzeźba z wizerunkiem Angelo Rocchae

Źródło: fotografia własna.

Bezpośrednio z ogromnego hallu można dostać się do gabinetu dyrektora biblioteki, w którym znajdują się portrety zakonników, pełniących w przeszłości funkcję głównych bibliotekarzy (*prefetti*). Jedną ze ścian pokrywa niezwykle fresk, pochodzący prawdopodobnie z pierwszej połowy XV w., przedstawiający Madonnę z Dzieciątkiem z kościoła św. Tryfona, zburzonego przy okazji rozbudowy biblioteki. W gabinecie dyrektora znajduje się również para globusów (ziemski i niebiański) z kolekcji Passionei, autorstwa Willema Janszoon Blaeu, datowanego na okres 1599-1603 [11, s. 30].

Czytelnia to pomieszczenie o wysokości 19 metrów, którego ściany są w całości pokryte drewnianymi regałami, wykonanymi w 1764 r. przez architekta Nicola Fagioli (fot. 5-11) [2, s. 105]. Książki są ustawione w rzędach zgodnie z wielkością, od największych na dolnych półkach do najmniejszych na górnych. Tytuły książek są napisane na grzbietach złotymi literami, od których odbija się słońce wpadające do czytelnicy, co daje efekt niezwykłego rozświetlenia i stało się przyczyną nadania bibliotece określenia „złotej”, czyli *biblioteca dorata* [11, s. 11]. Wzdłuż ścian czytelnicy ciągną się dwie wąskie galerie, ogrodzone balustradami, do których można wejść przez niewielkie drzwi.

Fotografia 5. Czytelnia Biblioteki Angelica

Źródło: fotografia własna.

Fotografia 6. Czytelnia Biblioteki Angelica

Źródło: fotografia własna.

Fotografia 7. Czytelnia Biblioteki Angelica

Źródło: fotografia własna.

Fotografia 8. Czytelnia Biblioteki Angelica

Źródło: fotografia własna.

Fotografia 9. Czytelnia Biblioteki Angelica

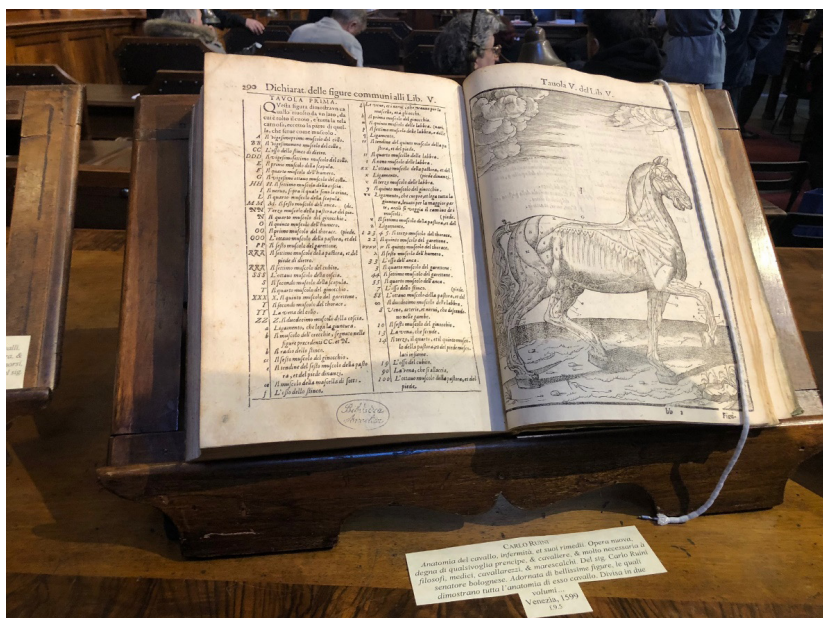
Źródło: fotografia własna.

Fotografia 10. Ekspozycja w czytelni

Źródło: fotografia własna.

Fotografia 11. Ekspozycja w czytelni

Źródło: fotografia własna.

Księgozbiór, kolekcje oraz unikatowe wydawnictwa

Obecnie księgozbiór Bibliotheca Angelica liczy 200 tys. woluminów, z czego 100 tys. wydawnictw pochodzi z okresu od XV do XIX w. Są to pozycje dotyczące przede wszystkim reformacji i kontrreformacji, dzieje teatru w przedziale od XV do XVIII w., dzieje Rzymu, teksty literatury włoskiej. Na całość zbiorów składają się 672 periodyki włoskie i zagraniczne, z czego 150 to tytuły współczesne [3]. Zbiory biblioteki można podzielić na kolekcję antyczną, kolekcję współczesną oraz unikatowe i rzadkie wydawnictwa.

Kolekcja antyczna

Księgozbiór antyczny składa się z ponad 100 tys. woluminów, opublikowanych między XV i XIX w. Jądro kolekcji stanowią: księgozbiór Angelo Rocco, dar Lucasa Holste oraz kolekcja Domenico Passionei. Do najbogatszych działów, uzupełnianych do dnia dzisiejszego o dary i zakupy, należą prace dotyczące: myśli św. Augustyna oraz aktywności zakonu augustianów, historii reformacji i kontrreformacji, kolekcje dzieł Dantego, Petrarcki i Boccaccio [1].

Kolekcja współczesna

Od 1873 r. kolejni dyrektorzy starali się uzupełniać przede wszystkim takie działy biblioteki jak: literatura włoska, krytyka literacka, historia kościoła w okresie reformacji

i kontrreformacji. W ciągu stulecia księgozbiór biblioteki został zwiększony o kolejne 100 tys. książek. Kolekcja współczesna zawiera między innymi: zapisy dialektu rzymskiego autorstwa Giggi Zanazzo oraz korespondencję Domenico Gnoli i Felice Barnabei, prywatną kolekcję krytyka literackiego Arnaldo Bocelliego, dar rodziny Marcello Cardone oraz Achille Tartaro. Istotną częścią kolekcji jest również archiwum Akademii Arkadyjskiej, znajdujące się w zbiorach Bibliotheca Angelica od 1940 r. [1].

Cymelia w zbiorach biblioteki

Bibliotheca Angelica może poszczycić się wieloma cennymi zabytkami. Do najważniejszych z nich należą:

- ***Liber Memorialis de Remiremont*** – Ten unikalny manuskrypt, pochodzący z klasztoru Remiremont we wschodniej Francji, to nic innego jak odręczny spis nazwisk osób żyjących lub zmarłych, wspomnianych w modlitwach. Pierwsze nazwiska w księdze pochodzą z IX w., a zapiski były prowadzone przez kolejne trzy stulecia. Księga jest ozdobiona ornamentowymi inicjałami i wzorami geometrycznymi, w kolorach fioleto, czerwieni, żółci i złotego [1].
- ***De Balneis Puteolanis*** – To średniowieczny wiersz dydaktyczny w języku łacińskim, przypisywany Piotrowi z Eboli, opisujący właściwości wód termalnych z Pozzuoli i Baia. Pochodzi z kolekcji Passionei i jest datowany na koniec XIII w. Manuskrypt został ozdobiony 18 niezwyklejmi ilustracjami, przedstawiającymi sceny z łaźni [11, s. 39].
- ***Biblia atlantycka*** – Nazwa tego dzieła wzięła się od jej rozmiarów, które wynoszą 500 x 400 mm. Pozycja ta liczy ponad 1000 stron. Takie księgi powstawały między X a XII w. i były przeznaczone do publicznego czytania. W księgozbiórze Bibliotheca Angelica znajdują się trzy takie biblie, pochodzące z kolekcji Domenico Passionei [11, s. 40].
- ***Historia naturalis*** – W Bibliotheca Angelica znajduje się włoskie wydanie *Historia naturalis* z 1476 r., tłumaczonej przez Cristoforo Landino, a dedykowanej Ferdynandowi I Aragońskiemu, władcy Neapolu. Tłumaczenie tej pozycji z łaciny stanowi punkt zwrotny w rozwoju języka włoskiego. Skórzana oprawa wielotomowego dzieła pochodzi z XVIII w. [1].
- ***Boska komedia*** – Księgozbiór biblioteki zawiera XIV-wieczny manuskrypt dzieła Dante Alighieri, udekorowany 34 ilustracjami na złotym tle, pochodzącymi prawdopodobnie z warsztatu Mezzaratta w Bolonii [11, s. 42].
- ***Manuskrypty muzyczne*** – W kolekcji Bibliotheca Angelica znajduje się ok. 60 manuskryptów muzycznych, głównie z okresu średniowiecza. Są one istotne ze względu na możliwość prześledzenia historii notyfikacji muzycznej [11, s. 44].
- ***Megillah Ester*** – *Księga Estery* to pergaminowy zwój wzorowany na liturgicznych księgach żydowskich. Ma 83 cm wysokości i 520 cm długości, został napisany XVII-wieczną czcionką, udekorowany herbem właściciela oraz motywami

kwiatowymi. Zwój owinięto wokół bogato zdobionego, drewnianego wafka, z inskrypcją właściciela i datą zakupu: 11 dzień miesiąca Adar roku 5422 (2 marca 1662 r.).

- **Książki botaniczne** – W księgozbiorniku Bibliotheca Angelica znajduje się ponad 250 książek botanicznych, publikowanych między XVI i XVIII w., pięć ręcznie wykonanych herbariów z XVI w., prawdopodobnie autorstwa Gherardo Cibo oraz kilkanaście manuskryptów datowanych na XIII-XIX w. Wśród wielu cennych woluminów należy zwrócić uwagę na unikatowe wydawnictwo Giorgio Bonelliego, obejmujące następujące tomy: *Hortus Romanus* z akwarelami przedstawiającymi rośliny z ogrodów botanicznych Rzymu, *Hortus Sanitatis* z pierwszą znaną ilustracją trufli, *Dioscorides* oraz *Hortus Eystettensis* z barokowymi rycinami roślin z ogrodów botanicznych Europy [1].
- **Herbarium** – W kolekcji Bibliotheca Angelica znajduje się unikalny zielnik, złożony z pięciu tomów i zawierający egzemplarze wysuszonych roślin. *Herbarium* podzielono na dwie części: A i B. *Herbarium A* (jeden tom) składa się z 533 próbek ułożonych bez jakichkolwiek kryteriów i wiedzy botanicznej. Natomiast *Herbarium B* (pięć tomów) zawiera 1347 próbek roślin ułożonych w porządku alfabetycznym, opatrzonych odpowiednimi rysunkami, objaśnieniami oraz indeksem rzeczowym. Autorstwo pracy przypisuje się Gherardo Cibo, który po przejściu na emeryturę w 1540 r. poświęcił się całkowicie studiom botanicznym [1].
- **Rerum medicarum Novae Hispaniae thesaurus (Tessoro Messicano)** – To niezwykle dzieło znane też jako tzw. Skarb Meksykański, wydane w 1651 r. Jest efektem współpracy Hiszpanii i Włoch na początku XVII w. W roku 1570 król Hiszpanii Filip II poprosił nadwornego lekarza Indii, Francisco Hernandez, o udanie się do Meksyku celem przeprowadzenia badań lokalnych roślin leczniczych. *Tessoro Messicano* jest kolekcją danych botanicznych, zoologicznych i mineralogicznych z Nowego Świata, będących efektem siedmioletnich badań Hernandez [11, s. 68].
- **Atlas anatomiczny Paolo Mascagniego** – Jedna z najbardziej monumentalnych publikacji. Składa się z 44 tablic przedstawiających człowieka rzeczywistych rozmiarów, w różnych przekrojach anatomicznych. Wykonanie każdej strony wymagało użycia 3 miedzianych tablic. Na kolejnych stronach książki uwidoczniono poszczególne warstwy: mięśnie powierzchowne i głębokie, nerwy, naczynia, szkielet. Rysunki były wykonywane przez Antonio Seratoniego i jego uczniów pod kierunkiem Paolo Mascagniego i jego następców, bezpośrednio w kostnicy. Koszty przygotowania i wydania publikacji były tak ogromne, że Mascagni musiał zastawić niektóre ze swoich nieruchomości [11, s. 73].
- **Kolekcja map miast** – Kolekcja map miast południowych Włoch powstała na zlecenie Angelo Rocca w ciągu ostatnich dekad XIV w. W czasie swojej podróży po Królestwie Obojga Sycylii biskup zlecał wykonywanie rysunków mnichom lub nieznanym pejzażystom. Planował stworzenie z nich albumu, na przeszkodzie stanęły jednak niejednorodny format i różnorodna technika rysunków. Dzisiaj kolekcja stanowi istotne źródło informacji o planowaniu i układzie miast południowych regionów Włoch [3].

Galleria Angelica

Na parterze Pałacu Sant'Agostino, obok pomieszczeń samej biblioteki, znajduje się galeria artystyczna poświęcona sztuce współczesnej. Galeria ma oddzielne wejście od via Sant'Agostino 11, ale jest bezpośrednio połączona z biblioteką (fot. 12).

Fotografia 12. Wejście do Gallerii Angelica

Źródło: fotografia własna.

Przestronne, jasne pomieszczenie galerii, z arkadowymi oknami i minimalistycznym, nowoczesnym wystrojem, w ciekawy sposób kontrastuje z tradycyjnym, rokokowym wystrojem Bibliotheca Angelica.

Pomieszczenie galerii zostało wydzielone w drugiej połowie XVIII w. podczas przebudowy klasztoru przez Luigi Vanvitelliego [11, s. 34]. Wcześniej w tym miejscu znajdowała się łaźnia, udostępniana przez bogatych obywateli miasta dla okolicznych mieszkańców dzielnicy, nieposiadających w domach łaźni. Po zjednoczeniu Włoch po 1871 r., przez wiele lat trwały uzgodnienia między władzami zakonu augustianów i Ministerstwem Edukacji w sprawie przekazania niektórych pomieszczeń, między innymi dzisiejszej galerii [11, s. 34]. Wcześniej w pomieszczeniu galerii znajdowało się mieszkanie bibliotekarza i magazyn książek. Galleria Angelica została ostatecznie powołana do życia w 1994 r., ponad 100 lat po formalnym przejściu pomieszczeń przy via Della Scrofa przez bibliotekę [9].

Początkowo w galerii wystawiano starodruki i manuskrypty z zasobów Bibliotheca Angelica oraz sztukę antyczną. W 2005 r. doszło jednak do zmiany kursu i Galleria Angelica

stała się galerią sztuki współczesnej, w której organizowane są wystawy rzeźby, grafiki czy fotografii [9]. Często też pojawiają się tam wystawy tematyczne, poświęcone wielkim twórcom włoskim i zagranicznym, takim jak: Rafael, Banksy, Federico Fellini (fot. 13-14).

Fotografia 13. Wystawa w Galerii Angelica – Federico Fellini

Źródło: fotografia własna.

Fotografia 14. Wystawa w Galerii Angelica – Federico Fellini

Źródło: fotografia własna.

Działalność biblioteki dzisiaj

Czytelnia jest otwarta od poniedziałku do soboty, w różnych godzinach, zwykle w poniedziałki, piątki i soboty w godzinach 8.15–13.45, a w pozostałe dni w godzinach 5.15–19.15. Trzeba pamiętać, że instytucja często jest miejscem różnych okolicznościowych wystaw, targów, konferencji czy pokazów i wówczas jest zamknięta dla odwiedzających. Do biblioteki może wejść każdy, kto ma ukończone 16 lat i legitymuje się dowodem tożsamości ze zdjęciem. W recepcji przy wejściu należy pozostawić okrycia wierzchnie i torby, a wejście do biblioteki jest możliwe dopiero po otrzymaniu karty wstępu. Biblioteka dysponuje też osobnym wejściem dla niepełnosprawnych od Via Sant'Agostino 13. Osoby zainteresowane historią biblioteki i jej księgozbiorem mogą uczestniczyć w wycieczce z przewodnikiem, którą należy umówić w biurze biblioteki z odpowiednim wyprzedzeniem.

Wnętrze Bibliotheca Angelica od wielu lat inspiruje twórców filmowych. Czytelnia została wykorzystana w następujących filmach: *Il giardino dei Finzi Contini* Vittorio De Sica z 1970 r., *Inferno* Dario Argente z 1980 r. oraz *Anioły i demony* Rona Howarda z 2009 r., będącym ekranizacją bestsellerowej powieści Dana Browna pod tym samym tytułem [9]. Częstymi gośćmi Bibliotheca Angelica są również styliści i projektanci mody. Odbywają się tam między innymi pokazy mody znanego włoskiego projektanta, Raniero Gattinoniego [9].

Biblioteka umożliwia dostęp do księgozbioru przez różne katalogi *online* (w zależności od rodzaju kolekcji):

- OPAC SBN – to włoski katalog narodowy, umożliwiający wyszukiwanie zarówno pozycji antycznych, jak i współczesnych (<http://opac.sbn.it>);
- katalogi historyczne – 216 katalogów 36 włoskich bibliotek działających pod egidą Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa (<http://cataloghistorici.bdi.sbn.it>);
- INTERNET CULTURALE – włoska biblioteka cyfrowa i portal instytucji kulturalnych (<http://www.internetculturale.it>);
- EDIT16 – rosnąca kolekcja edycji drukowanych we Włoszech między 1501 a 1600 r.; umożliwia dostęp do zdigitalizowanych wersji tekstów (<http://edit16.iccu.sbn.it>);
- MANUS – baza danych Manus zawiera opisy i obrazy manuskryptów znajdujących się w publicznych i prywatnych włoskich bibliotekach (<http://manus.iccu.sbn.it>);
- baza bibliotek włoskich (<http://anagrafe.iccu.sbn.it>) [3].

W sieci znajdują się też zdigitalizowane reprodukcje starych, pisanych odręcznie katalogów, które można podziwiać na miejscu. Możliwe jest przeglądanie *online* 1987 librett operowych, które zostały w całości zdigitalizowane przez Raffaello Tomaciello [3].

Bibliotheca Angelica została powołana do życia ponad 400 lat temu przez augustiańskiego biskupa, Angelo Rocca. Temu erudycie i bibliofilowi przyswiecała idea udostępnienia unikalnego księgozbioru wszystkim potencjalnym czytelnikom, niezależnie od ich statusu społecznego czy ekonomicznego. Można wręcz powiedzieć, że była to jedna z pierwszych włoskich instytucji pożytku publicznego.

Biblioteka jest nieocenionym źródłem wiedzy architektonicznej, historycznej i bibliograficznej. Stanowi też jedyne w swoim rodzaju muzeum literatury włoskiej, pozycji związanych z historią kościoła oraz szczególnych obiektów, które pozwalają na zrozumienie wielowiekowej roli biblioteki w historii Włoch.

Bibliografia

1. Angelica Library. *The most beautiful library in Italy* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.rhometguesthouse.com/angelica-library/>. Stan z dnia 15.08.2020.
2. BAUR-HEINHOLD Margarete. *Schöne alte Bibliotheken. Ein Buch vom Zauber ihrer Räume*. Monachium: Georg D.W. Callwey, 1972. ISBN 3-7667-0245-9.
3. *Bibliotheca Angelica* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://bibliotecaangelica.beniculturali.it/index.php?en/1/home>. Stan z dnia 02.09.2020.
4. CHEŁMICKI Zygmunt (red.). *Podręczna encyklopedia kościelna*. Warszawa: Gebethner i Wolff, 1904.
5. GRYGLEWICZ Feliks, ŁUKASZYK Romualda, SUŁKOWSKI Zygmunt (red.). *Encyklopedia katolicka*. T. 2. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1985.
6. HERBERMANN Charles George, PACE Edward Aloysius, PALLÉN Condé Benoist, SHAHAN Thomas Joseph, WYNNE John Joseph (red.). *The Catholic Encyclopedia. An International Work of Reference on the Constitution, Doctrine, Discipline, and History of the Catholic Church*. New York: The Universal Knowledge Foundation, 1912.
7. *La Biblioteca Angelica, Roma – Francesca Pola* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://francescapola.blogspot.com/2013/11/la-biblioteca-angelica-roma.html>. Stan z dnia 04.09.2020.
8. MUNAFÓ Paola, MURATORE Nicoletta. *La Biblioteca Angelica*. Rzym: Istituto Poligrafico e Zilecca Dello Stato, 1989.
9. *Rozmowa z pracownikiem Biblioteki Angelica z dnia 07.02.2020* [Dokument niepublikowany].
10. SCIARRA Elisabetta. Breve storia del fondo manoscritto della Biblioteca Angelica. *La Bibliofilia* [Dokument elektroniczny]. 2009, nr 3. Tryb dostępu: <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26198848>. Stan z dnia 10.08.2020.
11. TERLIZZI Fiammetta. *La Biblioteca Dorata*. Cantalupo in Sabina: Edizioni Sabinae, 2015. ISBN 978-8898-623-235.
12. TURNER Jane (red.). *The Dictionary of Art*. T. 19. New York, London: Grove, 1996. ISBN 1-884446-00-0.

Z warsztatu bibliotekarza

Zarządzanie relacjami z klientem biblioteki

opracowanie Maja Wojciechowska

Biblioteki to instytucje, które w coraz większym stopniu bazują na rozbudowanych kontaktach ze swoimi klientami. Ich typowo informacyjne funkcje systematycznie poszerzane są o funkcje społeczne, wymagające umiejętności zarządzania relacjami ze środowiskiem zewnętrznym. Poniżej zamieszczono podstawowe informacje związane z zarządzaniem relacjami z klientami bibliotek.

Definicja: Zarządzanie relacjami to zestaw działań i procedur mających na celu budowanie silnych i długotrwałych więzi z użytkownikami biblioteki, będący konsekwencją przyjętej przez nią filozofii funkcjonowania, bazującej na pielęgnowaniu związków z klientami. Wynika ze strategii opracowanej przez bibliotekę.

Tłumaczenie terminu: ang. *Relationship Management*, niem. *Beziehungsmanagement*, fr. *Gestion de la relation*, ros. *Управление отношениями*

Relacja: sposób nawiązywania kontaktu i porozumiewania się biblioteki z otoczeniem, uwzględniający filozofię i cele działania instytucji oraz uczucia i postawy jednostek. Określa stosunek, jaki zachodzi między biblioteką, a jej klientami.

Marketing relacji: koncepcja marketingowa zakładająca pozyskiwanie, budowanie i utrzymywanie długotrwałych relacji z użytkownikami bibliotek, które mają na celu przynoszenie korzyści obu stronom, tj. bibliotece oraz jej klientom. Do korzyści ze strony klienta można zaliczyć uzyskanie dostępu do informacji i wartościowych usług, a ze strony biblioteki – realizowanie programu rozwoju intelektualnego oraz społecznego w obszarze na którym działa instytucja oraz w konsekwencji zapewnienie ciągłości funkcjonowania i wzrostu organizacyjnego. Marketing relacji nie dąży (tak jak tradycyjny marketing) do sfinalizowania usługi, lecz utrzymania klienta i nawiązania z nim dłuższej współpracy.

Kapitał relacji: wartość stanowiąca konsekwencję zdolności do kształtowania stosunków z partnerami, do których w przypadku bibliotek można zaliczyć: użytkowników, inne biblioteki, instytucje kultury i nauki, z którymi współpracuje placówka, a także dostawców oraz kooperantów. Składnikiem kapitału relacji jest kapitał klienta.

Najważniejsze elementy kapitału relacji: relacje z klientami, marka, reputacja i wizerunek biblioteki, lojalność klientów.

Kapitał klienta: suma i wartość relacji, które nawiązuje biblioteka ze swoimi użytkownikami, przynoszące pożądane korzyści.

Rodzaje relacji:

- krótkoterminowe lub długoterminowe;
- słabe lub silne;
- grupowe lub interpersonalne;
- wewnętrzne (zachodzące wewnątrz zespołu pracowniczego biblioteki) lub zewnętrzne (z otoczeniem);
- spontaniczne lub wymuszone.

Cele zarządzania relacjami:

1. Tworzenie systemu sieci kontaktów i wsparcia z partnerami oraz klientami biblioteki, opartego na wzajemnych relacjach, zaangażowaniu i zaufaniu.
2. Aktywne pozyskiwanie klientów przez bibliotekę, dzięki umiejętności inicjowania kontaktu oraz wiedzy na temat samych czytelników.
3. Efektywne komunikowanie się z klientami za pośrednictwem różnych kanałów, odpowiednich dla różnych grup użytkowników.
4. Budowanie skutecznego systemu wymiany informacji biblioteki z otoczeniem.
5. Nawiązywanie z klientami długotrwałych relacji.
6. Budowanie silnych więzi opartych na zaufaniu (zwłaszcza w bibliotekach szkolnych i dziecięco-młodzieżowych, a także nastawionych na obsługę osób starszych i wymagających specjalnej pomocy).
7. Ciągłe podnoszenie poziomu jakości usług dzięki informacji zwrotnej od klientów.
8. Zaangażowanie wszystkich agend biblioteki w przygotowywanie usługi, niezależnie czy mają bezpośredni kontakt z czytelnikiem.
9. Tworzenie nowych wartości (usług oraz innych korzyści) ważnych z punktu widzenia potrzeb klienta biblioteki.
10. Traktowanie każdego czytelnika w sposób indywidualny.
11. Angażowanie czytelników w aktywną współpracę z biblioteką.
12. Doskonalenie procesów obsługi.
13. Budowanie atmosfery współdziałania, kooperacji, wsparcia, realizacji wspólnych celów i skutecznej komunikacji.
14. Zapobieganie konfliktom oraz skuteczne rozwiązywanie konfliktów.

Systemy wspierające zarządzanie relacjami: *public relations*, programy lojalnościowe (np. prowadzane przez biblioteki dziecięce, adresowane do najmłodszych czytelników, dopiero wyrabiających w sobie nawyk czytania), systemy CRM.

Kompetencje biblioteki niezbędne w procesie budowania relacji:

- umiejętność kreowania pozytywnych emocji w kontaktach z partnerami;
- rozumienie interesów drugiej strony relacji
- elastyczność w postępowaniu z partnerami;
- konstruktywne rozwiązywanie problemów;
- zdolność do budowania efektywnej komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej;
- budowanie zaufania;
- gotowość do ustanawiania kompromisu.

Czynniki niezbędne w procesie budowania długotrwałych i silnych relacji:

- satysfakcja z usługi;
- satysfakcja z obsługi/sposobu komunikacji;
- zaufanie;
- zrozumienie;
- wspólne doświadczenia klienta i usługodawcy;
- wzajemność.

Działania w procesie zarządzania relacjami:

- zebranie informacji o klientach/partnerach i dokonanie ich segmentacji;
- kierowanie do poszczególnych grup dedykowanych ofert, odzwierciedlających ujawnione preferencje i potrzeby;
- nienachalna, ale równocześnie sprawna komunikacja za pomocą preferowanych przez klientów kanałów informacji;
- dostosowanie sposobu obsługi klientów do ich faktycznych potrzeb;
- tworzenie możliwości/okazji do wyrażania przez klientów biblioteki własnych opinii na temat jej działalności (oferty, obsługi, modeli działania);
- szczegółowa analiza przyczyn niezadowolenia użytkowników oraz ich eliminacja;
- włączenie całego zespołu (również z działów niemających bezpośredniego kontaktu z czytelnikami) w proces tworzenia wartości dla klienta.

Poziomy relacji biblioteki z jej otoczeniem:

1. Poziom 1 – Kooperacja. Uczestnicy relacji, tj. biblioteka i jej partnerzy (użytkownicy, dostawcy, współorganizatorzy usług itp.) podejmują wysiłki w zakresie promowania wspólnych interesów, przedsięwzięć, usług, projektów, zwiększających prawdopodobieństwo uzyskania obopólnych korzyści.
2. Poziom 2 – Zaufanie. Uczestnicy relacji dążą się szacunkiem, okazują sobie wsparcie i są przekonani, że mogą na sobie polegać, dążąc konsekwentnie do osiągnięcia pozytywnych skutków podjętych działań (projektów).
3. Poziom 3 – Zaangażowanie. Uczestnicy relacji poza szacunkiem zaczynają dążyć się przywiązaniem oraz nabierają przekonania, że ich partnerzy są na tyle ważni, iż warto poważnie zaangażować się, by wspierać i kontynuować relację z nimi.

Korzyści wynikające ze skutecznego zarządzania relacjami:

- budowanie stabilnej, silnej pozycji w otoczeniu;
- kształtowanie pozytywnego wizerunku i tworzenie dobrej reputacji;
- zyskanie przychylności partnerów oraz użytkowników biblioteki;
- zwiększenie szansy na zaktywizowanie nieużytkowników;
- łatwiejsze pozyskiwanie nowych partnerów do współpracy;
- utrzymywanie długoterminowej kooperacji z partnerami i klientami;
- lepsze zrozumienie potrzeb i zachowań klientów.

Literatura przedmiotu:

1. ADAMIEC Sabina. Komunikacja warunkiem kapitału społecznego biblioteki. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Zarządzanie*. 2007, z. 1, s. 27–34. ISSN 1899-8658.
2. ANISZEWSKA Anna, KANT Katarzyna. Metody komunikacji elektronicznej między czytelnikiem a bibliotekarzem. In WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Elektroniczny wizerunek biblioteki*. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum, 2008, s. 51–62. ISBN 978-83-61079-01-9.
- BROŻEK Katarzyna. Przelamywać bariery, czyli o tworzeniu właściwych relacji między bibliotekarzem a użytkownikiem w procesie komunikacji interpersonalnej. In ANTCZAK-SABALA Beata, KOWALSKA Małgorzata, TKACZYK Lucyna (red.). *Przestrzeń informacyjna biblioteki akademickiej – tradycja i nowoczesność*. Toruń: Wyższa Szkoła Bankowa, 2009, s. 293–301. ISBN 978-83-923607-6-6.
3. CHRAPCZYŃSKA Beata. Budowanie relacji między biblioteką akademicką i jej otoczeniem. In ŻMI-GRODZKA Barbara (red.). *Dolnośląskie Centrum Informacji Naukowej i Ekonomicznej – biblioteka otwarta*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 2011, s. 51–67. ISBN 978-83-7011-116-4.
4. HELLER Włodzimierz, PIESZAK Elżbieta. Czy w bibliotece publicznej jest miejsce na komunikację interpersonalną? In PONIEDZIAŁEK Ewelina (red.). *Rola biblioteki w lokalnej przestrzeni informacyjnej, edukacyjnej i kulturalnej*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koninie, 2009, s. 90–107. ISBN 978-83-62135-00-4.
5. JARSKA Lidia M. Internetowe forum dyskusyjne – platforma informacyjna i komunikacyjna między bibliotekarzami a czytelnikami. In MATWIEJCZUK Wanda, SZEWCZYK-KŁOS Danuta (red.). *Unowocześnianie organizacji i metod pracy bibliotek w świetle zmieniających się potrzeb czytelników: edycja II. Materiały konferencyjne, Opole, 16-17 listopada 2011 r.* Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2012, s. 247–269. ISBN 978-83-7395-527-1.
6. JASKOWSKA Bożena. Gesty obok słów: mowa ciała dla bibliotekarzy. *Bibliotheca Nostra*. 2008, nr 2, s. 16–22. ISSN 1734-6576.
7. JURCZAK Izabela, OKULARCZYK Elżbieta (red.). *Partnerzy bibliotek. Model komunikacji z otoczeniem*. Łódź: Firma Księgarska Wiesława Juszcza, 2008. ISBN 978-83-925616-0-6.
8. KANCZAK Agnieszka, OBRZUT Anna. Skuteczna komunikacja vs konflikt w bibliotece. In ANTCZAK-SABALA Beata, KOWALSKA Małgorzata, TKACZYK Lucyna (red.). *Przestrzeń informacyjna biblioteki akademickiej – tradycja i nowoczesność*. Toruń: Wyższa Szkoła Bankowa, 2009, s. 319–324. ISBN 978-83-923607-6-6.
9. KISIŁOWSKA Małgorzata. *Już nie wiem jak mam do ciebie mówić... czyli komunikacja biblioteczna*. Warszawa: CEBiD, 2001. ISBN 83-88581-02-3.
10. LEPKOWSKA Emilia. Wpływ komunikacji interpersonalnej na wizerunek biblioteki i relacje bibliotekarz – użytkownik. In ANTCZAK-SABALA Beata, KOWALSKA Małgorzata, TKACZYK Lucyna (red.). *Przestrzeń informacyjna biblioteki akademickiej – tradycja i nowoczesność*. Toruń: Wyższa Szkoła Bankowa, 2009, s. 303–318. ISBN 978-83-923607-6-6.

11. NOWAKOWSKA Izabela. Komunikacja z użytkownikiem biblioteki w aspekcie konfliktu. In WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Bibliotekarze i czytelnicy w dobie nowych technologii i koncepcji organizacyjnych bibliotek*. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum, 2013, s. 91–102. ISBN 978-83-61079-22-4.
12. SIENKIEWICZ Jolanta. Komunikacja w bibliotece. In CZYŻEWSKA Maria (red.). *Kształtowanie wizerunku biblioteki*. Białystok: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej, 2007, s. 133–150. ISBN 83-87981-39-7.
13. SZYDLIK Leszek. Komunikacja marketingowa biblioteki uczelnianej z otoczeniem (ze szczególnym uwzględnieniem relacji bibliotekarz - użytkownik). In *Zarządzanie marketingowe biblioteką*. Poznań: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej, 2008, s. 193–205. ISBN 978-83-7205-265-0.
14. WOJCIECHOWSKA Maja (red.). *Współpraca bibliotek na szczeblu regionalnym, krajowym, międzynarodowym*. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum, 2011. ISBN 978-83-61079-14-9.
15. WOJCIECHOWSKA Maja, KAMIŃSKA Joanna, ŻOŁĘDOWSKA-KRÓL Beata, JASKOWSKA Bożena. *Leksykon zarządzania i marketingu w bibliotekoznawstwie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2019. ISBN 978-83-65741-17-2.
16. WOJCIECHOWSKA Maja. (red.). *Zarządzanie biblioteką*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2019. ISBN 978-83-65741-26-4.
17. WOJCIECHOWSKA Maja. *Kształtowanie kapitału społecznego – ujęcie z perspektywy bibliotekoznawczej*. Warszawa: Difin, 2019. ISBN 978-83-8085-844-2.
18. WOJCIECHOWSKA Maja. *Media relations* jako forma komunikacji marketingowej biblioteki. *Toruńskie Studia Bibliologiczne*. 2009, nr 2, s. 81–91. ISSN 2080-1807.
19. WOJCIECHOWSKA Maja. Reputacja jako czynnik wspierający budowanie relacji instytucji świadczących usługi informacyjne. In TARASZKIEWICZ Beata (red.). *Ekologia informacji w e-społeczeństwie*. Słupsk: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Biblioteka Uczelniana Akademii Pomorskiej, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Słupsku, 2014, s. 88–96. ISBN 978-83-88783-20-3.
20. WOJCIECHOWSKA Maja. Rola systemów CRM w pozyskiwaniu wiedzy na temat klientów usług informacyjnych. In TARASZKIEWICZ Beata (red.). *Ekologia informacji w środowisku regionalnym*. Słupsk: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Biblioteka Uczelniana Akademii Pomorskiej, 2012, s. 76–92. ISBN 978-83-88783-18-0.
21. WOJCIECHOWSKA Maja. Rozwój zarządzania relacjami w bibliotekach i ich otoczeniu. In WROCŁAWSKA Maria, JERZYK-WOJTECKA Justyna (red.). *Stare i nowe w bibliotece: współpraca czy konkurencja. Konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego: materiały konferencyjne*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2010, s. 37–42. ISBN 978-83-7525-413-6.
22. WOJCIECHOWSKA Maja. *Studium zarządzania niematerialnymi zasobami organizacyjnymi bibliotek*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2014. ISBN 978-83-7865-240-3.
23. WOJCIECHOWSKA Maja. Zjawisko lojalności wśród klientów bibliotek. *Bibliotheca Nostra*. 2010, nr 1, s. 25–35. ISSN 1734-6576.
24. ŻOŁĘDOWSKA Beata. Miejsce *public relations* w systemie komunikacyjnym biblioteki. In CHODYŃSKI Andrzej, HUCZEK Marian, SOCHA Irena (red.). *Zarządzanie w organizacjach non-profit. Strategie. Marketing*. Bielsko-Biała: Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Humanistyczna, 2001, s. 112–123. ISBN 83-913509-2-4.

Wywiady

Biblioteka akademicka i bibliotekarze w nowej rzeczywistości – wyzwania ustawy 2.0 – rozmowa z dyrektorem Biblioteki Uczelnianej Akademii Pomorskiej w Słupsku, dr Beatą Taraszkiewicz

poprowadziła Jolanta Laskowska

Czy mogłaby Pani przybliżyć czytelnikom Akademię Pomorską i jej Bibliotekę?

Trudno w to uwierzyć, ale minęło już ponad pięćdziesiąt lat odkąd dawne Studium Nauczycielskie, powstałe w 1957 r., zostało przekształcone w 1969 r. w Wyższą Szkołę Nauczycielską. Powstała na jej bazie Akademia Pomorska w Słupsku to dziś nowoczesna, prężnie rozwijająca się uczelnia, silnie dążąca do statusu uniwersytetu. Jest to najstarsza i jedyna publiczna uczelnia w naszym mieście, na której studiuje obecnie blisko 3000 studentów. Przeszła głęboką ewolucję od uczelni *stricte* pedagogicznej, jaką była Wyższa Szkoła Nauczycielska w latach 1969–1974, potem Wyższa Szkoła Pedagogiczna w latach 1974–2000, a następnie Pomorska Akademia Pedagogiczna w latach 2000–2006, aż do Akademii Pomorskiej, powstałej w 2006 r. Obecnie Akademia Pomorska to uczelnia o wielu różnorodnych kierunkach kształcenia i doktryzowania. Biblioteka Uczelniana stanowi jej nieodłączną część i stara się poprzez swoją działalność wspierać rozwój uczelni i kadry naukowej oraz służyć wielostronną pomocą w zdobywaniu wiedzy przez studentów i doktorantów. Warto też wspomnieć, iż Biblioteka Uczelniana Akademii Pomorskiej w Słupsku jest jedną z największych bibliotek na Pomorzu Środkowym. Jej zbiory liczą około 400 tys. wol., w tym ponad 50 tys. wol. czasopism i ponad 20 tys. materiałów specjalnych, takich jak rękopisy, mikrofilmy, kartografia, nuty czy dokumenty audiowizualne. Pochwalić się może także unikatowymi kolekcjami „Pamiętników pierwszych słupszczan”. Są to wspomnienia osadników na ziemi słupskiej. Cenna jest również kolekcja „teatraliów” i archiwaliów, do której zaliczamy zbiory plakatów, zdjęć, programów, pamiątek, dotyczących działalności Słupskiego Teatru Dramatycznego, działającego w latach 1976–1992. Nasza biblioteka posiada także zbiór liczący ponad 100 starodruków, które w ramach projektu realizowanego wspólnie z Miejską Biblioteką Publiczną w Słupsku są sukcesywnie digitalizowane i zamieszczane w Bałtyckiej Bibliotece Cyfrowej. Nie można także nie wspomnieć o zmianach, jakie dokonały się

w bibliotece w ostatnich latach w ramach projektu „SOA – Słupski Ośrodek Akademicki”. Dzięki temu wspianiałemu, ogromnemu projektowi biblioteka została wyremontowana, między innymi wzmocniono stropy w części magazynowej, stworzono Strefę Wolnego Dostępu wyposażoną w technologię RFID, wyposażono bibliotekę w nowe meble, regały samojezdne, komputery, nową, graficzną wersję systemu komputerowego PROLIB oraz wrzutnię książek. Wszystkie te działania wpłynęły znacząco na poprawę wizerunku biblioteki, pozwoliły na rozszerzenie jej usług oraz zwiększenie ilości miejsca na przyszłe zbiory.

Remont, a zwłaszcza gruntowny remont, to ogromne wyzwanie, czy przebiegał on bez zakłóceń?

Tak, remont stanowił niezwykle trudne wyzwanie logistyczne, fizyczne i emocjonalne dla całej załogi biblioteki. Ponieważ prace remontowe odbywały się równocześnie we wszystkich pomieszczeniach magazynowych, byliśmy zmuszeni wynieść całość księgozbioru poza budynek biblioteki. Była to ogromnie ciężka, fizyczna praca, w której uczestniczyli wszyscy pracownicy, bez wyjątków. Były to prace, które z uwagi na układ pomieszczeń trudno było zmechanizować, dlatego większość czynności trzeba było wykonać ręcznie, ewentualnie przy pomocy wózków bibliotecznych i pomocy nielicznych panów konserwatorów. Szczególnie „w kość” dały nam duże, ciężkie, oprawione roczniki dzienników takich jak „Rzeczpospolita”, „Życie Warszawy” czy „Żołnierz Wolności”. Wyniesienie zbiorów to jednak tylko połowa sukcesu, tuż po zakończeniu remontu zbiory trzeba było wnieść z powrotem, zatem w rezultacie każdy z pracowników przeniósł na swoich rękach dosłownie tony zbiorów. Jak mówi przysłowie: „korzenie gorzkie, ale owoce słodkie”, dziś mamy pięknie wyremontowaną, wyposażoną bibliotekę, którą możemy się pochwalić. Czekamy tylko na złagodzenie reżimów sanitarnych związanych z pandemią, aby czytelnicy mogli w pełni skorzystać z dobrodziejstw projektu SOA (korzystanie ze Strefy Wolnego Dostępu, która w okresie pandemii pozostaje zamknięta).

Skoro mowa o pandemii. Jak w tym trudnym okresie radzi sobie Biblioteka Uczelniana Akademii Pomorskiej w Słupsku?

Biblioteka stara się być jak najbardziej dostępną i użyteczną dla społeczności akademickiej, zachowując przy tym wszystkie możliwe reżimy sanitarne. Oczywiście, zgodnie z Zarządzeniami Rektora Akademii Pomorskiej, były krótkie okresy w roku 2020, kiedy to nasza biblioteka była całkowicie zamknięta, jednak staraliśmy się wtedy o to, aby nasi czytelnicy w tych okresach mieli jak najszerszy dostęp do zbiorów elektronicznych (baz danych, książek elektronicznych i innych źródeł informacji). Wraz z rozwojem pandemii, mimo jej nasilania się, przygotowaliśmy się do otwarcia Wypożyczalni dla czytelników, którzy przyjęli tę wiadomość z wielką radością. Przed jej uruchomieniem zadbano jednak o bezpieczeństwo obu stron: zamontowano szyby ochronne w Czytelni i Wypożyczalni, przygotowano „okienko bezkontaktowego zwrotu książek”, zadbano o środki ochrony osobistej i dezynfekcję, uruchomiono też usługę „Książka na telefon”, wszystko po to, aby czytelnicy mogli się w naszej bibliotece czuć bezpiecznie.

W chwili obecnej mimo tego, iż większość pracowników od listopada pracuje zdalnie, Wypożyczalnia dyżuruje przez trzy dni w tygodniu, aby zapewnić tak potrzebny dostęp do

tradycyjnych zbiorów. Mimo pracy zdalnej wszyscy pracownicy przychodzą do biblioteki na dyżury, by wykonać czynności, których wykonać zdalnie się nie da. Ma to też swoje dobre strony. Konieczność pracy zdalnej uzmysłowiła nam wszystkim, jak bardzo jesteśmy związani z biblioteką i uczelnią, i jak bardzo nam brak codziennej, „zwykłej” pracy i kontaktu z czytelnikami. Wszyscy tęsknimy za powrotem do normalności, chcielibyśmy zaprosić czytelników do Czytelni, do Strefy Wolnego Dostępu, zorganizować różnorodne imprezy, spotkania oraz naszą coroczną konferencję z cyklu „Ekologia informacji...”, która z powodu pandemii została przeniesiona na rok obecny. Bardzo jednak prawdopodobne jest, że z uwagi na wciąż niezny scenariusz rozwoju pandemii pewnie znów zostanie ona odroczone.

Pandemia wpłynęła na zmiany w funkcjonowaniu bibliotek, a w jaki sposób ustawa 2.0, inaczej *Konstytucja dla nauki*, wpłynęła na funkcjonowanie bibliotek akademickich?

Ustawa 2.0 bardzo znacząco wpłynęła na funkcjonowanie uczelni, w tym na pracę bibliotek oraz na status samych bibliotekarzy. Najważniejsza zmiana, która dotyczy Akademii Pomorskiej, to likwidacja wydziałów i stworzenie jednostek dydaktycznych, co spowodowało ogromne zmiany w strukturze i pracy uczelni. Ustawa wpłynęła także znacząco na dorobek naukowy pracowników, który jest ściśle rejestrowany w naszej bibliotece. Widzimy zmiany w strukturze publikacji, jest to jednak temat na oddzielny artykuł.

Czy ustawa przyniosła istotne zmiany również w zakresie pracy bibliotekarzy akademickich?

Ustawa wniosła ogromne zmiany w stosunku do bibliotekarzy, część z nich (w tym też ja osobiście), z dniem 1 października straciła status nauczyciela akademickiego. Ustawa wprowadziła również ogromne rozbieżności w poszczególnych uczelniach i bibliotekach uczelnianych (w jednych zachowano status nauczycieli akademickich dla bibliotekarzy dyplomowanych, w innych nie). Doszło nawet do tego, że w niektórych bibliotekach uczelnianych stworzono stanowisko starszego kustosa (z braku uregulowań dotyczących przyszłych bibliotekarzy dyplomowanych), które do tej pory istniało tylko w bibliotekach publicznych. Wcześniejsze uregulowania prawne, tzw. „deregulacja”, spowodowały, że do bibliotek zaczęto zgodzić z ustawą przyjmować ludzi bez wykształcenia bibliotekarskiego, bo „bibliotekarzem może być każdy”. Jednak z perspektywy ponad 30 lat pracy w zawodzie widzę, że podstawy, jakie daje wykształcenie bibliotekarskie pracownika (nawet na poziomie średnim), sprawiają, że do zawodu nie trafiają osoby przypadkowe, że są to osoby, które „wyczuwają” potrzeby informacyjne czytelników intuicyjnie, takie które rozumieją zależności, które tylko bibliotekarz „z krwi i kości zrozumie”. Mówiono kiedyś „bibliotekarz to brzmi dumnie”, niestety z perspektywy czasu widać, że jest to zawód niedoceniany, a przecież tak ważny społecznie.

Bardzo dziękuję za interesującą rozmowę. Życzę dalszych sukcesów zawodowych w pracy dyrektorskiej i dalszego rozwoju biblioteki.

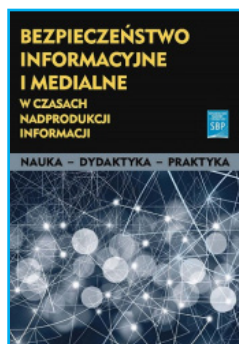
Fotografia: Biblioteka Uczelniana Akademii Pomorskiej w Słupsku

Źródło: zdjęcie własne Biblioteki.

Przegląd literatury

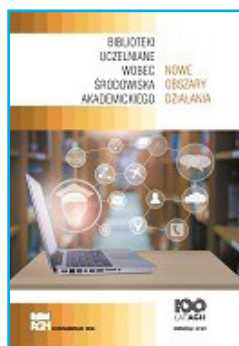
Publikacje polskie

wybór i opracowanie Bożena Bogdańska

Bezpieczeństwo informacyjne / red. Hanna Batorowska, Paulina Motylińska. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP, 2020. ISBN 978-83-65741-51-6.

Publikacja prezentuje zagadnienia związane z bezpieczeństwem informacyjnym i medialnym w czasach nadprodukcji informacji. Adresowana jest do osób zainteresowanych problematyką szeroko pojętego bezpieczeństwa informacyjnego m.in. bibliotekarzy, informatologów oraz studentów kierunków związanych z zarządzaniem informacją, wykorzystujących osiągnięcia nauki o informacji, w tym także do studentów bibliologii i informatologii oraz praktyków w tym zakresie. Poruszane zagadnienia dotyczą przeciążenia informacyjnego, zagrożeń wynikających ze zjawiska „potopu informacyjnego”, nieustannego przyrostu informacji, celowej dezinformacji, roli mediów w społeczeństwie demokratycznym, medialnej hipertrofii, zagrożeń bezpieczeństwa informacyjnego w mediach społecznościowych, a także profilaktyki i kształtowania świadomości w zakresie bezpieczeństwa informacyjnego w środowisku nadmiarowości informacji.

Biblioteki uczelniane wobec środowiska akademickiego – nowe obszary działania. Materiały z jubileuszowej konferencji z okazji obchodów 100-lecia Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica, Kraków 12–13 września 2019 r. / red. Agnieszka Podrazik, Justyna Stanek-Kapcia, Marta Urbaniec. Kraków: Wydawnictwo AGH, 2020. ISBN 978-83-66364-55-4.

Książka zawiera referaty z konferencji „Biblioteki uczelniane wobec środowiska akademickiego – nowe obszary działania”, która odbyła się w dniach 12-13 września 2019 r. w ramach obchodów 100-lecia Akademii Górniczo-Hutniczej. Skierowana jest do środowiska bibliotekarzy szkół wyższych, pracowników naukowych zainteresowanych tematyką biblioteki akademickiej jako istotnego ogniwa procesu dydaktycznego i naukowo-badawczego oraz tych, którzy szukają rozwiązań wzmacniających rolę biblioteki w uczelni. Poruszane problemy i zagadnienia dotyczą roli biblioteki uczelnianej w organizowaniu dostępu do treści cyfrowych oraz społeczności akademickiej jako zbiorowego klienta biblioteki, szczególnie w kontekście ustawy 2.0, która nie pozostaje bez wpływu na działalność bibliotek akademickich oraz wobec nieustannie zachodzących zmian w otoczeniu. Poruszono także zagadnienia znaczenia zawodu bibliotekarza akademickiego, mobilnych bibliotek, działalności NUKAT-u i Krakowskiego Zespołu Bibliotecznego.

Nauka o informacji w okresie zmian. Rewolucja cyfrowa: infrastruktura, usługi, użytkownicy / red. Barbara Sosińska-Kalata, Marcin Roszkowski, Zuzanna Wiorogórska. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP, 2020. ISBN 978-83-65741-64-6.

Książka zawiera wybór artykułów, które dotyczą wpływu rewolucji cyfrowej na współczesne społeczeństwo oraz funkcjonujące w nim jednostki i instytucje. Artykuły są pisemną wersją referatów wygłoszonych na konferencji lub powstały już po jej zakończeniu jako rozwinięcie tematu, który autorzy przedstawili na konferencji. Zebrane w książce teksty zostały podzielone na trzy grupy: 1. Społeczne aspekty rewolucji cyfrowej (platformy społeczne, wykorzystanie ich w praktyce, wpływ społeczny rewolucji informacyjnej); 2. Edukacja informacyjna – kompetencje informacyjne – kultura informacyjna (kompetencje bibliotekarza, edukacja w ewoluującym kontekście cyfrowym, wykorzystanie nowych urządzeń, technologii, filtrowanie informacji); 3. Technologie cyfrowe i nowe praktyki ich wykorzystania w usługach informacyjnych (najlepsze praktyki dla bibliotekarza danych, biblioteka wobec wyzwań ewoluującej rewolucji cyfrowej, wytwarzania i odbioru wiedzy, a także recykling informacji).

Wtyczne IFLA dla bibliotek obsługujących dzieci w wieku 0–18 lat / oprac. Carolyn Rankin, tl. i oprac. Dorota Grabowska, Grażyna Lewandowicz-Nosał, współpr. Robert Brzóska. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP, 2020. ISBN 978-83-65741-50-9.

Wtyczne IFLA to wskazówki niezbędne w pracy bibliotekarzy praktyków, kierowników i administratorów, studentów oraz wykładowców na kierunkach bibliotekarskich. Sekcja Bibliotek dla Dzieci i Młodzieży IFLA znowelizowała wtyczne z 2003 r. dla bibliotek obsługujących dzieci w wieku 0–18 lat, aby zachęcać do dobrych praktyk bibliotecznych w bibliotekach dla dzieci, w tym m.in.: pomagać w realizacji podstawowych zadań związanych z dostarczaniem książek i wspieraniem czytelnictwa, zarządzać zbiorami, pozyskiwać na nie fundusze, promować i zachęcać do rozwoju usług bibliotecznych dla dzieci o różnych umiejętnościach, udzielając międzynarodowej społeczności bibliotecznej wskazówek dotyczących dziecięcych potrzeb, prawa do informacji, piśmienności i czytelnictwa, a także organizować ciekawą i przyjazną przestrzeń biblioteczną i właściwie pojęty marketing. Wtyczne są pomocne bibliotekom publicznym w prowadzeniu wysokiej jakości usług dla dzieci w erze cyfrowej i w rozpoznaniu zmieniającej się roli biblioteki we współczesnym społeczeństwie.

Z biblioteką czy bez? Badanie nieużytkowników biblioteki / Wiesława Budrowska, Magdalena Paul, Aldona Zawalkiewicz, Marcin Żynda. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP, 2021. ISBN 978-83-65741-61-5.

Nieużytkownicy biblioteki – kim są ci nieuchwytni, niewidzialni, a może zapomniani? Dlaczego nie odwiedzają biblioteki? Na jakie bariery napotyka? Czy czytają książki, a jeśli tak, to z jakich źródeł je pozyskują? Jaką grupę stanowią? Jak do nich dotrzeć? Na te i inne pytania odpowiada prezentowana książka. Publikacja napisana jest przejrzystym językiem, choć zachowuje charakter pracy naukowej. Przedstawiono w niej narzędzia do wykorzystania w badaniach nieużytkowników, szereg danych pochodzących z wielostronnych analiz, bogaty materiał poglądowy, opis realnych trudności w prowadzeniu badań oraz rzeczowe próby dociekania zaistniałego stanu rzeczy. Publikacja wypełnia widoczną lukę istniejącą w krajowym piśmiennictwie.

***Zarządzanie informacją* / red. Wiesław Bobik. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBB, 2020. ISBN 978-83-65741-47-9.**

W książce przedstawiono problem zarządzania informacją i działalnością informacyjną. Jest to publikacja przeznaczona dla bibliotekarzy oraz studentów kierunków związanych z komunikowaniem społecznym i mediami, wykorzystująca osiągnięcia nauki o informacji. Stanowi kompendium wiedzy o zarządzaniu informacją, motywujące do dalszych poszukiwań odpowiedzi na pytania o jej obecny stan, głównie w kontekście nauki o informacji oraz działalności informacyjnej w Polsce i za granicą, a także o dalsze kierunki ich rozwoju.

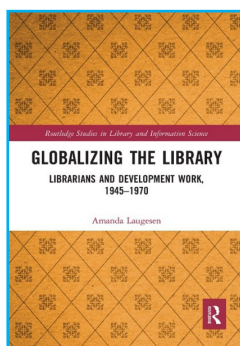
Publikacje zagraniczne

wybór i opracowanie Bożena Bogdańska

***Digital humanities: an introduction for librarians* / Sally Chambers. London: Facet Publishing, 2021. ISBN 9781783301294.**

Książka stanowi przystępny przewodnik po humanistyce cyfrowej, napisany z myślą o bibliotekarzach, którzy odgrywają ważną rolę w rozwijającym się świecie humanistyki cyfrowej i cyfrowej nauki. Objaśnia, czym jest humanistyka cyfrowa, prezentuje jej historię, działalność naukową i badania w tej dziedzinie oraz realizowane projekty badawcze i studia przypadków (z bibliotek Europy oraz Stanów Zjednoczonych). Prezentuje ścieżkę rozwoju zawodowego i możliwości szkoleń z zakresu humanistyki cyfrowej w bibliotece.

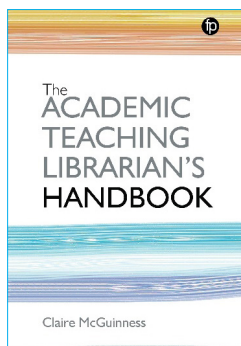
***Globalizing the library: librarians and development work: 1945-1970* / Amanda Laugesen. London: Routledge, 2020. ISBN 9780367660864.**

Książka kierowana jest do naukowców i studentów zajmujących się badaniem bibliotek, rozwojem i informacją, specjalistów ds. informacji i historyków informacji. Przedstawia krytyczny osąd na sposoby przekazywania, konsumowania i kształtowania informacji we współczesnym świecie. Analizuje idee i aspiracje związane z informacją i biblioteką, a także rzeczywiste praktyki i działania specjalistów ds. informacji ze Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii oraz osób współpracujących z organizacjami takimi jak UNESCO w celu rozwijania usług bibliotecznych. Książka ma na celu pomoc w budowaniu usług bibliotecznych i szkoleniu profesjonalnych bibliotekarzy na całym świecie. Prezentuje badania z krajów Azji, Afryki i Pacyfiku w okresie zimnej wojny i dekolonizacji. Tematyka globalizacji działalności bibliotek skłania z kolei do refleksji na temat sposobu, w jaki rozwijane są usługi biblioteczne i transfer wiedzy zawodowej.

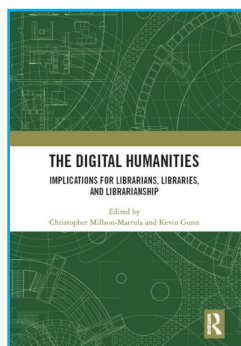
***Guidance for librarians transitioning to a new environment* / Tina Herman Buck, Sara Duff. London: Routledge, 2020. ISBN 9780367199067.**

Ten poradnik dla bibliotekarzy zawiera praktyczne wskazówki dla osób, które chcą przenieść się do innego typu biblioteki lub innej instytucji. Książka została napisana przez bibliotekarzy, którzy z powodzeniem poradzili sobie z takimi zmianami i zachęcają do rozważenia różnych możliwości. Publikacja oparta jest na doświadczeniach autorów, ankietach i wywiadach przeprowadzonych z osobami pracującymi w różnych typach bibliotek. Dostarcza bibliotekarzom wiedzy, jak przetrwać i funkcjonować w nowym środowisku. Podaje, w jaki sposób prezentować swoje CV, siebie, publikacje oraz jak radzić sobie z nowym otoczeniem i emocjami. To lektura niezbędna dla bibliotekarzy, którzy rozważają zmianę kariery, a także dla osób zajmujących się planowaniem kariery lub doradców zawodowych, którzy doradzają obecnym studentom i kierownikom bibliotek potrzebujących pomocy przy zmianie pracowników.

***The academic teaching librarian's handbook* / Claire McGuinness. London: Facet Publishing, 2021. ISBN 9781783304622.**

To podręcznik akademicki stanowiący obszerne źródło informacji dla pracowników bibliotek akademickich i studentów, którzy chcą pełnić rolę nauczyciela w swojej pracy i rozwijać ten aspekt swojego życia zawodowego w sposób holistyczny. Książka opiera się na podstawowych ideach refleksyjnego samorozwoju. Proponuje szereg ćwiczeń, refleksji nad swoją tożsamością zawodową, własnym wizerunkiem, skutecznością i postępami w rozwoju kariery, niezależnie od miejsca i czasu, w jakim znajduje się czytelnik (początek czy koniec kariery, rola przywódcy/menedżera czy zwykłego pracownika).

***The digital humanities implications for librarians, libraries, and librarianship* / Christopher Millson-Martula, Kevin B. Gunn. London: Routledge, 2020. ISBN 9780367663544.**

Gwałtowny rozwój humanistyki cyfrowej, jaki nastąpił w ostatnich latach, dotyczy także instytucji akademickich i bibliotek. Bibliotekarze stale rozwijają swoje umiejętności zarządcze i technologiczne oraz powiększają bazę wiedzy. Jednak istnieje wiele wyzwań stojących przed bibliotekarzami dziedzinowymi, bibliotekarzami służb technicznych i administratorami bibliotek. Książka stanowi pomocne narzędzie do planowania i prowadzenia warsztatów szkoleniowych, kursów semestralnych, zawiera również instrukcje dla bibliotekarzy. Pomaga zgłębić też inne zagadnienia, w tym przekształcanie kolekcji w dynamiczne, zorientowane na użytkownika projekty cyfrowe, konceptualizację i tworzenie modeli współpracy, publikowanie cyfrowe, opracowywanie i planowanie projektów, zarządzanie projektami. Ilustruje, w jaki sposób bibliotekarze mogą działać skutecznie, dzięki aktywnym partnerstwom badawczym w ciągle zmieniającym się środowisku naukowym.

Spotkania naukowe

Konferencje i seminaria polskie

opracowanie Bożena Bogdańska

Szkolenia pt. „Prowadzenie webinarów i szkoleń online”

http://www.sbp.pl/konferencje/konferencja/informacje_ogolne?konferencja_id=22058

W dniach od 14 lutego do 13 marca 2020 r. odbył się cykl szkoleń dla bibliotekarzy pt. „Prowadzenie webinarów i szkoleń online”, zorganizowany przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Jego celem było poszerzenie kompetencji bibliotekarzy o umiejętność prowadzenia webinarów i szkoleń online. Podczas szkoleń przygotowano uczestników do tworzenia scenariuszy zajęć i dobierania metod aktywizujących do pracy z grupą oraz promocji czytelnictwa. Zapoznano z narzędziami, w które wyposażone są standardowe programy do webinarów i warsztatów online oraz korzystania z nich. Omówiono zagadnienia wirtualnej „mowy ciała” zdalnego trenera, sposoby na utrzymywanie uwagi uczestników, motywacji do aktywności oraz pracę na platformie ClickMeeting. Uczestnicy mieli czas na wykonanie ćwiczeń, konsultacje i informacje zwrotne.

II Ogólnopolska Konferencja Naukowa WIAD20

<https://wiad20.mystrikingly.com/>

22 lutego 2020 r. w Toruniu odbyła się II Ogólnopolska Konferencja Naukowa WIAD20. Organizatorem był Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Koło Naukowe Doktorantów „Pytanie” UMK oraz SDKN ePrint UMK. Patronat medialny objęła Elektroniczna Biblioteka EBIB. Tematyka wystąpień skupiona była wokół zagadnień architektury informacji, niezbędnej w tworzeniu ładu w przestrzeni otaczającej człowieka. Konferencja stała się miejscem spotkania ludzi o różnym doświadczeniu, którzy mogli wymienić się informacjami, wiedzą i stosowanymi rozwiązaniami praktycznymi.

III Ogólnopolska Konferencja Bibliotekarzy pt. „Nowoczesne metody i narzędzia promowania bibliotek”

<https://www.konferencjabibliotekarzy.pl/>

5 czerwca 2020 r. w Warszawie miała miejsce III Ogólnopolska Konferencja Bibliotekarzy pt. „Nowoczesne metody i narzędzia promowania bibliotek”. Jej organizatorem była

„Polonistyka: Czasopismo dla Nauczycieli”. Wydarzenie adresowane było do bibliotekarzy, animatorów kultury, kadry zarządzającej bibliotekami i studentów bibliotekoznawstwa. Uczestnicy konferencji poznali najnowsze trendy na rynku książki i dowiedzieli się jak wykorzystać nowoczesne technologie w celu efektywnego promowania czytelnictwa wśród dzieci i młodzieży. Wiedzę dzielili się uznani eksperci - praktycy, którzy prezentowali gotowe narzędzia i metody niezbędne w codziennej pracy bibliotekarza.

Konferencja Biblioteki Pomysłów 2020

<https://www.wbp.poznan.pl/strefa-bibliotekarza/oferta-szkoleniowa/szkolenia/konferencja-biblioteki-pomyslow-2020/>

17 listopada 2020 r. w formie webinarium na platformie ClickMeeting odbyło się spotkanie podsumowujące działania proekologiczne bibliotekarzy, które zostały zrealizowane w ich instytucjach. Dwa cykle warsztatów dokumentujących część projektu Biblioteka Pomysłów 2020 można zobaczyć na YouTube. W ramach projektu Biblioteka Pomysłów 2020 „EKO od dziecka” w wielkopolskich bibliotekach podjęto wiele działań, z obszaru pogłębiania ekoświadomości i ekodziałań, niezbędnych do życia w zgodzie z naturą. Spotkaniom towarzyszyło spotkanie *online* z Wydawnictwem Dwie Siostry „Ekoliteratura, czyli książki o ekologii”, które odbyło się 19 listopada 2020 r.

II Seminarium z cyklu „Otwarta nauka. Praktyka i perspektywy: naukowcy, bibliotekarze i wydawcy w poszukiwaniu wspólnej drogi do otwartej nauki”

<http://bg.p.lodz.pl/onpp2020#wiecej-o-seminarium>

24 listopada 2020 r. miało miejsce spotkanie *online* – II Seminarium z cyklu „Otwarta nauka. Praktyka i perspektywy: naukowcy, bibliotekarze i wydawcy w poszukiwaniu wspólnej drogi do otwartej nauki”. Seminarium zostało zorganizowane przez: Bibliotekę Politechniki Łódzkiej, Interdyscyplinarną Szkołę Doktorską Politechniki Łódzkiej oraz firmę Elsevier. Spotkanie skupiło szerokie grono zarówno bibliotekarzy i specjalistów pracujących w bibliotekach akademickich, jak i naukowców oraz wydawców prac naukowych. Omawiano poszukiwania wspólnej drogi do otwartej nauki przez najważniejsze grupy zainteresowanych – naukowców, bibliotekarzy oraz wydawców. Spotkanie dotyczyło zmian organizacyjnych w szkołach wyższych i bibliotekach akademickich, jakie nastąpiły z powodu COVID-19.

XIV Ogólnopolska Studencko-Doktorancka Konferencja Kół Naukowych „Świat danych: słowo – obraz – dostęp”

<https://www.facebook.com/events/1678628035676968/>

16 grudnia 2020 r. na platformie Microsoft Teams zorganizowano XIV Ogólnopolską Studencko-Doktorancką Konferencję Kół Naukowych „Świat danych: słowo – obraz – dostęp”. Organizatorem spotkania było Koło Naukowe Infologów Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Wystąpienia skupiały się wokół zmian w postrzeganiu dostępu do wiedzy, wizualizacji danych oraz wirtualnych redakcji (m.in. platformy OJS, inne sposoby komunikacji naukowej przy pracy zdalnej nad publikacjami), a także wokół postaw wobec nadmiaru informacji i sposobów jej organizacji.

Konferencje zagraniczne

opracowanie Bożena Bogdańska

PAARL 2020 Summer Conference Theme: „Better Together: Building Partnerships and Collaboration”

<https://www.paarl.org.ph/?q=content/2020-summer-conference>

W dniach 28–30 kwietnia 2020 r. w Aklan na Filipinach odbyła się trzydniowa konferencja pod hasłem: „Razem lepiej, budowanie partnerstw i współpracy”. Konferencja miała na celu wsparcie inicjatywy: „Biblioteki = Silne Społeczności”. Podczas spotkania podkreślano rolę bibliotek, bibliotekarzy i specjalistów ds. informacji, jako kluczowych graczy w budowaniu partnerstwa i współpracy między bibliotekami akademickimi i badawczymi oraz społecznościami. Konferencja pokazała, jak silny wpływ ma lokalizacja bibliotek znajdujących się w centrum miast, szkół i kampusów, dostarczających zasoby, programy i wiedzę, dzięki którym wszyscy członkowie społeczności, niezależnie od wieku, kultury czy poziomu dochodów, mogą się spotkać, uczyć i współpracować przy użyciu nowych technologii.

LIBER 2020 „Building trust with research libraries”

<https://liberconference.eu/liber-2020-presentations-posters/>

Doroczna konferencja LIBER 2020 odbyła się *online* w dniach 22–26 czerwca 2020 r. W spotkaniu wzięło udział ponad 50 mówców, 1700 osób i prawie 300 bibliotek. Oprócz wykładów dostępne były warsztaty, sesje posterowe, konkursy, niezliczona ilość spotkań i pytań zadawanych *online*. Największą popularnością cieszyły się dwie sesje: „Od wrogów do zaufanych partnerów: jak współpraca między bibliotekami i wydawcami jest niezbędna do uruchomienia nowych modeli biznesowych OA” oraz „Biblioteki jako liderzy i otwarte innowacyjne miejsca”. Sesję panelową można oglądać na YouTube oraz Q&A na Zenodo.

ALA Virtual Event: Community Through Connection

<https://2020.alavirtualevent.org/>

W dniach 24–26 czerwca 2020 r. odbyły się pierwsze wirtualne spotkania zorganizowane przez The American Library Association (ALA). Wydarzenie *online* (podobnie jak te w poprzednich latach na żywo) było bogate w programy edukacyjne, specjalne spotkania autorskie i dyskusje w ramach sieci społecznościowych. Kontakt możliwy był przez media

społecznościowe (Facebook, Twitter, Instagram). Była to to wyjątkowa okazja dla bibliotekarzy, aby wspierać społeczności związane z książką i biblioteką, pomimo przeszkód i zmieniających się realiów. Wybór wydarzeń był szeroki. Wśród nich najważniejsze to: sesje edukacyjne dostępne w formacie na żądanie, informacje o COVID-19 dla bibliotek, czaty na żywo z autorami, prezentacje transmitowane na żywo, wirtualna sala wystawowa, możliwości nawiązywania kontaktów z innymi uczestnikami poprzez media społecznościowe. Podczas sesji poruszano m.in. takie tematy jak: zmiany w strukturach społecznych, zachowaniach i wartościach jako motor napędzający zmiany w bibliotekach oraz wpływ bibliotek na budowanie świadomości celów zrównoważonego rozwoju zgodnie z wytycznymi ONZ.

ECIS 2020 European Colloid & Interface Society

<http://www.ecis-web.eu/online2020.htm>

W związku z sytuacją kryzysową związaną z pandemią COVID-19, doroczna konferencja ECIS w 2020 r. odbyła się 7 września w formie spotkania *online*. European Conference on Information Systems (ECIS) jest jednym z najbardziej prestiżowych na świecie zgromadzeń naukowców zajmujących się systemami informatycznymi. Działania konferencyjne są głównie prowadzone przez naukowców i dla nich, chociaż wiele artykułów i paneli ma silną orientację praktyczną. ECIS ma na celu zachęcanie do innowacyjnych i pouczających badań nad SI, które są istotne dla społecznej, gospodarczej i kulturowej specyfiki regionu EMEA (Europa, Bliski Wschód i Afryka), zwiększanie widoczności praktyk badawczych związanych z SI, edukację i gromadzenie naukowców, pedagogów, decydentów i praktyków pochodzących z regionu lub pracujących w tym regionie.

Global Media & Information Literacy Week 2020

<https://en.unesco.org/node/328071>

24-31 października 2020 r. odbył się w formie *online* Ogólnoświatowy Tydzień Umiejętności Medialnych i Informacyjnych. Są to spotkania obchodzone corocznie, w celu przeglądu i świętowania postępu osiągniętego w kierunku „umiejętności medialnych i informacyjnych dla wszystkich”. Światowy Tydzień MIL jest promowany przez UNESCO i GAPMIL. W ramach obchodów odbywają się wydarzenia specjalne (międzynarodowa konferencja MIL i dialogu międzykulturowego oraz forum programu młodzieżowego). Poruszane są zagadnienia dezinformacji i podziałów, utrwalania wolności słowa, poprawy kompetencji komunikacyjnych, technologii i informacji, wyposażania obywateli w wiedzę i umiejętności.

Virtual Summit „Library & Technology” – Summit Part 1 and 2

<https://apac.wiley.com/events/virtual-librarian-summit-2020-1>

<https://apac.wiley.com/events/virtual-librarian-summit-2020-2>

Spotkania w ramach Virtual Summit „Library & Technology” to efekt seminariów badawczych dla bibliotekarzy z regionu Azji i Pacyfiku. Jest to zjazd dla pracowników bibliotek akademickich z regionu, mający na celu uczenie się od innych, wymienianie spostrzeżeniami na temat radzenia sobie w sytuacji postępu technologicznego, Big Data i mediów społecznościowych. Szczyt 1. (9 września) koncentrował się na najlepszych praktykach bibliotecznych, a szczyt 2. (14 października) na technologii i zastosowaniach w praktyce. Spotkania odbywały się w języku angielskim i przeznaczone były dla pracowników bibliotek akademickich w regionie oraz klientów i partnerów Wiley.

AIMOS2020 Association for Interdisciplinary Meta-research & Open Science Conference

<https://aimos.community/2020-details>

W dniach 3–4 grudnia 2020 r. odbyła się druga interdyscyplinarna konferencja AIMOS – Association for Interdisciplinary Meta-research and Open Science skierowana do studentów i badaczy z różnych dyscyplin, których interesuje zrozumienie i rozwiązywanie problemów związanych z otwartą nauką. AIMOS2020 obejmie szeroki zakres tematów, w tym: problem rejestrowania raportów naukowych, recenzowanie i publikowanie prac naukowych, programowanie eksperymentalne *open source*, meta-badania, doskonalenie wnioskowania statystycznego i wiele zagadnień pokrewnych. Konferencja odbyła się w trybie mieszanym: w dużej mierze *online* i bez ograniczeń geograficznych oraz stacjonarnie w lokalnie zorganizowanych centrach i filiach. AIMOS2020 to częściowo nieustrukturyzowana konferencja, która obejmuje pięciominutowe błyskawiczne prelekcje, *hackathony*, warsztaty i sesje niekonferencyjne. *Hackathony* obejmują praktyczny projekt z jasno określonym celem końcowym. Sesja niekonferencyjna jest otwarta, temat jest nominowany i omawiany z uczestnikami sesji. Podczas warsztatów doświadczeni badacze udzielają wskazówek i szkolą na określony temat.

Webinar International Workshop on Research Productivity Measurement and Evaluation

<https://www.manipuruniv.ac.in/upload/webinarMUL25nov2020.pdf>

7 grudnia 2020 r. odbyły się międzynarodowe warsztaty na temat pomiaru i oceny produktywności badań. Ich organizatorem była Biblioteka Uniwersytecka i Uniwersytet Manipur w Indiach. Seminarium internetowe dotyczyło pomiarów i oceny badań na podstawie baz: Scopus, Web of Science i Indian Citation Index.

Redakcja zaprasza wszystkich autorów do współpracy.
Zapraszamy na stronę czasopisma na portalu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
Materiały do kolejnego numeru można nadsyłać na adres:
maja.wojciechowska@gmail.com

Informujemy, że wersją referencyjną czasopisma jest jego wersja drukowana.

e-mail: mitek.edward@gmail.com
tel. +48 511 244 522

EM Oficyna Wydawnicza
Edward Mitek

ISSN 2081-1004

